

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย แผน ก แบบ ก 2 (สถาปัตยกรรมไทยประเพณี) ระดับปริญญา

มหาบัณฑิต

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

สุญญตาวិหาร

โดย
นางสาวอนงค์ลักษณ์ ไก่แก้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย แผน ก แบบ ก 2 (สถาปัตยกรรมไทยประเพณี) ระดับปริญญา

มหาบัณฑิต

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

SUNYATA (EMPTINESS) VIHARA

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Architecture (Thai Architecture)
Department of Architecture and Related Arts
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2018
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	สุญญตาวិหาร
โดย	อนงค์ลักษณ์ ไก่แก้ว
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรมไทย แผน ก แบบ ก 2 (สถาปัตยกรรมไทยประเพณี) ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ฤทัย ใจจงรัก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

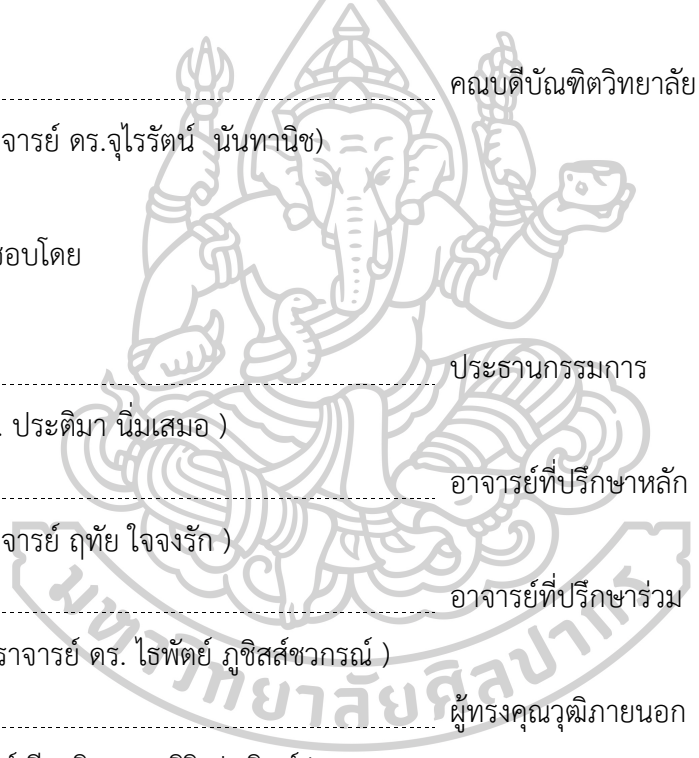
พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. ประติมา นิมเสมอ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ฤทัย ใจจงรัก)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไร่พิชญ์ ภูชีสส์ชวรรณ)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์)

57053202 : สถาปัตยกรรมไทย แผน ก แบบ ก 2 (สถาปัตยกรรมไทยประเพณี) ระดับปริญญา
มหาบัณฑิต

คำสำคัญ : สุญญตา, ความว่าง, สถาปัตยกรรมไทย, การรับรู้, การมีอยู่, การไม่มีอยู่

นางสาว อนงค์ลักษณ์ ไก่แก้ว: สุญญตาวิหาร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รอง
ศาสตราจารย์ ฤทัย ใจจงรัก

โครงการสุญญตาวิหาร เป็นโครงการที่มุ่งเน้นศึกษาการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม
ไทยที่มีแนวความคิดด้านพุทธปรัชญา ให้สอดคล้องกับการใช้งานปัจจุบัน แต่เนื่องจากสถาปัตยกรรม
ไทยมีแบบแผนในการก่อสร้างค่อนข้างตายตัวเนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องรูปด้านของอาคาร งานวิจัยนี้จึง
มุ่งศึกษาความเป็นไปได้ของการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยภายใต้แนวความคิดพุทธปรัชญา
เพื่อสร้างการรับรู้และประสบการณ์แก่ผู้ใช้งาน ในลักษณะของการทดลองออกแบบโครงการสุญญตา
วิหาร หมายถึงสถานที่แห่งการระลึกถึงสุญญตา หรือความว่าง ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จำเป็นต้องทำ
การทบทวนเอกสาร 2 ข้อหลักคือ 1) สุญญตาในทฤษฎีต่างๆ 2) การรับรู้ความว่าง เมื่อ
ทำการศึกษาแล้วพบว่า การออกแบบสถาปัตยกรรมไทยภายใต้แนวความคิดสุญญตา จะต้องสร้าง
พื้นที่ปิดล้อม (Enclosure space) ที่ค่อยๆ ปิดกั้นประสาทสัมผัสของการรับรู้เพื่อให้เกิดสมาธิ ควบคุม
ไปกับการคำนึงถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทย นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงการลดทอน
องค์ประกอบของอาคารให้เรียบง่าย การใช้สีไม่ฉูดฉาด การเลือกวัสดุผิวเรียบ เพื่อลดการปรุงแต่ง
ของจิตใจเมื่อพบเห็น และสุดท้ายการจะเข้าสู่สุญญตาหรือความว่างได้รวดเร็วที่สุดคือ การสร้างพื้นที่
การรับรู้ถึง ความมีอยู่ แล้วค่อยๆ ตัดไปสู่ ความไม่มี ด้วยวิธีการทางสถาปัตยกรรม

57053202 : Major (Thai Architecture)

Keyword : SUNYATA, Emptiness, Thai Architecture, Perception, Being, Non-being

MISS ANONGLUK KAIKAEW : SUNYATA (EMPTINESS) VIHARA THESIS ADVISOR :
ASSOCIATE PROFESSOR RUTAI JAIJONGRAK

SUNYATA (Emptiness) VIHARA project aims to create the new Thai architecture by using Buddhist philosophy concept in order to compatible with present- day functions. However, it is the great challenge to design the new Thai architecture with this intangible concept as the traditional Thai buildings mostly are unique customarily building styles and forms. Therefore, this study is the experimental design intended to create the new Thai architecture using the Buddhist concept of SUNYATA VIHARA. The process of the study started by reviewing, understanding and analyzing the various visions of SUNYATA together with the perceptions of emptiness. Then, the design step was conducted. Through those processes, it was found that the concepts of Emptiness can be interpreted and designed by using slightly enclosed space in order to cut off the senses of awareness and make concentration. Meanwhile the Thai traditionally patterns and ornaments have to be simplified using the plain colors and materials in order to decrease mental formations through visual perceptions and then quickly access to the Emptiness. Finally, it was found that the rapid ways of introduce people into the Emptiness can be done by creating the architectural space that form the sense of awareness from Being to Non-being through the architectural design processes.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสะดวก และความช่วยเหลือจากครอบครัวและครูบาอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ขอบคุณรองศาสตราจารย์ ฤทัย ใจจงรัก ที่ให้ความสะดวกในการสอน แนะนำ และช่วยเหลือให้การสอบจบผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

ขอบคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์ ที่ให้ความกรุณาอ่านเล่มวิทยานิพนธ์และให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขส่วนที่ยังบกพร่อง

ขอบคุณอาจารย์ ดร. ประติมา นิ่มเสมอ ที่ให้ความเมตตาโดยตลอด ทั้งให้ทุนสนับสนุนการศึกษา ช่วยดูแลวิทยานิพนธ์อย่างละเอียด ให้คำแนะนำในทุกเรื่องทั้งเรื่องเรียนและเรื่องการใช้ชีวิต

ขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โรพัทธ์ ภูชีส์ชวกรณ์ ที่ให้คำแนะนำในการพัฒนาแบบร่าง และการเขียนบทความ

และวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะสำเร็จไม่ได้เลยหากขาดทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือ แม้เล็กๆ น้อยๆ หรือให้กำลังใจ ล้วนแต่เป็นพระคุณทั้งสิ้น

ขอบคุณค่ะ.

อนงค์ลักษณ์ ไก่แก้ว

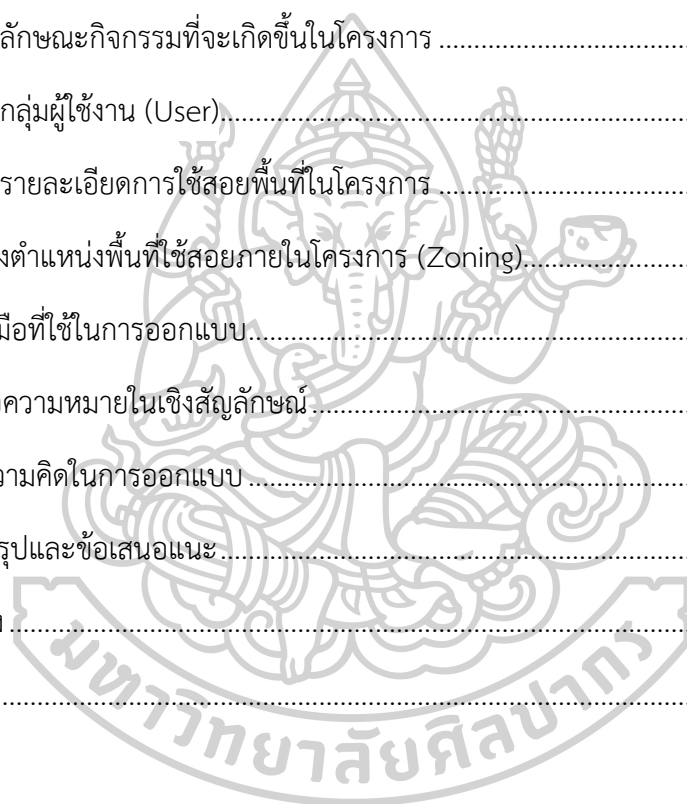
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของการศึกษา.....	1
1.2 แนวทางในการศึกษา.....	9
1.3 เป้าหมายของโครงการ.....	10
1.4 วัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์.....	10
1.5 ขอบเขตของวิทยานิพนธ์.....	10
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา.....	11
1.7 วิธีดำเนินงาน.....	11
1.8 แหล่งข้อมูล.....	12
บทที่ 2 พุทธปรัชญา.....	12
2.1 ความหมายของพุทธปรัชญา.....	12
2.2 พุทธปรัชญาในทรรศนะต่างๆ.....	13
2.2.1 ทรรศนะของศาสนาโบราณต่อพุทธศาสนา.....	13
2.2.2 ทรรศนะของปรัชญาเวทानตตะต่อพุทธศาสนา.....	13
2.2.3 ทรรศนะทางวิทยาศาสตร์ต่อพุทธศาสนา.....	13
2.3 หลักการของพุทธปรัชญา.....	14

2.4 แนวทางการศึกษาพุทธปรัชญาในไทย	15
2.4.1 พุทธศาสนาแบบจารีต (Normative Buddhism).....	15
2.4.2 พุทธศาสนาแบบประชานิยม (Popular Buddhism).....	17
2.4.3 พุทธศาสนาแบบปัญญานิยม (Intellectual Buddhism).....	18
2.4.4 พุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม (Socially Engaged Buddhism)	19
2.4.5 สรุปแนวทางการศึกษาพุทธปรัชญาในไทย.....	20
2.5 สุนทรียาวิहारธรรม	21
2.5.1 ฌาน	21
2.5.2 ความหมายของสุนทรียาวิहारธรรม	23
2.5.3 สุนทรียาธรรมในพระสูตรต้นตปิฎก	24
2.5.4 สุนทรียาธรรมโดยพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ) หรือพุทธทาสภิกขุ.....	34
2.5.5 สุนทรียาธรรมโดยหลวงปู่ดูลย์ อตุโล.....	39
2.5.6 สุนทรียาธรรมโดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก .	43
2.5.7 สุนทรียาในคัมภีร์มหายาน.....	51
2.5.8 สรุปและเปรียบเทียบ แนวความคิดเรื่องสุนทรียา.....	57
บทที่ 3 การรับรู้ถึงความว่าง	58
3.1 การรับรู้ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Basic Perception of Humans).....	59
3.2 พื้นฐานในการรับรู้งานสถาปัตยกรรม	59
3.2.1 สิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม.....	60
3.2.2 ตัวกลางในการสื่อสาร	61
3.2.3 ประสาทสัมผัสในการรับรู้.....	62
3.3 การรับรู้ผ่านปรากฏการณ์วิทยา.....	63
3.3.1 แนวความคิดปรากฏการณ์วิทยา.....	64
3.3.2 ปรากฏการณ์วิทยาในงานสถาปัตยกรรม	65

3.4 การรับรู้โดยหลักสัญวิทยา.....	70
3.5 การรับรู้ความว่าง	73
3.5.1 ความว่างในงานศิลปะ.....	74
3.5.2 ความว่างในสถาปัตยกรรม.....	81
3.5.3 สรุปรื่องความว่าง	92
บทที่ 4 แนวความคิดในการออกแบบ.....	93
4.1 เนื้อหาสำคัญของโครงการ.....	94
4.2 ผู้ใช้งาน (User).....	95
4.3 แนวความคิดที่นำไปสู่พื้นที่ใช้สอยในโครงการ	96
4.4 การเลือกที่ตั้งโครงการ	97
4.5 สรุปลือกที่ตั้งโครงการ.....	114
4.6 วิเคราะห์บริบทและที่ตั้งโครงการ (Site Analysis).....	117
4.6.1 ที่ตั้งโครงการ	117
4.6.2 ทิศทางแดด ลม ในพื้นที่ตั้งโครงการ	121
4.6.3 การเข้าถึง	122
4.6.4 พื้นที่ทางธรรมชาติ.....	123
4.6.5 สภาพปัจจุบันของที่ตั้งโครงการ	124
บทที่ 5 กรณีศึกษา	125
5.1 กรณีศึกษาสถาปัตยกรรม	126
5.1.1 Jewish Museum Berlin	126
5.1.2 โลหะปราสาท	134
5.1.3 วิหารแห่งแสง Church of the Light.....	139
5.1.4 ข้อสรุปจากการศึกษาวิธีการออกแบบ.....	144
5.2 กรณีศึกษาช่วงเวลาในการฝึกอบรมของสถานปฏิบัติธรรม.....	145

5.2.1 สวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี.....	145
5.2.2 หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ).....	147
5.2.3 หมู่บ้านพลัม ประเทศไทย.....	150
5.2.4 ข้อเสนอจากการศึกษาช่วงเวลาในการฝึกอบรมของสถานปฏิบัติธรรม.....	151
บทที่ 6 การออกแบบสถาปัตยกรรม.....	151
6.1 รายละเอียดของโครงการ	152
6.1.1 ลักษณะกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในโครงการ	152
6.1.2 กลุ่มผู้ใช้งาน (User).....	152
6.1.3 รายละเอียดการใช้สอยพื้นที่ในโครงการ	153
6.2 การวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ (Zoning).....	158
6.3 เครื่องมือที่ใช้ในการออกแบบ.....	161
6.4 การสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์.....	164
6.5 แนวความคิดในการออกแบบ	165
บทที่ 7 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	194
รายการอ้างอิง.....	197
ประวัติผู้เขียน.....	203

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 พระพุทธชินราชภายในพระวิหารวัดมหาธาตุ จ.พิษณุโลก.....	2
ภาพที่ 2 ศาลาการเปรียญ วัดนางชีโชติการาม กรุงเทพมหานคร	3
ภาพที่ 3 พระอุโบสถ วัดสะแก่ง จ.แพร่ ออกแบบโดย รองศาสตราจารย์สมคิด จิระทัศนกุล ที่มา : วัดสะแก่ง, 10 เมษายน 2562, https://goo.gl/FJrp5B	4
ภาพที่ 4 วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร อยู่ระหว่างศูนย์การค้าสยามพารากอนและห้างเซ็นทรัลเวิลด์	4
ภาพที่ 5 วัดไตรมิตรวิทยาราม ตั้งอยู่ที่ถนนมิตรภาพไทย-จีน แขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์	5
ภาพที่ 6 ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี	6
ภาพที่ 7 พระอุโบสถ สวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี	6
ภาพที่ 8 แผนภาพแสดงกระบวนการสร้างสถาปัตยกรรมไทยจากพุทธปรัชญา.....	7
ภาพที่ 9 แผนภาพแสดงการศึกษาแนวคิดสุญญตา.....	9
ภาพที่ 10 แผนภาพแสดงการวางแนวคิดเบื้องต้นในการเข้าถึงสุญญตาวิहारธรรม.....	9
ภาพที่ 11 แผนภาพแสดงจุฬสุญญตาสูตร ว่าด้วยสุญญตา(สูตรเล็ก) การเข้าสู่สุญญตา จากพระ สุตตันตปิฎก.....	27
ภาพที่ 12 แผนภาพแสดงมหาสุญญตาสูตร ว่าด้วยสุญญตา (สูตรใหญ่) การเข้าสู่สุญญตา จากพระ สุตตันตปิฎก.....	31
ภาพที่ 13 พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือพุทธทาสภิกขุ.....	35
ภาพที่ 14 จากอนันตะสู่อันันตะ	39
ภาพที่ 15 หลวงปู่ดูลย์ อตุโล.....	39
ภาพที่ 16 แผนภาพแสดงการเข้าสู่สุญญตาของหลวงปู่ดูลย์ อตุโล	43
ภาพที่ 17 สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก	43
ภาพที่ 18 แผนภาพแสดงการเข้าสู่สุญญตาแนวทางสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกล มหาสังฆปริณายก.....	50

ภาพที่ 19 Cloud Gate โดย Anish Kapoor (installed in the United States.).....	60
ภาพที่ 20 Naked Machine (Volkswagen Modern), 2000-2011 โดยสุรสีห์ กุศลวงศ์	61
ภาพที่ 21 แสงที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารนำไปสู่ความรู้สึกถึงความหวังสุดท้าย.....	62
ภาพที่ 22 Bruder Klaus Field Chapel โดย Peter Zumthor.....	62
ภาพที่ 23 Third Breath, 2005, Mixture of fluorescent light and natural light at sunset.	68
ภาพที่ 24 Church of the Light, Osaka, Japan.....	69
ภาพที่ 25 บรรยากาศความสลัวใน ห้องพีธีซาแห่งหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น	70
ภาพที่ 26 แผนภาพแสดงการสื่อสารรูปสัญลักษณ์ไปสู่ความหมายสัญลักษณ์	71
ภาพที่ 27 แผนภาพแสดงการสื่อความหมายของรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์สู่มาายาคติ	73
ภาพที่ 28 มหานครนิพพานจากสมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี	74
ภาพที่ 29 ‘มหานครนิพพาน’ จิตรกรรมสีฝุ่นบนกระดานสา สร้างสรรค์โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ ชลูด นิมเสมอ	75
ภาพที่ 30 แผนภาพแสดงกรอบรอบนอกในภาพมหานครนิพพานที่สื่อถึงพระพุทธเจ้าปางปรินิพพาน	75
ภาพที่ 31 Nothing (2014) โดย Wang Lei	77
ภาพที่ 32 Untitled (2010) เทคนิค Mixed media on board โดย Susan Weisberg	78
ภาพที่ 33 Empty Shadow (2009) เทคนิค Mixed media on panel.....	78
ภาพที่ 34 Gathering Clouds I, II, III, IV (2014) โดย ANISH KAPOOR.....	79
ภาพที่ 35 Oracle (1990-2002) โดย ANISH KAPOOR	80
ภาพที่ 36 หนึ่งในผลงานชุด ความว่าง ชื่อ“อับปนาสมาธิ” โดย อ.นนทิวรรณ จันทนะพะลิน.....	81
ภาพที่ 37 Sky mass (2003) โดย James Turrell.....	82
ภาพที่ 38 Stone sky(2005) โดย James Turrell.....	82
ภาพที่ 39 แผนภาพแสดงการจัดวางองค์ประกอบของงาน Sky mass (2003) โดย James Turrell	83

ภาพที่ 40 แผนภาพแสดงการจัดวางองค์ประกอบของงาน Stone sky (2005) โดย James Turrell	83
ภาพที่ 41 APANI (2011) โดย James Turrell	84
ภาพที่ 42 House of light มุมมองจากด้านหน้า	85
ภาพที่ 43 ภายใน House of light เมื่อเปิดหลังคาเลื่อน จะเห็นแสงที่เปลี่ยนไปและสีของท้องฟ้าผ่านช่องเปิดรูปสี่เหลี่ยม	85
ภาพที่ 44 Small tea-ceremony room "Kourin-an", Japan	86
ภาพที่ 45 การวางผังบริเวณห้องพิธีชา	87
ภาพที่ 46 การวางผังห้องพิธีชา	88
ภาพที่ 47 Shisendo Temple's rustic gate, Kyoto, Japan	89
ภาพที่ 48 Chapel of the Wind ,Mount Rokko ,Japan	89
ภาพที่ 49 ชั้นใต้ใน Hyogo Prefectural Museum of Art	90
ภาพที่ 50 แผนภาพแสดงแนวความคิดหลักของการออกแบบเพื่อเข้าสู่ความว่าง	95
ภาพที่ 51 แผนภาพแสดงลำดับการเข้าถึงความว่าง (Accessibility sequences)	95
ภาพที่ 52 แผนภาพแสดงลักษณะกิจกรรมการทำสมาธิที่เกิดขึ้นในโครงการ	96
ภาพที่ 53 แผนภาพแสดงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้สอยในโครงการ	96
ภาพที่ 54 แผนภาพแสดงลำดับการรับรู้จากความเป็นไปของความว่างโดยใช้การลดรูปของสถาปัตยกรรมจนเข้าถึงธรรมชาติ	97
ภาพที่ 55 แผนภาพแสดงตำแหน่งสำคัญต่างๆ ในสวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)	100
ภาพที่ 56 แผนผังสวนวชิรเบญจทัศ	101
ภาพที่ 57 เล่นจักรยาน สวนวชิรเบญจทัศ	101
ภาพที่ 58 อุทยานผีเสื้อและแมลงกรุงเทพฯ ในสวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)	102
ภาพที่ 59 เมืองจรรยาจำลอง สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)	102
ภาพที่ 60 ศูนย์กีฬาสวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)	103
ภาพที่ 61 ศูนย์อาหาร สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)	103

ภาพที่ 62 หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)	104
ภาพที่ 63 แผนภาพแสดงตำแหน่งสำคัญต่างๆ ในสวนสันติภาพ	105
ภาพที่ 64 แผนผังสวนสันติภาพ	106
ภาพที่ 65 ประติมากรรมนกคาบช่อมะกอก ในสวนสันติภาพ	106
ภาพที่ 66 มุมมองด้านบน สวนสันติภาพ.....	107
ภาพที่ 67 ทศนียภาพภายในสวนสันติภาพ.....	107
ภาพที่ 68 ทศนียภาพภายในสวนสันติภาพ.....	108
ภาพที่ 69 สนามเด็กเล่นภายในสวนสันติภาพ	108
ภาพที่ 70 แผนภาพแสดงตำแหน่งสำคัญต่างๆ ในสวนลุมพินี.....	111
ภาพที่ 71 แผนผังสวนลุมพินี.....	112
ภาพที่ 72 มุมมองด้านบนสวนลุมพินี.....	112
ภาพที่ 73 ทศนียภาพในสวนลุมพินี.....	113
ภาพที่ 74 จักรยานน้ำและเรือพาย ในสวนลุมพินี.....	113
ภาพที่ 75 กิจกรรมดนตรีในสวน ณ สวนลุมพินี.....	114
ภาพที่ 76 ศูนย์สร้างโอกาสเด็กสวนลุมพินี	114
ภาพที่ 77 แผนภาพแสดงการแบ่งโซนภายในสวนลุมพินีเพื่อพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ	115
ภาพที่ 78 แผนภาพแสดงตำแหน่งอาคารสำคัญในสวนลุมพินี	118
ภาพที่ 79 อาคารบันเทิง (Amphitheater).....	119
ภาพที่ 80 ศาลามิตรภาพไทย-จีน.....	119
ภาพที่ 81 ศูนย์สร้างโอกาสเด็ก	119
ภาพที่ 82 ศูนย์ผู้สูงอายุ.....	120
ภาพที่ 83 โรงเรียนสวนลุมพินี.....	120
ภาพที่ 84 ลานจอดรถสวนลุมพินี	120
ภาพที่ 85 แสดงตำแหน่งของสวนลุมพินีในประเทศไทย	121

ภาพที่ 86	แผนภาพแสดงทิศทางแดด ลม ในพื้นที่ตั้งโครงการ	121
ภาพที่ 87	แผนภาพแสดงการเข้าถึงที่ตั้งโครงการ	122
ภาพที่ 88	แผนภาพแสดง เส้นทางสัญจรทั้งหมดภายในโครงการ	122
ภาพที่ 89 (ซ้าย)	แผนภาพแสดงพื้นที่สีเขียวภายในที่ตั้งโครงการ	123
ภาพที่ 90	แสดงต้นไม้ต่างๆ ในที่ตั้งโครงการ	124
ภาพที่ 91 (ซ้าย)	บ่อน้ำด้านทิศใต้ (ขวา) คลองด้านทิศตะวันออก.....	124
ภาพที่ 92	คลองด้านทิศตะวันออก.....	124
ภาพที่ 93	Jewish Museum Berlin (อาคารซีกแซก) มุมมองจากด้านบน	126
ภาพที่ 94	เปรียบเทียบ Jewish Star of David กับผังพื้นที่ Jewish Museum Berlin	127
ภาพที่ 95	อาคารเก่าที่เป็นทางเข้าหลักสู่นิทรรศการ.....	128
ภาพที่ 96	ทางลงสู่นิทรรศการ	128
ภาพที่ 97	ลักษณะของแสงกับการบีบผนังที่ส่งผลทำให้เกิดความรู้สึกความหวัง	129
ภาพที่ 98	Jewish Museum แสดงโครงสร้างของ Void Spaces.....	130
ภาพที่ 99	Jewish Museum ส่วนพื้นที่โรงรอยด้วยงาน “Shalekhet”	131
ภาพที่ 100	Jewish Museum บันไดสูงชัน 82 ชั้นที่เชื่อมไปยังนิทรรศการถาวร.....	132
ภาพที่ 101	แนวแกนของการทำลายล้าง “The Holocaust Tower” มุมมองจากภายนอก.....	133
ภาพที่ 102	ทัศนภาพภายใน “The Holocaust Tower”	133
ภาพที่ 103	โลหะปราสาท.....	135
ภาพที่ 104	ภาพตัดโครงสร้างโลหะปราสาท	136
ภาพที่ 105	พื้นที่ใช้สอยบริเวณระเบียงชั้นที่ 1	138
ภาพที่ 106	บันไดวนบริเวณกลางอาคาร.....	138
ภาพที่ 107	บรรยากาศภายในวิหารแห่งแสง Church of the Light	139
ภาพที่ 108	ผังบริเวณวิหารแห่งแสง Church of the Light	140
ภาพที่ 109	ผังพื้นที่วิหารแห่งแสง.....	141

ภาพที่ 110 รูปตัดตามยาวแสดงพื้นที่ภายในวิหารแห่งแสง	141
ภาพที่ 111 Isometric form วิหารแห่งแสง	142
ภาพที่ 112 มุมมองภายนอกวิหารแห่งแสง.....	143
ภาพที่ 113 ลักษณะความคมชัดของแสงสว่างภายในวิหารแห่งแสง	143
ภาพที่ 114 (ซ้าย) แผนภาพแสดงความถี่ของกิจกรรมประจำเดือน และ (ขวา) แผนภาพแสดงความถี่ของกิจกรรมประจำปี ของสวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี.....	147
ภาพที่ 115 (ซ้าย) แผนภาพแสดงความถี่ของกิจกรรมประจำเดือน และ (ขวา) ความถี่ของกิจกรรมประจำปี ในรอบ 1 ปี ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ)	150
ภาพที่ 116 (ซ้าย) แผนภาพแสดงความถี่ของกิจกรรมประจำเดือน และ (ขวา) ความถี่ของกิจกรรมประจำปี ในรอบ 1 ปี ของหมู่บ้านบ้านพลัม ประเทศไทย.....	151
ภาพที่ 117 Area Requirement, Function-Diagram และ Circulation Diagram.....	158
ภาพที่ 118 แผนภาพแสดงทางเข้าหลักของโครงการ	159
ภาพที่ 119 แผนภาพแสดงระดับความเป็นส่วนตัวมาก-น้อย ในที่ตั้งโครงการ	159
ภาพที่ 120 แผนภาพแสดงการวางตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ (Zoning) แบบที่ 1..	160
ภาพที่ 121 แผนภาพแสดงการวางตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ (Zoning) แบบที่ 2..	161
ภาพที่ 122 แผนภาพแสดงการสร้างพื้นที่ปิดล้อมจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม.....	162
ภาพที่ 123 แผนภาพแสดงทิศทางของการปิดล้อมที่สามารถเป็นไปได้.....	162
ภาพที่ 124 แผนภาพแสดงการปิดล้อมในระดับต่างๆ.....	162
ภาพที่ 125 แผนภาพแสดงการนำต้นไม้เข้ามามีส่วนร่วมใน Space	163
ภาพที่ 126 แผนภาพแสดงการทดลองสร้าง Space เพื่อเกิดสมาธิ	163
ภาพที่ 127 แผนภาพแสดงวงล้อแห่งปฏิจจสมุปปาต	165
ภาพที่ 128 แผนภาพแสดงที่มาของการสร้าง Form พื้นที่แห่งความว่าง.....	166
ภาพที่ 129 แผนภาพแสดงขั้นตอนการปรับเปลี่ยนหลังคาของพื้นที่แห่งความว่าง.....	166
ภาพที่ 130 แผนภาพแสดงการสื่อความหมายในส่วนของอาคารหลัก.....	167
ภาพที่ 131 แผนภาพแสดงลำดับการรับรู้ภายในนิทรรศการทุกซ์.....	168

ภาพที่ 132	แผนภาพแสดงแนวความคิดหลักในการออกแบบ	169
ภาพที่ 133	แบบร่าง (Schematic Design) ที่ผ่านการพัฒนาทั้ง 4 แบบ	170
ภาพที่ 134	ผังพื้นที่ชั้น 1	171
ภาพที่ 135	ผังพื้นที่ชั้น 2	172
ภาพที่ 136	ตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ	173
ภาพที่ 137	รูปด้านรวม	174
ภาพที่ 138	รูปตัดรวม	175
ภาพที่ 139	ภาพรวมและอาคารต่างๆ ของโครงการสุญญตาวินัย	177
ภาพที่ 140	มุมมองบริเวณทางเข้าด้านหน้าโครงการ	178
ภาพที่ 141	พื้นที่ปิดล้อมที่ 1 (Enclosure 1)	179
ภาพที่ 142	พื้นที่ปิดล้อมที่ 2 (Enclosure 2)	179
ภาพที่ 143	โถงทางเข้าสู่พื้นที่แห่งความว่าง	180
ภาพที่ 144	พื้นที่แห่งความว่าง	180
ภาพที่ 145	ทางเดินที่ใช้จังหวะของแสง เพื่อให้เกิดสมาธิ	181
ภาพที่ 146	พื้นที่สำหรับเดินจงกรม และทางเชื่อมสามารถเดินวนรอบอาคารได้	181
ภาพที่ 147	ทางเดินจงกรมแบบสัมผัสกับธรรมชาติ ผังด้านหน้า	182
ภาพที่ 148	ทางเดินจงกรมแบบสัมผัสกับธรรมชาติ ผังด้านหลัง	182
ภาพที่ 149	ทางเดินที่สามารถเชื่อมต่อไปยังวิหารด้านหลัง	183
ภาพที่ 150	วิหาร	183
ภาพที่ 151	บรรยากาศภายในวิหาร เป็นอาคารโถง หลังคากระจก แสดงถึงความมีก็เหมือนไม่มี ..	184
ภาพที่ 152	มุมมองจากทางวิหารคด บริเวณพื้นที่ปิดล้อมที่ 1	184
ภาพที่ 153	มุมมองด้านหน้าอาคารนิทรรศการทุกซ์	185
ภาพที่ 154	บรรยากาศภายในนิทรรศการทุกซ์	185
ภาพที่ 155	พื้นที่เชื่อมต่อกับนิทรรศการทุกซ์ ก่อนออกสู่ธรรมชาติ	186

ภาพที่ 156 บรรยากาศภายในนิทรรศการสุญญาตา.....	186
ภาพที่ 157 Space ภายในห้องแห่งความว่าง แสดงความไร้ขอบเขต ความไม่มีที่สิ้นสุด.....	187
ภาพที่ 158 มุมมองด้านหน้าอาคารอบรมวิปัสสนาและห้องสมุด	187
ภาพที่ 159 Court ภายในอาคารอบรมวิปัสสนาส่วนห้องสมุด ชั้น 1.....	188
ภาพที่ 160 หุ่นจำลอง มุมมองด้านบน แสดงภาพรวมของโครงการ	189
ภาพที่ 161 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองด้านหน้าอาคารนิทรรศการทุกซ์	189
ภาพที่ 162 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณทางเชื่อมระหว่างนิทรรศการทุกซ์และนิทรรศการสุญญาตา ..	190
ภาพที่ 163 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณลานโค้งนิทรรศการสุญญาตา	190
ภาพที่ 164 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณด้านหน้าอาคารอบรมวิปัสสนา และห้องสมุด.....	191
ภาพที่ 165 หุ่นจำลองแสดงมุมมองบริเวณทางออกเชื่อมระหว่างอาคารหลัก ไปยังอาคารอบรม วิปัสสนา และห้องสมุด	191
ภาพที่ 166 หุ่นจำลองแสดงมุมมองบริเวณทางเชื่อมระหว่างอาคารหลัก ไปยังอาคารอบรมวิปัสสนา และห้องสมุด	192
ภาพที่ 167 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณทางเดินเชื่อมระหว่างอาคารหลักและอาคารอบรม วิปัสสนา.....	192
ภาพที่ 168 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองด้านหน้าวิหาร.....	193
ภาพที่ 169 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณทางเดินจกรมรอบอาคารหลัก	193

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของการศึกษา

ปรัชญาที่ศึกษากันอยู่ทั่วไป แบ่งเป็น 2 แนวคิด คือปรัชญาตะวันตกและปรัชญาตะวันออก ปรัชญาตะวันตกเริ่มก่อตัวในสังคมกรีกโบราณมีการพัฒนาทางแนวความคิดมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนปรัชญาตะวันออกมี 2 สายสำคัญ คือปรัชญาอินเดีย และปรัชญาจีน โดยเฉพาะปรัชญาอินเดียที่หมายรวมเอาปรัชญาทุกสำนักที่เกิดขึ้นในอินเดีย และหนึ่งในนั้นก็คือ พุทธปรัชญา

ความหมายของพุทธปรัชญา แปลตามรากศัพท์ว่า ความรอบรู้ของพระพุทธเจ้า แยกออกเป็น 2 คำ คือคำว่า “พุทธ” หมายถึงพระพุทธเจ้า แปลตามศัพท์ว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ส่วนคำว่า “ปรัชญา” หมายถึงความรอบรู้ โดยตรง ได้แก่ การตรัสรู้ ซึ่งก็คือพุทธธรรม หรือหลักธรรม สามารถตีความได้หลากหลายขึ้นอยู่กับทรรศนะที่มีต่อพุทธปรัชญานั้นๆ เช่น ทรรศนะของศาสนาโบราณ ทรรศนะของปรัชญาเวทानตะ และทรรศนะทางวิทยาศาสตร์¹ จึงเป็นที่มาของการแบ่งพระพุทธศาสนาออกเป็นนิกายต่างๆ ซึ่งหากกำหนดกรอบให้แคบลงโดยพิจารณาเฉพาะประเทศไทย ไทยเรายึดถือการปฏิบัติตามแนวคิดแบบปรัชญาเถรวาท กล่าวคือ เรามองสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นบนโลกว่ามีความเกี่ยวเนื่องกันในการมีอยู่ หรือดับไป ต่างเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน โดยสิ่งต่างๆ นั้นมีตัวตนขึ้นมาในจิตใจเราได้ก็ต่อเมื่อมันมากระทบกับประสาทสัมผัสของเรา โดยจิตจะเป็นตัวทวนระลึกถึงสิ่งที่เคยผ่านมาแล้ว มีอำนาจในการสร้างมโนภาพเป็นสิ่งใหม่ได้ หรือที่เรียกว่าจิตเกิดการปรุงแต่งนั่นเอง ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ เป็นพุทธปรัชญาที่สอดคล้องกับทรรศนะของวิทยาศาสตร์ที่มีต่อพุทธปรัชญา นั้นทำให้ชาวตะวันตกหันมาสนใจพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ด้วยมุมมองที่ว่าพระพุทธศาสนา เป็นความก้าวหน้าแห่งภูมิปัญญา มีเหตุมีผล มีความทันสมัย²

แนวคิดของพุทธปรัชญานอกจากจะเชื่อมโยงกับตรรกศาสตร์ (เหตุ-ผล) แล้วสิ่งที่ต่างจากแนวคิดแบบชาติตะวันตก หรือวิทยาศาสตร์ก็คือเรื่อง “จิต” กล่าวคือ เรารับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวได้ด้วยผัสสะ 6 ได้แก่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ซึ่งโดยความรู้พื้นฐานแล้ว มนุษย์จะรับรู้ได้โดยอาศัยข้อมูลประสาทการณ คือ องค์ประกอบภายนอก(สิ่งที่รับรู้รอบตัวเรา) และองค์ประกอบภายใน(ตัวเราเองที่เป็นผู้รับรู้) ซึ่งทั้งหมดนี้รวมอยู่ในขอบเขตของหลักปรัชญาและจิตวิทยา³ จากการวิเคราะห์ของพระสมพร รตนปญโญ พบว่า พุทธปรัชญาเป็นความรู้ที่มุ่งให้ชาวโลกได้พัฒนา กาย กับ ใจ (ขันธ) ดำเนินไปด้วยกันตามหลักทฤษฎีความรู้หรือญาณวิทยาและนำไปสู่ จริยศาสตร์ คือ การประพฤติตาม (ศีล สมาธิ ปัญญา) เพื่อกำจัดความไม่รู้ คือ อวิชชา ทั้งนี้เพื่อให้รู้แจ้ง

¹ สมัคร บุราวาศ, พุทธปรัชญา มองพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์ (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์สยาม, 2542). 78-70

² ปีเตอร์ เดลลา สันตินา, ต้นไม้แห่งโพธิ, trans. สมหวัง แก้วสุฟอง (เชียงใหม่: บี เอส ดีการพิมพ์, 2549).⁴

³ พระสมพร รตนปญโญ (พงษ์กิ่ง), "การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท" (ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา). 17

เห็นจริง คือ วิชชา ทำให้หลุดพ้นจากกิเลส คือ นิพพาน (อภิปราย) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการแสวงหาความรู้⁴ ทั้งนี้ ในการศึกษาพุทธธรรมสำหรับผู้ที่ยังไม่บรรลุนิพพานอาจมีฐานะเป็นปรัชญา แต่สำหรับผู้ที่ยังบรรลุนิพพานแล้วก็เป็นวิทยาศาสตร์ไป อย่างนั้นแล้วพุทธปรัชญาจึงเหมาะสำหรับผู้ที่ยังไม่บรรลุนิพพาน ที่ต้องการจะเข้าใจและปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธองค์

งานสถาปัตยกรรมเป็นศาสตร์ทางศิลปะแขนงหนึ่ง ที่สร้างการรับรู้ต่อมนุษย์ได้โดยอาศัยประสาทสัมผัสหลายๆ ส่วนพร้อมกัน มีความซับซ้อนแตกต่างจากงานศิลปะแขนงอื่น เช่นจิตรกรรม วรรณกรรม หรือดนตรี เป็นต้น การรับรู้ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมนั้นประกอบไปด้วย 2 สิ่ง คือ **นามธรรม** และ **รูปธรรม** กล่าวคือ เราสามารถรับรู้ได้ถึงปริมาตรของพื้นที่ ที่ห่อหุ้มร่างกายของเรา หรือจากการมองโดยพิจารณาจากรูปทรง ส่วนความรู้ที่ต่างกัน นั้นคือเรื่องของนามธรรม เช่น รู้สึกอึดอัด รู้สึกสงบ รู้สึกโล่งใจ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราอาจกล่าวได้ว่าสถาปัตยกรรมไทยนั้นมีได้ก่อรูปขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการจากการใช้งาน (Function) ของมนุษย์เพียงอย่างเดียว หากแต่ทำหน้าที่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความหมายอื่นที่แอบแฝงอยู่ และสิ่งซึ่งสร้างการรับรู้ อันสอดคล้องกับประเด็นเรื่องนามธรรม ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่าแฝงอยู่ในสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมาช้านาน ตัวอย่างเช่น เมื่อครั้งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จมานมัสการพระพุทธชินราชที่จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2435 เวลานั้นยังมิได้ปฏิสังขรณ์แก้ไขพระวิหารให้สว่างอย่างทุกวันนี้ พอไปถึงประตูวิหาร “ทรงบันทึกว่า และเข้าไปข้างใน ดูที่อื่นมืดหมดแต่เห็นองค์พระชินราชตระหง่านงามเหมือนลอยอยู่ในอากาศ เห็นเข้าก็จับใจเกิดเลื่อมใสในทันที”⁵

ภาพที่ 1 พระพุทธชินราชภายในพระวิหารวัดมหาธาตุ จ.พิษณุโลก
ที่มา : ผู้ศึกษา

⁴ Ibid. 12

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ทิพากร, 2444). 46

ในทฤษฎีของผู้ศึกษา สถาปัตยกรรมไทยถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ แสดงถึงความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ หรือพระพุทธศาสนา ถูกสร้างขึ้นตามระเบียบแบบแผน ของคติสัญลักษณ์จักรวาลไตรภูมิ โดยเรื่องของการใช้งาน (Function) แทบมิได้แสดงออกมาอย่าง ชัดเจน แต่เมื่อพิจารณาถึงการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยในปัจจุบันที่มีการคำนึงถึง สภาพแวดล้อมของที่ตั้งอาคารมากขึ้น เป็นสถาปัตยกรรมในเชิงถิ่นที่ (Place) กล่าวคือ เน้นศึกษา ความสำคัญของพื้นที่ตั้ง เช่น ประวัติพื้นที่ วัฒนธรรมในพื้นที่ เอกลักษณ์ของพื้นที่ และจิตวิญญาณ ของพื้นที่ เป็นต้น แนวคิดนี้ทำให้เกิดความพยายามในการดึงเอาลักษณะของศิลปกรรม หรือ สถาปัตยกรรมในอดีตกลับมาใช้ใหม่โดยการประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน และ เทคโนโลยีที่ทันสมัยก้าวข้ามขีดจำกัดของปัญหาทางโครงสร้าง เราจะพบว่าศาลาการเปรียญใน ปัจจุบันผู้คนได้จำนวนมากขึ้นโดยทำอาคารขนาดกว้างมากๆ โดยไม่มีเสาร่วมใน ขณะเดียวกัน รูปลักษณะภายนอกก็ยังคงความเป็นไทยอยู่ เช่น ศาลาการเปรียญ วัดนางชีโชติการาม กรุงเทพมหานคร (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ศาลาการเปรียญ วัดนางชีโชติการาม กรุงเทพมหานคร
ออกแบบโดย อาจารย์วันิดา พึ่งสุนทร
ที่มา : ผู้ศึกษา

ภาพที่ 3 พระอุโบสถ วัดสะแก จ.แพร่ ออกแบบโดย รองศาสตราจารย์สมคิด จิระทัศน์กุล
ที่มา : วัดสะแก, 10 เมษายน 2562, <https://goo.gl/FJrp5B>

การออกแบบรูปลักษณ์ของอาคารให้สอดคล้องกับศิลปสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นๆ เช่น พระอุโบสถ วัดสะแก จ.แพร่ ออกแบบโดย รองศาสตราจารย์สมคิด จิระทัศน์กุล เป็นต้น โดยที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงออกทางรูปธรรม หากแต่ผู้ศึกษาสนใจเรื่องของนามธรรมทางสถาปัตยกรรมด้วย จากการศึกษาดูงานที่สถานปฏิบัติธรรม สวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี ทำให้เกิดความสนใจว่า สถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการปฏิบัตินั้นสามารถทำได้ โดยใช้ธรรมชาติเข้ามาช่วยทำให้เกิดความสงบและพิจารณาสิ่งที่อยู่รอบๆ ภายใต้อย่างละเอียดถี่ถ้วนมากขึ้น และจึงนำไปสู่การตั้งคำถามที่ว่า จะเป็นไปได้ไหมที่จะสอดแทรกธรรมะเข้าไปในสถาปัตยกรรมไทยที่มีรูปแบบค่อนข้างตายตัว ?

งานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่เราพบเห็นกันมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นตามแนวคิดเรื่องคติจักรวาลไตรภูมิ เป็นการจำลองเอาจักรวาลอันมีเขาพระสุเมรุอยู่ตรงกลาง ซึ่งมีเส้นนำสายตาที่พุ่งขึ้นสู่เบื้องบน ทำให้ไม่ว่าอาคารจะตั้งอยู่ท่ามกลางตึกกรมบ้านช่องสมัยใหม่เพียงใด อาคารก็ยังคงทำหน้าที่เป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์เนื่องในพระพุทธศาสนาอยู่ดี (ภาพที่ 4

ภาพที่ 5) และในเชิงทัศนศิลป์ การมองสถาปัตยกรรมไทยและองค์ประกอบต่างๆ อาจช่วยขัดเกลาจิตใจเราให้สูงขึ้น เป็นการยกระดับจิตใจแก่ผู้พบเห็น เช่น ทรวดทรงอาคารที่พุ่งขึ้นสูง ความประณีตบรรจงขององค์ประกอบต่างๆ ภาพจิตรกรรม และการปิดทองประดับกระจก เป็นต้น ส่งผลต่อการรับรู้ทางการมองได้อย่างดีเยี่ยม และแน่นอนว่าพื้นที่การใช้งานนั้นแทบจะไม่มี ความแตกต่างกันเลย อีกทั้งยังมีการใช้งานที่ถูกกำหนดชัดเจนอยู่แล้วตั้งแต่อดีตเรื่อยมา หากแต่ไม่ชัดเจนในเรื่องของพุทธปรัชญา

ภาพที่ 4 วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร อยู่ระหว่างศูนย์การค้าสยามพารากอนและห้างเซ็นทรัลเวิลด์
ที่มา : วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร, 30 กรกฎาคม 2561, <http://www.mahajak-pro.com/project/วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร/>

ภาพที่ 5 วัดไตรมิตรวิทยาราม ตั้งอยู่ที่ถนนมิตรภาพไทย-จีน แขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์
ที่มา : วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร, 30 กรกฎาคม 2561,
https://www.bangkoktourist.com/index.php/top-attractions/index?top_id=204.

สถาปัตยกรรมไทยที่พยายามสื่อถึงหลักธรรมส่วนใหญ่จะสื่อออกมาในรูปแบบเชิงจำนวน เช่น โลหะปราสาทประกอบด้วยเจดีย์ ยอด อันหมายถึง 37หลักธรรมโพธิปักขิยธรรม ประการ หรือ 37 ย่อนไปในสมัยสุโขทัยที่มีรูปแบบของการสร้างมณฑปแล้วสอดแทรกภาพเพื่อให้ระลึกถึงหลักธรรม วัดพระสี่อิริยาบถ อันเป็นการแสดงถึง เช่นหลักธรรมสติปัญญา เป็นการใช้จ่ายจำนวนสี่ให้สอดคล้อง 4 กับรูปทรงอาคารและเนื้อหาของการปฏิบัติสู่การหลุดพ้น เนื้อหาทางหลักพุทธปรัชญาที่แจก เช่นเดียวกัน กล่าวคือ พุทธปรัชญานั้น เป็นสัจธรรม ไม่แปรเปลี่ยน สามารถพิสูจน์ได้ ศึกษาเองได้ หากแต่ต้องอาศัยการตีความและถ่ายทอดอย่างชาญฉลาด ซึ่งสถาปัตยกรรมเป็น ที่ตัวอย่างหนึ่ง ”สื่อ“ ในการสื่อสารและถ่ายทอดแนวความคิดทางพุทธธรรมให้แก่สาธารณชนได้รับรู้ โดยอาจต้องอาศัย องค์กระบวนการใหม่ ในการสร้างสรรค์สู่การรับรู้เนื้อหาภายในที่ชัดเจนและส่งผลกระทบต่อความรู้สึก ผู้ใช้งาน (User) ให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งในส่วนของเนื้อหาทางพุทธธรรม หากตีกรอบหมายเอาพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีการกล่าวถึง พุทธธรรมหรือพุทธปรัชญา ที่โดดเด่นมากที่สุด อาทิเช่น หลักคำสอนของท่านพุทธทาส ซึ่งเป็นไทยพุทธแบบที่ไม่เน้นพิธีกรรม หรือความเชื่อดั้งเดิม (แบบประเพณี) แต่เน้นหลักธรรมและการนำมาใช้ โดยที่ผู้สนใจส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปัญญาชน ตัวอย่างการสร้างพื้นที่ทางธรรมของท่านพุทธทาสมักจะใช้ธรรมชาติมาเป็นส่วนประกอบหลักของการสร้างพื้นที่ปิดล้อม (Enclosure) ทำให้แตกต่างจากวัดทั่วไป ให้พิจารณาพื้นที่ต่างๆ ในสวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี เช่น พระอุโบสถ, ลานหินโค้ง, สระนาฬิการ์ เป็นต้น (

ภาพที่ 6,

ภาพที่ 7) ซึ่งเป็นการรับรู้ในแบบที่ตัดเอาแต่ตัวเนื้อหาสาระภายในพระธรรมมาแสดงออกผ่าน ธรรมชาติและการจัดวางองค์ประกอบ ก่อให้เกิดการรับรู้ถึงความสงบ สมถะ เรียบง่ายอันสะท้อนหลัก คำสอนที่ท่านพุทธทาสเน้นอย่างยิ่งคือ การละตัวตน ไม่มีสิ่งที่ทำให้ลุ่มหลงแต่อย่างใด

ภาพที่ 6 ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี

ที่มา : วัดสวนโมกขพลาราม, 30 กรกฎาคม 2561,

<http://www.runwaythailand.com/16403874/วัดสวนโมกขพลาราม>.

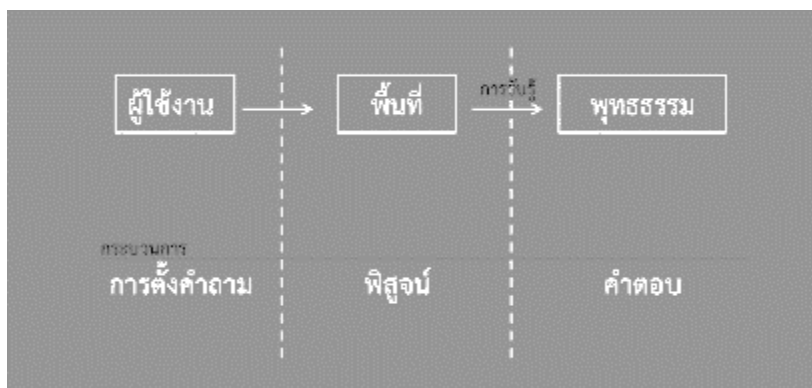
ภาพที่ 7 พระอุโบสถ สวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี
ที่มา : ผู้ศึกษา

จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าการก่อรูปของสถาปัตยกรรมไทย ที่สามารถแสดงถึงเนื้อหาภายในทางพุทธธรรม ในแง่ของการรับรู้ผ่านผัสสะต่างๆ ของผู้ที่เข้ามาใช้งานนั้น จะสามารถทำได้อย่างไร ในเชิงการทดลองออกแบบเพื่อหาวิธีการและการรับรู้แบบใหม่อย่างเหมาะสม ในเมื่อเรามีข้อจำกัดทางรูปด้าน และยังคงคำนึงถึงความงาม และแบบแผนประเพณี โดยในที่นี้ขอเรียกรวมว่า “รูปลักษณ์ภายนอก” ส่วนพื้นที่ภายในก็สามารถสร้างประสบการณ์ใหม่ ทางการรับรู้ถึงเนื้อหาสาระของสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการที่จะสื่อสารออกไปเชิงนามธรรม เรียกรวมว่า “เนื้อหาภายใน” ซึ่งกระบวนการการศึกษาจำเป็นจะต้องอาศัยเครื่องมือ (Tools) ในการออกแบบเพื่อสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งทั้งหมดนี้จำเป็นจะต้องอยู่ในกรอบ ความคิดของ “พื้นที่เพื่อการรับรู้พุทธธรรม” เพื่อให้เกิดพื้นที่แห่งการรับรู้ในรูปลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย

พุทธธรรมที่ผู้ศึกษาคิดว่ามีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนปัจจุบัน คือ **สุญญตา** (ความว่าง) เนื่องจากมีฐานะเป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งหลายคนอาจยังมีความไม่เข้าใจในใจความสำคัญ ว่าด้วยความว่าง ในที่นี้หมายถึง ความเข้าใจว่าโลกนี้ว่าง เข้าใจว่าจิตว่าง ตัวตนที่มีก็คือความว่าง เมื่อนั้นว่างอย่างนี้ก็อย่าไปยึดมั่นถือมั่น หลักธรรมนี้มีการเน้นย้ำโดยพระนักปราชญ์อย่างท่านพุทธทาสและสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ อันเป็นธรรมที่ฆราวาสมิควรละเลย และหากตั้งใจก็สามารถปฏิบัติได้

จากข้อมูลข้างต้นของหลักพุทธปรัชญาที่มีความสัมพันธ์ต่อการรับรู้ของกายและจิต สามารถนำไปสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรับรู้ทางพุทธธรรมได้จึงนำไปสู่การทดลองออกแบบที่ว่างตามแนวทางพุทธปรัชญา ที่ต้องการสร้างรูปและที่ว่างในรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยประเพณี มีเนื้อหาภายในที่สร้างการเรียนรู้ตามแนวพุทธปรัชญา โดยในการผลักดันให้เกิดโครงการลักษณะนี้จำเป็นต้องกำหนดเงื่อนไขการใช้งานและรูปลักษณ์ของไทย ทั้งนี้ควรอยู่บนพื้นที่ที่มีความต้องการในการใช้พื้นที่อันหลากหลาย และควรมีความเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพุทธ อีกทั้งควรมีความยืดหยุ่นในการใช้งานพอสมควร ผู้ศึกษาจึงสนใจโครงการในลักษณะของ **เจตียสถาน** (เจตีย หมายถึง สิ่งทีระลึกซึ่งควรแก่

การเคารพบูชา) อันหมายถึงสถานที่แห่งการระลึกถึงซึ่งควรแก่การเคารพบูชา โดยในโครงการนี้ ต้องการแสดงถึงการระลึกถึงพุทธธรรมในแง่มุมต่างๆ ที่สอดคล้องกับชีวิตของผู้ใช้งาน จึงเป็นที่มาของการทดลองออกแบบโครงการ "สุญญาตาวิหาร"

ภาพที่ 8 แผนภาพแสดงกระบวนการสร้างสถาปัตยกรรมไทยจากพุทธปรัชญา

นิยามศัพท์เฉพาะ

สุญญาต⁶ แปลว่า ภาวะของจิตที่ว่างจากกิเลส; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัว เป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา, ภาวะที่ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน หรือของตคนนั้น เรียกว่า สุญญาตา

ผัสสะ⁷ (ความกระทบ, ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และ วิญญาณ)

1. จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา คือ ตา + รูป + จักขุวิญญาณ)
2. โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู คือ หู + เสียง + โสตวิญญาณ)
3. ฉานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก คือ จมูก + กลิ่น + ฉานวิญญาณ)
4. ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น + รส + ชิวหาวิญญาณ)
5. กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย คือ กาย + โผฏฐัพพะ + กายวิญญาณ)
6. มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ คือ ใจ + ธรรมารมณ์ + มโนวิญญาณ)

อุปาทานขันธ⁸ หมายถึงขันธ 5 ประกอบด้วยอุปาทานหรือความยึดมั่นถือมั่นไม่ยอมคลាយ ขันธ 5 ก็ได้แก่รูป เวทนา สัญญาสังขารและวิญญาณ อันประกอบเป็นตัวตนคือร่างกายและจิตใจ ของแต่ละคนขันธ 5 เป็นกระบวนการของธรรมชาติหากไม่ยึดมั่นถือมั่นจนไม่รู้จักปล่อย ก็จะไม่เป็นเหตุให้

⁶ ชาย กิตติคุณาภรณ์, "สุญญาตาวิหาร1,"

www.fpmconsultant.com/manager/dharma/4.doc. เข้าถึงเมื่อ 8 ธันวาคม 2559

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), "พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์," (กรุงเทพฯ2546).

⁸ รุ่งเรือง บุญโยธิน, พระไตรปิฎก ฉบับสาระสำคัญ เล่ม 2 (เชียงใหม่: ชุมชนปริชญา และศาสนา เชียงใหม่, 2517), คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.34

เกิดทุกข์ที่ว่ารู้จักปล่อยหมายความว่า รู้จักปล่อยให้มันเป็นไปตามภาวะธรรมชาติ 3 คืออนิจจัง (เปลี่ยนแปลง) ทุกขัง (คงอยู่ในสภาพหนึ่งๆ ไม่ได้นานเมื่อยึดถือ ผืนมันก็ทำให้รู้สึกเจ็บปวดซ้ำใจ ฯลฯ) และอนัตตา (ไม่อาจบังคับให้เป็นตัวตนที่อย่างนั้นนั่นตลอดไปไม่ใช่ของใครคนหนึ่งคนใดตลอดไป)

อัสมิมานะ⁹ หมายถึงการถือตัวถือตน ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นเขา เป็นเราเป็นการยึดถือเขาถือเรา ซึ่งจะนำความเสื่อมเสียนานาประการมาให้ได้ เมื่อคนเราพิจารณาเห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอันน่าพอใจ น่าปรารถนาทั้งหลายมีการเกิดขึ้นและดับสลายไปเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่น่ารัก ไม่น่าปรารถนา จะเกิดความคลาย ความหน่าย ความระอา ไม่อยากเอาตัวไปผูกพันด้วย ไม่พุ่งความเอาใจใส่ไปที่ตัวตนเบื่อหน่ายการมีตัวตน ในที่สุดก็จะค่อยๆถอนความรู้สึกรู้ตัวถือตัวถือตนได้ ยิ่งพิจารณา ก็ยิ่งจะถอนได้ แต่การพิจารณาต้องเป็นการพิจารณาภายใน จนเกิดวิปัสสนาญาณ เกิดปัญญาเห็นแจ้งจริงและปล่อยวางได้

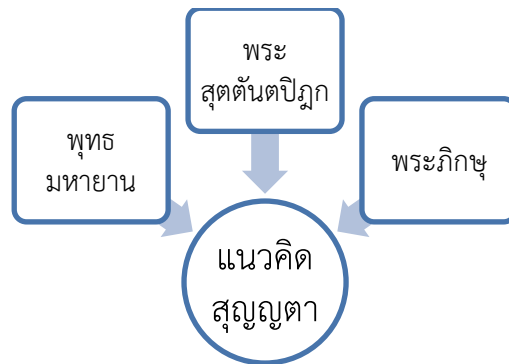
ฉมาน¹⁰ ซึ่งจะเสวยสุขอยู่ด้วยความว่างปราศจากกิเลสทั้งปวง ผู้จะเจริญกรรมฐานเพื่อผลดังกล่าวนี้จำต้องหลีกออกจากหมู่ ไปอยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว และปฏิบัติตน ตามวิธีการทั้งหลายที่กล่าวในสูตรนี้ การหลีกไปอยู่ในที่เงียบๆ แต่ผู้เดียวมีความสำคัญมาก ผู้ที่ประสงค์จะคิดพิจารณาเหตุการณ์ในชีวิต เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ละเอียดลึกซึ้ง ก็จำเป็นต้องมีโอกาสนี้จะได้อยู่ตามลำพังในที่ที่มีความเงียบปราศจากการรบกวนของผู้คนและการงาน

1.2 แนวทางในการศึกษา

ขั้นที่ 1 ศึกษา วิเคราะห์ แนวความคิดว่าด้วยหลักสัญญาตา

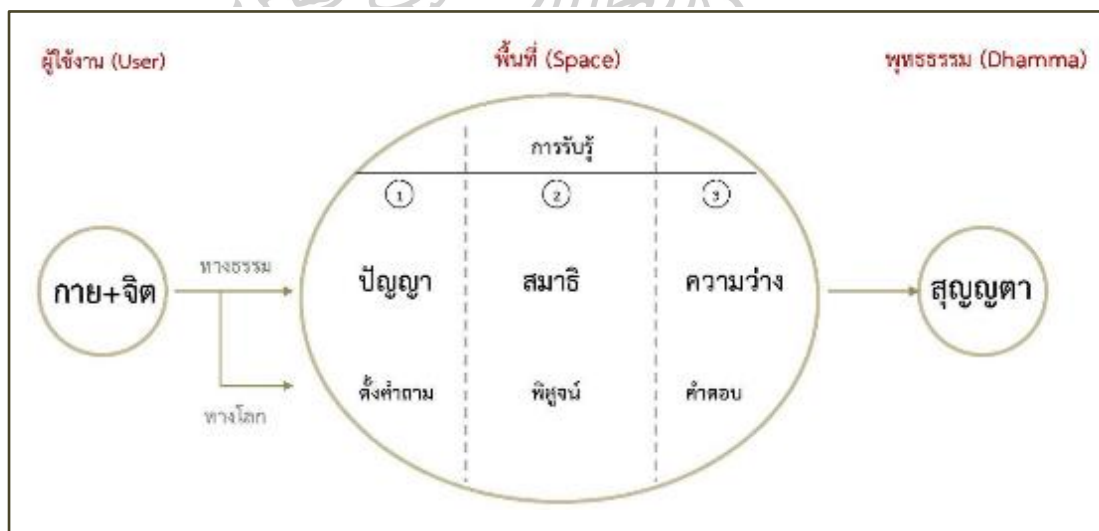
⁹ Ibid.34

¹⁰ Ibid.35

ภาพที่ 9 แผนภาพแสดงการศึกษาแนวคิดสุญญตา

- ขั้นที่ 2 การศึกษาและวิเคราะห์การรับรู้ความว่าง และการแสดงออกถึงความว่างในงานศิลปะแขนงต่างๆ
- ขั้นที่ 3 การสรุปแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมไทย และศึกษาเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการออกแบบ
- ขั้นที่ 4 การออกแบบอย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 10 แผนภาพแสดงการวางแนวคิดเบื้องต้นในการเข้าถึงสุญญตาวิหารธรรม

1.3 เป้าหมายของโครงการ

1.3.1 เป็นสถานที่ซึ่งเหมาะกับการประกอบกิจกรรมที่หลากหลายทั้งทางโลกและทางธรรม มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างการรับรู้ในรูปแบบต่างๆ ได้ ในลักษณะของงานสถาปัตยกรรมไทย

1.3.2 เป็นสถานที่ที่สร้างการระลึกถึงพุทธธรรม โดยรวมเอาเนื้อหาภายใน และรูปลักษณ์ภายนอกไว้ด้วยกัน เพื่อให้ผู้ใช้งานเกิดการรับรู้ที่แตกต่างกันออกไปตามประสบการณ์ของแต่ละคน

1.3.3 เป็นสถาปัตยกรรมไทยที่มีรูปลักษณะสอดคล้องกับสมัยปัจจุบัน รองรับการใช้งานปัจจุบัน และสอดคล้องกับบริบทของถิ่นที่

1.4 วัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์

1.4.1 ศึกษาพุทธธรรมว่าด้วยเรื่องสุญญตา เนื่องในวัฒนธรรมไทย เพื่อหาแนวทางหรือวิธีการในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย

1.4.2 ศึกษาการรับรู้ในชั้นพื้นฐานของมนุษย์ ทั้งในทางโลกและในทางธรรมควบคู่กันไป เพื่อเป็นตัวแปรควบคุมในการทดลองออกแบบที่วางในลักษณะต่างๆ

1.4.3 ทำการศึกษาวิธีหรือกระบวนการในการก่อรูปของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมไทย ที่มีความซับซ้อนและหลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างการรับรู้และประสบการณ์ใหม่แก่ผู้ใช้งาน

1.4.4 นำข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาพุทธธรรม การรับรู้ชั้นพื้นฐานของมนุษย์ และการก่อรูปของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมไทย มาสังเคราะห์เพื่อให้ได้แนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรม

1.5 ขอบเขตของวิทยานิพนธ์

1.5.1 ทำการศึกษาการรับรู้ชั้นพื้นฐานของมนุษย์ พุทธธรรม และการก่อรูปของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมไทย

1.5.2 ออกแบบสถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม มีรูปลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมไทย และสร้างการรับรู้ถึงพุทธธรรม

1.5.3 คลี่คลายรูปลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยให้เหมาะสมกับการใช้งานอันหลากหลาย

1.5.4 ศึกษากรณีตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา และกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการรับรู้

1.5.5 วางแนวความคิดการใช้งานในรูปแบบใหม่ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ส่วนหลักคือ

1.5.5.1 พื้นที่ให้ความรู้ด้านพุทธธรรมขั้นต้น ได้แก่

- นิทรรศการเกี่ยวกับสุญญตาวิหการธรรม
- ห้องสมุด

1.5.5.2 พื้นที่การทำสมาธิ ตามหลักสติปัฏฐาน ได้แก่

- พื้นที่นั่งสมาธิ
- พื้นที่สำหรับเดินจงกรม
- พื้นที่สำหรับอบรมการทำสมาธิ
- พื้นที่สร้างสมาธิ

1.5.5.3 วิหาร

1.5.5.4 พื้นที่อำนวยความสะดวกอื่นๆ ได้แก่

- ส่วนต้อนรับและให้ข้อมูล
- ห้องน้ำ
- ลานจอดรถ

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1.6.1 รู้และเข้าใจ เกี่ยวกับการรับรู้ในด้านต่างๆ ของมนุษย์ และสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการออกแบบที่ว่าง (Space) อันเหมาะสมได้

1.6.2 สามารถออกแบบสถาปัตยกรรมไทยที่เหมาะสมกับการรับรู้ การระลึกถึง พระพุทธธรรมและพระพุทธองค์ผ่านทางที่ว่าง (Space) และศิลปสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่สามารถแสดงถึงพุทธธรรมพร้อมทั้งสร้างความรู้สึกร่วมและการรับรู้ต่อกลุ่มบุคคลที่หลากหลาย

1.6.3 สามารถประยุกต์แนวความคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญา ไปสู่การรับรู้ทางสถาปัตยกรรมไทยได้อย่างเหมาะสม

1.7 วิธีดำเนินงาน

แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ

1.7.1 ขั้นข้อมูล

ขั้นการสร้างโปรแกรม

1.7.1.1 ข้อมูลส่วนที่ 1 แนวความคิดและหลักการ

- ศึกษาพุทธปรัชญาในวัฒนธรรมไทยและหลักสัจธรรมในทฤษฎีหลากหลาย
- รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและแยกเป็นหมวดหมู่
- หาความเชื่อมโยงของแนวคิดสัจธรรมที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

1.7.1.2 ข้อมูลส่วนที่ 2 วิธีการ

- ศึกษาการรับรู้ขั้นพื้นฐานของมนุษย์
- ศึกษาการรับรู้ความว่าง
- วิเคราะห์ข้อมูล

- สรุปผลจากข้อมูลส่วนที่ 2

ขั้นข้อมูลเพื่อสร้างแนวความคิดในการออกแบบ

1.7.1.3 ข้อมูลส่วนที่ 3

- ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ ได้แก่ องค์ประกอบของกิจกรรมที่ควรเกิดขึ้น, แนวทางในการดำเนินการอันสมควร เป็นต้น
- นำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนที่ 1, 2 มาสังเคราะห์เพื่อทดลองสร้างรูปที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)
- สรุปแนวความคิดหลัก (Main Idea) และเครื่องมือ (Tools) ที่ใช้ในการออกแบบ

1.7.2 ขั้นออกแบบ

นำรูปแบบของพื้นที่ว่างที่ทำการทดลองมาผสมกับรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยและกำหนดลำดับการรับรู้ (Sequence) ให้สอดคล้องกับแนวความคิดหลัก (Main Idea)

1.8 แหล่งข้อมูล

- แหล่งข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ วารสาร บทความ และผลงานวิจัย

- สถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หอจดหมายเหตุพุทธทาส มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย เป็นต้น
- การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
- หอสมุดและหอจดหมายเหตุ

บทที่ 2 พุทธปรัชญา

2.1 ความหมายของพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา หมายถึง ความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วหรือพุทธธรรม¹¹

พุทธปรัชญาการศึกษา มาจากคำว่า Buddhist Philosophy of Educations ซึ่งได้แนวคิดมาจากพระพุทธศาสนา (Buddhism) จากพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และปรัชญาการศึกษาอื่นๆ การศึกษาในพุทธปรัชญา คือ การศึกษาเพื่อให้เข้าใจความจริง เข้าใจความหมายของชีวิต ทั้งดำรงชีวิตให้สอดคล้องสัมพันธ์กับความจริง

พุทธปรัชญา ได้นำหลักเหตุและผลไปวิเคราะห์และอธิบายความจริงและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลก ได้ชี้แนะให้ทราบว่าจะอะไรคือความเป็นเลิศ หรือความดีที่พึงปรารถนาในชีวิต และจะศึกษาปฏิบัติให้เป็นผลได้อย่างไร

2.2 พุทธปรัชญาในทรรศนะต่างๆ

พุทธปรัชญาหรือพุทธธรรม มีความเป็นเอกแต่มีได้อยู่โดดเดี่ยวจากสภาพแวดล้อม กล่าวคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น ล้วนแล้วแต่อาศัยกันเกิดขึ้นมาทั้งสิ้น ถึงกระนั้นแล้วก็ยังมีทรรศนะต่างๆ ที่

¹¹ บ้านจอมยุทธ, "พุทธปรัชญา,"

แตกต่างกันในการมองพระพุทธศาสนาทำให้เกิดเป็นนิกายต่างๆ อย่างในทุกวันนี้ ซึ่งจะขอยกตัวอย่าง
 ทรศนะที่มีต่อพุทธศาสนาดังต่อไปนี้¹²

2.2.1 ทรศนะของศาสนาโบราณต่อพุทธศาสนา

ก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแพร่มายังพื้นที่ต่างๆ ก่อนหน้านี้ย่อมมีความเชื่อท้องถิ่นในเรื่องของ
 ไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การมีอยู่ของเทพเจ้าและโลกพิเศษที่อยู่เหนือโลกเราขึ้นไป ผู้ที่ยังคงเชื่อใน
 เรื่องทำนองนี้จะเชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงอยู่ในโลกพิเศษ เมื่อบ้านเมืองเดือดร้อนพระองค์จะเสด็จมา
 ช่วยเหลือมนุษย์ สามารถแสดงฤทธิ์เดชหรืออำนาจบารมีได้ ส่วนในทางประติมากรรม พวกเขาจะ
 กราบไหว้และเชิดชูพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสามารถขอพรได้เพื่อ
 เป็นสิริมงคล การมองพุทธศาสนาในทรศนะเช่นนี้พบในพระสูตรเป็นจำนวนมาก มีผู้คนยึดถือเป็น
 จำนวนมาก¹³

2.2.2 ทรศนะของปรัชญาเวทานตะต่อพุทธศาสนา

ปรัชญาเวทานตะเป็นปรัชญาที่มีคนนิยมมากที่สุด ในปรัชญาฮินดูสมัยพุทธกาล โดยมีความเชื่อ
 ว่าทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกนี้อยู่ในความครอบงำของสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุด มีความสมบูรณ์ เป็นนิรันดร์ อย่าง
 ที่เราเรียกว่า God บ้าง พรหมบ้าง ยะโฮว้าบ้าง เป็นต้นโดยเชื่อว่าเป็นปรมาตมัน (บรม+อาดมัน) มี
 สภาพเป็นจิตหรือเป็นตัวตนยอมเป็นสิ่งบริสุทธิ์ เมื่อปรมาตมันมีความปรารถนาจะเกิดเป็นอาดมัน
 ย่อยๆ มีสภาพเหมือนปรมาตมันทุกประการ เป็นจิตบริสุทธิ์ เข้ามาอยู่ในร่างกายมนุษย์และบัญชาให้
 กระทำการไปต่างๆ สามารถถูกกิเลสครอบงำได้ แต่เข้าถึงข้างในไม่ได้ เมื่อนักปรัชญาเวทานตะมอง
 พุทธศาสนาอาจจะเห็นคำสอนของพระพุทธเจ้าบิดเบือนไปตามแนวทางของเขาวา จิตมนุษย์เป็นสิ่ง
 บริสุทธิ์ เป็นหนึ่งเป็นเอกในตัวอยู่ในธรรมชาติแล้ว จิตบริสุทธิ์นี้มีอยู่ในทุกสรรพสิ่ง แม้แต่ในตัวมดหรือ
 เสือ¹⁴ หากฟังดูจะพบว่าพระพุทธเจ้าอยู่ในตัวเรา และเมื่อทุกๆ ชีวิตมีพุทธะอยู่ในตัว มีความเป็น
 อันหนึ่งอันเดียวกันจึงไม่ควรเบียดเบียนกันเอง เพราะจะผิดตามหลักปรัชญาดังกล่าว จุดมุ่งหมายของ
 ลัทธินี้คือ การก้าวสู่ภาวะพุทธะ กล่าวคือ ก้าวจากความไม่รู้หรืออวิชชา ไปสู่ความรู้แจ้งคือ พุทธะ
 นั้นเอง

2.2.3 ทรศนะทางวิทยาศาสตร์ต่อพุทธศาสนา

ทรศนะทางวิทยาศาสตร์เชื่อว่าทุกสรรพสิ่งเกี่ยวเนื่องกัน เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ฉะนั้น
 พระพุทธเจ้าจะทรงเป็นพระพุทเจ้าไปได้ด้วยพระองค์เองโดยเฉพาะนั้นไม่ได้ หากแต่ประกอบด้วย
 ความเกี่ยวพันกับผู้อื่น การศึกษาเล่าเรียน เห็นความปั่นป่วนของสังคม เห็นสิ่งที่เป็นทุกข์ต่างๆ รอบ
 กาย อันเป็นสิ่งเร้าให้พระองค์เกิดการตั้งคำถาม จนนำไปสู่การหาคำตอบในที่สุด ในกรณีเรื่องจิตนั้น
 วิทยาศาสตร์มองว่าจิตนี้มีพื้นฐานมาจากอวิชชา โดยเป็นการสะท้อนขึ้นในสมองของปรากฏการณ์
 ภายนอกอันผ่านสัมผัสต่างๆ เข้ามาทางเส้นประสาท โดยจิตสามารถทวนระลึกถึงสิ่งที่เคยผ่านมาแล้ว
 ได้ มีอำนาจในการแต่งมโนภาพแต่เก่าก่อนเป็นมโนภาพอย่างใหม่ได้ ตรงกับหลักธรรมคำสอนเรื่อง

¹² สมัคร บุรารวาศ, พุทธปรัชญา มองพุทธศาสนาด้วยทรศนะทางวิทยาศาสตร์. .78-70

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid. .74

อิทัปปัจจยตา กล่าวคือ เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิด ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ ความเป็นไปของทุกสรรพสิ่ง หนีไม่พ้นกฎนี้ และทุกอย่างเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน¹⁵

2.3 หลักการของพุทธปรัชญา

ตามหลักพุทธปรัชญาชีวิตของมนุษย์มุ่งศึกษาการกำเนิดและชีวิตตามหลักพุทธปรัชญานั้นเป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ที่มีส่วนประกอบที่มาจากธรรมชาติและมี องค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ¹⁶

ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่าความรู้เกิดจากกายกับจิต เป็นพื้นฐานที่อาศัยกันประกอบด้วยความรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ เมื่อมีเรื่องราวต่างๆ เข้ามากระทบกับผัสสะทั้ง 6 ทั้งที่ดีและไม่ดีจะถูกเก็บไว้ในจิต จากนั้นจิตก็จะส่งต่อหรือเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์แสดงออกทั้งในเรื่องดีและไม่ดี ทั้งนี้จะเห็นว่าความรู้ในพุทธปรัชญามี 2 ระดับ คือระดับโลกิยะ (ทางโลก) และระดับโลกุตตระ (ทางธรรม) บ่อเกิดของความรู้มี 3 ประการ ดังนี้

1. **สุตมยปัญญา** หมายถึง ปัญญาหรือความรู้ที่เกิดจากการฟัง (knowledge that is learned from other) แต่ขอบเขตครอบคลุมไปถึงการเล่าเรียน การอ่านตำรา เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นทางประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส โดยที่การรับรู้ถึงสิ่งที่มีอยู่รอบตัวเราในลักษณะที่ปรากฏแก่ประสาทสัมผัส เช่น การเดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ และเราได้พบเห็น สัมผัส ได้ยิน ได้ดมกลิ่นต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นความรู้ของสุตมยปัญญา เช่นเดียวกัน มีอยู่ 3 ประการดังนี้¹⁷
 - รูปรธรรม อันได้แก่ สิ่งที่มีรูปสัมผัสได้โดยตรงทางประสาทสัมผัส
 - ปรากฏการณ์ อันได้แก่การเคลื่อนไหว-เปลี่ยนแปลงของรูปรธรรม
 - นามธรรม หรือความสัมพันธ์ระหว่างรูปรธรรมกับปรากฏการณ์ อันเป็นความหมายที่ซ่อนอยู่และเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เป็นข้อเท็จจริงคือนามธรรม
2. **จินตมยปัญญา** หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการคิด พิจารณาเหตุผล (knowledge that is thought out) ความรู้หรือปัญญาชนิดที่สองนี้ไม่ใช่ยติ เพราะมีประสบการณ์กับสิ่งนั้นเท่านั้น แต่ได้ครุ่นคิดตรึกครองจากสิ่งที่ได้สัมผัสให้มีความละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น สร้างองค์ความรู้ด้วยกระบวนการของเหตุผล โดยมีกฎเกณฑ์เป็นส่วนประกอบในการสร้างความรู้ที่เกิดจากจินตมยปัญญาจึงเป็นพลังทางจิต โดยไม่มีประสบการณ์มาเกี่ยวข้องในการสร้าง หรือหากจะมีประสบการณ์อยู่บ้างก็เป็นเพียงข้อมูลในเบื้องต้นเท่านั้น¹⁸

¹⁵ Ibid.

¹⁶ พระทองคัมภีร์ ปภังกร (ดินขุนทด), "การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา a World View Based on Buddhist Philosophy" (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554). 13

¹⁷ พระสมพร รตนปญโญ (พงษ์กิ่ง), "การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท." 15-16

¹⁸ Ibid. 15-16

3. **ภาวนามยปัญญา** หมายถึง ปัญญาที่เกิดขึ้นเพราะการฝึกฝน อบรม และลงมือปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติกรรมฐานหรือทำสมาธิ พระพุทธศาสนาถือว่าความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้ที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากฉันท¹⁹ ไม่ใช่ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสเหมือนข้อที่หนึ่ง หรือความรู้ที่เกิดจากการคิดคาดคะเนเหมือนข้อที่สอง ความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเพราะความสงบแห่งจิตและความรู้ที่สว่างวาบขึ้นในดวงจิตด้วยอำนาจแห่งฉันท²⁰

2.4 แนวทางการศึกษาพุทธปรัชญาในไทย

แม้ชาวไทยส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนาเถรวาท แต่ก็มีแนวคิดปฏิบัติแตกต่างกัน โดยจำแนกออกเป็นพุทธศาสนาแบบจารีตนิยม (Normative Buddhism) พุทธศาสนาแบบประชานิยม (Popular Buddhism) พุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม (Socially Engaged Buddhism) และพุทธศาสนาแบบปัญญานิยม (Intellectual Buddhism) ความแตกต่างของพุทธศาสนาแบบต่างๆ นี้ อาจพิจารณาได้จากปรัชญา ความเชื่อ และการปฏิบัติได้ดังนี้

2.4.1 พุทธศาสนาแบบจารีต (Normative Buddhism)

พุทธศาสนาแบบจารีตเป็นเป็นพุทธศาสนาที่มุ่งอนุรักษ์แนวความคิดและแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และอรรถกถาของพระพุทธโฆสจารย์เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของพระมหากษัตริย์ราชธานีแห่งกรุงสุโขทัยในการสร้างสรรค์วรรณกรรมชิ้นเอกทางพระพุทธศาสนา คือคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง โดยสาระของคัมภีร์นี้ได้กลายมาเป็นรากฐานของประเพณี วัฒนธรรมและจารีตของพุทธศาสนิกชนไทย ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากสถาบันกษัตริย์และสถาบันสงฆ์ทำให้มีการสืบทอดจนปัจจุบัน โดยมีความเชื่อดังนี้²¹

- **กฎแห่งกรรม** ในคัมภีร์แสดงให้เห็นเรื่องกฎแห่งกรรม อย่างเป็นรูปธรรมว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นกุศโลบายทำให้คนเกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้าทำชั่ว มีใจในการทำดี
- **การเวียนว่ายตายเกิด** ไตรภูมิพระร่วงยืนยันว่า การตายไม่ใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต แต่นำไปสู่การเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ โดยการแสดงผ่านภาพจักรวาลวิทยาถึงภูมิทั้ง 3 คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ พ้นจากภูมิทั้ง 3 นี้แล้วจึงจะเข้าสู่นิพพาน ซึ่งเป็นสภาวะที่มีความสุขเหนือสุขอื่นใดในโลก ในเทวโลก ในพรหมโลก คำอธิบายในไตรภูมิพระร่วงทำให้ชาวพุทธเข้าใจว่า การเข้าถึงนิพพานนั้นยาก จึงเกิดความท้อถอยปรารถนาที่จะไปสวรรค์หรือไปพบพระศรีอาริย์ในอนาคตมากกว่า
- **ความเชื่อเรื่องบุญบารมี** อันเกิดจากการสั่งสมบุญ ความเชื่อนี้เกี่ยวเนื่องกับผู้ครองแผ่นดินหรือจักรพรรดิ บุญบารมีดังกล่าวเกิดจากการบูชาพระรัตนตรัย การปฏิบัติตนตามทำนองคลองธรรม

¹⁹ ฉันท ซึ่งจะเสวยสุขอยู่ด้วยความว่างปราศจากกิเลสทั้งปวง ผู้จะเจริญกรรมฐานเพื่อผลดังกล่าวนี้จำต้องหลีกออกจากหมู่ ไปอยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว และปฏิบัติตน ตามวิธีการทั้งหลายที่กล่าวในสูตรนี้

²⁰ พระสมพร รตนปญโญ (พงษ์กิ่ง), "การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท." 15-16

²¹ ภัทรพร สิริกาญจน, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย (กรุงเทพฯ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553).

และตรงกันข้ามหากประพาศติผิด บุญบารมีก็จะเสื่อม บ้านเมืองเดือดร้อน เป็นต้น บุญบารมีดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องสั่งสมอยู่เสมอ เพราะเมื่อเกิดได้ก็มีเสื่อมได้ ตามกฎของไตรลักษณ์ ชาวพุทธจึงพร้อมที่จะยอมรับในความไม่แน่นอนของชีวิต

แนวทางการปฏิบัติในพุทธศาสนาแบบจารีต

- การให้ความสำคัญต่อคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถามากกว่าคัมภีร์ชั้นรองอื่นๆ จะเป็นได้ว่าเมื่อกล่าวถึงเรื่องทางพุทธศาสนาและหลักคำสอนก็ต้องอ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคำอธิบายจากอรรถกถาและปกรณ์วิเสสของพระพุทธโฆสจารย์ เช่นในการอธิบายภพภูมิต่างๆ ที่สิ่งมีชีวิตต้องเวียนว่ายตายเกิดนั้น พระพรหมณ์คุณากรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า ในทีฆนิกายแห่งพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคติหรือทางที่สิ่งมีชีวิตจะไปเกิดหลังความตายว่า มีอยู่ 5 ทางคือ ไปเกิดในนรก (นिरยะ) ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน (ตริจฉานโยนิ) ไปเกิดเป็นเปรต (เปตติวิสัย) ไปเกิดเป็นมนุษย์ และไปเกิดเป็นเทวดา ไม่ได้กล่าวถึง การไปเป็นอสุรกายหรืออสูร แต่ในอรรถกถาแห่งอิตวุตตะ พระไตรปิฎกอธิบายว่า อสุรอยู่ในภพภูมิเดียวกับเปรต การอ่านอรรถกถาประกอบกับพระไตรปิฎกจึงเป็นการวางกรอบความเข้าใจในพระไตรปิฎกให้ชัดเจนขึ้น²² ง่ายขึ้น และป้องกันการตีความที่หลากหลายจนเลอะเลือน
- การให้ความสำคัญกับภาษาบาลี เมื่อพระสงฆ์จะเทศน์หรือให้คำสอนแก่พุทธศาสนิกชน ก็มักยกอ้างภาษาบาลีที่เป็นพุทธพจน์ก่อนเสมอ เพื่อยืนยันความสำคัญของธรรมเทศนา นอกจากนี้ในการอธิบายหลักธรรมใดจำเป็นต้องอ้างอิงความหมายของพระธรรมตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเสมอ เพื่อไม่ให้เกิดความคลาดเคลื่อนของความหมาย อย่างกรณีที่สมณะโพธิรักษ์ เจ้าสำนักสันตโตศก อธิบายศัพท์บาลี คำว่า “อุปสัมบัน” ว่าหมายถึง “คนที่ยังมีภูมิธรรมไม่ถึงขั้น ทั้งภิกษุและคฤหัสถ์” และอธิบายคำว่า “อุปสัมบัน” ว่าหมายถึง “คนที่มีภูมิธรรมถึงขั้น ทั้งภิกษุและคฤหัสถ์” ซึ่งทำให้ความหมายผิดเพี้ยนไป ที่จริงแล้วคำว่า “อุปสัมบัน” ในภาษาบาลีในพระไตรปิฎก แปลว่า “ผู้ที่ไม่ได้อุปสมบท” หมายถึงคฤหัสถ์หรือชาวบ้านทั่วไป²³ เมื่อแปลผิดทำให้เป็นการประพาศติผิดพระวินัยไปด้วยคือ การอวดอุตริมนุสสรธรรม(บอกรธรรมที่ผู้บรรลุแล้วด้วยกัน) จะเข้าใจแก่ผู้ที่ยังไม่บรรลุธรรมนั้น หรืออวดคุณวิเศษแก่ผู้อื่น²⁴

พระพุทธศาสนาแบบจารีต จึงเป็นพุทธศาสนาที่ค่อนข้างยึดถือประเพณี ความเชื่อตามหลักของเถรวาทเดิม อีกทั้งยังมีสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมอย่างคติความเชื่อในคัมภีร์ไตรปิฎกที่ตกทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่งผลอย่างมากต่อการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เนื่องในพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการปฏิบัติที่คนส่วนมากในสังคมยอมรับ ผูกโยงชาวพุทธไว้กับจารีตประเพณีและวัฒนธรรมไทยอย่าง

²² Ibid. .78-77

²³ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ (กรุงเทพฯ มูลนิธิพุทธธรรม, 2533). .34-24

²⁴ ภัทรพร สิริกาญจน, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย (กรุงเทพฯ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553). 79

มั่นคง สะท้อนออกมาทางความคิด ความศรัทธา และการปฏิบัติ ซึ่งพุทธศาสนาแนวนี้ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากสถาบันกษัตริย์และสถาบันสงฆ์มาโดยตลอด จึงทำให้พุทธศาสนาแนวนี้เป็นกระแสหลักของสังคมไทย²⁵

2.4.2 พุทธศาสนาแบบประชานิยม (Popular Buddhism)

ผู้ที่เชื่อไสยศาสตร์ผสมผสานกับพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ พุทธแบบประชานิยมและแบบจารีตมีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกัน พุทธแบบประชานิยมเชื่อว่า วิทยญาณอมตะ ดำรงอยู่หลังความตาย เป็นตัวนำความดีความชั่วของคนไปรับผลกรรมในภพหน้าตามการเวียนว่ายตายเกิด ส่วนพุทธศาสนาแบบจารีตไม่ยืนยันเรื่องวิทยญาณอมตะ ซึ่งเป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธโฆสจารย์และพระสงฆ์ตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ในการไปวัดจะมีกิจกรรมหลักคือการทำบุญโดยให้ความสำคัญมากที่สุดเพราะเชื่อว่า บุญสามารถแบ่งปันให้แก่กันและกันได้ หากทำบุญร่วมกันก็จะได้ไปเกิดใหม่ร่วมกันในภพหน้าอีก และมีการโยงเรื่อง “บุญ” กับ “ทาน” เข้าด้วยกันโดยเชื่อว่าการทำบุญด้วยการให้ทานจะได้ผลบุญมากที่สุด²⁶

แนวทางการปฏิบัติในพุทธศาสนาแบบประชานิยม

พุทธบริษัทให้ความสำคัญกับการทำบุญตามเทศกาลต่างๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คนไหนเคร่งครัดหน่อยก็จะถือศีลแปดในวันพระใหญ่ พอวันปกติก็จะได้ปฏิบัติ ขาดความต่อเนื่อง เน้นการทำบุญ สะสมบุญ อุทิศส่วนบุญกุศลที่ทำให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ตามความเชื่อเรื่องวิทยญาณอมตะ นิยมการสร้างวัตถุมงคลช่วยกันทำนุบำรุงศาสนาตามอัตภาพ และปฏิบัติตามประเพณีที่สืบต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย จากผลงานการวิจัยของศาสตราจารย์แพมโบอาห์ พบว่าการทำบุญที่ได้ผลจากมากไปหาน้อยดังนี้

1. การสร้างวัด
2. การอุปสมบทเองหรือทำการอุปสมบทบุตรชาย
3. การบริจาคเงินปฏิสังขรณ์วัดหรือทอดกฐิน
4. การถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์
5. การถืออุโบสถศีลในวันพระ
6. การถือศีลห้า

ซึ่งความเชื่อนี้อาจได้รับอิทธิพลมาจาก *เวสสันดรชาดก* ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายของทศชาติชาดก เวสสันดรชาดกได้กล่าวถึงบุญกุศลจากการบริจาคทานว่า เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อการบรรลุพระโพธิญาณ และเป็นบารมีในพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ที่จำเป็นต้องบรรลุให้ได้ก่อนเป็นพระพุทธเจ้า²⁷

พุทธศาสนาแบบประชานิยม ในทางสังคมให้ความสำคัญกับความเชื่อและการปฏิบัติแบบพื้นบ้านให้ผู้นำท้องถิ่นหรือผู้รู้ ประกอบพิธีกรรม หยั่งรู้ความเป็นไปของโลกและชีวิตตลอดจนการแก้ปัญหาต่างๆ ในปัจจุบัน โดยขาดความสนใจในการศึกษาหาความรู้ทางธรรมในพุทธศาสนาอันเป็นแก่นแท้

²⁵ ภัทรพร สิริกาญจน, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย

²⁶ Ibid.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 41-30

ของแนวทางในการดำเนินชีวิตยิ่งกว่า ทำให้ชาวพุทธแบบประชานิยมไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างตรงจุด ขาดการพึ่งพาตนเองเท่าที่ควร มีเพียงความศรัทธาเท่านั้นที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้แก่ชาวพุทธกลุ่มนี้

2.4.3 พุทธศาสนาแบบปัญญานิยม (Intellectual Buddhism)

ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดในสังคมไทย คือชาวพุทธส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งในทางโลกและทางธรรม ผวนกับพุทธบริษัทบางส่วนไม่มีโอกาสเข้าถึงพระไตรปิฎกเนื่องจากอ่านหนังสือไม่ออก จึงต้องพึ่งพาการอธิบายขยายความและการถ่ายทอดจากผู้อื่น นอกจากนั้น ยังไม่สนใจในเรื่องนิพพานเพราะเห็นว่าไกลเกินเอื้อม หันมาสนใจเรื่องโลกในอุดมคติแทน เพราะเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดพุทธศาสนาแบบปัญญานิยมนี้ขึ้น โดยก่อตัวขึ้นอย่างชัดเจนจากแนวคิดและคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) แห่งสวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี โดยเล็งเห็นว่า ชาวพุทธโดยทั่วไปไม่สามารถนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองได้อย่างแท้จริง เพราะขาดปัญญา โดยใช้การอธิบายคำสอนของพุทธองค์ด้วยภาษาพูด ทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ง่ายพร้อมทั้งยกตัวอย่างเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันประกอบ ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพและเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง พุทธบริษัทจำนวนมากจึงให้ความสนใจในการเทศนาของท่านพุทธทาส จนแพร่หลายไปในสังคมและได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในหมู่นักคิด และนักวิชาการ พุทธศาสนาแบบปัญญานิยมนี้ เน้นให้ความสำคัญกับปัญญาเป็นหลักใหญ่ ซึ่งปัญญาในคำสอนของท่านพุทธทาสหมายถึง “การฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้อง และสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง”²⁸ เป็นความเห็นแจ้งในการเพ่งพิจารณาสิ่งต่างๆ บนโลก แล้วคลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง เข้าใจในกฎไตรลักษณ์ ซึ่งถึงเป็นกฎแห่งธรรมชาติ ท่านพุทธทาสได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของปัญญาไว้ ดังนี้

1. ปัญญาเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อสมาธิ
2. ปัญญาทำให้หลุดพ้นจากการเป็นทาสของกิเลสทั้งปวง และคลายจากการยึดมั่น หรืออุปาทาน ทั้ง 4 ประการ ได้แก่
 - กามอุปาทาน คือความยึดมั่นในกาม ในความรักใคร่
 - ทิณฐอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นในทิณฐิ หรือความคิดเดิม
 - สิลัพพอุปาทาน คือการยึดมั่นในวัตรปฏิบัติเดิม
 - อัตตวาทุอุปาทาน คือการยึดมั่นในตัวตน (ข้อนี้นะยากที่สุด)²⁹

แนวทางการปฏิบัติในพุทธศาสนาแบบปัญญานิยม

นอกจากนี้ท่านพุทธทาสได้แสดงทัศนะว่า พิธีกรรมเป็นเพียงรูปแบบและไม่สามารถนำพาชาวพุทธไปสู่แก่นแท้ทางศาสนาได้ นั่นคือ การทำให้จิตใจสะอาด ปราศจากกิเลสและเข้าถึง ความว่าง“

²⁸ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ), *คู่มือมนุษย์*, 2 (กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549), 62.

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

”สีกว่ามีตัวตน มีอะไรเป็นของตนจากความรู้อย่างไร³⁰ จึงทำให้พุทธศาสนาในแนวนี้ปฏิเสธพิธีกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติตามกันมาเป็นประเพณี และการยึดมั่นถือมั่นในวัตถุ ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิรูปศาสนาพุทธในสมัยนั้น ก็เรียกได้ กลับไปสู่แนวทางที่พุทธศาสนาได้ก่อตัวตั้งแต่แรกเริ่ม คือการละจากโลกทางวัตถุ และสิ่งลุ่มหลงทั้งหลาย ปลีกวิเวกสู่ธรรมชาติที่แท้จริง พิธีกรรมที่ดูยุ่งยากนั้นจึงมิใช่การปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด

การมีทัศนะแบบพุทธศาสนาปัญญานิยมดังกล่าว ทำให้ชาวพุทธแนวนี้ปฏิเสธการปฏิบัติแบบเดิมหรือประเพณีเดิม แล้วหันมาสนใจแก่นแท้ของคำสอนที่เข้าถึงได้ด้วยปัญญา นำมาปฏิบัติจนเกิดผลให้จิตใจสะอาด สงบ และสว่างจนทำให้ตนเองและสังคมแก้ปัญหาและพัฒนาได้อย่างแท้จริง³¹

2.4.4 พุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม (Socially Engaged Buddhism)

เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่เกิดจากจิตสำนึกของชาวพุทธ ว่าศาสนามีใช้สิ่งที่ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวในสังคม หากแต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้เพราะการอุปถัมภ์ของคนในสังคม ชาวพุทธจึงควรถือเป็นหน้าที่ในการดูแลและหล่อเลี้ยงสังคมของตนให้เข้มแข็งและอยู่รอด ชาวพุทธแนวนี้เล็งเห็นความสำคัญของพุทธศาสนาในสังคมในแง่ที่มีบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจ และมีดีอื่นๆ ที่มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน พุทธศาสนาแนวนี้จึงไม่ใช่หนทางเพื่อพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณของชาวพุทธ แต่เป็นเครื่องนำทางชีวิต เพื่อการอยู่รอดจากปัญหาทางโลก ตัวอย่างเช่น การนำเสนอหลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงในสังคม การส่งเสริมพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนและเรียกร้องให้นักการเมืองมีคุณธรรมแบบพระโพธิสัตว์³²

แนวทางการปฏิบัติในพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม

- ไม่นับพิธีกรรม แต่อาจใช้เพื่อเป็นสื่อ สัญลักษณ์ อุปายในการชักจูงให้ชาวพุทธทำความดีในเชิงพัฒนา
- ไม่นับการศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่เน้นการลงมือปฏิบัติ
- เน้นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การมีจิตสาธารณะ
- ส่งเสริมคุณธรรมด้านความมีเมตตาต่อกัน
- ส่งเสริมแนวคิดและแนวปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม³³

2.4.5 สรุปแนวทางการศึกษาพุทธปรัชญาในไทย

จากการศึกษาพบว่าพุทธธรรมคำสอนต่างๆ ของพระพุทธองค์ ถูกถ่ายทอดมายังดินแดนไทยอย่างถูกต้องแล้ว เพียงแต่การเข้าถึงพุทธธรรมของพุทธบริษัทไทยมีความมากน้อยที่ต่างกันออกไป พุทธศาสนาแบบจารีตและแบบประชานิยม สองแบบนี้ค่อนข้างมีความสัมพันธ์กันอยู่ มีความเชื่อและ

³⁰ พุทธทาสภิกขุ, ศาสนาสำหรับปัญญาชน (พระนคร: อาศรมอักษร, 2507), 154.

³¹ ภัทรพร สิริกาญจน, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย (กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), 116.

³² เรื่องเดียวกัน, .135

³³ ภัทรพร สิริกาญจน, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย

ความศรัทธาเป็นหลักเหมือนกัน เพียงแต่สถานะทางสังคมต่างกัน การแสดงออกถึงความศรัทธาก็ต่างกันด้วย

พุทธศาสนาแบบจารีตถูกโอบอุ้มด้วยสถาบันอันยิ่งใหญ่อย่างสถาบันกษัตริย์และสถาบันสงฆ์ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในสังคม และแสดงออกถึงความศรัทธาผ่านการสร้างพุทธศิลป์ที่ยิ่งใหญ่อลังการ และงดงามยิ่ง จะเห็นได้จากพระอารามหลวงต่างๆ อย่างเช่นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม(วัดโพธิ์) วัดราชชนิตดารามวรวิหาร วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร(วัดแจ้ง) เป็นต้น ถูกสร้างภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องคติไตรภูมิ ทั้งสิ้นเป็นแบบแผนตามประเพณีดั้งเดิม และตรงกับการทำบุญที่ได้บุญอันดี คือการสร้างวัด จึงเป็นเหตุให้พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์พากันสร้างวัด อนึ่งเพื่อเป็นการสังสม 1 บารมี อีกทั้งแสดงถึงสถานะสมมุติเทพตามคติเทวราชาอีกด้วย

พุทธศาสนาแบบประชานิยมนับถือพุทธศาสนาในฐานะที่พึ่งทางจิตใจ ด้วยความเป็นปวงชนที่หาเช้ากินค่ำ พบกับความทุกข์ยากในชาตินี้ ก็หวังสะสมบุญเพื่อชีวิตที่ดีขึ้นในชาติหน้าแทน ก่อนหน้านั้นได้พูดถึงการหวังไปเกิดในยุคของพระศรีอาริย์ ผู้ศึกษามีความเห็นว่ นัยยะสำคัญประการหนึ่ง คือการได้รับฟังคำสอนจากพระพุทธองค์โดยตรง เนื่องจากคำสอนที่พุทธบริษัทไทยรับมายึดถือกันมาถูกถ่ายทอดอย่างถูกบ้าง ผิดบ้างหรือยังมีอาจทำให้พวกเขาเหล่านั้นพันทุกข์ได้

พุทธศาสนาแบบปัญญานิยมและแบบพัฒนาสังคม หากพิจารณาเรื่องการเผยแพร่คำสอนมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการนำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา มาตีความและประยุกต์ใช้กับชาวพุทธ ที่ยังต้องใช้ชีวิต ต้องแบกรับภาระหน้าที่ ทำการทำงาน ซึ่งการใช้ชีวิตและการดำรงชีวิตอย่างฆราวาสไม่จำเป็นต้องหวังนิพพาน (ดับสิ้น หลุดพ้น) แต่เน้นให้ใช้ปัญญาในการดำรงชีวิต ยกพระธรรมมาเป็นสรณะทุกอย่างก้าวของชีวิต และหมั่นทำความสะอาดจิตใจของตนอยู่เสมอ เพียงเท่านี้ชีวิตก็จะดีขึ้น สังคมก็จะดีขึ้น และส่วนที่น่าสนใจอีกประการคือการตีความเรื่องสุญญตา(ความว่าง) ของท่านพุทธทาส ซึ่งเมื่อสุญญตาคือธรรมะทั้งหมดของศาสนาแล้ว สุญญตาคือนิพพานแล้ว นิพพานก็สามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ที่ยังวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ ทำให้ผู้คนหันมาสนใจธรรมะเป็นอย่างมาก

หากพิจารณาจากวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดิมของพุทธศาสนานั้น คือทำความดี ละความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หมายความว่าให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม และฝึกจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบอยู่เสมอ ดังนั้น พุทธศาสนาแบบปัญญานิยมเห็นที่จะตรงประเด็นมากที่สุดที่จะสามารถถ่ายทอดแก่นแท้ของพุทธศาสนาและทำให้จิตใจพ้นทุกข์ ซึ่งอันที่จริงก็ยังมีอีกสายหนึ่งคือพุทธสายปฏิบัติ หรือสายวัดป่า ที่เน้นให้ฝึกจิตเป็นหลัก โดยที่ถึงพร้อมด้วยศีลด้วยธรรมแล้ว ฝึกจิตจนรู้แจ้งเห็นจริงปราศจากกิเลสได้แล้ว โดยมากมักเป็นการปฏิบัติของผู้ที่ครองสมณะเพศ ที่ได้ละซึ่งทุกสิ่งอันเป็นของนอกกายหมดสิ้นแล้ว มีเป้าหมายเดียวคือการไปถึงพระนิพพาน

2.5 สุญญตาวិหารธรรม

ก่อนจะกล่าวถึงหลักสุญญตา ซึ่งเน้นเรื่องการเจริญภาวนา การทำสมาธิเข้าฌานสมาบัติ อาจจะมีคำเฉพาะหรือคำในทางพุทธที่จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจเสียก่อน

2.5.1 จาน³⁴

ค้ำว่า จาน ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ เรียบเรียงโดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นั้นหมายถึง การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่ เป็นอัปนาสมาธิ, ภาวะจิตสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก;

มีหลายอันดับ อันดับที่ เรียกว่า 2 ถึง อันดับที่ 1 เรียกว่า ปฐมจาน คือ จาน 1 ทุตติยจาน แปลว่า จาน เรียกว่า จตุตถจาน 4 ถึง อันดับที่ 3 เรียกว่า ตุตติยจาน แปลว่า จาน 3 ถึง อันดับที่ 2 8 อย่าง เรียกว่า จาน 4 ครบทั้ง 4 จนถึงอันดับที่แปด คือได้ อรูปจาน ถึงจา 4 แปลว่า จาน

ส่วนค้ำว่า สมาบัติ³⁵ คือ ภาวะสงบประณีตซึ่งพึงเข้าถึง; สมาบัตินี้หลายอย่าง เช่น จาน สมาบัติ ผลสมาบัติ อนุปุพพวิหารสมาบัติ เป็นต้น สมาบัติที่กล่าวถึงบ่อยคือ จานสมาบัติ กล่าวคือ สมาบัติ นี้ รวมเรียกว่า 8 ถ้าเพิ่มนิโรธสมาบัติต่อท้ายสมาบัติ 4 และอรูปจาน 4 อันได้แก่ รุปจาน 8 9 อนุปุพพวิหารสมาบัติ

จาน 4³⁶ คือ

1. ปฐมจาน มืองค์ 5 (วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา)
2. ทุตติยจาน มืองค์ 3 (ปิติ สุข เอกัคคตา)
3. ตุตติยจาน มืองค์ 2 (สุข เอกัคคตา)
4. จตุตถจาน มืองค์ 2 (อุเบกขา เอกัคคตา);

จาน 5 ก็เหมือนอย่าง จาน 4 นั้นเอง แต่ตามแบบบอภิรธรรม ท่านชอยละเอียดออกไป โดยเพิ่ม ข้อ 2 แทรกเข้ามา คือ

1. ปฐมจาน มืองค์ 5 (วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา)
2. ทุตติยจาน มืองค์ 4 (วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา)
- ข้อ 3. 4. 5. ตรงกับ ข้อ 2. 3. 4. ในจาน 4 ตามลำดับ

รูปจาน³⁷ จานมีรูปธรรมเป็นอารมณ์มี คือ 4

1. ปฐมจาน จานที่ 1 มืองค์ 5 คือ
 - วิตก(ตริก)
 - วิจาร(ตรอง)
 - ปิติ(อิมใจ)

³⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), "พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์."

³⁵ นิโรธสมาบัติ การเข้านิโรธ คือ ดับสัญญา ความจำได้หมายรู้ และเวทนา การเสวยอารมณ์ เรียกเต็มว่า เข้าสัญญาเวทิตนินโรธ, พระอรหันต์และพระอนาคามีที่ได้สมาบัติ แล้ว จึงจะ 8 เข้านิโรธสมาบัติได้ (ข้อ ใน 9 อนุปุพพวิหาร 9)

³⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), "พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์."

³⁷ Ibid.

- สุข(สบายใจ)
 - เอกัคคตา(จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง)
2. ทุตติยฌาน ฌานที่ 2 มีองค์ 3 คือ ปิติ, สุข, เอกัคคตา
 3. ตติยฌาน ฌานที่ 3 มีองค์ 2 คือ สุข, เอกัคคตา
 4. จตุตถฌาน ฌานที่ 4 มีองค์ 2 คือ อุเบกขา, เอกัคคตา

อรุปฌาน³⁸ ฌานมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ได้แก่ อรูปฌาน, ฌานของสัตว์ผู้เข้าถึงอรุปฌาน, ฌานของอรุปพรหม มี คือ 4

1. อากาสนัญญายตนะ (กำหนดที่ว่างหาที่สุดมิได้ เป็นอารมณ์)
2. วิญญานัญญายตนะ (กำหนดวิญญานหาที่สุดมิได้ เป็นอารมณ์)
3. อากิญจัญญายตนะ (กำหนดภาวะที่ไม่มีอะไรๆ เป็นอารมณ์)
4. เนวสัญญานาสัญญายตนะ (ภาวะมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่)

อธิบายโดยย่อคือ เมื่อเราทำการนั่งสมาธิในกรณีอานาปานาสติ (การกำหนดลมหายใจเข้า-ออก) เมื่อเราจดจ่ออยู่กับลมหายใจจนเกิดการเกิดดับของสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นอกุศล นีวรณ 5³⁹ ยังมีวิตก วิจารณ์อยู่ หยิบธรรมะขึ้นมาพิจารณาแล้วเกิดความปีติสุข อย่างนี้เรียกว่าขั้น **ปฐมฌาน** เมื่อเรานั่งต่อไปจนรู้สีกว่าลมหายใจที่เข้า-ออก ละเอียดขึ้น จิตไม่เกิดทั้งกุศลและอกุศล ไม่มีวิตกวิจารณ์ ไม่คิดถึงธรรมะอะไร อย่างนี้เรียกว่า **ทุติยฌาน** เมื่อนั่งต่อไปจนจิตเบาบาง ลมหายใจละเอียดมากขึ้น ปิติมีเกิด-ดับ จนจิตเปื้อนหายและปล่อยวางปีตินั้น เกิดสุขจากสมาธิ อย่างนี้เรียกว่า **ตติยฌาน** มาถึงขั้นสุดท้ายเมื่อจิตรับรู้เพียงแค่ลมหายใจที่เข้า-ออก รับรู้ถึงความปีติจากอาการนี้ ทว่าแม้ลมหายใจก็มีเกิด-ดับ ลมหายใจคืออุปสรรคเดียวที่จะต้องดับให้ได้ เมื่อดับได้จึงจะเรียกว่า **จตุตถฌาน** คือได้ฌาน ากปฏิบัติได้จนถึงฌานเป็นรูปฌาน และห 4 าน คือการกำหนดเอาความว่างเป็นอารมณ์ เป็น 8 ได้อรุป ฌาน

อย่างไรก็ดี พระพุทธองค์ได้ตรัสแล้วว่าไม่ว่าเราจะเข้าได้ฌานใด ก็ให้ดำรงอยู่ในฌานนั้นๆ ยึดถือเป็นวิหารธรรมในการตามดูการเกิด-ดับ ของชั้นธในองค์ฌานนั้นๆ อย่างไรก็ตามการทำสมาธิทุกชั้นสามารถนำไปสู่การหลุดพ้นได้ทั้งหมด⁴⁰

³⁸ Ibid.

³⁹ **นีวรณ, นีวรณธรรม** ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี, สิ่งที่ขัดขวางจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม มี อย่าง คือ กามฉันท 5 (พอใจในกามคุณ), พยาบาท (คิดร้ายผู้อื่น), ถีนมิทตะ (ความหดหู่ซึมเซา), อุทธัจจกุกกุกจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญ), วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย)

⁴⁰ พระอาจารย์ศีกฤทธิ โสตถิโณ, "เข้าฌาน ๑-๔ ด้วยอานาปานาสติ," <https://www.youtube.com/watch?v=fFKxV3qXk1g>.

เมื่อมีความเข้าใจเรื่อง ฌาน ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว จะทำให้เข้าใจถึงหัวใจหลักของการเข้าสู่สุญญตา คือมีการทำสมาธิเป็นรากฐาน จึงจะนำสู่การทำความเข้าใจเนื้อหาสำคัญของหลักธรรมว่าด้วยเรื่องสุญญตาต่อไปได้

2.5.2 ความหมายของสุญญตาวิหการธรรม

ความหมายของสุญญตา ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)

สุญญตา⁴¹ “ความเป็นสภาพสุญญ”, ความว่าง

1. ความเป็นสภาพที่ว่างจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เฉพาะอย่างยิ่ง ภาวะที่ชั้น 5 เป็นอนัตตา คือ ไร้วัดมิใช่ตน ว่างจากความเป็นตน ตลอดจนว่างจากสภาวะต่างๆ เช่น สภาวะคือความเที่ยง สภาวะคือความสวยงาม สภาวะคือความสุข เป็นต้น,

โดยปริยายหมายถึง หลักธรรมฝ่ายปรมัตถ์ ดังเช่นชั้น ๓ ธาตุ อายตนะ และปัจเจกการ (อิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท) ที่แสดงแต่ตัวสภาวะให้เห็นความว่างเปล่าปราศจากสัตว์ บุคคล เป็นเพียงธรรมหรือกระบวนการล้วนๆ

2. ความว่างจากกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ก็คือ สภาวะที่ว่างจากสังขารทั้งหลายก็ดี หมายถึง นิพพาน

3. โลกุตตรมรรค ได้ชื่อว่าเป็นสุญญตา ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ

เพราะลุดด้วยปัญญาที่กำหนดพิจารณาความเป็นอนัตตา มองเห็นสภาวะที่สังขารเป็นสภาพว่าง (จากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน)

เพราะว่างจากกิเลสมีราคะ เป็นต้น และ

เพราะมีสุญญตา คือ นิพพาน เป็นอารมณ์

4. ความว่าง ที่เกิดจากความกำหนดหมายในใจ หรือทำใจเพื่อให้เป็นอารมณ์ของจิตในการเจริญสมาบัติ เช่น ผู้เจริญอากิญจัญญายตนสมาบัติ⁴² กำหนดใจถึงภาวะว่างเปล่าไม่มีอะไรเลย;

สุญญตา ก็เขียน⁴³

ส่วนคำว่า **วิหการ** ในสมัยพุทธกาล เวลาที่พระอริยสาวกเจอกัน ท่านมักจะถามกันว่า “ท่านสารีบุตร ท่านอยู่ด้วยวิหการธรรมอะไร” พระสารีบุตรก็จะตอบว่า “ช่วงนี้ผมอยู่ด้วยเมตตาทพรหมวิหการ” “ช่วงนี้ผมอยู่ด้วยสุญญตาพรหมวิหการ” หรือ “ช่วงนี้ผมอยู่ด้วยกรุณาพรหมวิหการ”⁴⁴ คำว่า “วิหการ” ในที่นี้แปลว่า คุณธรรมประจำจิตประจำใจ เป็นเครื่องอยู่ คำว่า **วิหการธรรม** จึงหมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่, ธรรมประจำใจ, ธรรมที่เป็นหลักใจในการดำเนินชีวิต

⁴¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), "พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์."

⁴² อากิญจัญญายตนสมาบัติ หมายถึง ภาวะสงบประณีตซึ่งพึงเข้าถึงฌานอันกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไร (ความว่างเปล่า) เป็นอารมณ์ในการทำสมาธิ

⁴³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), "พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์."

⁴⁴ ว.วชิรเมธี, กิเลส Management (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ปราง, 2555). 131

2.5.3 สุนทรียธรรมในพระสุตตันตปิฎก

ในจุฬาสุนทรียธรรม ว่าด้วยสุนทรียตา สุนทรียเล็ก มีเนื้อความว่า...⁴⁵

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคขณะประทับอยู่ ณ ปราสาทของมิกคารมาตา ในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี เย็นวันหนึ่ง ท่านพระอานนท์ออกจากที่หลีกเร้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถวายอภิเษกแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร กราบทูลว่า “สมัยหนึ่ง ขณะที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิคมของเจ้าศากยยะชื่อนครกะ แคว้นสักกะ ได้ตรัสกับท่านว่า “อานนท์ ปัจจุบันนี้เราอยู่ด้วยสุนทรียตาวิหารธรรม⁴⁶ โดยมาก” ทูลถามว่า “ข้าพระองค์ได้สดับมาดีแล้ว รับมาดีแล้ว ใส่ใจไว้ดีแล้ว ทรงจำไว้ดีแล้วหรือ พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคทรงรับรองว่า ท่านพระอานนท์ได้สดับรับมาดีแล้ว ใส่ใจไว้ดีแล้ว ทรงจำไว้ดีแล้ว และทรงยืนยันว่า “ทั้งเมื่อก่อนและบัดนี้⁴⁷ เราอยู่ด้วยสุนทรียตาวิหารธรรมโดยมาก” แล้วทรงอธิบายวิธีก้าวเข้าสู่สุนทรียตา(ความว่าง) เป็นขั้นๆ รวม 8 ขั้น มีสาระสำคัญดังนี้

ขั้นที่ 1 เปรียบเหมือนปราสาทของมิกคารมาตา ที่ว่างจากข้าง จากโค จากม้า และจากลา ว่างจากทองและเงิน ว่างจากการชุมนุมของสตรีและบุรุษ ไม่ว่างอยู่อย่างเดียวนั้นนั้น คือภิกษุสงฆ์ ข้อนี้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ถ้าไม่ใส่ใจความจำว่า **บ้าน** ไม่ใส่ใจความจำว่า **มนุษย์** ใส่ใจอยู่อย่างเดียวนั้นนั้นคือความจำว่า **ป่า** จิตของเธอก็จะแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และนุ่มไปในความจำว่า **ป่า**

ภิกษุนี้รู้ชัดว่า ในความจำว่า **ป่า** นี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า **บ้าน** ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า **มนุษย์** มีแต่เพียงความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า **ป่า** เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่าง⁴⁸ นั้นด้วยสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในความจำนั้นและรู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในความจำนั้นว่า “สิ่งที่ยังมีอยู่นี้ มีอยู่”

ทรงสรุปว่า ไม่คลาดเคลื่อน บริสุทธิ อานนท์ การก้าวสู่สุนทรียตาตามความเป็นจริง “องภิกษุนี้ เป็นอย่างนี้”

ขั้นที่ 2 ภิกษุไม่ใส่ใจความจำว่า **มนุษย์** ไม่ใส่ใจความจำว่า **ป่า** ใส่ใจอยู่อย่างเดียวนั้นนั้นคือความจำว่า **แผ่นดิน** จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และนุ่มไปในความจำว่า **แผ่นดิน** เปรียบเหมือนหนึ่งโคที่เขาชิงดีแล้วด้วยหลักตั้งร้อย เป็นของปราศจากรอยย่น ข้อนี้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน แม้แผ่นดินมีความลุ่มๆ ดอนๆ มีแม่น้ำลำธารเต็มไปด้วยตอหนาม มีภูเขาและเป็นที่ไม่

⁴⁵ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสุตตันตปิฎก เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551). :804-801

⁴⁶ สุนทรียตาวิหารธรรม หมายถึงการอยู่ด้วยสุนทรียตาผลสมาบัติ (ม.อ.อ. (บาลี) 438/255)

⁴⁷ เมื่อก่อน หมายถึงเมื่อตรัสกับท่านพระอานนท์ที่นครกนิคม ในปฐมโพธิกาล บัดนี้ หมายถึงขณะที่ตรัสตอบข้อสงสัยของพระเถระนั้น (ม.อ.อ. (บาลี) 176/108)

⁴⁸ ว่าง (สุนทรีย) ความว่าง (สุนทรียตา) ที่ใช้ในพระสูตรนี้ หมายถึงความว่างจากความจำ หมายถึงสิ่งอื่น ๆ ขณะที่มีความจำหมายถึงสิ่งหนึ่งอยู่ (ม.อ.อ. (บาลี) 176/108-109)

สม่าเสมอ ก็ไม่ใช่อะไรทั้งสิ้น ใสใจอยู่อย่างเดียวกันนั้น คือ **แผ่นดิน** จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความจำว่า แผ่นดิน

ภิกษุนี้รู้ชัดว่า ในความจำว่า แผ่นดินนี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า มนุษย์ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า ป่า มีแต่เพียงความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า แผ่นดิน เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในความจำนั้นและรู้ชัดถึงสิ่งที่เหลืออยู่ในความจำนั้นว่า "สิ่งที่ยังมีอยู่นี้ มีอยู่"

ทรงสรุปว่า "อานนท์ การก้าวสู่สุญญตาตามความเป็นจริง ...ของภิกษุนี้เป็นอย่างนี้"

ขั้นที่ 3 ภิกษุไม่ใสใจความจำว่า ป่า ไม่ใสใจความจำว่า แผ่นดิน ใสใจอยู่อย่างเดียวกันนั้นคือ ความจำว่า **อากาศัญญายตนะ**⁴⁹ จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใสตั้งมั่น และน้อมไปในความจำว่า **อากาศัญญายตนะ ...**

ขั้นที่ 4 ภิกษุไม่ใสใจความจำว่า แผ่นดิน ไม่ใสใจความจำว่า อากาศัญญายตนะ ใสใจอยู่อย่างเดียวกันนั้นคือ ความจำว่า **วิญญาณัญญายตนะ**⁵⁰ จิตของเธอจึงแล่นไปเลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความจำว่า **วิญญาณัญญายตนะ...**

ขั้นที่ 5 ภิกษุไม่ใสใจความจำว่า อากาศัญญายตนะ ไม่ใสใจความจำว่า วิญญาณัญญายตนะ ใสใจอยู่อย่างเดียวกันนั้นคือ ความจำว่า **อากิญจัญญายตนะ**⁵¹ จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความจำว่า **อากิญจัญญายตนะ...**

ขั้นที่ 6 ภิกษุไม่ใสใจความจำว่า วิญญาณัญญายตนะ ไม่ใสใจความจำว่า อากิญจัญญายตนะ ใสใจอยู่อย่างเดียวกันนั้นคือ ความจำว่า **เนวสัญญานาสัญญายตนะ**⁵² จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความจำว่า **เนวสัญญานาสัญญายตนะ...**

ขั้นที่ 7 ภิกษุไม่ใสใจความจำว่า อากิญจัญญายตนะ ไม่ใสใจความจำว่า เนวสัญญานาสัญญายตนะ ใสใจอยู่อย่างเดียวกันนั้นคือ **เจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต**⁵³ จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปใน**เจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต**

⁴⁹ อากาศัญญายตนะ คือฉานกำหนดอากาศ คือช่องว่างหาที่สุคติได้เป็นอารมณ์, ภาพของผู้เข้าถึงอากาศัญญายตนะ

⁵⁰ วิญญาณัญญายตนะ ฉานอันกำหนดวิญญาณหาที่สุคติได้เป็นอารมณ์หรือภาพของผู้เข้าถึงฉานนี้

⁵¹ อากิญจัญญายตนะ ฉานกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์, ภาพของผู้เข้าถึงอากิญจัญญายตนะ

⁵² เนวสัญญานาสัญญายตนะ ภาวะที่มีสัญญาไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ เป็นชื่อรูปฉาน หรือรูปภาพที่ ๔

ภิกษุณั้รู้ชัดว่า ในเจโตสมาธินี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า อากิญจัญญายตนะ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า อากิญจัญญายตนะ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความจำว่า เนวสัณฺณานาสัณฺณายตนะ มีแต่เพียงความกระวนกระวายคือ ความเกิดขึ้นแห่ง อายตนะ ที่อาศัยกายนี้เพราะมีชีวิตเป็นปัจฉัย 6 เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในเจโตสมาธินั้นและรู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในเจโตสมาธินั้นว่า ...”สิ่งที่ยังมีอยู่นี้ มีอยู่“

ขั้นที่ 8 ภิกษุไม่ใส่ใจความจำว่า อากิญจัญญายตนะ ไม่ใส่ใจความจำว่า เนวสัณฺณานาสัณฺณายตนะ ใส่ใจอยู่อย่างเดียวเท่านั้นคือ **เจโตสมาธินันไม่มีนิมิต** จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปใน**เจโตสมาธินันไม่มีนิมิต**

ภิกษุณั้รู้ชัดว่า “เจโตสมาธินันไม่มีนิมิต ยังถูกปรุ่่งแต่ง จุงใจ สิ่งที่ถูกปัจฉัยปรุ่่งแต่ง จุงใจได้นั้น ไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา” เมื่อภิกษุรู้้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จิตจึงหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำสิ่งที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

ภิกษุณั้รู้ชัดว่า ในญาณนี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยกามาสวะ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยภวาสวะ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยอวิชชาสวะ มีแต่เพียงความกระวนกระวาย คือ ความเกิดแห่งอายตนะ 6 ที่อาศัยกายนี้เพราะมีชีวิตเป็นปัจฉัยเท่านั้น

ด้วยเหตุเหล่านั้น เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในเจโตสมาธินั้น และรู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในเจโตสมาธินั้นว่า “สิ่งที่ยังมีอยู่นี้ มีอยู่”

ทรงสรุปว่า “อานนท การก้าวสู่สุญญตตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อน บริสุทธียอดเยี่ยมอย่างยิ่งของภิกษุณั้ เป็นอย่างนี้

อานนท ในอดีต สมณะหรือพราหมณ์⁵⁴ เหล่าใดเหล่าหนึ่งเข้าถึงสุญญตา⁵⁵ อันบริสุทธียอดเยี่ยมอยู่ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดก็ได้เข้าถึงสุญญตาอันบริสุทธียอดเยี่ยมนี้เท่านั้น

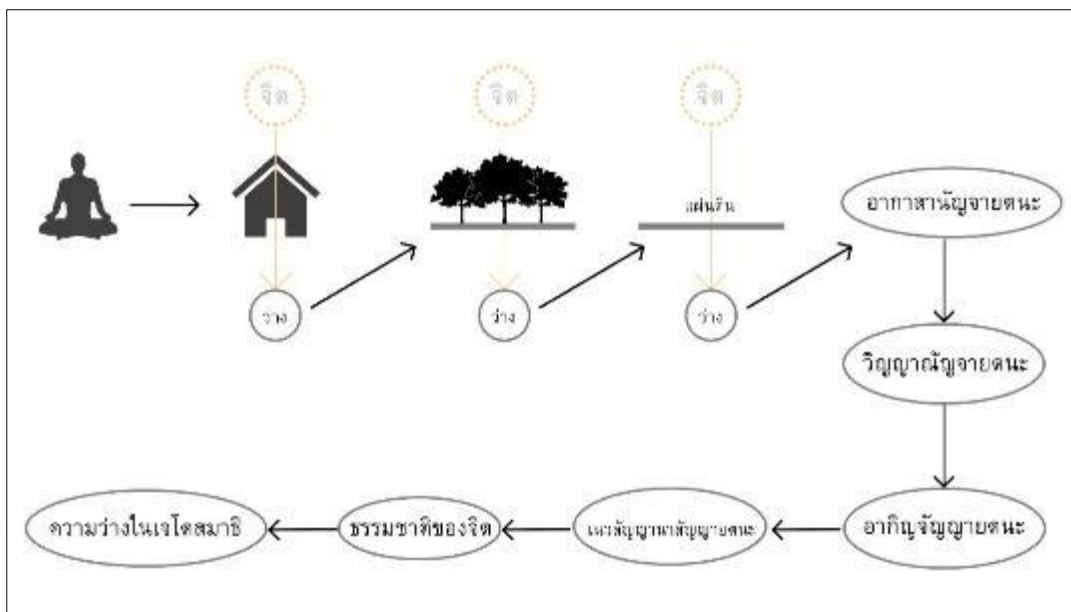
ในอนาคต...ในปัจจุบัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งยอมเข้าถึงสุญญตาอันบริสุทธียอดเยี่ยมอยู่ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดยอมเข้าถึงสุญญตาอันบริสุทธียอดเยี่ยมเท่านั้นอยู่

อานนท เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าถึงสุญญตาอันบริสุทธียอดเยี่ยมอยู่” เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอธิบายจบ ท่านพระอานนทมโ้ใจยินดี ชื่นชมพระพุทสุภาชิตนี้

⁵³ เจโตสมาธินันไม่มีนิมิต หมายถึงความตั้งมั่นแห่งจิตในวิปัสสนา ที่ไม่มีนิมิต เพราะไม่มีสิ่งที่เที่ยงแท้ที่จะถือเป็นนิมิตได้ (ม.อุ.อ. (บาลี) 182/111)

⁵⁴ สมณะหรือพราหมณ์ ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพุทธสาวกทั้งหลาย (ม.อุ.อ. (บาลี) 184/111)

⁵⁵ สุญญตา ในที่นี้หมายถึงสุญญตผลสมบัติ (ผลสมบัติที่เกิดจากความว่าง) (ม.อุ.อ. (บาลี) 184/111)

ภาพที่ 11 แผนภาพแสดงจูลุสสุญญาตาสูตฺร ว่าด้วยสุญญาตาสูตฺร (สูตรเล็ก) การเข้าสู่สุญญาตา จากพระสุตตันตปิฎก

สรุปลุสสุญญาตาสูตฺร ว่าด้วยสุญญาตาสูตฺร (สูตรเล็ก)

ในความเข้าใจของผู้ศึกษา (ภาพที่ 11) พระพุทธองค์ทรงอธิบายการเข้าสู่สุญญาตาวินัยธรรมสูตรเล็กไว้ ขั้นตอนโดยขั้นตอนแรกคือการตัดความวุ่นวายรอบกายออก กำหนดรู้ว่อาคารว่างเปล่า 8 จากนั้นให้ตัดการปรุงแต่งว่าเป็นสิ่งนี้สิ่งนั้นโดยน้อมจิตไปที่ป่า ทำให้จิตปราศจากความกระวนกระวาย เกิดเป็นจิตที่ว่าง จากนั้นตัดองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นป่าออก ความว่างที่เหลือคือแผ่นดิน จากนั้นตัดแผ่นดินออก เหลือเพียงอากาศหรือความว่างนั่นเอง คราวนี้คือการเข้าสู่รูปฌานสมาบัติ⁵⁶ คือการถืออรูปธรรมเป็นอารมณ์ทั้งหมดมี อย่างคือ 4

1. อากาสาณัญญาตนะ (กำหนดที่ว่างหาที่สุดมิได้ เป็นอารมณ์)
2. วิญญาณัญญาตนะ (กำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้ เป็นอารมณ์)
3. อากิญจัญญาตนะ (กำหนดภาวะที่ไม่มีอะไรๆ เป็นอารมณ์)
4. เนวสัญญาตนะ (ภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่)

ถึงขั้นนี้จิตเข้าสู่ความว่าง ไร้ความกระวนกระวายใจเหลือความกระวนกระวายอย่างเดียวคือ ร่างกายนี้ ซึ่งมีการรับรู้อยู่ ขั้นสุดท้ายคือการทำสมาธิโดยไม่ให้เกิดนิมิตใดๆ แม้หากมีก็ให้ดับเสียให้ได้เพราะเป็นสิ่งไม่เที่ยง

มหาสุญญาตาสูตฺร ว่าด้วยสุญญาตาสูตฺร⁵⁷ สูตรใหญ่ มีเนื้อความโดยย่อว่า...⁵⁸

⁵⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), "พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์."

⁵⁷ สุญญาตา ในที่นี้ หมายถึงสุญญาตาวินัยธรรม เช่นเดียวกับในจูลุสสุญญาตาสูตฺร (ม.อ.อ. (บาลี) 187/116)

ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ซึ่งเป็นช่วงจีวรกาล เช้าวันหนึ่ง เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์ หลังจากเสด็จกลับและเสวยพระกระยาหารเสร็จ เสด็จเข้าไปในวิหารของเจ้าภาพเขมกศากยะ เพื่อทรงพักผ่อนกลางวัน ได้ทอดพระเนตรเห็นเสนาสนะจำนวนมาก⁵⁹ ที่เขาจัดไว้ภายในวิหารนั้น ในตอนเย็นได้เสด็จไปยังวิหารของเจ้ากษัตริย์ศากยะ ที่ท่านพระอานนท์และภิกษุจำนวนมากกำลังตัดเย็บจีวรกันอยู่ ตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า ในวิหารของเจ้าภาพเขมกศากยะ มีเสนาสนะจำนวนมาก ภิกษุไปพักที่นั่นกันเป็นจำนวนมากหรือ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ภิกษุไปพักที่นั่นเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นจีวรกาล ภิกษุทั้งหลายมาร่วมกันทำจีวร พระผู้มีพระภาคตรัสตาทนินว่า การที่ภิกษุพอใจในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีประกอบเนื่องๆ ซึ่งการคลุกคลีด้วยหมู่คณะไม่งามเลย แล้วทรงชี้โทษของการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชี้คุณของการอยู่ด้วยสุญญตาวិหารธรรม แล้วทรงอธิบายวิธีฝึกฝนการอยู่ด้วยสุญญตาวิหารธรรม โดยพิสดาร มีสาระสำคัญ ดังนี้

โทษของการคลุกคลีและคุณของสุญญตาวิหารธรรม

1. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้พอใจการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ประกอบเนื่องๆ ซึ่งความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชอบหมู่คณะ ยินดีหมู่คณะ บันเทิงในหมู่คณะ จักได้เนกขัมมสุข (สุขของผู้ออกจากกาม) ปวิเวกสุข (สุขที่สกัดจากกาม) อุปสมสุข (สุขอันสงบเพราะละกิเลสได้) และสัมโพธิสุข (สุขจากการตรัสรู้) ตามความปรารถนา ได้โดยไมยาก โดยไม่ลำบาก แต่เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้หลีกเลี่ยงจากหมู่คณะ อยู่ตามลำพัง ผู้เดียว จะพึงได้ความสุขเหล่านั้นตามความปรารถนา ได้โดยไมยาก โดยไม่ลำบาก
2. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้พอใจการคลุกคลีด้วยหมู่คณะจักบรรลุเจโตวิมุตติซึ่งเกิดขึ้นตามสมัย⁶⁰ อันนำยินดี หรือโลกุตตรมรรคซึ่งมิได้เกิดขึ้นตามสมัย⁶¹ อันไม่กำเริบแต่เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้หลีกเลี่ยงจากหมู่คณะ อยู่ตามลำพังผู้เดียว จะพึงได้บรรลุเจโตวิมุตติดังกล่าว
3. ไม่ทรงเห็นรูปอื่น ๆ แม้อย่างเดียว ที่ไม่เป็นที่เกิดแห่งโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เพราะรูปตามที่บุคคลกำหนด ยินดีแล้วนั้น ย่อมแปรผันเป็นอย่างอื่นไปได้
4. ทรงเล่าให้ฟังว่า พระองค์ทรงเข้าสู่สุญญตา⁶² เป็นประจำ ถ้าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เตียรถีย์ สาวกเตียรถีย์ เข้าเฝ้าพระองค์ขณะทรงอยู่ด้วย

⁵⁸ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), 805-811.

⁵⁹ เสนาสนะจำนวนมาก ในที่นี้หมายถึงมีเตียง ตั่ง พูก หมอน เสื่อ ท่อนหนั่ง สันถัดที่ทำด้วยหญ้า ด้วยใบไม้ ด้วยฟาง เป็นต้น เป็นจำนวนมาก ที่เขาจัดปูลาดไว้ คือ เตียงจตเตียง ตั่งจตตั้ง ... สันถัดที่ทำด้วยใบไม้จตสันถัดที่ทำด้วยใบไม้ (ม.อุ.อ. (บาลี) 185/112)

⁶⁰ เจโตวิมุตติซึ่งเกิดขึ้นตามสมัย หมายถึงความหลุดพ้นแห่งจิตฝ่ายรูปร่างและฝ่ายอรูปร่าง ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งรูปมาน 4 และอรูปร่าง 4 ตามระยะเวลาที่อยู่ไม่นานสมบัติ นั้นๆ (ม.อุ.อ. (บาลี) 186/114)

⁶¹ มิได้เกิดขึ้นตามสมัย หมายถึงที่หลุดพ้นจากกิเลส (ม.อุ.อ. (บาลี) (186/114)

สุญญาตวาทิหารธรรม มีพระทัยน้อมไปในวิเวก⁶³ จะทรงเจรจากับผู้ที่มาเฝ้าด้วยเรื่องการแนะนำ (ในทางธรรม) เท่านั้น แล้วทรงบอกให้กลับ

5. ทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติอย่างพระองค์โดยตั้งใจไว้ภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่นจากนั้นทรงแนะนำวิธีปฏิบัติเพื่อให้มีสุญญาตวาทิหารธรรม ดังต่อไปนี้

วิธีฝึกให้มีสุญญาตวาทิหารธรรม

1. วิธีตั้งใจไว้ภายในทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่น

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว (เจริญสมณะ) จนบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ... บรรลุทุติยฌาน ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... ภิกษุนี้ชื่อว่าตั้งใจไว้ภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่นด้วยอาการอย่างนี้

2. เจริญวิปัสสนาให้มีสัมปชัญญะในสุญญาต

- ใช้รูปฌานเป็นบาท

ภิกษุนี้ใส่ใจในสุญญาตภายใน⁶⁴ เมื่อเธอใส่ใจสุญญาตอยู่ จิตไม่แล่นไป ไม่เสื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่น้อมไปในสุญญาตภายในในภิกษุนี้รู้ชัดสุญญาตนั้นว่า “เมื่อเราใส่ใจสุญญาตภายใน จิตไม่แล่นไป ไม่เสื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่น้อมไปในสุญญาตภายใน”

ภิกษุนี้เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ⁶⁵ ในสุญญาตภายใน ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุนี้ใส่ใจในสุญญาตภายนอก⁶⁶ เมื่อเธอใส่ใจในสุญญาตภายนอกอยู่ จิตก็ไม่แล่นไป...

ภิกษุนี้ใส่ใจสุญญาตทั้งภายในและภายนอก(สลับกัน) เมื่อเธอใส่ใจสุญญาตทั้งภายในและภายนอกอยู่ จิตก็ไม่แล่นไป...

⁶² สุญญาต ในที่นี้หมายถึงสุญญาตผลสมาบัติซึ่งเป็นสุญญาตวาทิหารธรรมของพระองค์ (ม.อ.อ. (บาลี) 187/115)

⁶³ น้อมไปในวิเวก ในที่นี้หมายถึง น้อมไปในนิพพาน (ม.อ.อ. (บาลี) 187/115)

⁶⁴ ใส่ใจสุญญาตภายใน หมายถึงพิจารณาให้เห็นความว่างในชั้นของตน (ม.อ.อ. (บาลี) 188/116)

⁶⁵ มีสัมปชัญญะ ในที่นี้หมายถึงรู้สึกตัวว่ากรรมฐานของตนยังไม่สมบูรณ์(เพราะฌานยังอ่อน) (ม.อ.อ. (บาลี) 188/116)

⁶⁶ ใส่ใจสุญญาตภายนอก หมายถึงพิจารณาให้เห็นความว่างในชั้นอื่น (ม.อ.อ. (บาลี) 188/116)

- ใช้รูปमानเป็นบาท⁶⁷

ภิกษุหนึ่งใส่ใจอาเนญชสมาบัติ⁶⁸ เมื่อเธอใส่ใจอาเนญชสมาบัติ จิตก็ไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่น้อมไปในอาเนญชสมาบัติ ภิกษุหนึ่งรู้ชัดอาเนญชสมาบัตินั้นว่า “เมื่อเราใส่ใจอาเนญชสมาบัติ จิตจึงไม่แล่น ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่น้อมไปในอาเนญชสมาบัติ”

ภิกษุหนึ่งชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ⁶⁹ ในสุญญตาภายในนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

- ใช้สมาธินิमितเป็นบาท⁷⁰

ภิกษุหนึ่งตั้งจิตไว้ภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่นในสมาธิในเบื้องต้นนั้นแล (ให้เป็นบาท) ใส่ใจสุญญตาภายใน เมื่อเธอใส่ใจสุญญตาภายใน จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในสุญญตาภายใน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุหนึ่งรู้ชัดสุญญตานี้ว่า ‘เมื่อเราใส่ใจสุญญตาภายใน จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในสุญญตาภายใน’

ภิกษุหนึ่งชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ⁷¹ ในสุญญตาภายในนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุหนึ่งใส่ใจสุญญตาภายในนอก... ใส่ใจสุญญตาทั้งภายในและภายนอก...

ใส่ใจอาเนญชสมาบัติ เมื่อเธอใส่ใจอาเนญชสมาบัติ จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในอาเนญชสมาบัติ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุหนึ่งรู้ชัดอาเนญชสมาบัตินั้นว่า “เมื่อเราใส่ใจอาเนญชสมาบัติ จิตจึงแล่น เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในอาเนญชสมาบัติ”

ภิกษุหนึ่งชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในอาเนญชสมาบัติ ด้วยอาการอย่างนี้

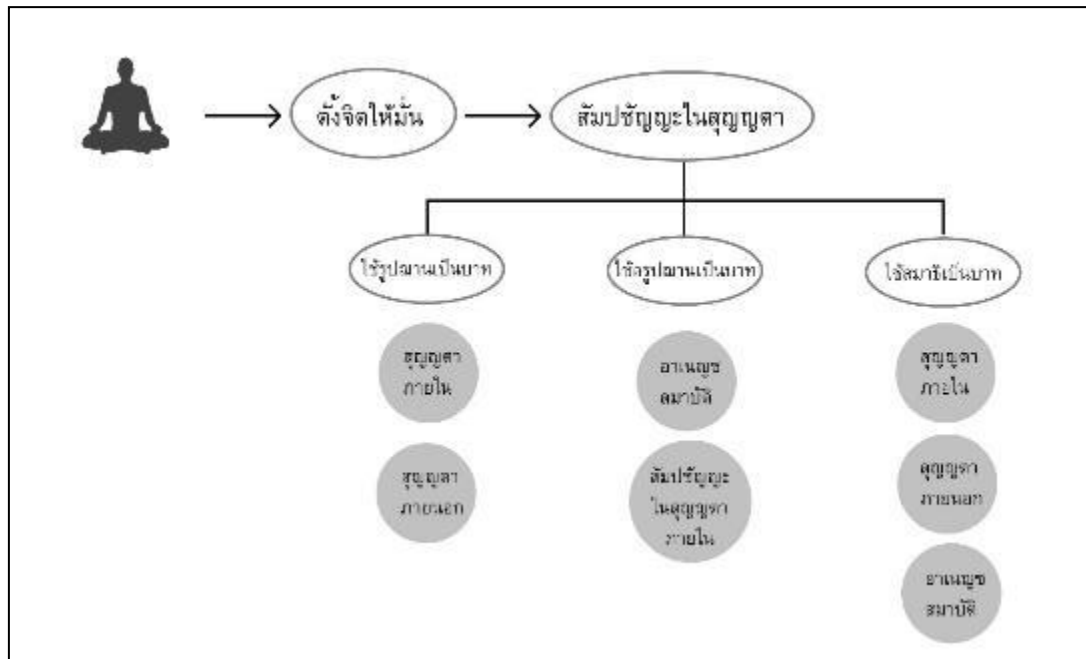
⁶⁷ ใช้รูปमानเป็นบาท หมายถึง ใช้รูปमानเป็นที่ตั้ง เป็นฐาน ในการทำสมาธิ

⁶⁸ อาเนญชสมาบัติ ในที่นี้หมายถึงอรุปमान 4 คือ มนสิการอรุปสมาบัติด้วยความปรารถนาจะเป็นอุภโตภาควิมุต (ม.อุ.อ. (บาลี) 188/116)

⁶⁹ มีสัมปชัญญะ ในที่นี้หมายถึงรู้สึกตัวว่า กรรมฐานของตนยังไม่สำเร็จ (ม.อุ.อ. (บาลี) 188/116)

⁷⁰ ใช้สมาธินิमितเป็นบาท หมายถึงใช้มานเป็นบาท คือหลังจากพยายามทำให้มานแก่กล้าขึ้นแล้วก็ออกจากมานนั้น เจริญวิปัสสนาพิจารณาความว่างภายในภายนอกต่อไป (ม.อุ.อ. (บาลี) 188/116)

⁷¹ มีสัมปชัญญะ ในที่นี้หมายถึง รู้สึกตัวว่า กรรมฐานของตนสมบูรณ์ (เพราะมานแก่กล้าแล้ว) (ม.อุ.อ. (บาลี) 188/116)

ภาพที่ 12 แผนภาพแสดงมหาสุญญตสูตร ว่าด้วยสุญญตา (สูตรใหญ่) การเข้าสู่สุญญตา จากพระสูตรต้นตปิฎก

สรุปมหาสุญญตสูตร ว่าด้วยสุญญตา (สูตรใหญ่)

ในความเข้าใจของผู้ศึกษา (ภาพที่ 12) พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการเข้าสู่สุญญตาอย่างผู้ที่เคยเจริญภาวนามาก่อนแล้ว โดยการตั้งจิตให้มั่นให้เกิดธรรมเอกผุดขึ้นมา จากนั้นค่อยๆ เข้าฌานสมาบัติทีละขั้นตอนโดยเริ่มจากใช้รูปฌานเป็นบาท ใช้รูปฌานเป็นบาท และใช้สมาธิเป็นบาท พิจารณาให้เห็นทั้งสุญญตาภายใน คือความว่างในขันธ ของตน และสุญญตาภายนอก คือความว่าง 5 ในขันธอื่น

วิธีอยู่ด้วยสุญญตาวិหารธรรม

- อยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในอิริยาบถต่างๆ

ภิกษุหนึ่งเมื่ออยู่ด้วยวิหารธรรม⁷² อย่างนี้ หากจิตโน้มไปเพื่อการเดินจงกรม จึงเดินจงกรม ด้วยหวังว่า ‘บาปอกุศลธรรมคืออภิชชาและโทมนัส จักครอบงำเราผู้เดินจงกรมอยู่อย่างนี้ไม่ได้’ ภิกษุหนึ่งชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ⁷³ ในการเดินจงกรมนั้น ด้วยอาการอย่างนี้ภิกษุหนึ่งเมื่ออยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ หากจิตโน้มไปเพื่อการยืน...เพื่อการนั่ง...เพื่อการนอน ภิกษุหนึ่งจึงนอน

⁷² วิหารธรรม ในที่นี้หมายถึง สมณะและวิปัสสนา (ม.อ.อ. (บาลี) 189/117)

⁷³ มีสัมปชัญญะ ในที่นี้หมายถึง รู้สึกตัวว่ากรรมฐานของตนสมบูรณ์แล้ว (ม.อ.อ. (บาลี) 188/117)

ด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสจักครอบงำเราผู้นอนอยู่อย่างนี้ไม่ได้”

ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสัมปชัญญะในการนอนนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

- **อยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในการพูด**

ภิกษุ นั้นเมื่ออยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ หากจิตน้อมไปเพื่อการพูด เธอใส่ใจว่า เราจักไม่พูดเรื่องเห็นปานนี้ คือเรื่องพระราชชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ... ซึ่งเป็นเรื่องเลวทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ใช่ของพระอรียะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื้อหน่าย เพื่อคากำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง เพื่อดรรัสรู้ และเพือนิพพาน

ภิกษุ นั้นใส่ใจว่า ‘เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมกน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต⁷⁴ เป็นไปเพื่อความเบื้อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคากำหนด ...และเพือนิพพาน’

ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสัมปชัญญะในการพูดนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

- **อยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในการตริก**

ภิกษุ นั้นเมื่ออยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ หากจิตน้อมไปเพื่อการตริก ภิกษุ นั้นใส่ใจว่าเราจักไม่ตริกในวิตกเห็นปานนี้ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ซึ่งเป็นวิตกเลวทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ใช่ของพระอรียะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื้อหน่าย เพื่อกำหนด... และเพือนิพพาน

ภิกษุ นั้นใส่ใจว่า เราจักตริกในวิตกเห็นปานนี้ คือเนกขัมมวิตก อพยาบาทวิตก อวิหิงสาวิตก ซึ่งเป็นวิตกของพระอรียะ เป็นเครื่องนำออก ที่นำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่บุคคลผู้ทำตาม

ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสัมปชัญญะในการตริกนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

- **อยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในฉันทราคะในกามคุณ 5⁷⁵**

ภิกษุ พึงพิจารณาจิตของตนเนืองๆ ว่า “ข้อที่จิตฟุ้งขึ้นเพราะกามคุณ 5 ซึ่งเกิดขึ้นในกามคุณ อยางใดอยางหนึ่ง หรือในอายตนะอยางใดอยางหนึ่ง มีอยู่แก่เราหรือไม่” หากภิกษุพิจารณาอยู่ รู้ชัดว่า “...มีอยู่แก่เรา” ภิกษุ จึงรู้ชัดว่า “ฉันทราคะ⁷⁶ ในกามคุณ 5 เรายังละไม่ได้”

ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสัมปชัญญะ⁷⁷ ในฉันทราคะในกามคุณ 5 ที่ยังละไม่ได้นั้นด้วยอาการอย่างนี้

⁷⁴ เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต หมายถึงเป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมณะและวิปัสสนา (อง.นวก.อ. (บาลี) 3/1/285)

⁷⁵ กามคุณ 5 (ส่วนที่นำใคร่นำปรารภณา, ส่วนที่ดีหรือส่วนอร้อยของกาม) อันได้แก่ 1. รูปะ (รูป) 2. สัททะ (เสียง) 3. คันธะ (กลิ่น) 4. รสชะ (รส) 5. โภกฐัพพะ (สัมผัสทางกาย)

⁷⁶ ฉันทราคะ ในที่นี้หมายถึงความกำหนดที่ไม่รุนแรง (ฉันทะ) และความกำหนดที่รุนแรง (ราคะ) (วิ.อ. (บาลี) 3/329/572, ขุ.ม.อ. (บาลี) 8/105)

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้ชัดอย่างนี้ว่า “ข้อที่จิตพุ่งขึ้นเพราะกามคุณ 5 ซึ่งเกิดขึ้นในกามคุณ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือในอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่มีแก่เราเลย” เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ ชัดว่า “ฉันทราคะในกามคุณ 5 เราละได้แล้ว”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในฉันทราคะในกามคุณ 5 ที่ละได้แล้วนั้นด้วยอาการอย่างนี้

- อยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในอัสมิมานะในอุปาทานชั้น

ภิกษุผู้พิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับในอุปาทานชั้นว่า “อย่างนี้รูป อย่างนี้ความ เกิดแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป อย่างนี้เวทนา...อย่างนี้สัญญา...อย่างนี้สังขาร...อย่างนี้ วิญญาณ อย่างนี้ความเกิดแห่งวิญญาณ อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาณ” เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นทั้ง ความเกิดและความดับในอุปาทานชั้น 5 อยู่ จึงละอัสมิมานะ⁷⁸ ในอุปาทานชั้น 5⁷⁹ ได้ และรู้ ชัดว่า “อัสมิมานะในอุปาทานชั้น 5 เราละได้แล้ว”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในอัสมิมานะในอุปาทานชั้น ที่ละได้แล้วนั้นด้วยอาการ 5 อย่างนี้

ธรรมเหล่านี้⁸⁰ เนื่องมาจากกุศลโดยส่วนเดียว ไกลจากข้าศึก เป็นโลกุตระอันมารผู้มีบาป หยั่งลงไม่ได้

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงสัญญาตาในพระสูตรอื่นอีก เช่น

- เนื้อหาในขุมทรัพย์จากพระโฆษฐ์ ก็มีกล่าวถึงสัญญาตา เนื้อความว่า...

ภิกษุ ท.! ส่วน สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายลึกซึ้ง เป็นชั้นโลกุตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสัญญาตา, เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เขื่อย่อมฟัง ด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนจึงพากันเล่าเรียน ได้ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า ข้อนี้เป็นอย่างไร? มีความหมายกี่ยุ่ด้วยการทำ ” ย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ดังนี้ เธอ, ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้, ความสงสัยในธรรม หลายประการที่น่าสงสัยเธอก็บรรเทาลงได้⁸¹

⁷⁷ สัมปชัญญะ ในที่นี้หมายถึง รู้ชัดว่ากรรมฐานของเราสำเร็จแล้ว คือภิกษุเมื่อรู้ว่าเรายัง ละไม่ได้ด้วยอนาคามีมรรค ต่อจากนั้นก็พิจารณาผลสมบัติในลำดับแก่มรรค ออกจากผลสมบัติแล้ว พิจารณาอยู่จึงรู้ว่า ละได้แล้ว (ม.อ.อ. (บาลี) /19๐117)

⁷⁸ ละอัสมิมานะ ในที่นี้หมายถึง ละมานะว่าเรามีในรูป ละฉันทะว่าเรามีในรูป ละอนุสัย ว่าเรามีในรูป (ม.อ.อ. (บาลี) 191/118)

⁷⁹ อุปาทานชั้น 5 หมายถึงชั้น ประกอบด้วย 5อุปาทานหรือความยึดมั่นถือมั่นไม่ยอม คลายชั้น ก็ได้แก่รูป เวทนา สัญญาสังขารและวิญญาณ อันประกอบเป็นตัวตนคือร่างกายและ 5 จิตใจ ของแต่ละคน

⁸⁰ ธรรมเหล่านี้ ในที่นี้หมายถึงสมณะ วิปัสสนา มรรค และผล (ม.อ.อ. (บาลี) 191/118)

⁸¹ แปลและร้อยกรองโดย กองตำราคณะธรรมทาน ขุมทรัพย์จากพระโฆษฐ์, ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิ, 2517), 35.

- ในสุญญสูตร ฉัณนวรรค แห่งสังยุตตินิกาย สฬายตนวรรค ก็มีเนื้อความเกี่ยวกับสุญญตา เนื้อความว่า
 พระอานนท์ได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า โลกว่างเปล่า (สุญญ โลก) ด้วยเหตุเพียงใดหนอ จึงเรียกว่า โลกว่างเปล่า
 พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
 ดูก่อนอานนท์ เพราะว่างเปล่าจากตัวตน หรือว่างเปล่าจากของของตน (สุญญ อัตตนะ วา อัตตะนิเยนะ วา) เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า โลกว่างเปล่า (ตัสมา สุญญ โลกโกติ วุจจติ)
 ดูก่อนอานนท์ อะไรว่างเปล่าจากตัวตนหรือจากของของตน?
 จักขุ นั่นแหละ ว่างเปล่าจากตัวตนหรือจากของของตน รูปว่างเปล่า... จักขุวิญญาณว่างเปล่า... จักขุสัมผัสว่างเปล่า... สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือ อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยนั้น ก็ว่างเปล่าจากตัวตนหรือจากของของตน ฯลฯ ใจว่างเปล่า... มโนสัมผัสว่างเปล่า... เวทนาที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัยนั้น ก็ว่างเปล่าจากตัวตนหรือจากของของตน จึงเรียกว่า โลกว่างเปล่า⁸²

2.5.4 สุญญตาธรรมโดยพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือพุทธทาสภิกขุ

ภาพที่ 13 พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือพุทธทาสภิกขุ
 ที่มา : MODXZAA, มองแต่แง่ดีเกิด...พุทธทาส, 8 กันยายน 2560,
<https://modxzaa.wordpress.com/2016/06/16/มองแต่แง่ดีเกิด-พุทธทา/>.

⁸² รุ่งเรือง บุญโอรส. พระไตรปิฎก ฉบับสารสำคัญ เล่ม 2. (เชียงใหม่: ชุมมนุมนปรีชญา และศาสนา เชียงใหม่, 2517). คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อมอินทปญโญ) หรือพุทธทาสภิกขุ อดีตเจ้าอาวาสและผู้ก่อตั้งสถานปฏิบัติธรรม "สวนโมกขพลาราม"หรือวัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี ท่านพุทธทาสเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่มีอิทธิพลอย่างมากทางด้านแนวความคิดและวิธีการในการเผยแผ่พระธรรมในประเทศไทย แนวคิดและการตีความคำสอนทางพุทธศาสนาของท่านสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ (ช่วงพุทธศักราช 2475) เป็นการวางรากฐานระดับปรัชญาความคิดที่น่าสนใจโดยศึกษาถึง พุทธธรรมที่แท้ไม่แบ่งแยกว่าพุทธศาสนานิกายใด ไม่เน้นพิธีกรรม เลือกลงเฉพาะแต่เนื้อหาสาระทางธรรมหรือแก่นของพุทธธรรม แล้วนำมาอธิบายสู่สาธารณชนด้วยทฤษฎีภาษาคอนภาษาธรรม และเน้นอธิบายเรื่องสุญญตา ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของพุทธศาสนา

โดยมีการพิมพ์เป็นหนังสือธรรมะที่กล่าวถึงสุญญตาธรรมไว้ในหลากหลายเล่มด้วยกัน เช่น "จิตว่าง", "สุญญตาปริทรรศน์", "สุญญตา หัวใจของพุทธศาสนา" เป็นต้น และมีเนื้อความบางประการที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงความสำคัญของสุญญตา เนื้อความว่า...ใน " *อังกุตรนิกาย หมวดว่าด้วยของ ๕ อย่าง; ไม่ว่าจะไปพูดอยู่ที่ตรงไหนของพระไตรปิฎก ก็พูดด้วยประโยคนี้ทั้งนั้น ที่ขึ้นต้นแล้วก็อธิบายไปต่างๆ กัน คือประโยคที่ว่า :-*

เย เต สุตตุนตา ตถาคค ภาสิตา คมภีรา คมภีรตถา โลกุตตรา สุนญตปปฏิสยุตตา คำเท่านั้น 6 เย เต นั้นไม่ใช่คำ เป็นคุณศัพท์แปลว่า เหล่าใด, สุตตุนตา แปลว่า ระเบียบแห่งสูตร, ตถาคค ภาสิตา-ที่ตถาคคกล่าวแล้ว, คมภีรา - ลึกซึ้ง, โลกุตตรา-เหนือโลก, สุนญตปปฏิสยุตตา-เนื่องด้วยเฉพาะสุญญตา "

ใจความของคำเหล่านั้นมีว่า ระเบียบแห่งสูตร คือว่า **ข้อความที่ได้กล่าวไว้เป็นหลักเกณฑ์** เรียกว่า **ระเบียบแห่งสูตรใดๆ ก็ตาม ; ใดก็ตาม** คือหมายถึงทั้งหมด; **ที่ตถาคคได้กล่าวแล้วเป็นเรื่องลึกซึ้ง มีอรรถอันลึกซึ้ง เหนือโลก** แล้วก็**เนื่องด้วยสุญญตา**. นี่บ่งอยู่ในตัวประโยคนี้แล้วว่า ถ้าตถาคคกล่าว แล้วก็ต้องเป็นเรื่องเนื่องด้วยสุญญตา, ถ้าไม่เนื่องด้วยสุญญตา คือตถาคคไม่กล่าว ข้อความมันไปขัดอยู่ที่ข้อความหลังๆ ที่ยืดยาวออกไป แต่ว่าตัวสูตรตัวหลักมีเพียงเท่านั้น⁸³

สุญญตาเป็นเรื่องทั้งหมดของพุทธศาสนา

พุทธทาสให้ความสำคัญกับหลักสุญญตาถึงกับกล่าวว่า **"สุญญตาเป็นเรื่องทั้งหมดของพุทธศาสนา"** บรรพชิตก็ตาม ขรวาสาส์กก็ตาม ก็เรียกว่าเป็นพุทธบริษัทเสมอกัน แล้วก็ทั้งหลายๆ ชั้น; บรรพชิตเป็นนักบวช ขรวาสาอยู่ครองเรือน บรรพชิตก็มีเป็นชั้นๆ: เป็นพระอยู่บ้าน เป็นพระอยู่ป่า เป็นพระที่กำลังปฏิบัติอยู่ เป็นพระที่ปฏิบัติเสร็จแล้ว เป็นพระอรหันต์แล้ว เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังต้องเกี่ยวข้องกับสุญญตา พระบ้านหรือพระป่าก็**ต้องเรียนหรือปฏิบัติเรื่องสุญญตา**, ปฏิบัติก็ปฏิบัติเรื่องให้ถึงสุญญตา, รับผลแล้ว ก็คือถึงสุญญตาแล้ว เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ยังอยู่ด้วยสุญญตาวิหาร⁸⁴

⁸³ พุทธทาสภิกขุ, สุญญตาปริทรรศน์และสุญญตาธรรม (กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ, 2514). 274

⁸⁴ Ibid.293

พระพุทธเจ้าท่านตรัสเองว่า “*ตถาคตฆ่าเวลาส่วนมากล่วงไปวันหนึ่งๆ ด้วยสุญญตาวิหาร*”; นี่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เสร็จกิจเรื่องปฏิบัติเกี่ยวกับสุญญตาแล้ว ก็ยังอยู่ด้วยสุญญตาวิหาร คืออยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ ที่แจ่มแจ้งชัดเจน ในความเป็นสุญญตาของสิ่งทั้งปวง⁸⁵

พระพุทธเจ้าอยู่ด้วยวิมุตติสุข หรือเสวยความสุขอะไรอยู่ ก็รู้ว่าแม้ความสุขนั้นก็เป็นของว่าง หรือว่าทุกๆ อย่างก็มองเห็นอยู่ว่าเป็นของว่างมาตามลำดับ แม้จะเหลืออยู่เพียงว่างกลุ่มแห่งอายตนะ : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันสัมผัสอารมณ์อยู่รอบด้าน เพราะชีวิตยังมีอยู่ ร่างกายที่ยังมีอยู่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ยังมีอยู่ ก็ยังรู้สึกว่ามันว่าง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ล้วนๆ เหล่านั้น มันก็ว่าง ถ้าอยู่ด้วยคางามรู้สึกอย่างนี้ เรียกว่า *อยู่ด้วยสุญญตาวิหาร คืออยู่ด้วยความรู้สึกในสิ่งที่ได้ผ่านไปแล้ว “ความจริงมันยังคงมีอยู่อย่างนี้เองและความจริงเรื่องสุญญตานี้ยังปรากฏแจ่มแจ้งอยู่ในจิตใจของบุคคล ”* แม้ที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว

ท่านพุทธทาสกล่าวว่าสุญญตา เป็นข้อความในสังยุตนิคายโดยเฉพาะ เกี่ยวกับเรื่องสุญญตาเป็นคำเดิมที่พระพุทธเจ้าท่านเรียก เป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้งหรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับ “ความว่าง” “จิตว่าง” ที่ต้องใช้คำว่า “ความว่าง” เนื่องจากเป็นคำที่ปรากฏเป็นข้อความในสังยุตนิคาย จึงดึงคำเดิมมาใช้ ส่วนคำว่า “จิตว่าง” แทนที่จะใช้คำว่าจิตไม่มีตัวตน ถ้อยคำ หรือจิตบริสุทธิ์ มันก็ใช้ได้เหมือนกัน แต่มันไม่ดึงคนไปสู่หัวใจของพระพุทธศาสนาเท่ากับคำว่า จิตว่างหรือ*ความว่าง*นี้ เพราะเป็นคำที่รวบรัด สะดวก เหมาะสมสำหรับคนธรรมดา “*สามัญ*”⁸⁶ ซึ่งแน่นอนว่า ในยุคที่ท่านพุทธทาสเริ่มหยิบยกหลักธรรมเรื่องสุญญตานี้มาอธิบายต่อสาธารณชน และยกให้เป็นธรรมะที่ทุกคนควรเข้าถึง ดังข้อความที่ท่านพูดว่า “*แต่งงานกับสุญญตา*” มีความน่าสนใจว่า *การพุทธธรรมะอย่างธรรมาธิฐานนั้น พ้นจากความเป็นหญิงหรือเป็นชาย ต้องเข้าใจก่อนว่า สุญญตาเป็นสภาวะที่พ้นจากความเป็นหญิงหรือชาย แต่ต้องกลับไปสู่สภาวะเดิม สภาวะเดิมที่สุดที่ได้ คือไม่มีอะไร นั่นแหละคือมีธรรม*

นอกจากนี้ ท่านพุทธทาสอธิบายถึงธรรมชาติของจิตอีกว่า เดิมทีคนเรามีจิตว่างอยู่เป็นพื้นฐาน แต่เมื่อมีกิเลสมากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ขึ้นมาจึงเกิดอวิชชา เราต้องคอยสกัดกั้นด้วยสติปัญญาเพื่อให้ออกไปสู่สภาวะจิตว่างตามพื้นฐานเดิมอยู่เรื่อยไป

ความหมายของคำว่าว่าง ว่างนี้คือว่างจากตัวตน ว่างจากความรู้สึกว่าตัวตนเท่านั้นเอง แต่จะโดยวิธีใดก็ตามถ้าเมื่อใดว่างจากความรู้สึกความสำนึกเป็นตัวกู-ของกูแล้ว ก็เรียกว่าจิตว่าง ซึ่งการทำจิตให้ว่างนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของสามัญชน ไม่ใช่แต่จำเพาะผู้ที่จะไปนิพพานเท่านั้น ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ หรือโดยเฉพาะวัยทำงาน ก็เน้นให้ทำงานด้วยจิตว่าง คือทำงานด้วยสติปัญญา ไม่มีอะไรมาบังคับ ไม่ต้องไปมีข้อผูกพันกับเรื่องอื่น และเมื่อเจอกับปัญหาต้องไม่มีอารมณ์ โกรธ หม่นหมอง ไม่มีอะไรหมุดหมายทางแก้ไขกับปัญหา แล้วยกผลงานให้จิตว่างดังคำกลอนที่ท่านพุทธทาสแต่ง ความว่า...

*จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น
กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัว แต่หัวที่⁸⁷*

⁸⁵ Ibid.293

⁸⁶ จิตว่าง (กรุงเทพฯ: หจก.เพชรประกาย, 2548). .37

⁸⁷ Ibid..13

จิตว่างในแง่ความรู้ คือรู้ว่ามီးอะไรเป็นตัวตน ในแง่ปฏิบัติ คือไม่จับ ไม่ฉวยอะไร ไม่กุมอะไรไว้ ท่านพุทธทาสมีคำสอนที่สอดคล้องกับพุทธมหายานคือ การเน้นความเป็นสากลแห่งพุทธธรรม ซึ่งไม่ได้หมายถึงธรรมะที่ใช้ได้กับสรรพสัตว์แต่เพียงเท่านั้น หากแต่หมายถึง ธรรมนั้นเอง คือความจริงตามธรรมชาติอันเป็นสากล และมนุษย์ทุกคนในแง่ที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งกระบวนการธรรมชาตีก็น่าจะสามารถเข้าถึงได้ โดยมีแนวทางในการศึกษาแบ่งเป็นสามระยะดังนี้

ระยะแรก คือต้องมีปัญญา เข้าใจว่าโลกนี้ว่าง มันว้างอย่างไร จิตว่างอย่างไร

ระยะสอง การปฏิบัติ (ทำสมาธิ) ตั้งสติหรือมีสมาธิได้เมื่ออารมณ์มากระทบ วิธีป้องกันคือให้ตั้งคำถามดูว่า ... *สิ่งนี้มีมันมีความยั่ววนอย่างไร (อัสสาทะ)*

สิ่งนี้มีโทษหรือพิษร้ายอย่างไร (อาทีนวะ)

สิ่งนี้เรามีอุบายวิธีที่จะเอาชนะมันอย่างไร (นิสสรณะ)

เป้าหมายของระยะนี้คือ การมีสติสัมปชัญญะ แต่ก็ต้องรวมเอาธรรมะที่ร่วมกันเข้ามาด้วยคือ **สังขุมะ**⁸⁸

ระยะที่สาม ต้องมีความกล้าความละเอียดต่อกิเลสที่ตัวมีอยู่บ้าง (หิริ-โอตตปปะ)

สรุปสัญญาธรรมโดยพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อมอินทปญโญ) หรือพุทธทาสภิกขุ

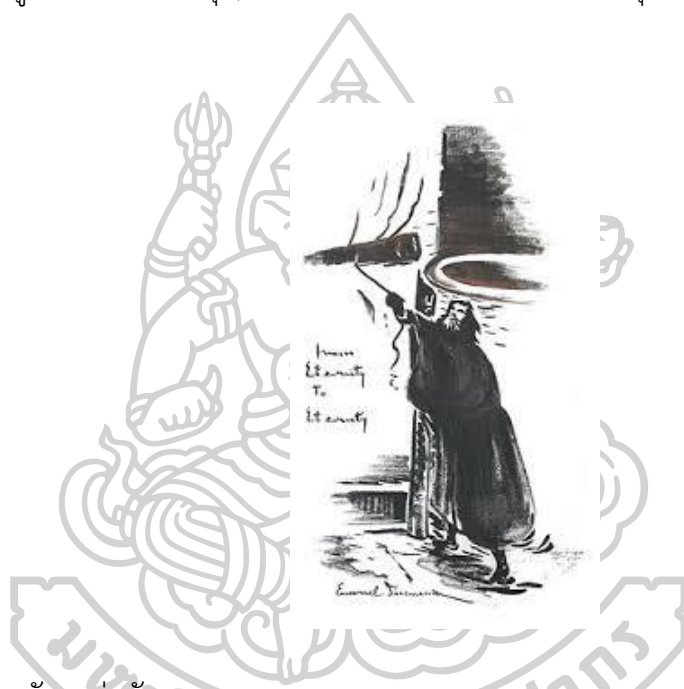
จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นแนวทางในการรับมือกับกิเลสที่เข้ามากระทบจิตใจ ว่าสิ่งแรกควรมีสติเสียก่อน แล้วพิจารณา จะเห็นว่าเป็นแนวทางที่ต่างจากการเข้าสู่สัญญาตามพระสูตร เนื่องจากเป็นวิธีการที่ท่านพุทธทาสพยายามเน้นเรื่องการป้องกันกิเลสไม่ให้มาเกาะที่จิตใจของเราได้ และไม่ไปกระทำตนให้เป็นที่เดือดร้อน สะทอนให้เห็นถึงแนวทางที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคม สังเกตว่าพุทธทาสท่านประยุกต์การอธิบายธรรมะให้เข้าใจง่ายและมองภาพรวมของการอยู่ร่วมกัน โดยต้องเว้นจากการเห็นแก่ตัว คือว่างจากตัวตน เว้นจากความกลัว คือว่างจากอวิชชา

ส่วนแนวทางการสอนธรรมะของพุทธทาส แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนดัดแปลงวิธีการสอนเพื่อถ่ายทอดธรรมะของพระพุทธเจ้าไปสู่จิตใจของพุทธบริษัทให้ได้มากที่สุด ด้านภาษาก็ใช้คำที่เข้าใจง่ายมิใช่อย่างภาษาบาลีที่เราสวดกันแต่ไม่รู้ความหมาย สภาพสังคมในช่วงนั้นที่มีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดและผู้คนห่างไกลจากศาสนาเข้าไปทุกที วิถีชีวิตก็เป็นอย่างคนเมือง คำสอนของพุทธทาสจึงส่งออกไปยังผู้คนทุกกลุ่ม และชี้ให้เห็นอย่างหนึ่งว่าการที่เราจะเข้าใจสัญญาหรือยึดสัญญาเป็นวิหารธรรมประจำใจ ไม่จำเป็นต้องหวังจะเข้าสู่นิพพาน แต่สัญญาเป็นเรื่องธรรมดาของจิตเดิมแท้ เราแค่ต้องดึงจิตกลับสู่สภาวะเดิมให้ได้เท่านั้น

⁸⁸ **สังขุมะ** การยับยั้ง, การงดเว้น (จากบาป หรือจากการเบียดเบียน), การบังคับควบคุมตน; ท่านมักอธิบายว่า สังขุมะ ได้แก่ ศิล, บางทีแปลว่า เหมือนอย่าง สังวร "สำรวม"; เพื่อความเข้าใจชัดเจนในเบื้องต้น พึงเทียบความหมายระหว่างข้อธรรม อย่าง คือ 3

- สังวร เน้นความระวังในการรับเข้า คือปิดกั้นสิ่งเสียหายที่จะเข้ามาจากภายนอก
- สังขุมะ ควบคุมตนในการแสดงออก มิให้เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน เป็นต้น
- ทัมะ ฝึกฝนแก้ไขปรับปรุงตน ช่มกำจัดส่วนร้ายและเสริมส่วนที่ดีงามให้ยิ่งขึ้นไป; สังขุมะ ก็เขียน

นอกจากนี้ ท่านพุทธทาสยังชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนาเดิมที่ไม่มีแบ่งเป็นนิกายมากมายอย่างปัจจุบันนี้ ในการศึกษาพระธรรมของท่านพุทธทาสจึงไม่มีขอบเขต มีหลายครั้งที่ท่านจะอ้างถึงหลักคำสอนของท่านเว่ยหล่าง, ปรัชญาเซน หรือแม้กระทั่งคริสต์ศาสนา ด้วยการเปิดใจรับในทุกๆ แนวคิด ทำให้สามารถดึงแนวคิดบางประการที่สอดคล้องกับพุทธศาสนาได้ อย่างเช่นแนวคิดเรื่องความว่าง ในจีน ในญี่ปุ่น ที่ชอบพูดว่า “ไม่มีอะไร” “ว่าที่แรกไม่มีอะไรเลย” หมายความว่าที่แรกที่สุด คือจิตที่แรกที่สุด ไม่มีตัวเรา ไม่มีของเรา แล้วก็เปลือมีตัวเรา-ของเรามาพักหนึ่ง เดียวก็กลับไปอีก; เดี่ยวเกิดมีอีก⁸⁹ เราเรียกว่าธรรมชาติ หรือกฎแห่งธรรมชาติ ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นความหมายดังเช่นลักษณะของภาพที่ตีระฆัง “จากอนันตะสู่อันันตะ” ซึ่งเกิดมาจากภาวะหรือลักษณะที่ไม่มีที่สิ้นสุด แล้วก็ไปสู่ภาวะที่ไม่มีที่สิ้นสุด; แล้วก็จะต้องดับ มีการดับไม่มีที่สิ้นสุด⁹⁰

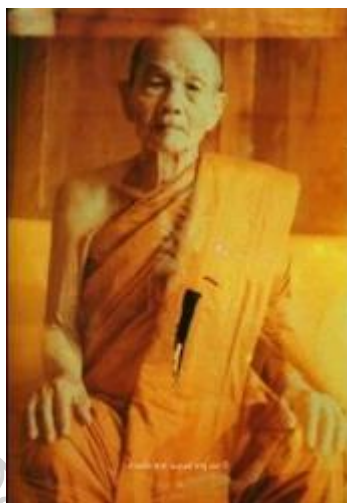

ภาพที่ 14 จากอนันตะสู่อันันตะ
ที่มา: จากอนันตะสู่อันันตะ, 23 ธันวาคม 2560,
<http://www.rosenini.com/spiritualtheatre/19.htm>.

⁸⁹ พุทธทาสภิกขุ, จิตว่าง , .98

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน. 100

2.5.5 สุนทรียธรรมโดยหลวงปู่ดูลย์ อตุโล

ภาพที่ 15 หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

ที่มา : golfreeze, ธรรมะที่ถ่ายทอดโดย พระราชครูอาจารย์ หลวงปู่ดูลย์ อตุโล, 8 กันยายน 2560, <http://www.kammatan.com/board/index.php?topic=1715.0>

ท่านพระราชครูอาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม อ.เมือง จ.สุรินทร์ หลวงปู่ท่านเป็นพระนักปฏิบัติกัมมัฏฐาน ที่ยึดหลักการเจริญจิตภาวนาโดยมีหลวงปู่มั่น ภูริทัตโตเป็นแบบอย่าง คำสอนของหลวงปู่โดยมากจะเน้นการเฝ้าดูจิต สังเกตอาการของจิต โดยปกติคำสอนธรรมะของหลวงปู่ นั้นเป็นแบบ ปริศนาธรรมซึ่งเป็นการบรรยายธรรม ฉะนั้นคำสอนของท่านจึงมี ”สั้น เข้าใจง่าย เมื่อผู้ใดปฏิบัติธรรมเขาย่อมเข้าใจอาการของจิตที่เกิดขึ้นนั้นว่ามีมากมายหลายอย่าง ” **“พฤติของจิต“** หลวงปู่ท่านใช้คำว่า แทนกิริยาทั้งหลายเหล่านั้น คำว่า **ดูจิต** อย่างสังจิตออกนอก **“ทำญาณให้เห็นจิต”** มีความหมายครอบคลุมทั้งหมดตลอดองค์ภาวนา

หลวงปู่ดูลย์ได้ปฏิบัติกัมมัฏฐานจนรู้ดีแล้วว่าอะไรคือกิเลส อะไรคือจิต มีข้อความหนึ่งที่หลวงปู่ดูลย์กล่าวขณะที่ได้พบกับพระอาจารย์มั่นหลังจากที่หลวงปู่เดินทางรุดงค์ปลีกวิเวกไปยังที่ต่างๆ ความว่า “เดี๋ยวนี้ กระทบใจแล้ว กระทบทำความรู้จักกับกิเลสของกระทบดีแล้ว คือถ้ารวมกันทั้งหมดแล้วแบ่งเป็น 4 ส่วน ส่วนที่ 1 กระทบนั้นละได้ ส่วนที่ 2 กระทบละได้ครึ่งหนึ่ง ส่วนที่ 3 และส่วนที่ 4 กระทบยังละไม่ได้”⁹¹ ได้ยินดังนั้นหลวงปู่มั่นก็กล่าวคำสรรเสริญชมและแนะนำต่อไปว่า “สพเพ สงขารา สพพสณญาณุตตา”⁹² หลังจากที่ได้รับคำแนะนำหลวงปู่ดูลย์จึงได้ปลีกตัวไปบำเพ็ญจิตพร้อมทั้งพิจารณาคติธรรมที่ได้มา ในเวลาต่อมาก็เกิดความสว่างไสวในใจชัดว่า **เมื่อสังขารขั้นดับได้แล้ว ความเป็นตัวตนจักมีไม่ได้ เพราะไม่ได้เข้าไปเพื่อปรุงแต่ง ครั้นเมื่อความปรุงแต่งขาดไป ความทุกข์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร และจับใจความอริยสังขแห่งจิตได้ว่า**

1. จิตที่ส่งออกนอก เพื่อรับสนองอารมณ์ทั้งสิ้นเป็นสมุทัย

⁹¹ พระราชครูอาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล). พระราชครูอาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล) กรุงเทพฯ ชมรมพุทธศาสตร์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2531. 120-121.

⁹² เรื่องเดียวกัน, 25-24

2. ผลอันเกิดจากจิตที่ส่งออกนอกแล้วหวนไหว เป็นทุกข์
3. จิตเห็นจิตอย่างแจ่มแจ้ง เป็นมรรค
4. ผลอันเกิดจากจิตเห็นจิตอย่างแจ่มแจ้งเป็นนิโรธ⁹³

เมื่อทำความเข้าใจในอริยสัจทั้ง ดั่งนี้แล้ว จึงพิจารณาทำความเข้าใจในปฏิจกสมุปปาทต่อ 4 ตลอดสายในแว็บเดียวเท่านั้นว่า สังขารทั้งหลายเกิด และในที่สุดก็รู้แจ้งในธรรมคือ ปฏิจกสมุปปาท จากความคิดปรุง เมื่อละสังขารได้ ความทุกข์ก็ดับหมดตลอดสาย ปฏิจกสมุปปาทก็ขาดเพียงเท่านั้นเอง⁹⁴

จิตเป็นเหมือนกับความว่าง ซึ่งภายในนั้นย่อมไม่มีความสับสน และความไม่ตีต่างๆ ดังจะเห็นได้ในเมื่อดวงอาทิตย์ผ่านไปในช่วงนั้น ย่อมส่องแสงไปได้ทั้งสี่มุมโลก เพราะเมื่อดวงอาทิตย์ขึ้น ย่อมให้ความสว่างทั่วพื้นโลก ความว่างที่แท้จริงนั้น มันก็ไม่ได้สว่างขึ้น และเมื่อดวงอาทิตย์ตก ความว่างก็ไม่ได้มืดลง ปรากฏการณ์ของความสว่าง และความมืดย่อมสลับเปลี่ยนซึ่งกันและกัน แต่ธรรมชาติของความว่างนั้น ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงอยู่นั่นเอง จิตของพุทธะและของสัตว์โลกทั้งหลายก็เป็นเช่นนั้น⁹⁵

ดังนั้น **จิตว่าง** แท้จริงแล้วจิตนั้นไม่มีรูปร่าง มันรวมอยู่กับความว่าง ในความว่างนั้นไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ ซึมซาบอยู่ในทุกๆ สิ่ง และจิตกับผู้รู้เป็นสิ่งเดียวกัน เมื่อจิตกับผู้รู้เป็นสิ่งเดียวกัน และเป็นความว่างก็ย่อมไม่มีอะไรที่จะให้อะไร หรือใครให้รู้ถึง ไม่มีความเป็นอะไรจะไปรู้สภาวะของอะไร ไม่มีสภาวะของใครจะไปรู้ความเป็นของอะไร⁹⁶ เป็นความหมายเดียวกับการเข้าสู่มหาสุญญตานั้นเอง

การเข้าสู่มหาสุญญตาโดยหลวงปู่ดูลย์

ขั้นตอนในจิตส่วนใน (ในจตุตถฌาน)

“เมื่อพระองค์ดับสังขารขั้นนี้ หรือสังขารธรรมใหญ่สุดท้ายที่มีทั้งสิ้นแล้ว ก็มาดับเวทนาขั้นนี้ อันเป็นจิตขั้นนี้ หรือนามขั้นนี้ในจิตส่วนในคือ ภาวังคจิต⁹⁷ เสียก่อน แล้วจึงได้ออกจากจตุตถฌาน

⁹³ พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล). พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล) (กรุงเทพฯ ชมรมพุทธศาสตร์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2531).30

⁹⁴ พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล), พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล) (กรุงเทพฯ ชมรมพุทธศาสตร์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2531).25

⁹⁵ Ibid.107-106

⁹⁶ Ibid.94

⁹⁷ **ภาวังคจิต** จิตที่เป็นองค์แห่งภพ,

ตามหลักอภิธรรมว่า จิตที่เป็นพื้นอยู่ระหว่างปฏิสนธิและจุติ คือ ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ในเวลาที่มีได้ส่วยอารมณ์ทางทวารทั้ง 6 มีจักขุทวารเป็นต้น แต่เมื่อใดมีการรับรู้อารมณ์ เช่น เกิดการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ก็เกิดเป็นวิถิจิตแทนภาวังคจิต เมื่อวิถิจิตดับหมดไป ก็เกิดเป็นภาวังคจิตขึ้นอย่างเดิม ภาวังคจิต นี้ คือมโน ที่เป็นอายตนะที่ 6 หรือมโนทวาร อันเป็นวิบาก เป็นอภัยภกต ซึ่งเป็นจิตตามสภาพ หรือตามปกติของมัน ยังไม่ขึ้นสู่วิถีรับรู้อารมณ์ (เป็นเพียงมโน ยังไม่เป็นมโนวิญญาน)

พุทธพจน์ว่า “จิตนี้ประภัสสร (ผุดผ่อง ผ่องใส บริสุทธิ์) แต่เศร้าหมองเพราะอุปกิเลสที่จรมา” มี

พร้อมกับมาดับ จิตชั้น⁹⁸ หรือนามชั้นสุดท้ายจริงๆ ที่ตรงนี้พระองค์ไม่ได้เข้าสู่พระนิพพานในฉนสมาบัติอะไรที่ไหนหรอก” “เมื่อพระองค์ออกจากจตุตถฉนแล้ว จิตชั้นหรือนามชั้นก็ดับพร้อม ไม่มีอะไรเหลือ นั่นคือพระองค์ดับเวทนาชั้นในภาวะจิตตื่น หรือวิถีจิตอันเป็นปกติของมนุษย์ครบพร้อม ทั้งสติสัมปชัญญะ ไม่ถูกภาวะอื่นใดมาครอบงำอำพรางให้หลงใหลใดๆ ทั้งสิ้น เป็นภาวะแห่งตนเองอย่างบริบูรณ์ ภาวะอันนั้นจะเรียกว่า มหาสุญญตา หรือ จักรวาลเดิม หรือว่าเรียก พระนิพพานอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เราปฏิบัติมาก็เพื่อถึงภาวะอันนี้”⁹⁹

จากกระบวนการดับชั้นของพระพุทเจ้าข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นประการหนึ่งว่าพระองค์ใช้วิธีการดับอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ค่อยๆ ดับและทรงรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงสร้างชีวิตพระพุทศาสนาให้ก่อเกิดเป็นชีวิตอย่างบริบูรณ์ดังพระประสงค์แล้ว พระพุทองค์จึงได้ทรงละวิภวตัณหานั้น เสด็จสู่อุปปาทิสเสนิพพาน คือเป็นผู้หมดสิ้นทุกปัญหา เป็นผู้ดับรอบโดยลักษณะการแห่งอุปปาทิสเสนิพพานของพระพุทองค์ ก็คือ ลำดับแรกก็เจริญฉน นิ่งสนิท เข้าไปจนถึงสัญญาเวทิตนโรธ หมายความว่า เข้าไปดับลึกสุดอยู่เหนือ ”อรุปฉน“

ในวาระแรกนั้น พระองค์ยังไม่ได้ดับชั้นต่างๆ ให้สิ้นสนิทเป็นเด็ดขาดแต่อย่างใด ยังเพียงเข้าไปเพื่อทรงกระบวนการแห่งการสู่นิพพานหรือนิโรธเป็นครั้งสุดท้ายแห่งชีวิต พุดง่าย ๆ ก็คือ สู่สิ่งทีพระองค์ได้ทรงสร้างได้ทรงพักเพียรก่อเป็นทางเป็นแบบอย่างไว้เป็นครั้งสุดท้ายเสียหน่อย ซึ่งเรียกได้ว่าสิ่งอันเกิดจากทีพระองค์ได้ยอมอยู่กับรูลิทุกข์ อันเป็นรูลิทุกข์ทีมวลมนุษย์ธรรมดาเป็นผู้มีจิตหยาบเกินกว่าจะสัมผัสสวามันเป็นทุกข์

นี่แหละ กระบวนการกระทำจิตตน ให้ถึงซึ่งสัญญาเวทิตนโรธ¹⁰⁰ นั้น เป็นกระบวนการทีพระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้เป็นยอดแห่งศาสดาในโลกเท่านั้น ทีทรงค้นพบ ทรงนำมาตีแผ่เผยแจ้งออกสู่อุสั่วโลกให้พึงปฏิบัติตาม เมื่อส่งสิ่งซึ่งสุดท้ายนี้แล้วจึงได้ถอยกลับมาสู่ภาวะต้น คือปฐมฉน แล้วจึงตัดสินพระทัยสุดท้ายเสด็จดับชั้นต่างๆ ไปทีละชั้น วิญญานชั้นแห่งชีวิตและร่างกายนั้นได้ดับไปเสียตั้งแต่ก่อนจะเข้าสู่ปฐมฉนนานแล้ว เพราะต้องดับสังขารชั้นหรือสังขารธรรมชั้นแรกเสียก่อน วิญญานชั้นจึงได้ดับ ดังนั้นจึงไม่มีเชื้อใดเหลืออยู่แห่งวิญญานชั้นทีหยาบนั้น

พระองค์เริ่มดับสังขารชั้นหรือสังขารธรรมชั้นในสุดอีกทีอันจะส่งผลต่อให้อันจะส่งผลให้ก่อวิภวตัณหาได้ชั้นหนึ่งเสียก่อน แล้วจึงได้เลื่อนเข้าสู่ทุติยฉน แล้วจึงดับสัญญาชั้นเลื่อนเข้าสู่ตติยฉน เมื่อพระองค์ดับสังขารชั้นหรือสังขารธรรมชั้นในสุดอีกทีทีเป็นอันเลื่อนเข้าสู่จตุตถฉน คงมีแต่

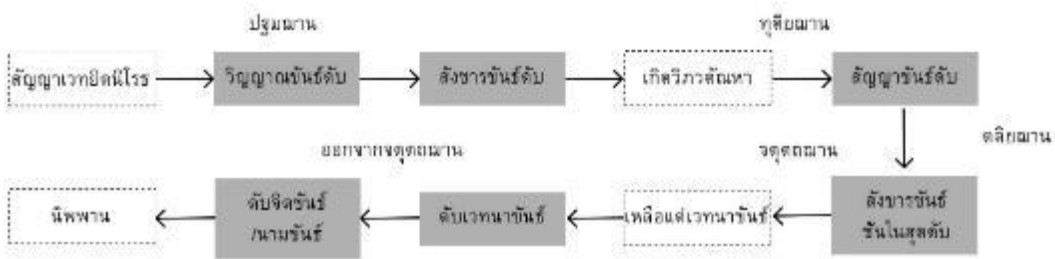
ความหมายว่า จิตนี้โดยธรรมชาติของฉนเอง มิใช่เป็นสภาวะทีแปดเปื้อนสกปรก หรือมีสิ่งเศร้าหมองเจือปนอยู่ แต่สภาพเศร้าหมองนั้นเป็นของแปลกปลอมเข้ามา ฉะนั้น การชำระจิตให้สะอาดหมดจดจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้; จิตทีประภัสสรนี้ พระอรธกถาจารย์อธิบายว่า ได้แก่แก้วจจิต

⁹⁸ หลวงปู่ดูลย์ใช้คำว่า จิตชั้น หรือนามชั้น หมายถึงชั้นทีเป็นฝ่ายนามธรรม มี 4 คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, 74

¹⁰⁰ สัญญาเวทิตนโรธ การดับสัญญาและเวทนา เป็นสมาบัติ เรียกเต็มว่า สัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ เรียกสั้นๆ ว่า นิโรธสมาบัติ

เวทนาขั้นสุดท้ายแห่งชีวิต นั้นแหละคือลักษณะการแข่งขั้นสุดท้ายของการจะดับสิ้นไม่เหลือ เมื่อพระองค์ดับสังขารขั้นหรือสังขารสังขารธรรมใหญ่สุดท้ายที่มีทั้งสิ้นแล้ว แล้วก็มาดับเวทนาขั้นอันเป็นจิตขั้นหรือนามขั้น ที่ในจิตส่วนในคืออวิชชาจิตเสียก่อนแล้วจึงได้ออกจากจตุตถฌานพร้อมกับมาดับจิตขั้นหรือนามขั้นสุดท้ายจริงๆ ของพระองค์เสียลงเพียงนั้น นี่พระองค์เข้าสู่พระนิพพานอย่างจริงๆ อยู่ตรงนี้พระองค์ไม่ได้เข้าสู่นิพพานในฌานสมาบัติอะไรที่ไหนดอก เมื่อพระองค์ออกจาก จตุตถฌานแล้ว จิตขั้นหรือนามขั้นก็ดับพร้อมไม่มีอะไรเหลือ นั่นคือพระองค์ดับเวทนาขั้นในภาวะจิตตื่นหรือวิถีจิตปกติของมนุษย์ครบพร้อมทางสติและสัมปชัญญะไม่ถูกภาวะอื่นใดที่มาครอบงำอำพรางให้หลงใหลใดๆ ทั้งสิ้นเป็นภาวะแห่งตนเองอย่างสมบูรณ์ เมื่อเวทนาขั้นสุดท้ายแท้ๆ จริงๆ ได้ถูกทำลายลงอย่างสนิท จึงเป็นผู้บริสุทธิ์หมดสิ้นแล้วซึ่งสังขารธรรมและหมดเชื้อติดขัดหรือนามขั้นทั้งปวงใดๆ ในพระองค์ท่านไม่มีเหลือ คงทิ้งแต่รูปขั้นอันจะมีชีวิตนั้นไม่ได้แน่เพราะรูปไม่ใช่ชีวิตหากสิ้นน้ำเสียแล้วก็คือแห่งคือก้อนวัตถุหนึ่งเท่านั้นเองนั่นแหละคือลำดับฌานที่พระอรุทธะพระเจ้าได้นำชาลวจิตเข้าไปดูเป็นวิธีดับโดยแท้ดับโดยจริงโดยพระองค์เป็นผู้รับเองเสียด้วย¹⁰¹

ภาพที่ 16 แผนภาพแสดงการเข้าสู่สุญญตาของหลวงปู่ดูลย์ อตุโล

สรุปสุญญตาธรรมโดยหลวงปู่ดูลย์ อตุโล

หลวงปู่ดูลย์อธิบายการเข้าสู่มหาสุญญตาของพระพุทธองค์โดยละเอียดที่ละขั้นตอนในทุกขณะที่เข้าฌานว่ามี การเกิด-ดับของอะไรบ้าง โดยก่อนที่พระพุทธองค์จะเข้าสู่พระนิพพาน ได้เข้าสูฌานที่เห็นอรูปฌานเสียอีก เพื่อดับทุกข์ที่ละเอียดเกินกว่าความมนุษย์ทั่วไปจะสัมผัสได้ จากนั้นจึงถอยกลับสู่สภาวะต้น คือปฐมฌาน แล้วจึงค่อยๆ ดับทีละขั้นๆ ขณะนี้ร่างกายของพระองค์เสมือนก้อนหินไม่ทุกขร้อน ไม่มีความรู้สึกต่ออะไรที่มากกระทบ จากนั้นพระองค์ก็ค่อยๆ ดับขั้นๆ ขึ้นในมาเรื่อย เลื่อนจากปฐมฌาน ไปทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เหลือสิ่งเดียวคือเวทนาขั้นเพราะร่างกายยังอยู่ชีวิตยังอยู่ พระองค์จึงดับนามขั้นในส่วนที่ลึกที่สุดคือ ในอวิชชาจิต แล้วจึงออกจากจตุตถฌาน ทำให้เวทนาขั้นดับสิ้น ไม่เหลืออะไร นั่นคือพระองค์ได้ดับเวทนาขั้นในขณะที่จิตตื่น รู้สึกอยู่ทุกขณะ เป็นสภาวะแห่งตนเองที่สมบูรณ์ไม่มีภาวะใดครอบงำ หรือเรียกว่า พระนิพพาน

¹⁰¹ พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล). พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล) (กรุงเทพฯ ชมรมพุทธศาสตร์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2531).

2.5.6 สุนฺญตาธรรมโดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ภาพที่ 17 สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ที่มา: (มุลินธิวิวิกรมีย์, 2561)มุลินธิวิวิกรมีย์, สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 8 กันยายน 2560, [https://th.wikipedia.org/wiki/สมเด็จพระญาณสังวร_สมเด็จพระสังฆราช_\(เจริญ_สุวฑฺฒโน\)](https://th.wikipedia.org/wiki/สมเด็จพระญาณสังวร_สมเด็จพระสังฆราช_(เจริญ_สุวฑฺฒโน)).

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ มีชื่อเดิมว่า *เจริญ คชวัตร* เกิดที่ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อปี พ.ศ. 2469 ณ วัดเทวสังฆาราม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อปี พ.ศ. 2476 ญัตติเป็นพระธรรมยุติกายเมื่อปี พ.ศ. 2476 ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ต่อมาได้รับพระราชทานสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

สมเด็จพระญาณสังวร ได้ทรงอธิบายหลักธรรมว่าด้วยเรื่องสุนฺญตาธรรม ในความเข้าใจของท่านเองจากการศึกษาพระธรรมและการปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญของคำว่า สุนฺญตา ว่า... “อันความหลุดพ้นเมื่อใช้ศัพท์แสงก็เรียกว่า วิมุตติ หรือเรียกว่า นิพพาน อันความสงบก็เรียกว่า สันติ หรือ สมถะ อันความว่างก็เรียกว่า สุนฺญตา เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติธรรมะในพุทธศาสนา เมื่อรู้จักผลเหล่านี้แม้เพียงเล็กน้อย คือรู้จักความว่าง รู้จักความสงบ รู้จักความหลุดพ้น แม้เพียงเล็กน้อย ก็จะทำให้เข้าใจพุทธศาสนาได้ดีขึ้น ได้รู้จักพระพุทเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นพระรัตนตรัยนี้ ได้ดีขึ้น ได้ถูกต้องขึ้น”¹⁰² จากนั้นได้ขยายความถึงความว่าง โดยมีเนื้อหาดังนี้

¹⁰² สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, "ความว่าง คัดจากเทพธรรมอบรมจิต," ประตูสู่ธรรม(Dharma-Gateway), <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-051.htm>.

สุญญตา ดังจะยกขึ้นมากล่าวสักคำหนึ่ง คือคำว่าความว่าง หรือเรียกตามศัพท์ว่า *สุญญตา* ที่แปลว่าความว่าง อันความว่างนั้นก็ก็เป็นคำที่พูดกันอยู่ และก็พูดกันทั้งในด้านที่ดี และทั้งในด้านที่ไม่ดี ว่าถึงในด้านที่ไม่ดีก็ดังคำว่า ว่างการว่างงาน ไม่มีอะไรทำ อยู่ว่างๆ ก็ทำให้ขาดประโยชน์ที่จะพึงได้ และทำให้จิตใจลึกลับดก ลุ่ม ดังเช่นเมื่อเคยทำการงานต่างๆ อยู่เป็นประจำ เมื่อมาว่างงาน ไม่ทำอะไร เป็นเหมือนอยู่เฉยๆ ก็ทำให้ลึกลับดก ลุ่ม และสำหรับผู้ที่ต้องการประโยชน์จากการงาน เมื่อว่างงานก็แปลว่าขาดประโยชน์ ก็ทำให้เกิดความขัดข้องต่างๆ ในการดำรงชีวิต เหล่านี้เป็นความว่างที่ใช้ในทางที่ไม่ดี แต่อีกอย่างหนึ่งความว่างที่ใช้ในทางดี ก็คือความที่ว่างโดยที่ได้พักผ่อน เมื่อต้องการความพักผ่อน และเมื่อได้โอกาสซึ่งเป็นความว่าง ได้พักผ่อน ก็ทำให้บังเกิดความผาสุก

ในทางพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้รู้จัก *สุญญตา* คือความว่าง มุ่งถึงความว่างกิเลส และว่างทุกข์ซึ่งเกิดจากกิเลส ว่างบาปอกุศลทุจริต ก็เป็นการว่างจากความทุกข์เพราะเกิดจากบาปอกุศลทุจริต และในการปฏิบัติธรรมะนั้นต้องการผลคือความว่างกิเลส ว่างบาปอกุศลทุจริต และว่างจากความทุกข์ที่เกิดเพราะกิเลส และบาปอกุศลทุจริตต่างๆ เพราะฉะนั้นจึงต้องเข้าใจความว่าง ดังที่กล่าวมานี้¹⁰³

ยิ่งไปกว่านี้ยังทรงอธิบายเกี่ยวกับสุญญตาวิหารธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า เราก็คือพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าได้ประทับอยู่โดยมากในบัดนี้ด้วยสุญญตาวิหาร อันแปลว่าธรรมะเป็นเครื่องอยู่คือสุญญตาคความว่าง¹⁰⁴ แล้วพระองค์จึงค่อยๆ อธิบายการเข้าสู่สุญญตาวิหารธรรมเป็นข้อๆ ตามลำดับขั้น ดังที่ได้เขียนอธิบาย ใน *จุฬสุญญตาสูต* ว่าด้วยสุญญตา *สุต* เล็ก ในข้างต้นไปแล้ว สมเด็จพระญาณสังวร ท่านได้อธิบายอย่างทีพระผู้มีพระภาคได้ทรงอธิบายไว้ด้วยภาษาที่เข้าใจได้ง่าย และกระชับ ทรงแบ่งการเข้าสู่สุญญตาเป็น 4 ช่วงคือ

ช่วงที่ 1 เป็นข้อที่ผู้ปฏิบัติธรรมะทางสมาธิพึงถือเป็นหลักปฏิบัติได้ กล่าวคือแม้จะอยู่ในบ้าน อยู่ในหมู่มนุษย์ที่เป็นชาวบ้านด้วยกันก็สามารถทำสมาธิได้ กล่าวคือไม่ใส่ใจกำหนดหมายว่าเป็นบ้าน ไม่ใส่ใจกำหนดหมายว่าเป็นหมู่คน แต่ว่าใส่ใจกำหนดหมายว่าเป็นป่า เหมือนอย่างไม่มีบ้าน เหมือนอย่างไม่มีผู้คน ป่านั้นก็เป็นสถานที่ประกอบด้วยต้นไม้ภูเขาห้วยหนองคลองบึงที่ลุ่มที่ดอนตลอดจนถึงสัตว์ป่าทั้งหลาย ไม่มีบ้านไม่มีผู้คน ใส่ใจกำหนดหมายว่าเป็นป่าดังนี้ ก็เป็นอันว่าได้ปฏิบัติหยั่งจิตลงไปสู่สุญญตาคือความว่างขั้นแรก และเมื่อเป็นดังนี้ก็สามารถทำจิตให้สงบได้เหมือนอยู่ในป่า ก็เป็นสุญญตาคือความว่าง เพราะว่างจากความกำหนดหมายว่าเป็นบ้าน ว่าเป็นหมู่คนนั่นเอง เป็นสุญญตาในข้อนี้

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ "พระสูตรที่ว่าด้วยสุญญตา ๑," ประตูสู่ธรรม (Dharma-Gateway), <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-001.htm>. 10 ธันวาคม 2560.

ช่วงที่ 2 นี้ได้ตรัสสอนให้กำหนดทำสัญญาตาคือความว่างที่สูงขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง สูงขึ้นมาจากป่ามาเป็นกำหนดว่าเป็นแผ่นดินที่เรียบบราบไปตลอดทั้งหมด เหมือนอย่างหนึ่งหน้ากลองดังกล่าวนั้น เมื่อเป็นดังนี้จิตก็ย่อมจะได้ความสงบเป็นสมาธิขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง แม้ในขั้นนี้ก็ย่อมเป็นข้อที่ผู้ต้องการปฏิบัติสมาธิพึงเห็นว่าปฏิบัติได้ในที่ทุกสถานเช่นเดียวกัน และเมื่อได้หัดปฏิบัติใส่ใจกำหนดให้ได้ว่าเป็นป่าซึ่งเป็นข้อที่ 1 นั้นแล้ว ก็ให้มาใส่ใจกำหนดให้เห็นว่าเป็นแผ่นดินที่ราบเรียบไปตลอดทั้งหมดต่อไป

และในขั้นนี้ก็ควรที่จะทำความเข้าใจเพิ่มเติมอีกว่า ข้อแรกความตั้งใจกำหนดว่าเป็นป่า ไม่มีบ้านไม่มีผู้คนนั้น ย่อมรวมถึงไม่มีรูป ไม่มีเสียง ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส ไม่มีโผฏฐัพพะ อันเป็นกามคือกามคุณ หรือวัตถุกาม คือเป็นสิ่งที่รักใคร่ปรารถนาพอใจทั้งหลาย เพราะว่ากามหรือกามคุณ หรือวัตถุกามทั้งปวงนี้ ย่อมรวมอยู่ในคำว่าบ้าน รวมอยู่ในคำว่าผู้คน¹⁰⁵ ฉะนั้นจิตจึงไม่มีความยินดียินร้ายใดๆ ทั้งปวง ให้เห็นเป็นป่าให้ได้ เถานี้จิตก็รวมเป็นสมาธิ กำหนดให้เห็นธรรมชาติธรรมดา เพราะฉะนั้นแม้การปฏิบัติในสติปัฏฐาน ประกอบด้วย กาย เวทนา จิต ธรรม ว่าเป็นกายเป็นเวทนา เป็นจิตเป็นธรรมนั้น คือกำหนดให้เห็นว่าเป็นธรรมชาติธรรมดา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ถ้ายังเห็นว่าเป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาอยู่ ก็ไม่เป็นกาย ไม่เป็นเวทนา ไม่เป็นจิต ไม่เป็นธรรม ยังไม่เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน เพราะว่าเป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ยังเป็นตัวเราเป็นของเรา เป็นตัวเขาเป็นของเขา

เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าการพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ข้อใดข้อหนึ่งก็ตาม มองเห็นเป็นตัวเราเป็นของเรา เป็นตัวเขาเป็นของเขา เป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ก็เท่ากับว่าเป็นบ้านเป็นหมู่คน ยังเป็นกาม เป็นกามคุณ เป็นวัตถุกาม ต่อเมื่อมามองเห็นว่าเป็นสักแต่ร่างกาย เป็นสักแต่ว่าเป็นเวทนา เป็นสักแต่ว่าเป็นจิต เป็นสักแต่ว่าเป็นธรรม เป็นธรรมชาติธรรมดาที่ปรากฏที่ประกอบกัน ดังนี้ ก็คือว่า เท่ากับว่ากำหนดใส่ใจเห็นว่าเป็นป่า ปากาย ปาเวทนา ปาจิต ปาธรรม เหมือนอย่าง เป็นป่าต้นไม้ชนิดนั้น ชนิดนี้ ชนิดโน้น เป็นภูเขาเป็นห้วยหนองคลองบึง ที่ลุ่มที่ดอนเป็นต้น ไม่มาเป็นที่ตั้งของสัตว์บุคคล หรือตัวเราของเรา¹⁰⁶

จากขั้นแรกเมื่อตั้งใจกำหนดว่าเป็นป่า แม้จะได้สัญญาตาคือความว่าง ว่างจากความกำหนด หมายถึงว่าเป็นบ้าน ว่าเป็นผู้คน แต่ก็ยังมีไม่ว่างอยู่คือยังมีป่า และเมื่อไม่กำหนดหมายถึงว่าเป็นป่า กำหนดหมายถึงว่า ปฐวี

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

ปฐวี เป็นแผ่นดินที่ราบเรียบไปเป็นหน้ากลอง ก็ได้สูญญตาคือความว่างจากความกำหนด หมายว่าเป็นป่า ว่างจากป่า แต่ก็มาเหลือไม่ว่างอยู่ คือเหลือเป็นแผ่นดินที่ราบเรียบเป็นหน้ากลอง นั้น

ช่วงที่ 3 ให้กำหนดไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ ไม่มีลมทั้งหมด ความใส่ใจกำหนดลงไปว่าอากาศ คือช่องว่างตั้งนี้ ย่อมจะทำให้จิตสงบตั้งมั่น ละเอียดขึ้นอีกขั้นหนึ่งคือว่างไปทั้งหมด... ฉะนั้น เมื่อได้ หัดกำหนดให้ละเอียดขึ้นโดยลำดับ มากำหนดว่าเป็นป่า มากำหนดว่าเป็นแผ่นดิน จึงเพื่อที่จะให้ ความกำหนดของจิตนี้ ห่างไกลจากวัตถุซึ่งเป็นเครื่องดึงไปสู่นิรวณ คือกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ให้ห่างไกลยิ่งขึ้น จึงได้ตรัสสอนให้ไม่กำหนดว่าเป็นแผ่นดิน มากำหนดว่าเป็นอากาศคือเป็นช่องว่าง ว่างไปทั้งหมดไม่มีที่สุด ไม่มีแผ่นดิน ไม่มีป่า เมื่อเป็นดังนี้จึงได้สูญญตาคือความว่าง ว่างจากป่า ว่างจากแผ่นดิน แต่ตัวก็ยังมีความไม่ว่างคือยังมีอากาศนั่นเอง ช่องว่างไม่มีที่สุดนั้นเองยังเป็น อสุญญตาคือเป็นความไม่ว่างอยู่

ช่วงที่ 4 ให้ไม่ใส่ใจกำหนดว่าเป็นป่า ไม่ใส่ใจกำหนดว่าเป็นแผ่นดิน ไม่ใส่ใจกำหนดว่าเป็น อากาศคือเป็นช่องว่าง ว่างไม่มีที่สุด ว่างไปหมด มาใส่ใจกำหนดว่าวิญญานไม่มีที่สุด

อันวิญญานนั้นกล่าวเข้าใจง่าย ๆ ก็คือตัวรู้ หรือความรู้ วิญญานที่ตรัสแสดงไว้ในที่ต่างๆ เช่น วิญญานในธาตุ ใน ได้แก่วิวิน ฐิดัยิน เป็นต้น 5 ได้แก่ธาตุรู้ วิญญานธาตุ ธาตุรู้ วิญญานในขันธ 6 เมื่ออายตนะภายใน อายตนะภายนอก มีตากับรูป หูกับเสียง เป็นต้นมาประจวบกัน ก็เห็น ก็ได้ยิน

อันการเห็นการได้ยินนั้นก็คือตัวความรู้อย่างหนึ่งนั่นเอง เห็นก็คือรู้เห็น ได้ยินก็คือรู้ได้ยิน เป็นความรู้ของวิญญานธาตุ คือธาตุรู้ ที่รู้ทางอายตนะ เพราะฉะนั้นในที่นี้วิญญานจึงหมายถึงตัววิญญานธาตุ คือธาตุรู้ นั้นเองก็ได้ หมายถึงความรู้ของวิญญานธาตุคือธาตุรู้ นั้น ซึ่งรู้ทางอายตนะ อันมี ลักษณะเป็นเห็นเป็นได้ยิน ดังกล่าวเป็นต้นนั้นก็ได้ แต่เพื่อให้รวบรัดก็แสดงว่า ความรู้ หรือตัวรู้ ความรู้หรือตัวรู้ไม่มีที่สุด¹⁰⁷

แม้จะรับรู้ได้ว่าอากาศภายนอกนั้นว่าง แต่ยังมีไม่ว่างอย่างหนึ่งคือ ตัวรู้ ที่ยังมีตัวตนอยู่ กำหนดไปอีกว่าแม้ตัวรู้ก็ไม่มีที่สิ้นสุดเช่นเดียวกับอากาศ เพราะฉะนั้นความใส่ใจจึงโน้มมาถึง ตัวรู้

¹⁰⁷ "พระสูตรที่ว่าด้วยสูญญตาคือ ๒," ประตูสู่ธรรม (Dharma-Gateway), <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-002.htm>. 10 ธันวาคม 2560.

หรือธาตุรู้ ความรู้ที่เป็นภายใน ว่าไม่มีที่สุด ดั่งนี้ก็เป็นสมาธิจิตอันประกอบด้วยญาณคือความหยั่งรู้ หรือปัญญาซึ่งเป็นตัวรอบรู้ที่สูงขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง¹⁰⁸

เมื่อกำหนดได้ดั่งนี้ ก็เป็นอันว่าได้สุญญตาคือความว่าง ว่างจากบ้าน ผู้คน ว่างจากป่า ว่างจากแผ่นดิน ว่างจากอากาศไม่มีที่สุด แต่ว่าก็ยังมีความไม่ว่าง คือตัววิญญาน คือตัวรู้หรือธาตุรู้ นั้นเอง แต่ว่าก็ยังมิมีไม่ว่างอยู่ที่ว่าอารมณ์ที่ว่ำน้อยหนึ่งชนิดหนึ่งก็ไม่มีนั้น เพราะฉะนั้นพระพุทธรเจ้าจึงได้ตรัสสอน ให้ไม่กำหนดอารมณ์ว่ำน้อยหนึ่งชนิดหนึ่งก็ไม่มีนั้น มาตั้งทำความสงบอยู่ในภายใน ไม่ต้องกำหนดว่าน้อยหนึ่งชนิดหนึ่งก็ไม่มี เพราะความกำหนดว่าน้อยหนึ่งชนิดหนึ่งก็ไม่มีนั้น ก็ยังเป็นตัวอารมณ์ที่กำหนด เพราะฉะนั้นจึงไม่กำหนดอารมณ์ว่ำน้อยหนึ่งชนิดหนึ่งก็ไม่มีนั้น มากำหนดตั้งสงบอยู่ในภายใน ความสงบที่ตั้งอยู่ในภายในนี้ละเอียดประณีต ไม่มีอารมณ์ว่ารูป ไม่มีอารมณ์ว่าเสียง ไม่มีอารมณ์ว่ากลิ่น ไม่มีอารมณ์ว่ารส ไม่มีอารมณ์ว่าโณภูฏัพพะสิ่งที่กายถูกต้อง และยังมีธรรมารมณ์ อารมณ์คือธรรมะเป็นที่ตั้งอยู่เป็นอย่างละเอียด ไม่ใช่รูป ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่รส ไม่ใช่โณภูฏัพพะ เพราะฉะนั้นอาการของจิตที่เป็นสัญญาคือความกำหนดหมาย จึงสงบลงไปเป็นส่วนมาก ไม่มี รูปสัญญา ความกำหนดหมายว่าเป็นรูป สัทสัญญา ความกำหนดหมายว่าเป็นเสียง ขานสัญญา ความกำหนดหมายว่าเป็นกลิ่น รสสัญญา ความกำหนดหมายว่าเป็นรส โณภูฏัพพะสัญญา ความกำหนดหมายว่าเป็นโณภูฏัพพะสิ่งที่กายถูกต้อง และตลอดจนถึง ธรรมสัญญา ความกำหนดหมายว่าเป็นธรรมารมณ์ อย่างหยาบก็ไม่มี เป็นอย่างละเอียด สำหรับเป็นที่หมายอยู่ ตั้งอยู่ในจิตใจ

เมื่อเป็นดั่งนี้ จึงเรียกว่ามีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็คือว่า ไม่มีรูปสัญญา สัทสัญญา เป็นต้น ไม่มีก็ไม่ใช่คือว่ายังมีอยู่แต่ว่าน้อย ละเอียดมากเป็นธรรมสัญญาอย่างละเอียดที่กำหนดอยู่ เมื่อกำหนดถึงขั้นที่ตรัสสอนไว้นี้ ก็เป็นอันว่าได้สุญญตาคือความว่างมาโดยลำดับ ว่างจากบ้าน ว่างจากผู้คน ว่างจากป่า ว่างจากปฐวีแผ่นดิน ว่างจากอากาศ ว่างจากวิญญาน ว่างจากอารมณ์ที่ว่ำน้อยหนึ่งชนิดหนึ่ง มาตั้งสงบอยู่ในภายใน เหมือนอย่างไม่มีสัญญาอะไร

แต่ว่าก็มีสัญญา คือความที่กำหนดหมายอยู่ดั่งนี้ อันเป็นตัวสัญญาความกำหนดหมาย กำหนดหมายอยู่ว่าไม่มีอะไร ตั้งสงบอยู่ในภายใน ก็เป็นความว่างที่ตรัสสอนอีกชั้นหนึ่ง

เพราะฉะนั้นตามที่ตรัสสอนไว้นี้ เป็นการตรัสสอนให้ฝึกหัดปฏิบัติทำสมาธิ พร้อมทั้งได้ปัญญา คือความรู้ไปด้วยกัน จิตก็ได้สมาธิที่เป็นตัวความสงบตั้งมั่น และได้ปัญญาที่เป็นตัวความรู้ และเมื่อละเอียดยิ่งขึ้นสติก็ตื่นสว่างโพล่งยิ่งขึ้น ปัญญาที่รู้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น จิตก็ตั้งมั่นสงบ และผ่องใสแจ่มใส ยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ ปราศจากนิเวรทั้งหลาย เป็นความสว่างโพล่ง เป็นความตื่น เป็นความผ่องใสใจ

¹⁰⁸ Ibid.

อยู่ภายใน เป็นความตั้งมั่นสงบอยู่ในภายใน ยิ่งๆ ขึ้นไป ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยการปฏิบัติทางสติปัญญา
กายเวทนาจิตธรรมมาโดยลำดับนั่นเอง¹⁰⁹

ก็ได้แสดงมาถึงที่ตรัสสอนให้ *มนสิการ* คือทำใจกำหนดในจิตอย่างละเอียด จนถึงปล่อย
อารมณ์ทั้งหมดทั้งที่เป็น รูปอารมณ์ อารมณ์ที่เป็นรูป หรือดังที่เรียกว่ารูปฌาน รูปสมาบัติกับทั้ง *อรุ
ปารมณ์* อารมณ์ที่ไม่มีรูป ดังที่เรียกว่าอรุฌาน หรืออรุสมาบัติ แต่ก็ไม่หมดทีเดียว ถึงไม่หมดก็
ละเอียดที่สุด เกือบจะหมด คือในข้อที่ว่ามัสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ คือมีสัญญาอยู่เหมือนกัน
แต่ละเอียดมาก แม้เป็นสัญญา คือความกำหนดหมายที่ละเอียดมาก จิตนี้ก็สว่างโพล่ง ตั้งมั่น มี
ความรู้ยู่เต็มที มีความเข้าไปเพ่งอยู่เต็มที คือเข้าไปเพ่งอยู่กับสิ่งที่ไม่มันนั้น แต่ว่าอันที่จริงนั้นก็ยังม
ีอยู่อีกหน่อยหนึ่ง ไม่ใช่ไม่มีไปทั้งหมด

คล้ายๆ กับว่า รู้สึกว่าจะมีคนหลบอยู่ในห้องๆ หนึ่งก็เข้าไปในห้องนั้น แล้วก็ค้นหาว่ามีใครอยู่
ในห้องนั้น ซ่อนอยู่ที่ไหนบ้าง ก็ไม่พบใครสักคนหนึ่ง จึงมีความเข้าใจว่าไม่มีใครอยู่ในห้องนั้น แต่อัน
ที่จริงนั้นสึมนึกไปถึงว่า มีตัวเองอยู่ในห้องนั้นอีกหนึ่งคน คือตัวเองซึ่งเป็นผู้ค้นหานั้น เพราะฉะนั้น
ไม่มีใครอื่น เรียกว่าไม่มีอารมณ์ทั้งที่เป็นรูป ทั้งที่เป็นอรุรูป อื่นๆ ทั้งหมดแต่ก็ยังมิตัวเราอยู่ อัน
เป็นที่ยึดถืออยู่ และในการค้นหานั้นก็ยังเป็นการค้นซึ่งแสดงว่ายังไม่เสร็จกิจ ยังต้องค้น ยังต้องปรุ
แแต่งการค้น

เพราะฉะนั้นที่ว่า มีสัญญาก็มีใช่ ไม่มีสัญญาก็มีใช่ นั้น ก็หมายความว่ามัสัญญาอยู่เหมือนกัน
แต่ละเอียดมาก ไม่ถึงจะกล่าวว่าเป็น *รูปสัญญา* กำหนดหมายในรูป

สัทสัญญา กำหนดหมายในเสียง หรือในอากาศ ช่องว่าง ในวิญญาณที่เป็นตัวรู้หรือในอะไรๆ
ที่แม่น้อยหนึ่งชนิดหนึ่งก็ไม่มี ในสิ่งที่เป็นช่องว่างนั้นแต่ก็ยังมีตัวสัญญาที่กำหนดอยู่นั้นแหละ คือ
กำหนดว่าไม่มีความกำหนดว่าไม่มีนั้นเองก็เป็นสัญญา

ฉะนั้นพระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงว่า แม้หัดปฏิบัติมาถึงขั้นนี้ก็ยังมีเหลืออยู่อย่างหนึ่งคือกาย
นี้ที่มีอายตนะทั้ง และมีชีวิตเป็นปัจจัยกับทั้งยังมีตัวสัญญาที่แม้ว่าจะไม่ชัดเจน เพราะเป็นความ 6
กำหนดอยู่ว่า น้อยหนึ่งชนิดหนึ่งก็ไม่มี ตัวความกำหนดนั้นก็ยังเป็นตัวสัญญา แต่เป็นอย่างละเอียด¹¹⁰

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ "พระสูตรที่ว่าด้วยสุญญตา ๓," ประตูสู่ธรรม (Dharma-gateway), www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-003.htm. 10 ธันวาคม 2560.

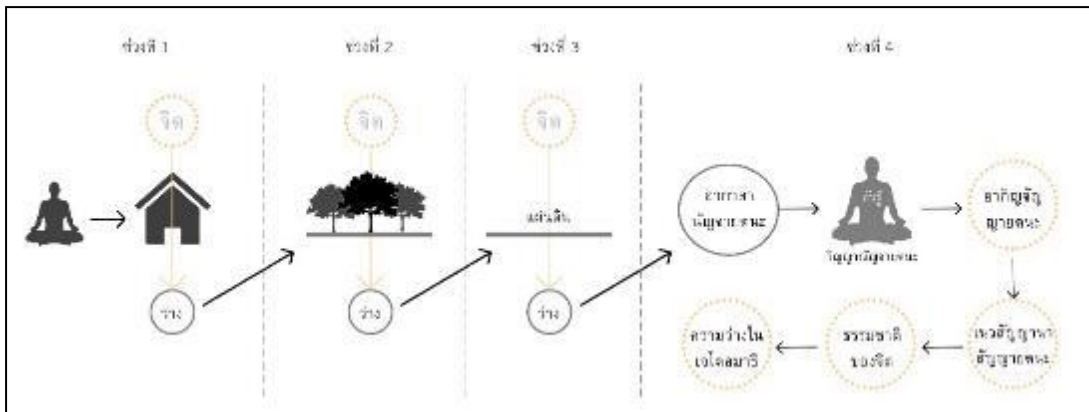
ฉะนั้นในขั้นต่อไป จึงได้ตรัสสอนให้ไม่ใส่ใจถึงความกำหนดหมายอันเป็นตัวยุทธที่ละเอียดดังกล่าว แต่ให้ใส่ใจถึงข้อที่เรียกว่า **อนิมิตเจโตสมาธิ** คือสมาธิแห่งใจที่ไม่มีนิมิตสำหรับกำหนดหมาย เป็นสิ่งที่ละเอียดมากและโดยปรกติก็แสดงในขั้นสูงสุดของการปฏิบัติ คือไม่มีความยึดถือของจิตที่กำหนดในอะไรทั้งสิ้นว่าเที่ยง เป็นสุข เป็นอิตตาตัตตวน เข้าใจในไตรลักษณ์¹¹¹

และเมื่อฝึกปฏิบัติจนเข้าถึงสุญญตาได้แล้วไม่ว่าจะทำกิจใดๆ ก็น้อมเอาสุญญตามาเป็นธรรมเอกได้ ดังใน **มหาสุญญตสูตร ว่าด้วยสุญญตา สูตรใหญ่** ที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนพระอานนท์ ในธรรมบรรยายของสมเด็จพระญาณสังวรญาณ ก็มีการอธิบายในเนื้อความที่ค่อนข้างคล้ายกัน คือการกำหนดจิตตั้งมั่นให้มีธรรมเอกผุดขึ้นในใจ ให้เกิดสมาธินิมิตจะได้สุญญตาภายใน คือความว่างภายใน อันหมายความว่าจากอารมณ์ที่เป็นภายใน จะได้สุญญตาในภายนอก อันหมายความว่าจากอารมณ์ที่เป็นภายนอก ขณะยืนเดินนั่งนอน ก็ให้อยู่ด้วยสุญญตานี้พึงระงับไม่ให้อกุศลกรรมทั้งหลายเข้ามาในจิตใจได้

ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงสั่งสอนให้คอยตรวจพิจารณาจิตใจของตนอยู่เสมอ ว่ามีนิมิตข้อใดข้อหนึ่งอยู่หรือไม่ เมื่อมีอยู่ก็ให้รู้ว่ามี และก็ให้รู้ว่ายังละไม่ได้ และเมื่อตรวจพิจารณาดูว่าไม่มีก็ให้รู้ที่ไม่มี และในขั้นที่สูงขึ้นไปอีก คือ **กำหนดพิจารณาขั้น 5** ให้เห็นความเกิดความดับของขั้น ว่ารูปเป็นอย่างนี้ ความดับความเกิดของรูปเป็นอย่างนี้ ความ 5 เกิด-ดับของรูปเป็นอย่างนี้ เวทนาสัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอย่างนี้¹¹²

¹¹¹ Ibid.

¹¹² "พระสูตรที่ว่าด้วยสุญญตา ๕," ประตูสู่ธรรม (Dharma-gateway), <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-005.htm>. 10 ธันวาคม 2560.

ภาพที่ 18 แผนภาพแสดงการเข้าสู่สุญญตาแนวทางสมเด็จพะญาณสังวร สมเด็จพะสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

สรุป

แนวทางในการอธิบายวิธีเข้าสู่สุญญตาวินัยธรรมของสมเด็จพะญาณสังวร สมเด็จพะสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีความคล้ายคลึงกับในพระสูตรต้นตปิฎกเป็นอย่างมาก ทั้งเรื่องลำดับขั้นตอนในการเจริญภาวนา และการเปรียบเทียบให้เห็นภาพโดยละเอียด เลือกพิจารณากายเวทนา จิต ธรรม (สติปัฏฐาน 4) ควบคู่ไปตลอดการเจริญวิปัสสนา จนเห็นไตรลักษณ์ ขั้นตอนการเข้าสู่สุญญตาวินัยธรรมแบ่งย่อยออกเป็น 3 ช่วง คือ

1. ผู้ปฏิบัติแม้อยู่ท่ามกลางความวุ่นวายก็สามารถทำสมาธิได้ โดยกำหนดหมายว่าไม่มีผู้คน ไม่มีบ้าน มีแต่ป่า ให้เห็นธรรมชาติธรรมดา จิตก็จะสงบ
2. เมื่อได้ความสงบจากข้อแรกแล้วให้กำหนดต่อไปว่า แม้ป่าก็ไม่มีมีเพียงแผ่นดินราบเรียบ เกิดเป็นความว่างขั้นอีกขั้น
3. ให้กำหนดว่าแม้แผ่นดินก็ไม่มี เหลือเพียงอากาศ ว่างอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จะเหลือเพียงอย่างเดียวก็คือตัวรู้ คือตัวเรานั้นเองที่ยังหายใจยังรับรู้อยู่
4. การพิจารณาที่ตัวรู้ (วิญญาณ) คืออารมณ์ความรู้สึกรู้สึกของเรา ต้องทำให้เกิดความว่าง เกิดอุเบกขาขึ้นในขั้นนี้

ในขั้นนี้เทียบได้กับฌาน คือ อุกุศลดับ ไม่เหลืออะไรเลย ในรายละเอียดย่อยมีการดับนิมิตใน 4 ความทุกข์ 5 ดุเบกขาในการเห็นนิมิต ดับการเกิดกิเลส การดับขั้นธสมาธิ การเกิดขั้นที่ไม่มี ความสุขก็ไม่มี มีแต่สุขที่เกิดจากการทำสมาธิ แต่ยังไม่เหลืออยู่อย่างหนึ่ง คือตัวเรายังตั้งอยู่ ยังมีอายตนะ 6 ในขณะที่วิถิจิตดับแล้ว เหลือแต่ เพราะมีชีวิตเป็นปัจจัย ปฏิบัติอยู่อย่างนี้จิตละเอียดมากๆ ภาวังคจิต ก็ต้องปฏิบัติต่อไปดับในส่วนที่อยู่ลึกเข้าไป ส่วนที่ละเอียดยิ่งขึ้น จึงจะหลุดพ้น

2.5.7 สุญญตาในคัมภีร์มหายาน

ในนิกายมหายาน มีการอธิบายสุญญตาในลักษณะที่ค่อนข้างรุนแรงไปกว่าหลักเถรวาทเดิม จนถึงกับเป็นการปฏิเสธภาวะของอนัตตาหรือสุญญตาไปเลยทีเดียว รุนแรงจนกลายเป็นลัทธิสุญญวาท ขยายความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่ง ไม่มีอะไรเหลืออยู่ ทุก

อย่างไม่มีภาวะ (พันธรังซี, 2534)¹¹³ แม้กระทั่งสุญญตาและอสุญญตาก็ไม่มีอยู่เช่นกัน สุญญตาที่ดำรงอยู่ได้หรือปรากฏให้เห็นและรู้ได้ชั่วขณะนั้นก็เพราะทั้งสุญญะและอสุญญะต่างก็อาศัยกันและกันดำรงอยู่ หากไม่อาศัยกันและกันแล้ว สุญญตาก็ไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้¹¹⁴ ซึ่งแนวทางในการสอนเรื่องสุญญตานี้ก็มีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่อาจารย์ในสำนักจะถนัด ดังจะกล่าวต่อไปนี้

- สุญญตาธรรมแบบเซน (ZEN)

เซน (ภาษาญี่ปุ่นแปลว่า ฌานในภาษาบาลี) เป็นแขนงหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งแตกกิ่งก้านออกไปจากนิกายอาจารย์วาท ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า “มหายาน” ด้วยเหตุนี้ วัตถุประสงค์สูงสุดของเซนจึงได้แก่ พระรัตนตรัยของมหายาน ได้แก่ พระอมิตาภะพุทธเจ้า, พระโลเกศวรโพธิสัตว์ และปรัชญาปรมิตา (นางดาราร) ในเซนเองก็เน้นหลักธรรมที่คล้ายกับพุทธหินยาน (พุทธเถรวาท) อย่างเช่น หลักอริยสัจสี่ มีการพูดถึงหลักสุญญตา ว่าเป็นสิ่งเดียวกับปัญญาไม่มีเกิดไม่มีดับและไม่เที่ยง ส่วนฌาน ก็คือเซน เซนไม่ประสงค์ให้มีสิ่งใดมาเกิดขวางระหว่างความจริงกับบุคคล ไม่สนว่าอะไรเป็นโลกียะ อะไรเป็นโลกุตระ อะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม ถือว่าทุกอย่างเป็นไม่ทอนเดียวกันทั้งสิ้น เซนสอนให้ปล่อยกายกับใจไหลไปตามเรื่องของมันเหมือนกับสายธาร ถ้าต้องการจะมองดูก็ดูได้ แต่อย่าเอามือไปจุ่มหรือทำให้มันหยุดไหล เป็นการเตือนให้มองดูตนเอง รู้จักตนเองตามความเป็นจริง คือพุทธภูมิ หรือตรัสรู้ หลักเกณฑ์ของเซนนั้นได้วางไว้แต่โบราณ 4 ข้อคือ¹¹⁵

1. เรียนรู้นอกพระปริยัติ
2. ไม่อาศัยอรรถและพยัญชนะ
3. ชี้ตรงไปที่บุคคล
4. เห็นธรรมของตนและตรัสรู้อริยสัจ

เซนแนะนำให้คนมีเซน (ฌาน) และบอกว่า เมื่อมีเซนแล้วก็เหมือนกับมีตาที่สาม **เซน หรือฌานก็คือการแลเห็นธรรมแห่งตนเอง** และธรรมแห่งตนก็คืออริยสัจ เผยแพร่เข้าสู่ประเทศจีน โดยมีผู้ริเริ่มเรียกถนัดที่ว่าเซน คือ ฮุยเน้ง (ฮวงโปหรือเว่ยหล่าง) ท่านเติบโตในประเทศจีน บิดาตายตั้งแต่ยังเล็ก ท่านฮุยเน้งประกอบอาชีพตัดฟันเลื่อยมารตามาหลายปีจนเติบโตใหญ่ วันหนึ่งเดินออกจากบ้านไปหาฟันได้ยินคนท่องพระสูตรอยู่ก็รู้สึกจับใจนัก เกิดความปรารถนาที่จะศึกษาพระสูตรนั้น พระสูตรที่ท่าน

¹¹³ เสฐียร พันธรังซี, พุทธศาสนามหายาน, 3 ed. (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534).119-118

¹¹⁴ พระมหาวิเชียร ชุตินธโร (เส้นทอง), "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุญญตาในคัมภีร์มหายาน: ศึกษาเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูต" (มหาวิทยาลัญจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545).3

¹¹⁵ คีฤทธิ ปราโมช, นิกายเซน, 3 ed. (นนทบุรี: ดอกหญ้า 2000, 2554).

ได้ยืนนั้นอยู่ในพระไตรปิฎกมหายานชื่อว่า ท่านสุยเน้งจึงตัดสินใจเริ่มอ ”วัชรเมตทิกสูตร“ออกเดินทางไปยังเมืองจินจู ทางตอนเหนือของประเทศจีน ที่เมืองนั้นมีวัดใหญ่ มีพระภิกษุถึง รูป ท่านสุยเน้ง 500 ก็เข้าไปฝากตัวกับพระอธิการ ครั้งแรกสมภารถามว่า

เมื่อท่ายสุยเน้งตอบว่ามาจากเมืองสินจูในภาคใต้ และ ”อะไรที่นี้เธอมาจากไหน และต้องการ“
ต้องการจะบรรพชาเพื่อศึกษาธรรม

สมภาร : คนภาคใต้นั้นขาดปัญญา เธอจะสำเร็จพระอรหันต์ได้อย่างไร

สุยเน้ง : คนภาคใต้และคนภาคเหนือนั้น พอจะแบ่งกันได้ด้วยทิศที่เกิด แต่จะแบ่งกันด้วยสติปัญญาอย่างไรได้

สมภารถูกใจในคำตอบของสุยเน้งจึงรับเข้ามาอยู่ในวัดในฐานะคนตาขาวไว้หุงเลี้ยงพระ อยู่มาวันหนึ่ง สมภารต้องการคัดเลือกพระภิกษุเอาไว้เป็นสมภารแทนตน จึงประกาศให้ศิษย์ทั้งหลายแต่งโคลกแข่งกันเพื่อแสดงภูมิปัญญาชั้นสูง ใครแต่งดีจะให้ครองตำแหน่งพระสังฆราชคนต่อไป พระภิกษุรูปหนึ่งแตกฉานมากในธรรมะ ได้เขียนคาถาไว้หน้าพระอุโบสถ เป็นความว่า

กายนั้นเหมือนต้นโพธิ์“
วิญญานธาตุเหมือนกระจกเงา
จงคอยระวังรักษากระจกให้สะอาด
อย่าให้ฝุ่นลอกงจับได้”

ภิกษุทั้งหลายเห็นก็พากันสรรเสริญแต่พอรุ่งขึ้นก็มีคาถาปิดไว้หน้าพระอุโบสถอีกคาถาหนึ่งเป็นความว่า

โพธิ์นั้นไม่เหมือนต้นไม้“
กระจกเงานั้นมิได้ฉายแสงอยู่ที่ไหน
เมื่อไม่มีอะไรเสียดแต่แรกแล้ว
ฝุ่นละอองจะมาจับได้อย่างไรเล่า”¹¹⁶

ผู้เขียนคาถานี้คือ สุยเน้ง นั่นเอง ซึ่งเป็นที่ถูกใจพระอธิการ สมควรจะได้รับตำแหน่งพระสังฆราชของค์ต่อไป จึงสร้างความริษยาแก่พระรูปอื่นในวัด จึงต้องแอบมอบตำแหน่งให้แก่สุยเน้ง และให้รับหนือออกจากวัดไปพร้อมกับจีวรพระโพธิธรรม เพราะเกรงจะเกิดอันตรายเสียก่อน

ท่านสุยเน้งเริ่มลัทธิใหม่ที่เป็นของจีนแท้ๆ ตัดความสัมพันธ์ทั้งปวงกับแนวคิดที่มาจากอินเดียแล้วเริ่มเผยแพร่พระธรรมอย่างเซน ทรงเน้นการเข้าใจถึงสัจธรรม ไม่แบ่งแยก มุ่งปฏิบัติให้ทุกคนเห็นพระโพธิธรรมในตนเอง

เซน มีความเชื่อว่าการเข้าถึงสมาธิให้ถึงฉานชั้นต่างๆ นั้นเป็นของต่ำ เป็นเพียงวิธีทำให้จิตใจสงบเท่านั้น สงบแล้วไม่ไปไหน ซึ่งเซนถือว่าบุคคลสามารถทำสมาธิได้ทั้งที่กำลังใช้ชีวิตอยู่เป็นปกติ โดยการเข้าสู่สมาธิด้วยจิตที่ปราศจากความคิด ทำจิตให้ว่าง แต่อย่าไปนึกถึงความว่าง ดังความตอน

¹¹⁶ Ibid.41-40

หนึ่งที่ยุแย้งสอนศิษย์ว่า “สัจธรรมนั้นเป็นวิมุตติและสงบนิ่ง ภายและกรรมนั้นแยกจากกันไม่ได้เพราะ ทั้ง 2 อย่างเป็นสิ่งเดียวกัน ชั้น 5 นั้นมีธรรมอันว่างเปล่า ส่วนสัมผัส 6 นั้นไม่มีความจริง ปัญญาไม่ รู้จักเข้าสมาธิหรือออกจากสมาธิ ฌานนั้นไม่มีที่อยู่แน่นอน หากไม่อยู่ในที่ใดอันแน่นอนแล้ว ก็จะเป็นวิมุตติในฌาน ฌานนั้นไม่มีเกิด ถ้าไม่มีอุปาทานในการเกิดแล้วก็จะอยู่ฌาน ทำจิตให้ว่างแต่อย่าไป นึกถึงความว่าง”¹¹⁷

นิพพานอยู่ในตัวเรา และจิตไม่มี ซึ่งหลักคำสอนของยุแย้งฟังดูอาจค่อนข้างขัดกับหลักพุทธ ศาสนาเพราะพุทธศาสนาเชื่อว่าจิตมี และต้องทำจิตให้บริสุทธิ์ กลับสู่สภาวะจิตเดิมแท้ นอกจากนี้ยุแย้งยังประกาศหักล้างด้วยคำสอนที่ว่า “แต่แรกเริ่มนั้นไม่มีสิ่งใดเลย” (ปฐม นตถิ โหติ) เมื่อขุดคุ้ยหรือ ขำระล้างอะไรจึงไม่มีประโยชน์ เพราะไม่มีอะไรตั้งแต่แรกแล้ว ทุกอย่างขึ้นอยู่กับความไม่มี โมกข ธรรมและบริสุทธิ์คุณนั้นจึงไม่ใช่เรื่องของใจสะอาดผ่องแผ้ว หรือใจบริสุทธิ์ แต่ได้แก่ สุนฺญตา คือ ความว่างเปล่า ลัทธิโพธิธรรมท่านมาสอนไว้แต่แรกนั้นเป็นเรื่องของจิต ถือว่าเดิมที่จิตมนุษย์นั้นเป็น ของสะอาด แต่เมื่อมีกิเลสต่างๆ มาทำให้เกิดมลทิน จึงต้องนั่งสมาธิเพื่อให้จิตใจสงบนิ่ง ขำระล้างจิตใจ ให้กลับสู่สภาพเดิม พ้นจากอาสวกิเลสและตัณหา

การจะแลเห็นธรรมแห่งตนเองได้นั้น “ในขั้นแรกจะต้องปฏิบัติวิปัสสนา ด้วยการนั่งสมาธิขัด เกลาจิตใจให้สงบ เมื่อชำนาญแล้วจึงเกิดปัญญาและบุคคลจะแลเห็นธรรมแห่งตนด้วยปัญญานั้น” เพื่อจะให้แลเห็นธรรมแห่งตน บุคคลจะต้องวิปัสสนาจนเกิดฌาน จากนั้นก็มองสัจธรรมอย่างไม่หลง ผิด เพราะฉะนั้นพูดอย่างเช่นคือ การ “เห็น” ที่ไม่เห็น คือการเห็นที่แท้ การ “ได้ยิน” ที่ไม่ได้ยิน คือ การได้ยินที่แท้

- สุนฺญตาธรรมโดยท่านนาคคารุณ

ท่านนาคคารุณเป็นผู้รจนาคัมภีร์ *มุลมัยยมกการิกา* หรือแปลเป็นไทยว่า *โคลกมุลฐานว่าด้วย ทางสายกลาง* เป็นงานชิ้นสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของพุทธศาสนา ซึ่งเชื่อกันว่าท่านมีชีวิตอยู่ในประเทศ อินเดียตอนใต้ เมื่อราวศตวรรษที่ 2 หลังคริสตกาล เป็นผู้ก่อตั้งสำนักปรัชญาพระพุทธศาสนาที่ เรียกว่า “มาธยมิกะ” หรือ “สำนักทางสายกลาง” และได้มีผู้ศึกษาเล่าเรียนนำงานของท่านไปอ้างอิง กับการบรรยายในหลายๆ วัฒนธรรม เช่น ทิเบต จีน เกาหลี ญี่ปุ่นและมองโกเลีย เป็นต้น โคลกมุล ฐานว่าด้วยทางสายกลาง นี้เป็นการนำเสนอแก่นของพระพุทธศาสนา อันได้แก่เรื่อง ความว่าง หรือ สุนฺยตา (เขียนแบบบาลีว่า สุนฺญตา) นำมาอธิบายขยายความอย่างละเอียดพิสดาร แต่จากการ วิเคราะห์ของนักวิชาการอย่างถี่ถ้วนแล้วกลับพบว่า เนื้อหาภายในไม่มีสิ่งใดที่นอกเหนือจากคำสอน หรือจุดมุ่งหมายหลักของพระพุทธศาสนาเลย จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็น “อรรถกถา” อย่างหนึ่งที่ วิเคราะห์หลักธรรมสำคัญๆ ไว้เช่น อริยสัจสี่ ปฏิจจนุปบาท อวิชชา ฯลฯ

¹¹⁷ Ibid.53

ความว่าง หรือสัจธรรมที่เปรียบเสมือนหัวใจของ มุลมัธยมภการิกา ซึ่ง เดวิด คาลูพาหานา นักปรัชญาพุทธศาสนาชาวศรีลังกา ได้เสนอความเห็นไว้ว่า มุลมัธยมภการิกาเป็นบทธรรกถา อธิบายพระสูตรสำคัญสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎกได้แก่ “กัจจานโคตตสูตร” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับทางสายกลางว่าด้วยการไม่ไปในสุดโต่งทั้ง 2 ข้าง ได้แก่ “การมี” กับ “การไม่มี” ซึ่งก็เป็นหัวใจสำคัญของโคลกมุลฐานนี้เช่นเดียวกัน

จุดเน้นของท่านนาคารชุนในการเขียนโคลกก็คือ ไม่มีอะไรเลยที่ไม่ใช่ของว่าง ที่คิดว่าเป็นตัวตนก็เป็นของว่าง เหตุกับปัจจัยก็เป็นของว่าง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของว่าง แต่การบอกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นของว่างก็ไม่ได้แปลว่าไม่มีของเหล่านี้ ของเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องใช้ในการปฏิบัติธรรม เมื่อรู้แจ้งแล้วค่อยละมันไป เปรียบดังหากเราจะข้ามแม่น้ำไปอีกฝั่งก็ต้องใช้เรือ แต่เมื่อเราถึงฝั่งแล้วเราก็ไม่จำเป็นต้องแบกเรือไปด้วย พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เมื่อใดที่ท่านสอนเกี่ยวกับสัจธรรม ท่านจะทรงยกปฏิจสมุปบาทมาประกอบด้วยเสมอ ดังที่ทรงตรัสแก่พระมาลุงกยะว่า หากยังติดอยู่กับการคิดเชิงปรัชญาว่าอะไรเที่ยง อะไรไม่เที่ยง คิดไปต่างๆ นานา ก็ยอมไม่พ้นทุกข์อยู่อย่างนั้น ปฏิจสมุปบาทนี้เอง คือทางสายกลาง ไม่ควรไปยึดว่ามีหรือไม่มีแต่ควรทำความเข้าใจตามความเป็นจริง ว่าด้วยเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกัน ดังตัวอย่างโคลกนี้

18. *สิ่งที่เป็นปฏิจสมุปบาท*

อธิบายได้ด้วยคุณตา

สิ่งนั้น อันเป็นการบัญญัติอันอิงอาศัยกัน

ได้แก่คุณตานั่นเอง

19. *ไม่มีอะไรเลยที่มีได้*

เกิดโดยอิงอาศัยสิ่งอื่น

ดังนั้นจึงไม่มีอะไรเลย

ที่มีได้เป็นของว่าง¹¹⁸

(มุลมัธยมภการิกา บทที่ 24)

¹¹⁸ นาคารชุน, โคลกมุลฐานว่าด้วยทางสายกลาง, trans. โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 1 ed. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551).119

เนื่องจากสิ่งต่างๆ มาสัมพันธ์กันได้ด้วยเหตุปัจจัย ตามหลักปฏิจจสมุปบาทและอิทัปปัจจตาอันเป็นเรื่องของการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ และในการใช้ภาษาแยกแยะสิ่งต่างๆ หรือใช้เรียกสิ่งต่างๆ ด้วยมโนทัศน์ของเราเอง ซึ่งการที่เราแยกแยะว่าสิ่งนี้ไม่เป็นสิ่งนั้น เช่น แมวเป็นแมวได้ และเป็นความหมายของคำว่า “แมว” ได้ก็เพราะว่าแมวมีลักษณะแตกต่างจากสัตว์อื่น และจากสิ่งอื่นๆ หากไม่มีความต่างเหล่านั้น ก็ไม่อาจมีแมวได้ ความคิดเช่นนี้เองคือส่วนหนึ่งของการปรุงแต่งภายในจิตใจ ดังนั้นผลจากการแยกแยะความหมายของสิ่งต่างๆ จึงทำให้ท่านนาคารชุนสรุปว่า “ดังนั้นจึงไม่มีอะไรเลย ที่มีได้เป็นของว่าง”

วิธีการของท่านนาคารชุน ในโคลกมุลฐาน คือการอ้างเหตุผลเชิงปฏิเสธ โดยการยอมรับเหตุผลของฝ่ายตรงข้ามก่อนว่าเป็นจริง จากนั้นก็อ้างเหตุผลที่มีข้อสรุปที่ขัดแย้งกันในตัว ทำให้ข้ออ้างที่ฝ่ายตรงข้ามถกเถียงมานั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ การอ้างลักษณะนี้เป็นที่รู้จักกันในวิชาตรรกวิทยาว่า การอ้างเหตุผลแบบลดทอนสู่ความไร้สาระ หมายความว่าข้ออ้างนั้นเองเป็นสิ่งไร้สาระ และไม่ยืนยันว่าทรศนะใดที่ถูกต้อง เพราะทรศนะใดๆ ก็ไม่อาจยอมรับได้ ซึ่งเมื่อผู้อ่านเข้าใจว่า หัวใจของการปรุงแต่งอยู่ที่ตัวภาษาหรือความคิดแยกแยะความหมายนี้เอง เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้จะเกิดความเข้าใจนำไปสู่การหลุดพ้นได้

ลักษณะพิเศษอีกอย่างในวิธีการของท่านนาคารชุนคือ ‘การอ้างเหตุผลสี่มุม’ หรือ ‘จตุษโกฏี’ ซึ่งพบในว่าพระพุทธเจ้าเองก็ใช้ ใน *จูฬมาลุงกยสูตร* ตรีที่ว่า “ดูกรมาลุงกยบุตร เมื่อยังมีทิฏฐิว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี หรือว่าสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ ดังนี้ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ก็คงมีอยู่ที่เดียว เราจึงบัญญัติความเพิกถอน ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน” (พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 5 มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์) การอ้างเหตุผลสี่มุมอยู่ที่การบอกว่า สัตว์เบื้องหน้าที่ตายไป (1) มีอยู่ (2) ไม่มีอยู่ (3) ทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ (4) มีอยู่ก็ไม่ใช่และไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ ขยายความได้ว่า ความเป็นไปได้มีอยู่เพียงสี่ประการนี้เท่านั้น

โครงสร้างของโคลกมุลฐานว่าด้วยทางสายกลาง ประกอบด้วยโคลกต่างๆ 27 บท แต่ละบทจะกล่าวถึงประเด็นที่แตกต่างกันซึ่งอาจแบ่งเป็น 4 หมวด โดยบทที่ 1-7 กล่าวถึงคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการแยกแยะความเป็นจริงตามหลักพุทธศาสนา เช่นการอิงอาศัยกัน การรับรู้ด้วยอายตนะ ธาตุ ชันธ เป็นต้น หมวดที่ 2 ตั้งแต่บทที่ 8-13 ว่าด้วยลักษณะธรรมชาติของตัวตนกับประสบการณ์ของผู้รับรู้ หมวดที่ 3 ตั้งแต่บทที่ 14-21 มีเนื้อหาเกี่ยวกับโลกภายนอกและความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับวัตถุ ส่วนหมวดที่ 4 ตั้งแต่บทที่ 24-27 ว่าด้วยปรากฏการณ์เกี่ยวกับ

สมมติสัจจะและปรมาตมสัจจะ ความเป็นพุทธะ สุญญตา และพระนิพพาน เป็นหมวดที่ว่าด้วยหัวใจของพระพุทธศาสนานั้นเอง

นอกจากนี้ท่านนาคคารุณยังกล่าวถึงลักษณะของสุญญตาไว้ 5 ลักษณะคือ

1. สุญญตา เป็นสิ่งที่ไม่สามารถบอกกันได้ (อปรปจจัย)
2. สุญญตา มีธรรมชาติแห่งความดับหรือการหยุด โดยสุญญตาจะไม่ถูกทำให้เกิดหรือทำให้แตกดับ
3. สุญญตา เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ ไม่สามารถกล่าวออกมาเป็นคำพูดได้ (ประปัญจาภิรประปัญจิตัม)
4. สุญญตา เป็นสิ่งที่รู้แจ้งไม่ได้ในความคิด กล่าวคือสุญญตานั้นอยู่เหนือการปรุงแต่ง
5. สุญญตา คือความว่างเปล่าจากความหมายต่างๆ (อนานารละ)¹¹⁹

จะเห็นว่าท่านนาคคารุณเน้นเรื่องความว่างเป็นหัวใจหลักของพุทธศาสนาแต่ผู้ที่ศึกษาจะต้องเข้าใจให้ได้ก่อนว่าความว่าง ไม่ได้แปลว่าไม่มีอะไรเลย แต่สิ่งที่มีเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาเกิดจากการอิงอาศัยกันของเหตุปัจจัย มาประชุมกันเพียงชั่วคราว จากนั้นก็ต้องกลับคืนสู่สภาพเดิมคือ ความว่างนั่นเอง และสิ่งที่ท่านนาคคารุณเน้นอยู่นี้ก็สอดคล้องกับคำบาลีในอังคุตตรนิกาย หมวดว่าด้วยของ 5 อย่าง ขึ้นต้นว่า *เย เต สุตตุนตา ตถาคตา ภาสิตา คมภีรา คมภีรัตธา โลกุตตรา สุญญตปปฏิสยุตตา* ดังที่ท่านพุทธทาสก็ได้หยิบยกขึ้นมาสอนเช่นกัน

2.5.8 สรุปและเปรียบเทียบ แนวความคิดเรื่องสุญญตา

จากการศึกษาทำให้พบว่า หลักสุญญตาเป็นกรอบใหญ่ของแนวความคิดในการเจริญวิปัสสนา กระทำเพื่อการหลุดพ้น ไม่ว่าจะดำเนินการปฏิบัติในขั้นแรก หรือจนถึงขั้นสุดท้าย ทุกขั้นตอนจะมีเป้าหมายคือค่อยๆ ตัด ค่อยๆ ละซึ่งกิเลส จากการพิจารณาตามความจริงว่าไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน ทุกอย่างมีเกิด-ดับ เวียนวนจนจิตเกิดความเบื่อหน่ายและละทิ้งมันไปเอง และการละซึ่งกิเลสในแต่ละขั้นนั้นจะเรียกว่าสุญญตาก็ย่อมได้ เพราะสุญญตาคือความว่าง ขึ้นอยู่กับว่าขั้นมากหรือขั้นน้อยเท่านั้นเอง ความไม่มีกิเลส สิ้นอาสวะ ก็คือความว่าง จิตที่ประภัสสรก็คือความว่าง

¹¹⁹ นลินักษณ์ ดัทท์, พุทธศาสนamahayan, trans. พระมหาสมจินต์ วันจันทร์ (กรุงเทพฯ: เอกสารสำเนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). หน้า อ้างถึงใน 173-172 พระมหาวิเชียร ชุตินธโร (เส้นทอง), "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุญญตาในคัมภีร์มหายาน: ศึกษาเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูต." หน้า 4

ยิ่งกว้างจิตสิ้นแล้วซึ่งเวทนาขันธ ยิ่งเป็นความว่างอย่างที่สุด หรือก็คือนิพพานนั่นเอง จะเห็นว่าในแนวความคิดเกี่ยวกับสุญญตานี้เป็นกรอบกว้างๆ ที่ขึ้นอยู่กับว่าถูกถ่ายทอดโดยใคร จะหยิบความว่างแบบไหนมาเผยแพร่ ดังจะเห็นได้ว่าผู้รู้ที่มีความเชื่อในพุทธวจนะ ศึกษาหลักธรรมคำสอนจากพระสูตรต้นปิฎกเป็นหลัก ก็จะมีการถ่ายทอดหลักธรรมนี้ไปตามที่พระสูตรต้นปิฎกระบุไว้ค่อนข้างตรง โดยเฉพาะการเข้าสู่ความว่างด้วยการใช้จิตกำหนดสิ่งต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้จิตเกิดความวิเวกจากสิ่งทีวุ่นวายรอบกายก่อนอันเป็นขั้นเริ่มต้น แล้วจึงค่อยๆ พิจารณาให้ละเอียดยิ่งขึ้นไป แตกต่างตรงที่มีการตีความขยายความเพิ่มเติมอย่างเช่น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ ทรงอธิบายการเข้าสู่สุญญตาโดยละเอียดยิ่งขึ้นและแนะนำให้ใช้หลักธรรมสติปัฏฐาน 4 เป็นเครื่องยึดในการประกอบสมาธิ เป็นต้น ท่านต่อมาคือหลวงปู่ดูลย์ จะเห็นว่าท่านเน้นการเจริญวิปัสสนาเป็นหลักใหญ่ ท่านจึงค้นพบ การเข้าพระนิพพานของพระพุทธองค์ ว่าพระพุทธองค์ท่านได้เข้าพระนิพพานในขณะที่จิตตื่น และได้อธิบายถึงการเข้าฌานเพื่อดับกิเลสที่ลึกที่สุด ละเอียดที่สุดที่เกินกว่าคนทั่วไปจะรับรู้ได้สำเร็จ จนท้ายที่สุดคือดับเวทนาขันธในขณะที่ออกจากฌานแล้ว หรือขณะจิตตื่นนั่นเอง หลวงปู่ดูลย์ท่านก็ได้เพียรปฏิบัติเพื่อมาให้อัตถุตรงนี้เช่นกัน ทั้งแนวทางการเข้าสู่สุญญตาของหลวงปู่ดูลย์และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ จึงเหมาะกับผู้ที่เน้นการปฏิบัติเป็นสำคัญ

ส่วนคำสอนเรื่องสุญญตาของท่านพุทธทาส นั้นถือว่าค่อนข้างแตกต่างจากท่านอื่นๆ กล่าวคือมีการประยุกต์ใช้วิถีคิดบางอย่างที่คล้ายกับเซน (ZEN) และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี โดยท่านใช้วิธีและภาษาในการอธิบายที่เข้าใจง่าย ว่าด้วยความว่างนี้คือว่างจากตัวตน ว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัวตนของเราของเขาเท่านั้น เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะกระทำการใดๆ จะเป็นกวาดพื้น เดิน กินข้าว ทำงาน หากกระทำด้วยจิตที่จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ จิตไม่ฟุ้งซ่านไปคิดเรื่องอื่น เท่านั้นที่เรียกว่าจิตว่างแล้ว และจิตที่ว่างก็จะมีคิดอกุศลว่านี่คือตัวเรานี้คือตัวเขา ฟังดูแล้วเหมาะกับการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก ซึ่งท่านจะไม่เน้นว่าจะต้องนั่งสมาธิเพื่อเข้าฌาน จึงจะเข้าถึงพระนิพพานมากนัก แต่เน้นทำจิตให้ว่างอยู่ทุกขณะ

สุดท้ายคือสุญญตาในความเชื่อของมหายาน ถูกให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยมีการขยายความและพูดถึงเรื่องสุญญตา ความมี-ความไม่มี ความไม่เที่ยง และเน้นการปฏิบัติมากกว่า การท่องจำจากตำรา มีความเชื่อว่าทุกอย่างบนโลกนี้เดิมทีไม่มีอะไรเลย ไม่มีต้นไม้ ไม่มีสัตว์ ไม่มีคน ฯลฯ ทุกอย่างคือความว่างทุกอย่างจึงถือเป็นสิ่งเดียวกันอันเกิดมาจากความว่างทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นหากจะค้นหาธรรมะจึงใช้วิธีค้นหาจากภายในตนเอง ฝึกเข้าฌานก็จะแลเห็นธรรมในตนเองได้ สามารถพบนิพพานในตัวเอง พากิจของเรากลับสู่สภาวะจิตเดิมแท้ กล่าวคือจิตที่ประภัสสรไร้ซึ่งอาสวะ กลับสู่ความไม่มีอะไรเลย เป็นความว่างอย่างถึงที่สุดนั่นเอง ที่จริงแล้วแนวความคิดนี้ก็คล้าย

กับพุทธเถรวาทอยู่ตรงที่การปฏิบัติทุกอย่างก็เพื่อมาให้งถึงจุดนี้ คือจิตที่ว่าง ไม่มีอะไรเลย หรือจิต เดิมแท้ หรือนิพพานนั่นเอง

จะเห็นว่าแม้ระหว่างทางในการปฏิบัติของแต่ละท่านจะมีความแตกต่างกัน แต่ท้ายสุดแล้ว จุดมุ่งหมายก็ยังเป็นสิ่งเดียวกันคือ **จิตว่าง**

บทที่ 3 การรับรู้ถึงความว่าง

การรับรู้ที่ทำการศึกษามุ่งประเด็นหลักไปที่การรับรู้เกี่ยวกับความว่าง ทั้งที่ผ่านตัวกลางที่เป็นงานศิลปะ และที่เป็นสถาปัตยกรรม โดยมีการรับรู้โดยพื้นฐานของมนุษย์ การรับรู้ผ่านแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) และการรับรู้โดยหลักสัญวิทยา (Semiology)

3.1 การรับรู้ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Basic Perception of Humans)¹²⁰

การรับรู้ คือ การยืนยันหรือรับรู้ในงาน สิ่ง หรือเรื่องที่ทำนั้นๆ แล้วหรือตีความไปอีกนัยหนึ่งได้ว่า คือการได้รับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่ได้กระทำหรือเกี่ยวข้อง หรือมีความสัมพันธ์กันกับตนเอง

ส่วนในภาษาอังกฤษที่เรียกว่า “Perception นั้นตาม ” The American Heritage Dictionary กล่าวว่่าหมายถึง The process, act or result of perceiving. หรือ The ability to perceive; insight or understanding.

¹²⁰ ชินศักดิ์ ตันติกุล, "เอกสารคำสอน การรับรู้ทางสถาปัตยกรรม," ed. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์2546).

โดยภาพรวมการรับรู้จะเป็นเรื่องราวที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ มากมาย ได้แก่พื้นฐานของความสามารถในการรับรู้ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน และต้องอาศัยการสะสมประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้าใจในสิ่งที่ตนได้รับรู้ผู้นั้นให้มีความกระจ่างชัดเจนขึ้น ตลอดจนกระทั่งพื้นฐานขององค์ประกอบอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมในการรับรู้ดังกล่าว ซึ่งสภาวะแวดล้อมรอบๆ ตัวเราและสิ่งที่เราได้รับรู้ นั้น เป็นต้น

การรับรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นประสาทสัมผัสบางส่วนหรือทั้งหมดทำส่วนของมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ปากและลิ้นรวมทั้งผิวหนังภายนอก โดยพลังงานที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัวเรา อาจจะอยู่ในรูปของแสง เสียง หรือกลิ่น เป็นต้น โดยการกระตุ้นดังกล่าวนี้จะทำให้เกิดมีการรับข้อมูล ข่าวสาร เรื่องราว หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาวะต่างๆ รอบๆ ตัวเราเข้ามา และเมื่อข้อมูลดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการทางการวิเคราะห์จนเราเกิดความรู้จักและเข้าใจแล้ว ก็จะส่งผลให้เราสามารถมีการแสดงออกหรือมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เราได้รับรู้ได้อย่างเหมาะสม

3.2 พื้นฐานในการรับรู้ทางสถาปัตยกรรม¹²¹

สถาปัตยกรรมจัดเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างหนึ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต โดยทั่วไปในกระบวนการของการทำให้เกิดการรับรู้ เราจะต้องการองค์ประกอบที่สร้างให้เกิดความสมบูรณ์ในการรับรู้ได้ ซึ่งหมายความถึงองค์ประกอบหรือส่วนประกอบที่ทำให้เราสามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ และยังหมายรวมถึงส่วนประกอบนั้นๆ จะมีส่วนช่วยให้เกิดความมีคุณภาพและปริมาณของการรับรู้ที่มากขึ้น น้อยลง หรือมีความครบถ้วนสมบูรณ์ได้ โดยในการรับรู้ทางสถาปัตยกรรมนั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมองเห็นความเป็นภาพมวล และที่ว่าง จะมีความเกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางกายภาพหรือรูปลักษณะภายนอกขององค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ ซึ่งได้แก่ รูปร่าง (Shape) ระนาบ (Plane) รูปทรง (Form) มวล (Mass) ที่ว่าง (Space) และรายละเอียดต่างๆ ที่ปรากฏบนรูปลักษณะภายนอกนั้นๆ เช่น สี วัสดุ รูปแบบ และลักษณะของพื้นผิว เป็นต้น โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ที่ขึ้นอยู่กับส่วนประกอบ ส่วนดังต่อไปนี้ 3

- **สิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม** หมายถึงสิ่งที่มีลักษณะเป็นวัตถุ พลังงาน หรือเรื่องราวที่ปรากฏอยู่รอบตัวเรา

- **ตัวกลางในการสื่อสาร** หมายถึงสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมโดยรอบทั้งในส่วนที่อยู่รอบตัวเราและแฝงอยู่ในงานอาคารนั้นๆ โดยจะทำหน้าที่เป็นสื่อหรือตัวกลางที่เอื้อให้เราสามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ได้

- **ประสาทสัมผัสในการรับรู้** หมายถึงประสาทสัมผัสทั้งห้าส่วนที่โดยปกติควรจะมีการทำงานที่สัมพันธ์กันและทำให้เราสามารถที่จะรับรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องครบถ้วน

ส่วนการรับรู้ที่ละเอียดลึกซึ้งในระดับจิตใต้สำนึกที่เป็นเนื้อหาภายในทำหน้าที่สื่ออันยยะสำคัญบางประการผ่านตัวสถาปัตยกรรมเชิงนามธรรม อันสามารถเกิดได้จาก *แนวความคิดในการสร้างสรรค์* *คติสัญลักษณ์* *ปรัชญาในการออกแบบ* เป็นต้น

¹²¹ Ibid. 87

3.2.1 สิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม¹²²

สิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อมที่คนเราสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ

- สิ่งเร้าที่มีลักษณะเป็นมวลหรือเป็นวัตถุ (Mass or Object)

สามารถรับรู้ได้จากการมองเห็นหรือการใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายสัมผัสจับต้อง (Seeing or Touching) โดยรูปลักษณะของสิ่งเร้าดังกล่าวนี้มีคุณลักษณะในเชิงของความมีมิติ (Dimension) ที่ชัดเจน สร้างการรับรู้ผ่านทัศนศิลป์ กล่าวคือ เป็นการรับรู้ที่สร้างความพึงพอใจแก่ผู้ชม ผ่านทางองค์ประกอบต่างๆ ที่ทำงานร่วมกันทั้งรูปทรง ปริมาตร และพื้นผิวจนก่อให้เกิดความรู้สึก และอาจสร้างประสบการณ์ใหม่ที่มีต่อผลงานชิ้นนั้นๆ¹²³ ตัวอย่างเช่น งานประติมากรรมขนาดใหญ่ Cloud Gate โดย Anish Kapoor ประติมากรรมกลางแจ้งที่แสดงถึงรูปทรง ปริมาตร และการรับรู้ทางพื้นผิวได้อย่างชัดเจน ก่อให้เกิดพื้นที่สร้างการรับรู้ และพื้นที่การใช้งานโดยรอบตัวประติมากรรม สะท้อนภาพท้องฟ้า ณ เมืองชิคาโกในมุมมองใหม่ที่ดูกว้างใหญ่ไพศาลมากขึ้น

ภาพที่ 19 Cloud Gate โดย Anish Kapoor (installed in the United States.)
ที่มา : **Cloud Gate**, 2561 กุมภาพันธ์ 14 , https://www.cityofchicago.org/city/en/depts/dca/supp_info/millennium_park_artarchitecture.html

อีกหนึ่งตัวอย่างที่น่าสนใจคือ งานศิลปะแนวจิตวาง โดยศิลปินไทยชื่อ สุรสีห์ กุศลวงศ์ กับผลงาน Naked Machine (Volkswagen Modern) ที่ Paris de Tokyo ประเทศฝรั่งเศส งานนี้คือ รถโฟล์คที่ถูกคว่ำลอยแกว่งไกวได้แบบเปล ในนั้นมีทีวี และอุปกรณ์นุ่มนึ่งให้คนได้เข้าไปนอน เล่น นั่งเล่นได้¹²⁴ รถถูกเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานไป และได้สร้างประสบการณ์ใหม่แก่ผู้ชม

¹²² Ibid. 15

¹²³ Ibid. 15

¹²⁴ WUTIGORN KONGKA, "Surasi Kusolwong,"

<http://www.exhibiart.com/blog/7>. 14 กุมภาพันธ์ 2561

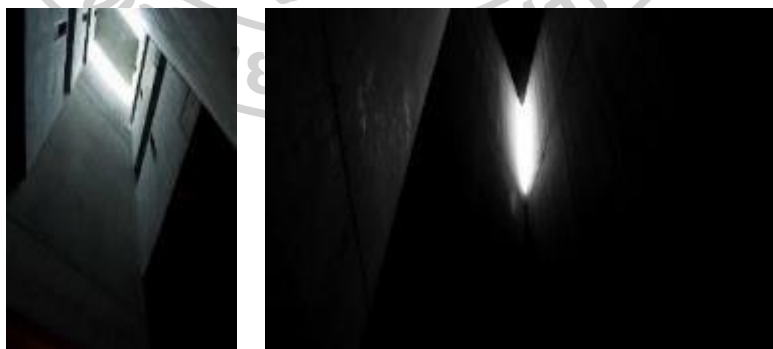
ภาพที่ 20 Naked Machine (Volkswagen Modern), 2000-2011 โดยสุรสีห์ กุศลวงศ์
 ที่มา : DANIEL MOULINET, SURASI KUSOLWONG, 2561 กุมภาพันธ์ 14 ,
<http://www.exhibiart.com/blog/7>

- สิ่งเร้าที่มีลักษณะเป็นเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ (Event or Phenomenon)

สิ่งเร้าลักษณะนี้อาจจะมีทั้งที่เป็นเรื่องราวทางกายภาพที่เกิดขึ้นและสามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น หรือเป็นสิ่งเร้าที่มีลักษณะเป็นพลังงานในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ แสง เสียง กลิ่น หรืออุณหภูมิ ซึ่งเราสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสส่วนต่างๆ โดยที่เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ นั้นมักจะ เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง

3.2.2 ตัวกลางในการสื่อสาร

เป็นตัวกลางในการเชื่อมอารมณ์ความรู้สึกของผู้ใช้งานเข้าสู่งานสถาปัตยกรรม โดยไม่ใช่งานนั้นต้องการที่บอกเล่า หรือสร้างความรู้สึกระหว่างผู้ชม ผู้ออกแบบก็มักจะต้องเลือกเครื่องมือที่จะใช้ในการสื่อสาร ซึ่งมีมากมายหลายอย่างเช่น ปริมาณของแสง มีดหรือสว่าง, สภาพภูมิอากาศ โดยรอบ หรือท้องฟ้า เป็นต้น

ภาพที่ 21 แสงที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารนำไปสู่ความรู้สึกถึงความหวังสุดท้าย
 ที่มา: Cyrus Penarroyo , Jewish Museum, Berlin / Studio Libeskind, 11 กุมภาพันธ์
 2561, <https://www.archdaily.com/91273/ad-classics-jewish-museum-berlin-daniel-libeskind>

3.2.3 ประสบการณ์ในการรับรู้

การรับรู้ในงานสถาปัตยกรรม ค่อนข้างมีหลายมิติที่ทำงานร่วมกัน ทั้งทางรูปธรรมที่รับรู้ได้ทางตา ทางการสัมผัส แต่ที่ลึกซึ้งกว่านั้นก็ยังมี เช่นการรับรู้ทางพื้นที่(Space) ซึ่งจะตามมาด้วยเรื่องราวหลากหลายอย่าง ทั้งการใช้งาน รูปแบบ ประเภทอาคาร ฯลฯ ส่วนการรับรู้ทางนามธรรมก็จะเน้นไปที่ความรู้สึกที่เกิดจากการที่ได้ใช้ประสาทสัมผัสต่อสิ่งนั้นๆ แล้ว เกิดกระบวนการทางด้านความคิดและความรู้สึก เช่นเมื่อเราเข้าไปในสถานที่หนึ่ง ที่มีการปิดล้อมอย่างสมบูรณ์ กระชากอารมณ์แห่งความต่างระหว่างภายในกับภายนอก เราก็จะเกิดความรู้สึกเสียบสออย่างฉับพลัน

ภาพที่ 22 Bruder Klaus Field Chapel โดย Peter Zumthor
ที่มา : chris schroer-heiermann, **Bruder Klaus Kapelle**, 2561 กุมภาพันธ์ 14 ,
<https://www.flickr.com/search/?text=zumthor>

โดยทั่วไปการรับรู้เกี่ยวกับภาพและสถาปัตยกรรมนั้นจะใช้หลักการเดียวกัน กล่าวคือเป็นการจัดระเบียบของการรับรู้หรือการจัดกลุ่มข้อมูลของภาพที่เรามองเห็น โดยทำการเปรียบเทียบกลุ่มข้อมูลเพื่อหาความเหมือนและความต่าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น (ซึ่งจะอธิบายต่อไปในข้อ (เรื่องการรับรู้ความว่าง 5.3

3.3 การรับรู้ผ่านปรากฏการณ์วิทยา¹²⁵

การรับรู้ผ่านปรากฏการณ์วิทยาไม่สามารถนิยามความหมายได้อย่างแน่ชัดว่าคืออะไรกันแน่ เพราะนักปรัชญาในสายความคิดนี้มีวิธีการมองและวิธีการเข้าหาปัญหาแตกต่างกัน แต่สามารถเข้าใจจุดร่วมที่นักปรัชญาแต่ละท่านมีร่วมกันได้ จุดร่วมนี้คือการมองว่าปรากฏการณ์วิทยา คือ การศึกษาสำนึกจากแง่มุมของมนุษย์ในฐานะประธานบุรุษที่หนึ่ง ตัวอย่างเช่น ในช่วงเทศกาลคริสต์มาส เด็กๆ รอคอยของขวัญอย่างใจจดใจจ่อ เด็กๆ สามารถจินตนาการไปว่า อยากได้ของขวัญอย่างโน้นอย่างนี้ อยากพูดคุยกับซานตาคลอส และคิดอยู่เสมอว่าซานตาคลอสมีจริงและใจดี ในแง่นี้ "ประสบการณ์" ตัวซานตาคลอสเองไม่มีจริงในเชิงประสบการณ์ แต่ เรื่องซานตาคลอสเป็นการสำนึกถึงซานตาคลอส เด็กสามารถมีความรู้สึกร่วมและรู้สึกถึงได้

จากตัวอย่างนี้เราจะพบว่า ซานตาคลอสในโลกสัมผัสได้มีอยู่จริง หากแต่เด็กๆ ก็สามารถมีความรู้สึกร่วม เข้าใจความหมาย และใช้ชีวิตไปกับสิ่งที่เราสำนึกถึงอย่างซานตาคลอสได้ ในแง่นี้ ประสบการณ์หรือสำนึกของมนุษย์ที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความหมายไม่ใช่เพียงประสบการณ์เชิงประจักษ์ หากแต่เป็นทั้งประสบการณ์ ความฝัน อารมณ์ และจินตนาการ ในความหมายที่กว้างที่สุดด้วย

การศึกษาสำนึกในรูปแบบนี้เป็นเป้าหมายในการศึกษาของปรากฏการณ์วิทยา กระนั้นก็ตาม การกระทำดังกล่าวมิใช่การศึกษาแบบจิตวิทยา เนื่องจากปรากฏการณ์วิทยา มุ่งศึกษาสำนึกจากมนุษย์แบบบุรุษที่หนึ่งมิใช่บุรุษที่สาม กล่าวคือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติอย่างจิตวิทยาศึกษาธรรมชาติของจิตที่เป็น การศึกษาจากโดยผู้มาตัวอย่างในที่พบเห็นได้ แล้วเริ่มต้นกระบวน "เป็นกลาง" "สากล" ตัวอย่างนั้น เมื่อได้คำอธิบายที่เป็นกลางแล้วจึงสามารถอธิบายจิตมนุษย์จากคำอธิบายนั้น ในแง่นี้ คำอธิบายที่เป็นกลางนี้คือคำอธิบายที่มาจาก "บุรุษที่สาม" ที่ไม่มีอยู่จริง ไม่ใช่ประสบการณ์ในความหมายที่กว้างที่ได้มาจากประสบการณ์บุรุษที่หนึ่ง ที่รวมเอาจินตนาการและอารมณ์เป็นส่วนหนึ่งด้วย

การศึกษาสำนึกนี้มีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ เราต้องเข้าใจว่าสำนึกไม่อาจศึกษาได้เดี่ยวๆ กล่าวคือ เราต้องศึกษาสำนึกในฐานะที่สำนึกต้องพุ่งไปสู่อะไรบางอย่าง ดังที่ฮูสเซิร์ลกล่าวไว้ว่า การสำนึกคือการสำนึกถึงอะไรบางอย่าง เราเรียกกระบวนที่สำนึกพุ่งไปสู่อะไรบางอย่างนี้ว่า การพุ่ง "ไปของเจตสำนึก(intentionality) และเรียกวัตถุหรือสิ่งที่เราสำนึกว่า วัตถุ" ของการพุ่งไปของเจตสำนึก "(intentional object)

3.3.1 แนวความคิดปรากฏการณ์วิทยา

Edmund Husserl ผู้ก่อตั้งแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาในงานของเขา *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology* (1954) ฮูสเซิร์ลกล่าวอย่างชัดเจนว่า วิทยาศาสตร์ธรรมชาติพยายามทำให้เราออกห่างจากชีวิตของเรา อย่างเช่น หากเราต้องสร้างตึก สิ่งที่เราทำคือการคำนวณส่วนต่างๆ ของตึก ดูวัสดุในการก่อสร้าง หรือแม้แต่ในการรักษาชีวิตคนไข้ เรามีแนวโน้มที่จะแยกส่วนต่างๆ ของร่างกายออกจากกันเพื่อหาการทำงานร่วมกันของ

¹²⁵ รชฎ สาตราวุธ, "ปรากฏการณ์วิทยา Phenomenology," in สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2554). 28 เมษายน 2561

ส่วนที่แยกจากกันนั้น ความรู้ที่ได้ทั้งหมดนี้มิได้หมายความว่าไม่มีประโยชน์หรือใช้การไม่ได้ หากแต่ความรู้เหล่านี้มีความเฉพาะเจาะจงมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยาศาสตร์ที่ใช้คณิตศาสตร์อธิบายทุกสิ่งจนทำให้เราออกห่างจากโลกแห่งชีวิตที่มีอารมณ์ความรู้สึกจินตนาการเป็นตัวหล่อหลอมชีวิต กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การอธิบายทุกสิ่งด้วยคณิตศาสตร์ทำลายความหมายของโลก หรือทำลายโลกแห่งชีวิตนั่นเอง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือเรื่องดนตรี การอธิบายดนตรีด้วยตัวโน้ตคือการแยกประสบการณ์ที่มีความหมายแล้วทิ้งส่วนนั้นไป แล้วอธิบายดนตรีด้วยการทำงานร่วมกันของตัวโน้ตต่างๆ ในแง่นี้ คนหูหนวกสามารถแต่งเพลงได้อย่างประสานสอดคล้อง โดยมองการทำงานร่วมกันของตัวโน้ต แต่คนหูหนวกไม่สามารถบอกได้ว่าเพลงเพราะหรือไม่ ไม่สามารถบอกได้ว่าเพลงๆ นั้นสามารถให้อารมณ์ความรู้สึกอย่างไร รวมถึงไม่สามารถบอกได้ว่าเพลงนั้นสามารถให้จินตนาการในรูปแบบใดได้บ้างต่อผู้ฟัง กล่าวโดยย่อคือ สำหรับฮูสเซอร์ล การอธิบายโลกด้วยวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่มีคณิตศาสตร์เป็นฐาน มีส่วนทำลายโลกแห่งชีวิต อันเป็นโลกที่มีความหมาย จินตนาการ อารมณ์ความรู้สึก หล่อหลอมชีวิตของมนุษย์

ฮูสเซอร์ลมองเห็นข้อจำกัดของประสบการณ์นิยมที่บ่งว่า โลกที่รายล้อมมนุษย์อยู่เป็นเพียงรอยประทับที่มีต่อจิตของเราเท่านั้น ในแง่นี้ การรับรู้จึงเป็นการรับรู้แบบ “รูปภาพ” ที่ไม่ใช่การรับรู้โลกแบบสามมิติ ฮูสเซอร์ลอธิบายการรับรู้โลกแห่งผัสสะต่างไปจากนักปรัชญาสายประสบการณ์นิยม โดยอธิบายว่าประสบการณ์ “สามารถทำให้เราก้าวข้าม “ภาพ” ซึ่งสามารถแสดงตนต่อสำนึกอย่างตรงไปตรงมา (อันเป็นความคิดของประสบการณ์นิยม) และสามารถทำให้เราเชื่อมโยง “ภาพ” เหล่านั้นให้เป็นเสมือนภาพวัตถุที่อยู่นอกเหนือสำนึก...การเชื่อมโยงสู่วัตถุแบบโลกุตรจะเป็นส่วนหนึ่งและทั้งหมดของสาระแห่งสำนึกในทางปรากฏการณ์วิทยา”¹²⁶

ในช่วงศตวรรษที่ ๒๐ Martin Heidegger ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก ฮูสเซอร์ล (Husserl) เฮเกิล (Hegel) คานท์ (Kant) และ คีร์เคกอร์ด (Kierkegaard) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ไฮเดกเกอร์ได้ยึดแนวคิดของท่านเหล่านั้นมาดัดแปลงเป็นปรัชญาของตน ในทางกลับกันก็ยังมี ความแตกต่างในหลายด้านระหว่างท่านไฮเดกเกอร์และนักปรัชญาเหล่านั้น ที่น่าสนใจและสำคัญ คือ ไฮเดกเกอร์ยอมรับวิธีการแห่งปรากฏการณ์นิยม ของฮูสเซอร์ล (Phenomenology = ปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ตามแนวคิดของฮูสเซอร์ล หมายถึง วิธีการทางปรัชญา ซึ่งบรรยายปรากฏการณ์ตามความรู้โดยตรงที่ได้จากปรากฏการณ์นั้น) แต่ไฮเดกเกอร์ก็ได้แปลความหมายในทางที่ว่ามันมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ย้อนกลับไปช่วงที่คนให้ความสำคัญต่อปรัชญาของเพลโต (Plato) ที่ไม่ให้ความสำคัญต่อความเป็นอยู่จริงของวิถีชีวิต ซึ่งมีที่เกี่ยวโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสภาพแวดล้อม หรือธรรมชาติมาโดยตลอด แต่กลับให้ความสนใจแต่เรื่องรูปทรง (Forms) ซึ่งดูจะห่างไกลจากความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างมาก¹²⁷

ในงาน Phenomenology of Perception (1996) ของ Maurice Merleau-Ponty ได้กล่าวไว้ตั้งแต่หน้าแรกของ Phenomenology of Perception ว่า

¹²⁶ Ibid. 28 เมษายน 2561

¹²⁷ Ibid.

“ปรากฏการณ์วิทยา คือการศึกษาสาระ อันหมายถึง สาระของการรับรู้ สาระของสำนึกเป็นต้น แต่ปรากฏการณ์วิทยายังเป็นปรัชญาที่นำเอาสาระกลับมาสู่การมีอยู่ และไม่ได้คาดหวังว่าจะมาถึงความเข้าใจที่มีต่อมนุษย์และโลกจากแง่มุมอื่นๆ นอกจากแง่มุมของความเป็นจริงที่รายล้อมเราอยู่ (facticity)...ปรากฏการณ์วิทยายังเป็นปรัชญาซึ่งอธิบายว่าโลกนั้นยังคง “อยู่ที่นี้” ก่อนที่การคิดคำนึงใดๆ จะเกิดขึ้น เหมือนดังกับการมีอยู่นั้นไม่แปลกแยกแต่อย่างใด และความพยายามทั้งหมดของปรากฏการณ์วิทยา คือให้ความใส่ใจต่อการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์โดยตรงกับโลก...”¹²⁸

โดยสรุป แม้ว่าเราจะไม่สามารถนิยามได้อย่างแน่ชัดว่าปรากฏการณ์คืออะไร แต่เราสามารถเข้าใจปรากฏการณ์วิทยาผ่านความพยายามทางปรัชญาของปรัชญากระแสนี้ กล่าวคือ ปรากฏการณ์วิทยามุ่งเน้นศึกษา ของมนุษย์ในฐานะประธานบุรุษที่หนึ่งที่หมายรวมจินตนาการ “ประสบการณ์” ความฝัน อารมณ์ ความรู้สึกร่วม ไว้กับความหมายของประสบการณ์ด้วย การศึกษาดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่สำนึกของมนุษย์ และการพุ่งไปของเจตสำนึก นี้เองคือจุดยืนของปรากฏการณ์วิทยา¹²⁹

3.3.2 ปรากฏการณ์วิทยาในงานสถาปัตยกรรม

ส่วนหนึ่งของแนวความคิดเรื่องปรากฏการณ์วิทยาถูกพัฒนาไปสู่แนวความคิดเรื่องสถานที่ในงานสถาปัตยกรรม เป็นกลุ่มของความคิดที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติที่มีงานสถาปัตยกรรมเป็นตัวกลาง (อินพันทัง, (2559)¹³⁰

1. การตีความสถาปัตยกรรมของ Thomas Thiis-Evensen¹³¹

Thomas Thiis-Evensen สถาปนิกชาวนอร์เวย์ มีผลงานเขียนที่ชื่อว่า Archetypes in Architecture ได้นำเสนอการตีความองค์ประกอบพื้นฐานที่สุดของงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ พื้น ผนัง และหลังคา สามารถตีความถึงการแสดงออกได้) ประการคือ การเคลื่อนไหว 3Motion), น้ำหนัก (Weight) และความเป็นวัตถุ (Substance) ตัวอย่างของการตีความผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเช่น ซึ่ง “ผนัง” Thiis-Evensen แบ่งออกเป็น ประเภท คือการแสดงออกแนวอน 3 หรือ Breadth Theme การแสดงออกแนวตั้ง หรือ Height Theme การแสดงออกถึงการผ่านเข้า (Entering) หรือ Depth Theme จากนั้นเขานำเอาการการแสดงออกแนวอนมาแบ่งเป็น ส่วน 3 ส่วน 3 บน กลาง ล่าง) และแนวตั้งแบ่ง) (ซ้าย กลาง ขวา) แล้วนำทั้งสองส่วนข้างต้นมาสร้างเป็นข้อสรุปได้เป็น กลุ่ม ซึ่งแต่ละกล ุ่มแสดงออกถึงการเคลื่อนไหว น้ำหนัก และความเป็นวัตถุที่มีความเฉพาะตัว ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างภายใน-ภายนอกที่แตกต่างกัน

ส่วนการแสดงออกถึงการผ่านเข้า (Entering) เขาแบ่งออกเป็นประเด็นย่อยๆ ได้แก่ รูปทรงหลัก (ความเรียบ หรือความโค้ง ลาด เอียงเข้า-ออกของผนัง), ระบอบอาคาร (ที่บตัน โครงเบาหรือเป็นชั้นๆ) และประเด็นสุดท้ายคือ ช่องเปิด ซึ่งโดยส่วนใหญ่ก็คือประตูและหน้าต่าง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ อติศร ศรีเสาวนันทน์ และวีระ อินพันทัง, "แนวความคิดเรื่องสถานที่ และปรากฏการณ์วิทยา กับการศึกษางานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น," วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 15 (2559). 1

¹³¹ Ibid.13

ช่องเปิดนี้ Thiis-Evensen เห็นว่ามีความสำคัญต่อการตีความ ภายใน-ภายนอกอย่างมาก หน้าต่างนั้นมีความหมายไปในด้านที่เป็นการต่อรองกันระหว่างภายในและภายนอก เราสามารถตั้งคำถามได้ว่า หน้าต่างบานนี้เชื่อมต่อหรือทำหน้าที่ปกป้อง ในทางกลับกัน ประตูคือองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงการแทรกตัวเข้ามาจากภายนอก เป็นองค์ประกอบที่มีความหมายเบื้องต้นที่สุดของความเป็นอาคาร¹³²

2. ความเป็นภายใน-ภายนอก ของ Edward Relph¹³³

Edward Relph นักภูมิศาสตร์ผู้เขียนหนังสือ “Place and Placelessness โดยมี”) รายละเอียดที่ว่า ยิ่งระดับของความรู้สึกว่าอยู่ภายใน (Insideness) ของมนุษย์มีความเข้มข้นมากขึ้นเท่าไร ยิ่งทำให้การรับรู้ความเป็นตัวตนในสถานที่ของเขาชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้ามกับความ เป็นภายนอก (Outsideness) สถานะที่ทำให้มนุษย์ตัดขาดและแปลกแยกออกจากความเป็นสถานที่ เช่นความรู้สึก Homesick เมื่อไปอยู่ในสถานที่ใหม่ หรือสถานที่บางแห่งที่ขาดการสื่อสารกับมนุษย์ Relph เรียกสถานะแบบนี้ว่า “Placelessness” และจัดให้ความรู้สึกที่มีต่อสถานที่แบบนี้อยู่ใน ความเป็นภายนอกกระดับมากที่สุดที่เรียกว่า “Existential Outsideness”

3. Christian Norberg-Schulz

ในงานเขียนของ Norberg-Schulz โดยเฉพาะ Genius Loci : Toward a Phenomenology of Architecture (1980) ซึ่งเริ่มอธิบายจากโลกธรรมชาติดั้งเดิมมาสู่พื้นที่ทางสถาปัตยกรรม ชี้ให้เห็นถึงที่มาของแนวคิด ใช้กลุ่มคำสำคัญที่เชื่อมโยงมาจากปรัชญาปรากฏการณ์วิทยา และนำเสนอ คำอธิบายอย่างเป็นระเบียบระบบ จากหน้าที่ของสถาปัตยกรรมในการเป็นที่อาศัยใน Building Dwelling Thinking ของ Heidegger แนวคิดนี้ถูกส่งต่อมายัง Norberg-Schulz เขาอธิบายว่า) “สิ่ง” ปรากฏการณ์วิทยา นั้นทำให้เกิดการย้อนกลับไปสู่ “Things) ซึ่งตรงกันข้ามกับความเป็นนามธรรม และโครงสร้างของความคิด ถึงตอนนี้สิ่งที่นักปรากฏการณ์วิทยาให้ความสนใจได้แก่ ภาววิทยา¹³⁴ จิตวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา และบางด้านของสุนทรียภาพ แต่ว่าความสนใจในการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันยังถือว่ามีเป็นจำนวนน้อย มีผู้บุกเบิกศึกษาเรื่องการ

¹³² Ibid.13

¹³³ Ibid. 14

¹³⁴ ภาววิทยา ถือว่าเป็นปรัชญาแขนงหนึ่งของอภิปรัชญา (metaphysics) ภาว

วิทยา (อังกฤษ: ontology) เป็นปรัชญาสาขาหนึ่ง ที่ศึกษาเรื่องสถานะแห่งความเป็นอยู่ (being) การแปรสภาพ (becoming) การดำรงอยู่ (existence) และรวมทั้งการจัดประเภทของ Being (categories of being) ว่าเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร ภาววิทยามุ่งสนใจกับคำถามถึงการมีอยู่ (exist) ของสถานะแห่งความเป็นอยู่ (entity) ต่างๆ ซึ่งทำให้นักปรัชญาเหล่านี้มองว่า ธรรมชาติของความเป็นจริงมีเบื้องหลังที่เป็นสิ่งพื้นฐาน (basic) และมีสิ่งที่เป็นอนุพันธ์ (derivatives) ตามออกมาจากสิ่งพื้นฐานเหล่านั้น อาทิ เชื่อว่ามีบางอย่างเป็นเหตุกำเนิดของสิ่งต่างๆ เช่น พระเจ้าเป็นสิ่งพื้นฐานแรกที่อยู่เบื้องหลัง และให้กำเนิดแก่สิ่งต่างๆ ตามมา

ดำรงอยู่ อยู่บ้างแต่ว่าแทบไม่มีการอ้างอิงมาโดยตรงถึงสถาปัตยกรรม...)” Norberg-Schulz,1980 : 8)¹³⁵

Norberg-Schulz นำแนวคิดเรื่อง Dwelling และองค์ประกอบพื้นฐาน อย่าง ได้แก่ 4Earth, Sky, Divinities, Mortals ของ Heidegger มาตีความลงในสถาปัตยกรรม โดยอธิบายว่างานสถาปัตยกรรมนั้นตั้งอยู่ระหว่างพื้นดินและท้องฟ้า (Earth & Sky) ในขณะที่ลักษณะพื้นฐานของมันคือการปิดล้อม (Enclosure) สร้างพื้นที่ภายในของมนุษย์ ออกจากพื้นที่ภายนอกของโลก (Inside-Outside) ในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ ที่ว่าง นั้น Norberg-Schulz ใช้กลุ่มคำที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ของที่ว่างในการศึกษาสถาปัตยกรรมโดยพื้นฐาน เช่น Extension-Enclosure, Figure-Ground, Centralization, Direction, Rhythm, Proximity ซึ่งเขาอ้างว่าเป็นรูปแบบที่มาจากทฤษฎีทางจิตวิทยา ส่วน “คุณลักษณะ”(Character) นั้น สามารถจับต้องได้และง่ายต่อความเข้าใจมากกว่า ที่ “คุณลักษณะนั้นเกิดขึ้นจากวัสดุและรูปแบบ” ว่างารก่อสร้างของสถานที่นั้นๆ เราสามารถเข้าใจในตัว เช่น พื้นที่ที่เราเดินผ่านเป็นอย่างไร ท้องฟ้าที่อยู่ “อย่างไร” ได้จากการตั้งคำถามว่า “คุณลักษณะ” ว่างลงไปบนดินอย่างไร คุณลักษณะยังเกี่ยวข้องกับหน้าตาของเหนือเราเป็นอย่างไร อาคารของเรา (สถาปัตยกรรมFacade) ลักษณะช่องเปิด ลวดลายประดับตกแต่ง หลังคา หรือวิธีการก่อสร้าง ยังแสดงให้เห็นว่าสิ่งต่างๆ นั้นถูกทำขึ้นมาได้อย่างไร นอกจากคุณลักษณะที่คงที่ค้างค้ำต้นนี้แล้ว ยังมีคุณลักษณะของสถานที่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามรอบของเวลา เช่นฤดูกาล หรือสภาพของแสงสว่างที่เปลี่ยนแปลงไป¹³⁶

งานสถาปัตยกรรมที่ใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา ตัวอย่างเช่น Third Breath โดย James Turrell สถาปัตยกรรมที่ถูกออกแบบภายใต้แนวคิด Skyspace เพื่อสร้างประสบการณ์ในการรับรู้จาก แสง-ภาพ ไปสู่ แสง-Space ซึ่งเป็นไปตามหลักปรากฏการณ์วิทยา (ดูภาพที่ 23)

¹³⁵ อติศร ศรีเสาวนันทน์ และวีระ อินพันทัง, "แนวความคิดเรื่องสถานที่ และปรากฏการณ์วิทยา กับการศึกษางานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น." 11

¹³⁶ Ibid.12

ภาพที่ 23 Third Breath, 2005, Mixture of fluorescent light and natural light at sunset.
ที่มา: Turrell, James. **Geometrie Des Lichts**. (Germany: Hatje Cantz, 2009). (Turrell, 2009)

ในทางประวัติศาสตร์ศิลปะและปรัชญามีการตีความ การนิยามมากมายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและในวัฒนธรรมสมัยใหม่นี้รู้กันดีว่าแสงเป็นเสมือนชีวิตและบ่อเกิดแห่งพระเจ้า การรับรู้ถึงแสงในงานชิ้นนี้จึงเป็นเสมือนการเปิดโลกแห่งจิตวิญญาณ รับรู้ถึงความไม่มีที่สิ้นสุด ความว่างเปล่าในเชิงโลกุตระ ส่วนในแง่ประสบการณ์คือการรับรู้ถึงสุนทรียภาพของแสงธรรมชาติและ Space ที่ประกอบกันและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติ

งานออกแบบของ Tadao Ando ที่ใช้แนวคิดเรื่องปรากฏการณ์วิหยามาเป็นรากฐานสำคัญของงานออกแบบ ในฐานะสถาปนิกที่อยู่ในสภาพแวดล้อมของเมือง Osaka มีความเสียหายอย่างมากจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แตกต่างจากอดีตที่มีความดีงามและทรงคุณค่า 2Ando จึงสร้างกรอบแนวคิดที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีงามสำหรับผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันได้ หนึ่งในแนวคิดนี้คือการใช้แสงในกรอบของเวลาแบบปรากฏการณ์นิยมที่มีมุมมองทางวัฒนธรรมมากำกับ¹³⁷

ปรากฏการณ์แสงในมุมมองทางวัฒนธรรมญี่ปุ่น มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการชื่นชมกับผลของการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ตามกาลเวลานั่นเอง เพราะคนญี่ปุ่นถือว่าความงามของเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีร่องรอยแห่งคราบ เขม่า และอายุใช้สอย ทำให้ระลึกถึงอดีตกาล และการที่ได้อยู่อาศัยท่ามกลางสิ่งที่เป็นของเก่าของโบราณถือว่าทำให้เกิดความสงบจิตสงบใจได้อย่างน่าพิศวงยิ่งนัก¹³⁸ ตัวอย่างเช่น สุนทรียภาพของคราบที่เกิดขึ้นบนถ้วยชา เนื้อไม้สถาปัตยกรรมที่โดนกัดเซาะเป็นร่องลึก ตะไคร่น้ำในสวนหิน เป็นต้น และสิ่งๆ ที่ช่วยทำให้การมองสิ่งโบราณ ที่มีความขุ่นมัว เกิดมีความงามมากยิ่งขึ้น ก็คือบรรยากาศของความสลัวในบ้านญี่ปุ่นโบราณนั่นเอง ความสลัวนั้นนับว่าอยู่คู่กับวัฒนธรรมการใช้ชีวิต

¹³⁷ ชัยยศ อิชฎิวรรพพันธุ์, รู้สึกและนึกคิด เรขาคณิตของ ทาดาโอะ อันโด, 2 ed.

(กรุงเทพฯ: คอร์ปอเรชั่นโปรดักส์, 2551); *ibid*.

¹³⁸ จุนอชิโร ทานิชากิ, เยิรเงาสลัว, trans. สุวรรณ วาศีไวยวรรณ, 4 ed. (กรุงเทพฯ: โอเพ่น โซไซด์, 2558).

ของคนเรามาตั้งแต่อดีตกาล ก่อนที่จะมีการพัฒนามาใช้แสงไฟฟ้าที่กลายเป็นว่าทำให้ทุกอย่างชัดเจน และชาตมนตรีเสนอแนะทางความงาม ในอดีตเมื่อแสงเทียนไปกระทบกับวัตถุ หรือสิ่งที่ประดับด้วยทอง ท่ามกลางความสลัวนั้น กลับทำให้เกิดความงามที่จับใจยิ่งกว่าการมองสิ่งเหล่านี้ในที่สว่างเสียอีก

ในงานสถาปัตยกรรมที่ต้องการแสงเพื่อสื่อความหมายถึงบางสิ่งอันส่งผลต่อจิตใจ เช่นเมื่อเห็น แล้วเกิดความเลื่อมใสในทันที เห็นแล้วเกิดความสงบ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อแสงปรากฏในความมืดหรือความสลัวเท่านั้น คุณภาพของแสงจึงจะได้ประสิทธิผลเต็มที่ (ดูภาพที่ 24)

Junichiro Tanizaki ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *In Praise of Shadows* ว่า “*Were it not for shadows, there would be no beauty.*”

อาจารย์จุลพร นันทพานิช ก็มีการกล่าวถึงการทำให้เกิดความสลัวในบ้านว่า *ตัวอย่างงาน...“* ที่ผมชอบใช้ คือการออกแบบความสลัวไว้ในช่องว่างในอาคาร แล้วเอาแสงธรรมชาติตัดเข้าไป ผมจะสร้างความสลัวไว้ก่อน แล้วให้แสงเข้าไปเกิดเป็นลำ เวลาเห็นภาพแบบนี้แล้วเราจะมีความสุขเล็กๆ ผมไม่สนใจเรื่องของฟอร์มภายนอก แต่สนใจเรื่องของภายใน ว่าเราใช้ที่ว่างภายในให้เกิดสุขภาวะจากการอยู่กับมันอย่างไร”¹³⁹

ภาพที่ 24 Church of the Light, Osaka, Japan

ที่มา : Anabel Saterfiel, *Picture Tadao Ando Church With Tadao Ando Church*

Together With Light Youtube And Light, 2561 กุมภาพันธ์ 14 ,

<http://www.bandbsnestinteriors.com/mg/396475/zk2c1c-picture-ando-with/396387/>

¹³⁹ จุลพร นันทพานิช, "มนุษย์ไม่ได้ถูกออกแบบให้อยู่ในห้องแอร์," 2556.

ภาพที่ 25 บรรยากาศความสลัวใน ห้องพิธีชาแห่งหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น

ที่มา : David, *In Praise of Shadows*, 2561 กุมภาพันธ์ 27,

<http://statesofconflict.com/blog-/29/3/2017/1tdvdr4kb8nzalaq7xk3nqxwkt8frc>

3.4 การรับรู้โดยหลักสัญวิทยา

เป็นการสื่อสารความหมายของสิ่งนั้นๆ ผ่านสัญลักษณ์ (symbol) กับวัตถุ (object) ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยในเชิงสถาปัตยกรรมนั้น มีความเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์และความหมายอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ สถาปัตยกรรมตั้งแต่ยุคคลาสสิกเรื่อยมาต่างก็ใช้สัญลักษณ์ในการสื่อสารถึงสิ่งสำคัญทางศาสนา รวมไปถึงการสื่อสารแบบแผนทางความคิดของสังคมในการยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง ซึ่งปรากฏชัดเจนในการอุปมาอุปไมย (metaphor) เช่นการเปรียบร่างกายมนุษย์เพศชายกับสถาปัตยกรรมเป็นต้น ซึ่งการสื่อความทางสถาปัตยกรรม หลังยุคคลาสสิกลงมาจนถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ยุคความคิดแบบโมเดิร์น 20 Modernism) ในช่วงแรก ได้ผลักดันสถาปัตยกรรมเข้าสู่กรอบของนามธรรม (Abstract) โดยให้ความสำคัญของรูปทรงอันบริสุทธิ์ของสถาปัตยกรรมแทนที่จะให้ความสำคัญกับการสื่อความหมาย กระทั่งช่วงทศวรรษที่ 1970 จึงหันมาให้ความสำคัญ 1970 กับการสื่อความหมายของรูปทรงสถาปัตยกรรมอีกครั้ง แต่ผลงานหลายชิ้นกลับสร้างความคลุมเครือแก่ผู้พบเห็นทำให้เกิดการตีความที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นสถาปัตยกรรมยุคหลังโมเดิร์น จึงกลับมาให้ความสำคัญกับการสื่อสารของสถาปัตยกรรมอีกครั้ง ซึ่งการสื่อความหมาย (signification) มีความสอดคล้องเป็นอย่างดีกับการพัฒนาของภาษาศาสตร์ที่รุดหน้าเป็นอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 1960¹⁴⁰

การศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์อย่างจริงจังนั้น เริ่มต้นขึ้นในโลกตะวันตกนับแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาโดยนักภาษาศาสตร์ชาวสวิสชื่อว่า เฟอร์ดินานด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) เป็นบุคคลแรกที่ได้ศึกษาถึงโครงสร้างของภาษาจากมุมมองทางทฤษฎีภายใต้ความคิดที่ว่า ความหมายของสิ่งใด ๆ ก็ตามมิใช่อยู่ว่าความหมายของสิ่งนั้นแต่เพียงอย่างเดียว

¹⁴⁰ สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, "การสื่อและการสร้างความหมายในสถาปัตยกรรม: จากโครงสร้างนิยมถึงหลังโครงสร้างนิยม," 3 (2005),

http://www.tds.tu.ac.th/jars/download/jars/v3/08_Assistant%20Professor%20Santirak%20%20Prasertsuk.pdf.

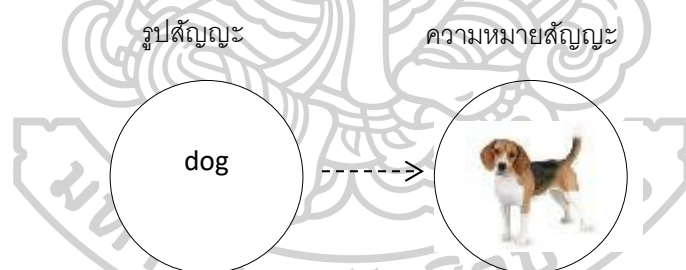
แต่จะขึ้นอยู่กับ ‘โครงสร้างความสัมพันธ์’ ของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น ๆ ในสังคมเดียวกันอีกด้วยศาสตร์ที่ศึกษาทางด้านนี้ได้ถูกขนานนามเฉพาะว่า ‘สัญวิทยา(Semiology) หรือสัญศาสตร์ (Semiotics)’ อันหมายถึง

ศาสตร์ของเรื่องสัญญาณ (The Science of Signs) หรือการศึกษาเรื่องสัญญาณ (The Study of Signs) หรือระบบสัญญาณ (Sign Systems)¹⁴¹ ซึ่งจากการศึกษาของโซซูร์ทำให้เขาพบว่าภาษาเป็นระบบที่ประกอบด้วยหน่วยเล็กย่อยที่สุดเรียกว่า สัญญาณ (sign) ซึ่งเป็นระบบสื่อความหมายหรือความคิดต่างๆ เพื่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างมนุษย์ขึ้นในสังคม และเป็นระบบที่เป็นอิสระจากการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งคือ 2

1. ‘รูปสัญญาณ (signifier)’ คือ รูปเสียง พยัญชนะเสียงที่เปล่งออกมา เครื่องหมาย วัตถุ หรือภาพ

2. ‘ความหมายสัญญาณ (signified)’ คือ มโนทัศน์ (concept) หรือความหมาย (meaning) ที่โยงถึงรูปสัญญาณนั้น ๆ

เมื่อเกิดกระบวนการสื่อสารเช่น เมื่อเราสื่อสารคำว่า dog รูปสัญญาณคือ d-o-g สร้างสัญญาณในสมองของผู้รับสารว่า เป็นสัตว์สี่ขาชนิดหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญาณและความหมายสัญญาณนั้นเป็นไปตาม ‘ที่กำหนดไว้ (arbitrariness)’ ไม่มีเหตุผลที่แน่ชัดว่า ทำไมถึงเป็นคำเฉพาะนั้น ๆ แต่เนื่องจากความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ถูกกำหนดขึ้นผ่านกาลเวลา ทำให้คนในสังคมเข้าใจความหมายสัญญาณได้ตรงกัน โดยที่ dog จะไม่สามารถเป็นอย่างอื่นไปได้¹⁴²

ภาพที่ 26 แผนภาพแสดงการสื่อสารรูปสัญญาณไปสู่ความหมายสัญญาณ

แนวความคิดของเฟอร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ ในการศึกษาเรื่องสัญญาณดังกล่าว ได้ถูกนำไปใช้ในการวิเคราะห์และศึกษาในแวดวงวรรณกรรมตะวันตกเป็นอย่างสูง และได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นรากฐานที่สำคัญของสกุลทางความคิดทางวรรณกรรมศึกษาที่เรียกว่า ‘โครงสร้างนิยม (Structuralism)’ และ ‘หลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism)’ ในเวลาต่อมา¹⁴³

อย่างไรก็ตามระบบสัญญาณวิทยาของโซซูร์ยังมีขีดจำกัด เนื่องจากการให้ความหมายระหว่างคำต่อคำ ไม่สามารถให้ความหมายกับประโยคได้และอาจเกิดการบิดความหมายที่แท้จริงของคำใน

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

ประโยค อีกทั้งการให้ความหมายของระบบสัญลักษณ์วิทยาเป็นการให้ความหมายแบบด้านเดียวหรือ เนื่องจากไม่เปิดโอกาสให้กับบริบทอื่นๆหรือการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา จึงทำให้”ระบบปิด“ ระบบภายหลังนักคิดในสังคมนั้น ‘โพสต์โมเดิร์น (Postmodernism)’ หลายท่านได้หันมามองถึงปัญหาของโครงสร้างนิยมในช่วงทศวรรษที่ 1960 จนกลายเป็นสกุลทางความคิดใหม่ที่เรียกกันว่า ‘หลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism)’ เป็นการพัฒนาโครงสร้างนิยมไปอีกระดับหนึ่งโดยริเริ่มการวิจิจฉัยระบบสัญลักษณ์ อีกทั้งตั้งคำถามว่า ระบบสัญลักษณ์ประกอบด้วยสองส่วนคือ รูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์เท่านั้นหรือ และความหมายของรูปสัญลักษณ์หนึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับรูปสัญลักษณ์ตัวอื่น ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกันหรือแตกต่างกันเลยหรือสกุลความคิดแบบหลังโครงสร้างนิยมได้พยายามเข้ามาแก้จุดบอดของโครงสร้างนิยมในประเด็นดังกล่าว หลังโครงสร้างนิยมให้ความสำคัญกับความหมายของคำและรูปของประโยค¹⁴⁴

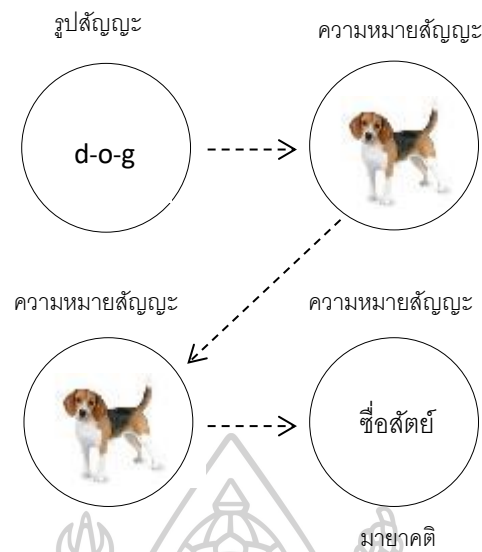
หลังโครงสร้างนิยมยังอธิบายว่า ความหมายของคำๆ หนึ่งนั้นมิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ยังขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างคำ ๆ นั้นกับคำอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น ความหมายในกรอบของหลังโครงสร้างนิยมคือ กระบวนการ ‘พลั้ว’ ระหว่าง ‘ความแตกต่างระหว่างรูปสัญลักษณ์และรูปสัญลักษณ์ (the play between the difference from signifier to signifier)’ ซึ่งไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบหนึ่งต่อหนึ่งอีกต่อไป และเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ตายตัว เช่น การจะเข้าใจถึงความหมายของคำว่า “dog” เราจำเป็นต้องรู้ถึงความหมายของคำอื่น ๆ ที่แตกต่างจากคำว่า “dog” ด้วย หรือการที่จะเข้าใจความหมายของ ‘สีแดง’ จะต้องเข้าใจถึงความหมายของสีอื่น ๆ ที่แตกต่างด้วย มิฉะนั้นสีแดงจะไม่มี ความหมายใด ๆ ต่อเราเลยดังนั้น สกุลความคิดแบบหลังโครงสร้างนิยมจึงวางอยู่บน ‘ตรรกะของความแตกต่าง (the logic of difference)’ ระหว่างรูปสัญลักษณ์หนึ่งกับรูปสัญลักษณ์อื่น ๆ¹⁴⁵

นักคิดและนักวิจารณ์วรรณกรรมในเชิงโครงสร้างนิยมชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง คือ โรลองด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) ได้ประพันธ์ผลงานชื่อ Mythologies ในปีค.ศ. 1957 ซึ่งเป็นงานรวบรวมบทความหลาย ๆ ชิ้นที่เคยได้รับการตีพิมพ์ในนิตยสารมาก่อน บาร์ตส์ได้ให้ความหมายของคำว่า ‘มายาคติ (mythology)’ ไว้ว่าคือ การสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการที่ทำให้รู้สึกว่าเป็น ‘ธรรมชาติ’ โดยไม่รู้ตัว (ความหมายแฝง) มายาคติเป็นการสร้างความหมายในระดับที่ลึกกว่าความหมายตามปกติ ซึ่งบาร์ตส์ได้อาศัย ‘สัญลักษณ์เชิงโครงสร้าง (Structural Semiotics)’ เป็นหลักในการพยายามค้นหาโครงสร้างความหมายของสิ่งต่างๆ ผ่านทางมายาคตินี้¹⁴⁶

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

ภาพที่ 27 แผนภาพแสดงการสื่อความหมายของรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์สู่มายาคติ

ข้อสรุปและการนำไปใช้

จากการศึกษาการรับรู้โดยหลักสัญวิทยา ทำให้เข้าใจการมองสิ่งต่างๆ รอบตัวเราอย่างมีความหมาย ซึ่งการแทนความหมายด้วยการใช้ระบบสัญลักษณ์เป็นความเข้าใจแบบเดียวกันทั้งสังคม จึงเป็นวิธีการสื่อความหมายโดยปราศจากคำพูดหรือตัวอักษร ซึ่งพบมากในการอ่านงานศิลปะแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น เป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อสื่อแนวความคิดออกไป

3.5 การรับรู้ความว่าง

ในการศึกษานี้จะใช้หลักการรับรู้เกี่ยวกับภาพ มาเป็นหลักในการวิเคราะห์ถึงที่มาของความว่าง จากกรณีศึกษาทั้งที่เป็นงานศิลปะและสถาปัตยกรรม นอกจากนี้หากพิจารณาลงไปรายละเอียดของหลักการรับรู้เกี่ยวกับภาพแล้ว จะพบว่ามีความหมายที่เป็นเรื่องของการจัดระเบียบของการรับรู้ที่สัมพันธ์กันในส่วนประกอบย่อยต่างๆ ซึ่งในส่วนนี้ผู้ศึกษาคิดว่าสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ที่แยกแยะ ทาวิธีการในการสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับความว่างได้ ประกอบด้วย ลักษณะดังนี้ 9

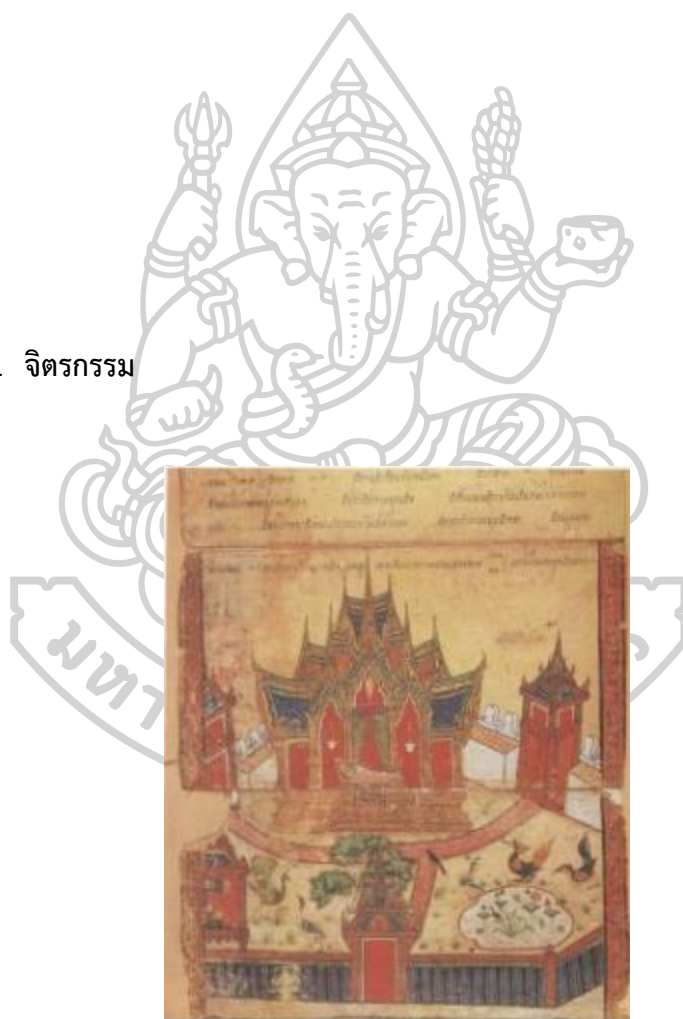
1. ภาพและพื้น (Figure and Ground)
2. การจัดรวมกลุ่ม (Proximity)
3. การหาความเหมือนและการจำแนกความแตกต่าง (Similarity and Difference)
4. การปิดล้อมและการสร้างความต่อเนื่อง (Closure and Continuation)
5. แนวแกน (Axis)
6. ดุลยภาพ (Balance and Symmetry)
7. ลักษณะของการจัดวาง (Orientation)
8. สันฐานหรือรูปลักษณะ (Configuration)

9.การสร้างภาพซ้ำ (Form Reproduction)¹⁴⁷

3.5.1 ความว่างในงานศิลปะ

จากการค้นคว้าข้อมูล พบว่ามีการสื่อความหมายถึงความว่างในงานศิลปะแขนงต่างๆ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางในการสื่อความหมายที่แตกต่างกัน ทั้งนี้สามารถใช้หลักสัญวิทยา และหลักการรับรู้ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ มาใช้วิเคราะห์ตีความได้

3.5.1.1 จิตรกรรม

ภาพที่ 28 มหานครนิพพานจากสมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี
ที่มา : วนา, สมุดภาพไตรภูมิ, 2561 กรกฎาคม 30 ,
<http://oknation.nationtv.tv/blog/vana//15/07/2008entry-1>

¹⁴⁷ ชินศักดิ์ ตันตจิกุล, "เอกสารคำสอน การรับรู้ทางสถาปัตยกรรม."

ภาพที่ 29 ‘มหานครนิพพาน’ จิตรกรรมสีฝุ่นบนกระดานสา สร้างสรรค์โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ ชลูด นิ่มเสมอ

ที่มา: กุหลาบสีชา, มหานครนิพพาน, 30 กรกฎาคม 2561,

<http://www.dhammajak.net/board/viewtopic.php?t=14582>

แบบแรก งานจิตรกรรมที่มีรากฐานมาจากงานจิตรกรรมไทย ไม่ว่าจะเป็นการวาดภาพจิตรกรรมในสมุดข่อยก็ดีหรือการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ก็ดี จะเน้นใช้ความสมบูรณ์ขององค์ประกอบของภาพ จะยังคงมีแนวแกนที่ชัดเจน มีดุลยภาพ มีการจัดวางจุดเด่นของภาพไว้ตรง ข้างเท่ากัน 2 กลาง ซึ่งเป็นจุดเด่นและจุดสำคัญที่สุดของภาพ แต่กลับปล่อยให้มีความว่าง เหลือไว้แต่กรอบรอบ (นอกOutline) ที่ทำให้นึกถึงท่าทางของพระพุทธเจ้าในปางปรินิพพาน แสดงให้เห็นถึงการสื่อนัยยะสำคัญอีกประการ คือ **นิพพาน** ที่สามารถสื่อได้ถึง **ความว่าง** ตรงกับหลักสัจยวิทยา มีรูปสัญลักษณ์คือ กรอบที่ว่าง มีความหมายสัญลักษณ์คือพระพุทธเจ้าปางปรินิพพาน และมีความหมายว่านิพพานหรือความว่างได้อีกด้วย

ภาพที่ 30 แผนภาพแสดงกรอบรอบนอกในภาพมหานครนิพพานที่สื่อถึงพระพุทธเจ้าปางปรินิพพาน

แบบที่สอง งานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย เป็นการลดทอนองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ให้เหลือน้อยลงและทำหน้าที่เป็นเครื่องมือถ่ายทอดทางแนวความคิดของศิลปินเท่านั้น ตัวอย่างเช่นผลงานจิตรกรรม **ชุดธรรมศิลป์** โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณชลูด นิ่มเสมอ ที่เกิดขึ้นจากการสนใจศึกษา

ธรรมะแล้วนำมาถ่ายทอดผ่านงานศิลปะ ด้วยการใช้องานจิตรกรรมไทยมาสร้างสรรค์และถ่ายทอดตามเทคนิคของตน ผนวกกับการใช้ทัศนศิลป์ที่มีความเรียบง่าย สงบ ด้วยเส้นสายที่คล้ายจะเกิดจากการวาดเพียงไม่กี่เส้น และการปล่อยพื้นที่ว่างของภาพให้แสดงลักษณะของความว่างและพื้นผิวของกระดาษสาที่ขรุขระ ไม่เรียบให้ปรากฏเด่นชัด ให้ความรู้สึกเป็นธรรมชาติ ไม่ปรุงแต่ง ส่งผลให้ผู้ชมภาพเกิดความรู้สึกได้ใกล้ชิดและเข้าถึงความเป็นธรรมชาติที่ผ่อนคลายและสงบ ได้เป็นอย่างดี¹⁴⁸ ดังที่ศิลปินมีความคิดและเชื่อมั่นว่า...

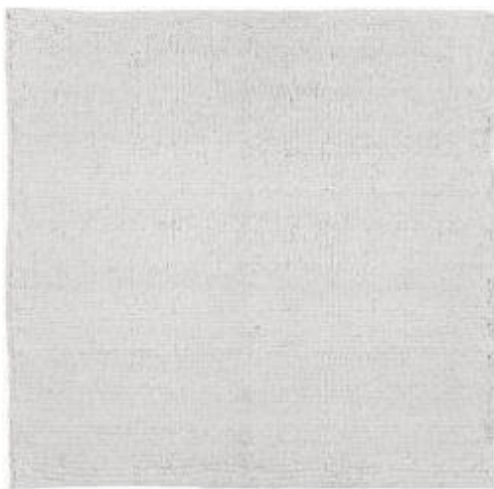
การนำรูปทรงและองค์ประกอบจากศิลปะไทย หรือสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนามาใช้ ก็เพียงเพื่อเป็นสื่อนำความคิด โนม่น้ำผู้ชมไปสู่ความรู้สึกดีงามตามความมุ่งหมายในการแสดงออกซึ่งถ่ายทอดออกมาจากสภาวะจิตใจที่มีธรรมะเป็นเครื่องล้อมเกลา ด้วยรูปแบบผลงานที่เรียบง่าย รูปทรงอันสงบนิ่ง และสีเส้นที่นุ่มนวลสะอาดตา สะท้อนความบริสุทธิ์ของจิตใจที่สงบนิ่งและปล่อยวาง อันเป็นผลมาจากสภาวะของสมาธิ ซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่ทำงาน และจากการศึกษาปฏิบัติธรรม¹⁴⁹

แบบที่สาม งานจิตรกรรมที่ก่อตัวขึ้นจากรากฐานแนวความคิดทางปรัชญาแห่งความมี ความไม่มี ในคำสอนเซน ได้ถูกนำมาศึกษา วิเคราะห์ ตีความและให้ความสนใจเป็นอย่างมากในวงการศิลปะ เนื้อหาสาระของงานโดยมากก็จะเป็นการสื่อสารถึงแก่นของปรัชญาหรือแนวทางการสอนของเซนที่ส่งผลต่อจิตใจผ่านงานศิลปะที่หลากหลายไปตามมุมมองและเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารของแต่ละคน ซึ่งการรับรู้หลักๆ จะเป็นการรับรู้ทางสายตาที่สื่อสารถึงความไม่มี ตัวอย่างงานศิลปะที่น่าเสนอเรื่องความไม่มี ได้แก่ Non-Being •Emptiness และงานสื่อผสมของSusan Weisberg

Non-Being •Emptiness เป็นนิทรรศการงานศิลปะร่วมสมัยที่จัดขึ้นที่ Tokyo Gallery+BTAP ประเทศญี่ปุ่น ประกอบไปด้วยผลงานของศิลปิน 6 คน curate โดย Wei Xiangqi แนวคิดหลักของนิทรรศการนี้คือการประเมินความคิดสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยของจีน โดยวิธีการชิมชั่งทางอารมณ์และจิตใจของผู้ชม พร้อมกับการใช้รูปทรง(Form) แบบใหม่และทฤษฎีเกี่ยวกับพื้นที่ว่าง(Theoretical Space) เพื่อเป็นเครื่องมือในการอ่านและอธิบายรูปลักษณะของงานอย่างน่าเลื่อมใส ความคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการพยายามค้นหาความรู้และมุมมองทางวัฒนธรรมแบบใหม่ โดยมองข้ามข้อจำกัดด้านภาษา มุ่งเน้นไปที่ความคิดเป็นหลัก Non-Being (ความไม่มี) มีความสัมพันธ์กับ Being (ความมีอยู่) ซึ่งคู่ตรงข้ามนี้มีนัยยะที่ค่อนข้างหลากหลาย ท้าทายทางความคิด โดยความไม่มีสื่อถึงการมองในสิ่งที่คงเหลือให้เห็นอยู่อย่างน้อยที่สุดเพียงเท่านั้น ส่วน Emptiness(ความว่าง) เป็นความบริสุทธิ์ของจิตวิญญาณ บางอย่างเกินหยั่งถึง และอยู่เหนือประสบการณ์ นอกจากสาระของความไม่มี ความว่าง ยิ่งไปกว่านั้นคืองานแต่ละชิ้นยังสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ชมได้ครุ่นคิดอยู่กับตนเองได้มากขึ้นอีกด้วย

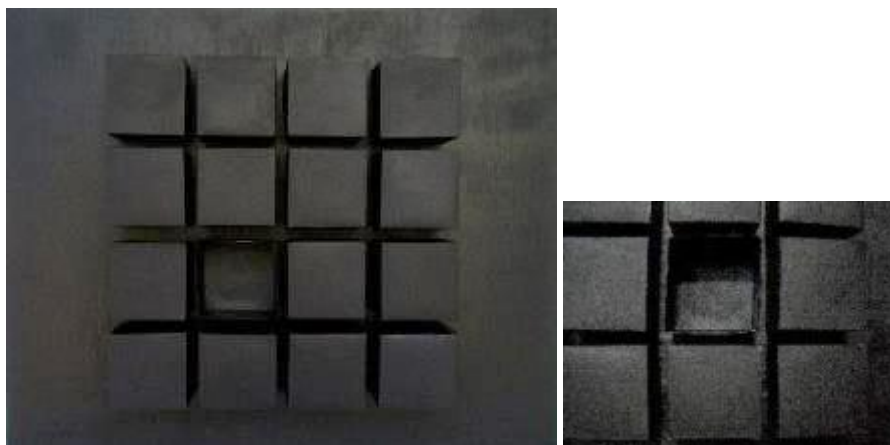
¹⁴⁸ วิริญญา ดวงรัตน์, "คติไตรภูมิในจิตรกรรมไทยร่วมสมัย," (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558)..125

¹⁴⁹ โอชนา พูลทองดีวัฒนา, จิตรกรรมฝาผนังของอาจารย์ชูลุด และผลงานย้อนหลัง (กรุงเทพฯ แพลนพรีนซ์ดีง จำกัด, 2556)..12

ภาพที่ 31 **Nothing** (2014) โดย Wang Lei
 ที่มา : Tokyo Gallery+BTAP, **Non-Being · Emptiness: An Intellectual Dimension of Contemporary Art**, 24 กุมภาพันธ์ 2561, <http://www.tokyo-gallery.com/en/exhibitions/inbeijing/post-202.html>

งานสื่อผสมของในหัวข้อ Form Does Not Differ from Emptiness โดย Susan Weisberg มีแนวคิดมาจากแนวคิดหลักของศาสนาพุทธมหายาน ที่ถูกกล่าวถึงในปรัชญาปริมาตา หฤทัยสูตร (The Heart Sutra) กล่าวไว้ว่า รูปทรงนั้นไม่ต่างจากความว่าง, วัสดุ, ความจริงของโลก ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตต่างมีความยึดมั่นถือมั่น ทั้งรูปแบบและอัตลักษณ์ดำรงอยู่ในโลกแห่งความจริงนี้ ทั้งๆ ที่ทุกสิ่งคือความว่างเปล่า นั่นคือทุกอย่างเชื่อมต่อกันไม่แยกจากกัน ซึ่งอาจทำความเข้าใจโดยใช้เพียงหลักเหตุและผลอย่างเดียวนั้นคงไม่ได้ ศิลปินพยายามที่จะถ่ายทอดความคิดนี้ โดยใช้ 2 รูปแบบพื้นฐาน คือกล่องและหลุม กล่องดูเหมือนจะเป็นรูปทรงที่เมื่อมองแล้วรับรู้ได้ว่าภายในว่างเปล่า และความว่างเปล่านั้นคือสิ่งที่ทำให้มันเป็นกล่องได้ และเมื่อเราจัดเรียงมันใหม่เราจะมีส่วนร่วมในความว่างเปล่ามากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเกิดเงาระหว่างกล่องที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเคลื่อนย้าย และการเปลี่ยนแปลงของแสง คำถามคือ เงาของวัตถุเปล่าคือความว่าง? หรือความว่างภายในกล่องก่อให้เกิดเงา? พื้นที่ระหว่างกล่องคือความว่างหรือรูปทรง? จะเห็นว่าศิลปินพยายามสร้างสรรค์งานแล้วตั้งคำถามกับมัน และเมื่อมีเกิดมีหลุมอยู่ที่จุดหนึ่งของชิ้นงาน หลุมจึงดูเป็นความว่างเปล่าอย่างแท้จริง แต่ก็ยังเหลือเค้าโครงของรูปทรงกล่องอยู่ ดังนั้นจึงเกิดคำถามอีกว่า สิ่งที่เราเห็นคือความว่างเปล่าหรือรูปทรง? หรือแท้จริงและรูปทรงกับความว่างเปล่าคือสิ่งเดียวกัน บางทีการตั้งคำถามอาจเป็นคำตอบที่ดีที่สุด งานศิลปะชิ้นนี้จึงเป็นเพียงการนำเสนอให้ผู้ชมได้ขบคิด หรือเกิดความสงสัย

ภาพที่ 32 Untitled (2010) เทคนิค Mixed media on board โดย Susan Weisberg
 ที่มา : Susan Weisberg Art, Form Does Not Differ from Emptiness, 24 กุมภาพันธ์ 2561,
<https://sweisberg.wordpress.com/form-does-not-differ-from-emptiness>

ภาพที่ 33 Empty Shadow (2009) เทคนิค Mixed media on panel
 ที่มา : Susan Weisberg Art, Form Does Not Differ from Emptiness, 24 กุมภาพันธ์ 2561,
<https://sweisberg.wordpress.com/form-does-not-differ-from-emptiness>

3.5.1.2 ประเภทประติมากรรม

งานประเพณีประติมากรรมที่มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความว่าง พบในการสร้างสรรค์งานศิลปะของศิลปินชาวอังกฤษ เชื้อสายอินเดีย ชื่อ ANISH KAPOOR อย่างค่อนข้างเด่นชัด โดยส่วนตัวศิลปินเองมีแนวคิดที่ว่า “การสร้างวัตถุที่ไม่ใช่วัตถุ สร้างช่องว่างในพื้นที่ สร้างบางสิ่งที่ปกติไม่มีอยู่จริง” โดยวิธีการนำเสนอผ่านรูปทรง (Form) ที่เรียบง่าย และสร้างให้เกิดมิติที่ไม่สามารถประมาณ ไม่สามารถประเมินความตื้นลึก หรือความแท้จริงของวัตถุได้ แต่ต้องการกระตุ้นจินตนาการให้ผู้ชมรับรู้ถึง Space ที่ไร้ตัวตนภายในวัตถุ และสร้างประสบการณ์รับรู้เรื่องที่เขาสนใจ อย่างเช่น เรื่องโลก สวรรค์ จักรวาล ความศักดิ์สิทธิ์ และรับรู้ได้ถึงความว่าง ความสงบนิ่ง

ภาพที่ 34 Gathering Clouds I, II, III, IV (2014) โดย ANISH KAPOOR
ที่มา: Image provided by Kukje Gallery, Anish Kapoor, 24 กุมภาพันธ์ 2561,
<https://frieze.com/event/anish-kapoor>

ภาพที่ 35 Oracle (1990-2002) โดย ANISH KAPOOR
ที่มา: Quinn M. Oracle by Anish Kapoor, 24 กุมภาพันธ์ 2561,
<https://curiator.com/art/anish-kapoor/oracle>

จะเห็นว่าแม้แนวความคิดจะมีที่มาจากสิ่งเดียวกันแต่การรับรู้ก็สามารถทำให้แตกแขนงออกไปได้หลากหลายมุมมอง และแต่ละความคิดต่างก็ไม่มีคำตอบที่ตายตัวเช่นกัน เนื่องจากความว่างมีลักษณะเป็นนามธรรม ในการค้นหารูปทรงนามธรรมภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องความว่างจึงถูกถ่ายทอดได้หลากหลายขึ้นอยู่กับการตีความของแต่ละคน ในงานประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ก็มีการแสดงออกถึงนามธรรมทางความว่างออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมที่อาจเรียกว่าเป็นการดัดแปลงพุทธปฏิมาในลักษณะเรียบง่าย และแสดงออกถึงความสงบ ความบริสุทธิ์ ก็เป็นการตีความอีกรูปแบบหนึ่งของศิลปิน ตัวอย่างเช่น ผลงานของอาจารย์นนทิวรรณ จันทนะพะลิน เป็นการสร้างสรรค์โดยเน้นเนื้อหาสาระของการแสดงออกในเนื้อหา “ ความว่าง ” ต้องการสื่อความหมายในสาระจากคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เป็นที่พึ่งที่ระลึกอันประเสริฐสุดของมวลมนุษยชาติ

ภาพที่ 36 หนึ่งในผลงานชุด ความว่าง ชื่อ“อัปปานาสมาธิ”¹⁵⁰ โดย อ.นนทิวรรณ จันทนะผะลิน
ที่มา : ผลงาน นนทิวรรณ จันทนะผะลิน, อัปปานาสมาธิ, 27 กุมภาพันธ์ 2561,
<http://www.thaiartproject.org/nontiva3.htm>

3.5.2 ความว่างในสถาปัตยกรรม

ในส่วนแรกเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งที่มีลักษณะคาบเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมตัวอย่างเช่น งานของ James Turrell ศิลปินร่วมสมัยชาวอเมริกัน งานของเขาจัดอยู่ในประเภทศิลปะจัดวาง มีการใช้แสงธรรมชาติและแสงประดิษฐ์ให้มาเป็นเนื้อหาหลักของงาน โดยประกอบกับการจัดวางแสง พื้นที่ และปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenon) เป็นสำคัญ

ลักษณะของงานจะเป็นการประกอบกันของ พื้น ระนาบ และช่องว่าง มีแนวแกนที่ชัดเจน มี ดุลยภาพ 2 ข้างเท่ากัน รับรู้ได้ถึงภาพและพื้นที่ ภาพที่ 37 ใช้การจัดวางเพื่อนำสายตาไปยังระนาบ สีเหลี่ยม โดยมีการประกอบกันของช่องว่างรูปสี่เหลี่ยมด้านบน และระนาบสีเหลี่ยมด้านล่างที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนภาพสะท้อนของช่องสี่เหลี่ยมด้านบนและเนื้อหาภายใน คือท้องฟ้าอันแสดงถึงความ กว้างใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด บรรยากาศของพื้นที่จึงเป็นการปิดล้อมที่สร้างการรับรู้พื้นที่สี่เหลี่ยม และมีจุด สนใจเดียวคือระนาบสีเหลี่ยมที่เส้นนำสายตาพาไป ส่วนภาพที่ 38 ใช้การจัดวางคล้ายคลึงกับภาพ แรก ต่างกันตรงที่การเจาะช่องว่างด้านบนเป็นรูปวงกลม ประกอบกับรูปวงกลมด้านล่างที่ทำหน้าที่ เสมือนภาพสะท้อนของช่องวงกลมด้านบน และการปิดล้อมอย่างสมบูรณ์แบบด้วยผนังโค้งสอดคล้อง กับการเจาะช่องวงกลม ทำให้เกิดการรับรู้พื้นที่วงกลม และมีจุดสนใจเดียวคือช่องวงกลมด้านบนที่

¹⁵⁰ อัปปานาสมาธิ คือ อากาโรที่จิตรวมเข้าสนิทสนม ตัดอารมณ์ทั้งปวงขาดสิ้น และถอน สละออกจากอุปาทาน แล้วเข้าร่วมกำลังสติ สมาธิและปัญญาให้มีกำลังสมบูรณ์ผ่องใส สว่างแจ่มจ้าอยู่ โดยลำพังดวงเดียว ไม่เกาะเกี่ยวด้วยอุปาทานใดๆ

เห็นท้องฟ้า และการเปลี่ยนแปลงของท้องฟ้าในช่วงเวลาต่างๆ ทั้งสองอาคารเหมือนกัน คือใช้การเปิดมุมมองให้ท้องฟ้าได้เป็นส่วนหนึ่งในอาคาร ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรากฏการณ์วิทยา ตามแนวความคิดที่ผู้ออกแบบได้วางไว้

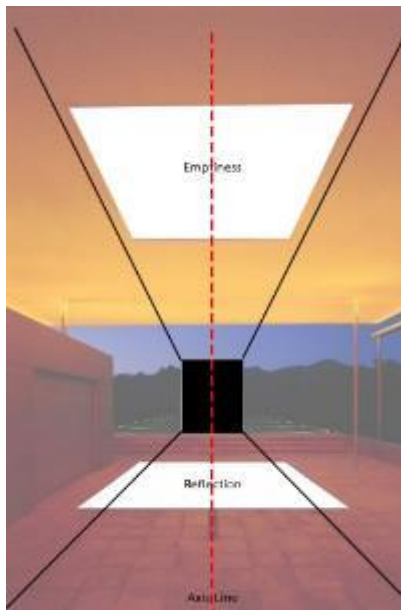

ภาพที่ 37 Sky mass (2003) โดย James Turrell

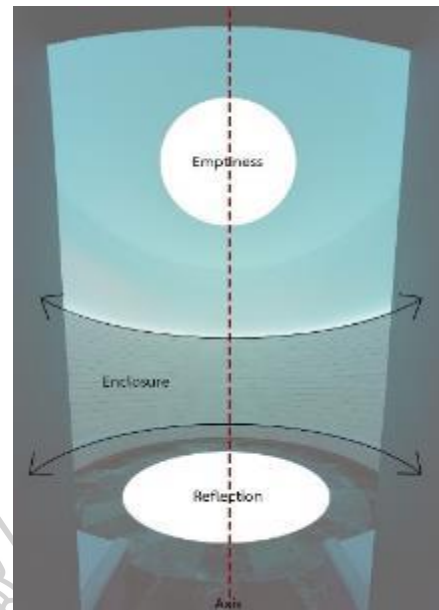
ที่มา: stonescape, THE PAVILION,
POOL HOUSE AND POOL, 12
กุมภาพันธ์ 2561,
<http://www.stonescape.us>

ภาพที่ 38 Stone sky(2005) โดย James Turrell

ที่มา: Sight Unseen, 12 กุมภาพันธ์
2561, <https://www.pinterest.com/>

ภาพที่ 39 แผนภาพแสดงการจัดวาง
องค์ประกอบของงาน Sky mass (2003)
โดย James Turrell

ภาพที่ 40 แผนภาพแสดงการจัดวาง
องค์ประกอบของงาน Stone sky
(2005) โดย James Turrell

นอกจากนี้ยังมีความว่างที่ไม่ใช่แค่การรับรู้ทางสายตา แต่เป็นการเข้าไปในพื้นที่ (Space) แล้วรับรู้ได้ถึงความไม่มีที่สิ้นสุด (อนันตะ) ซึ่งเป็นการเปิดประสบการณ์ใหม่แก่ผู้ใช้งาน อย่างเช่นงาน apani, 2011 (the Pavillion in Biennale di Venezia) ที่สร้างสรรค์โดย James Turrell เช่นกัน ซึ่งเขาต้องการสร้างประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกับ "Ganzfeld"¹⁵¹ เป็นคำภาษาเยอรมันที่ใช้อธิบายถึงปรากฏการณ์การสูญเสียการรับรู้เชิงลึกทั้งหมดเช่นเดียวกับประสบการณ์สูญเสียการมองเห็นสี¹⁵² (การสูญเสียการมองเห็นสีเนื่องจากการเร่งแสงอย่างรวดเร็ว) เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนสีของแสงไปเรื่อยๆ ผันงของห้องใช้ผนังที่เรียบ ไร้ขอบ ไร้มุม มวลของบรรยากาศรอบตัวจึงถูกห่อหุ้มด้วยความว่างที่ไร้รูปร่างและรูปทรง ด้วยความไร้ขอบเขตนี้ทำให้ผู้ใช้งานรู้สึกสูญเสียความเป็นตัวตนและรู้สึกโดดเดี่ยว

¹⁵¹ การทดลอง Ganzfeld (Ganzfeld experiment) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงโทรจิต ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าขาดการทำซ้ำและการควบคุมที่ไม่ดี

¹⁵² James Turrell, "Ganzfelds," (James Turrell, 2018).

ภาพที่ 41 APANI (2011) โดย James Turrell

ที่มา: James Turrell, **GANZFELDS**, 2561 กุมภาพันธ์ 24 ,

<http://jamesturrell.com/work/type/ganzfeld>

งานของ James Turrell อีกงานที่นับว่าสร้างชื่อเสียงให้กับเขาเป็นอย่างมากก็คือ "House of Light" โดยความต้องการของ Fram Kitagawa เดิมที่ต้องการสร้าง " meditation house" ซึ่ง Turrell ได้แรงบันดาลใจจากหนังสือ "In Praise of Shadows" (เอิรเงาสลัว) ที่เขียนขึ้นโดย Junichiro Tanizaki หลังจากนั้นเขาก็ได้แนวคิดที่จะสร้างบ้านในลักษณะสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมของภูมิภาคนี้ เนื้อหาสำคัญของงานคือตระหนักถึง "โลกแห่งความมืดที่เราสูญเสียไป" เช่นเดียวกับ Tanizaki เขียนว่าเป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถสัมผัสกับแสงสว่างได้โดยการเชื่อมโยงแสงเข้ากับแสงภายนอก แสงด้านนอกท้องฟ้าสว่างไสว เขาออกแบบให้หลังคาที่สไลด์ได้เพื่อให้มองขึ้นไปบนท้องฟ้าผ่านเพดานที่เปิดอยู่ เมื่อ Tanizaki อธิบายว่า "ในการทำให้ตัวเรามีที่อยู่อาศัยเราพอดีกับการกางร่มเพื่อโยนเงาบนพื้นโลกและในแสงสีอ่อน ๆ ที่เราใส่กันในบ้าน (...) ถ้าหลังคาของ บ้านญี่ปุ่นเป็นร่มกันแดดหลังคาบ้านตะวันตกไม่เกินหมวก" บ้านที่ออกแบบของฉันควรมีหลังคาเป็นร่มกันแดด ร่มกันแดดให้ร่มเช่นเดียวกับร่มกันแดดเพื่อเปิด แสงท้องฟ้ามีลักษณะแตกต่างกันในเวลากลางวันและกลางคืน

ภาพที่ 42 House of light มุมมองจากด้านหน้า
 ที่มา : James Turrell, **House of light**, 12 กุมภาพันธ์ 2561,
<http://hikarinoyakata.com/eng/space>

ภาพที่ 43 ภายใน House of light เมื่อเปิดหลังคาเลื่อน จะเห็นแสงที่เปลี่ยนไปและสีของท้องฟ้าผ่านช่องเปิดรูปสี่เหลี่ยม

ที่มา : James Turrell, **House of light**, 12 กุมภาพันธ์ 2561,
<http://hikarinoyakata.com/eng/space>

นอกจากนี้สถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงความว่างในแบบเซน หรือความว่างที่เน้นไปทางด้านจิตใจของผู้ใช้สอยเป็นหลักใหญ่ จะเห็นได้จากการออกแบบห้องพิธีชงชา (Tea Ceremony Room) ในประเทศที่สอนปรัชญาเรื่องความว่างอย่างประเทศจีนและญี่ปุ่น ก็นำแนวความคิดเรื่องความว่างนี้ มาเป็นหัวใจหลักในการออกแบบห้องพิธีชงชา ที่เน้นเรื่องสมาธิ โดยสิ่งสำคัญสำหรับพื้นที่ที่ใช้ในการทำสมาธิคือ การปิดผนึกการรับรู้ทางประสาทสัมผัสจำนวนมากมายจากโลกภายนอก เพื่อจัดความ

ยุ่งเหยิงทั้งหลายในชีวิตประจำวันออกไป ด้วยการออกแบบที่เน้นความเรียบง่าย (Simply) แต่สามารถชำระล้างจิตใจของผู้ใช้งานได้

ภาพที่ 44 Small tea-ceremony room "Kourin-an", Japan
ที่มา: Chashitu-2, 12 กุมภาพันธ์ 2561, <http://www1.kcn.ne.jp/~jikoin/photo-09.html>

อาจกล่าวได้ว่า คงเป็นไปไม่ได้ "ความว่างนั้นสัมพันธ์กับความเงียบและนำไปสู่ความสงบ" หากต้องการความสงบโดยที่ปราศจากความเงียบและความว่าง ทั้งในเชิงบริบทสภาพแวดล้อม และในด้านจิตใจ ความเงียบและความวิเวกจะช่วยให้เราเข้าถึงความสันโดษทั้งในแง่กาลเวลาและสถานที่ นี่คือการอัศจรรย์อย่างข้ามกาลเวลาของจิตสำนึก

โรนัลด์ บลิต ตั้งข้อสังเกตว่า เสียงดังทำให้เราได้ยินน้อย ความเงียบทำให้เราได้ยินเสียงที่น่าอัศจรรย์¹⁵³

ประสบการณ์ในพิธีชา น่าจะสะท้อนพลังความสงบ ซึ่งเป็นหัวใจของวัฒนธรรมญี่ปุ่นโบราณได้ดีที่สุด พิธีนี้ทำให้เราจัดสิ่งที่ไม่จำเป็น เน้นคุณค่าของความเรียบง่าย หรือสิ่งที่เรียกว่า ความ "การเน้นความเงียบ เห็นได้ในปฏิสัมพันธ์" ะเมียดละไมแห่งจิตลึกลับระหว่างมิตร โดยไม่ต้องใช้คำพูด การพิจารณาเครื่องใช้เรียบง่ายเพียงไม่กี่ชิ้น สถานที่ประกอบพิธีนั้นมีความเป็นพื้นบ้านอย่างไม่เสแสร้ง มุ่งหมายสู่ชีวิตด้านใน ดังที่ แนนซี วิลสัน รอสส์¹⁵⁴ กล่าวถึงประสบการณ์ซึ่งเธอได้ประสบในพิธีชาว่า เป็นที่พำนักแห่งความว่ "างณ ที่นั่น ขณะกาท้มน้ําเดือดเบาๆ ใอน้ําค่อยๆ ซ่าน " อยู่มนห้องเงียบสงบ ห้องนั้นเสมือนอยู่ในสภาวะไร้กาลเวลา ความผสมกลมกลืนกับความสงบนั้น

¹⁵³ จอห์น เลน, พลังความเงียบ: เปิดพื้นที่เพื่อสร้างสรรค์, trans. สดใส ชันติวงรงค์, 2 ed. (กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษิต บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, 2556). 22

¹⁵⁴ Nancy Wilson Ross นักประพันธ์ชาวอังกฤษผู้มีอิทธิพลในด้านศาสนาตะวันออก เธอเขียน 'โรงละครของ Noh และคาบุกิ', 'นามธรรม', 'สวนของหินและการกวาดทราย', 'ความหมายที่อยู่เบื้องหลังพิธีชา' - ทั้งหมดนี้แนะนำมิติใหม่ในงานศิลปะ, และลดความหยิ่งในฐานะ "สมัยใหม่" ที่มีความหมายทั้งในตะวันออกและตะวันตก

องที่ซึมซ่าน อยู่ในบรรยากาศนำสู่ความศักดิ์สิทธิ์น่าเลื่อมใส ในจิตวิญญาณแห่งเซน บรรยากาศเช่นนี้
สงบของอดีตก่อนยุคอุตสาหกรรม¹⁵⁵

มีคำเซนกล่าวไว้ว่า “Form is emptiness and very emptiness is form”¹⁵⁶ อาจสื่อได้ว่า
รูปร่างหรือรูปทรงของพื้นที่ต้องมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ถึงความว่าง หรือส่งเสริมให้ผู้ใช้งานเกิด
ความว่างในจิตใจ ทำให้บรรยากาศโดยรวมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ประกอบกับลักษณะของพิธีชง
ชาที่เต็มไปด้วยความเงียบสงบ และการใช้สมาธิอย่างสูง จึงทำให้ห้องพิธีชงชาเป็นห้องที่ว่างและ
สงบ อย่างแท้จริง เป็นไปตามปรัชญาแห่งความว่างอย่างเซน

ภาพที่ 45 การวางผังบริเวณห้องพิธีชา

ที่มา: Japanese Tea Ceremony, 2561 สิงหาคม 12 ,
<http://www.bookmice.net/darkchilde/japan/jtea.html>.

¹⁵⁵ จอห์น เลน. **พลังความเงียบ: เปิดพื้นที่เพื่อสร้างสรรค์**. แปลโดย สดใส ชันติ
รพวงศ์. ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สายส่งศีกษิต บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, 2556). 36

¹⁵⁶ Michael Freeman, *Meditative Space* (United States of America:
UNIVERSE PUBLISHING, 2005).

ภาพที่ 46 การวางผังห้องพิธีชา

ที่มา: Japanese Tea Ceremony Rooms and Tearooms, **Japanese tea ceremony**, 12 สิงหาคม 2561, <http://japanese-tea-ceremony.net/tearooms.html>.

ส่วนประกอบต่างๆ ของห้องพิธีชา

1. ประตูบานเลื่อน กุด้วยกระดาษ มีลักษณะเรียบง่าย
2. ไม้สนที่ใช้เป็นเสาค้ำยัน ให้ความรู้สึกสุขุม มีสมาธิ
3. ไม้ทาบหลัง เป็นส่วนโครงสร้างและสามารถใช้แขวนแจกันดอกไม้ได้
4. ภาพม้วนที่มักมีการเขียนตัวอักษรหรือภาพวาด เช่นบทกวี Waka ภาพทิวทัศน์, ดอกไม้, นกและอื่นๆ เป็นจุดบอกข้อมูลในการประกอบพิธีชาแต่ละวัน และเป็นส่วนที่อธิบายถึงฤดูร้อนอีกด้วย
5. คานพื้น
6. วัสดุรองพื้น

และนอกจากห้องพิธีชาแล้ว ในงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในญี่ปุ่นก็มีการนำแนวคิดทางปรัชญาเซน มาใช้ในการออกแบบ อย่างเช่นงานของ Tadao Ando สถาปนิกชาวญี่ปุ่นที่มีความสนใจในปรัชญาเซนอยู่แล้ว ประกอบกับการที่ชอบเข้าวัดเก่าแก่ในญี่ปุ่น ทำให้ซึมซับบรรยากาศ และการรับรู้จากพื้นที่ (space) จากการศึกษาของ ชัยยศ อิชัญญ์วรพันธุ์ ใน “รู้สึก และนึกคิด เรขาคณิตของ ทาดาโอะ อันโด” แสดงให้เห็นว่าอันโด มีแนวคิดของเซนเกี่ยวกับพื้นที่ไร้ศูนย์กลาง มุ่งเน้นให้ผู้ใช้สามารถมีสมาธิ เอื้อต่อการกลับไปเพ่งพิจารณาค้นหาความเป็นตัวของตัวเองอีกครั้ง และให้ผู้ใช้งานอยู่กับพื้นที่ได้มากขึ้นซึ่งทำให้เพิ่มความเข้าใจในตนเองได้มากขึ้น โดยมีได้กำหนดศูนย์กลางของพื้นที่แต่อย่างใด ช่วยให้คุณภาพของพื้นที่บรรลุถึงนามธรรมที่ว่าด้วยการสร้างศูนย์กลางขึ้นมาที่ผู้ใช้ในขณะใดขณะหนึ่งของช่วงเวลาด้วย¹⁵⁷ อีกทั้งสอดคล้องกับหลักคำสอนของท่านพุทธทาสว่าด้วยเรื่องจิตว่าง คือจิตเป็นสมาธิ ไม่ฟุ้ง

Ando ใช้การรับรู้เชิงนามธรรมข้างต้นนี้มาเป็นแนวคิดในการออกแบบ ตัวอย่างเช่น วิหารแห่งลม บนภูเขาเรือโคโค (Church of the Wind) เป็นโบสถ์คริสต์ขนาดเล็ก เป็นการผนวกกันระหว่างพื้นที่ทางศาสนาและธรรมชาติ ที่มีการออกแบบลำดับการเข้าถึงก่อนถึงโบสถ์ ด้วยทางเดินที่ทอดยาว การเปลี่ยนทิศทางแบบ 90 องศา ไม่แบ่งภายในหรือภายนอกจึงสามารถสัมผัสกับธรรมชาติได้ ก่อให้เกิดสมาธิในช่วงก่อนเข้าถึงโบสถ์ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับทางเดินก่อนเข้าวัดชิเซ็นโด (Shisendo) วัดเก่าแก่ในเกียวโต

¹⁵⁷ ชัยยศ อิชัญญ์วรพันธุ์, **รู้สึกและนึกคิด เรขาคณิตของ ทาดาโอะ อันโด**. ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: คอร์ปอเรชั่นโพรตี, 2551).125

ภาพที่ 47 Shisendo Temple's rustic gate, Kyoto, Japan
 ที่มา: taleofgenji, **Shisendo Temple, Kyoto**, 2561 สิงหาคม 12 ,
<http://www.taleofgenji.org/shisendo.html>

ภาพที่ 48 Chapel of the Wind, Mount Rokko, Japan
 ที่มา: Tadao Ando, **Chapel of the Wind, Mount Rokko, Kobe, Japan**, สิงหาคม 12
 2561, <http://www.flickrriver.com/photos/27966213@N08/6662743063/>

นอกจากความว่างที่รับรู้ในจากความหมายเชิงนามธรรมแล้ว การรับรู้ถึงความไม่มีที่สิ้นสุดก็ดูเหมือนจะมีปรากฏให้เห็นควบคู่กันกับการรู้สึกถึงความว่างอยู่ด้วยเสมอ ตัวอย่างเช่นงาน Hyogo Prefectural Museum of Art ประเทศญี่ปุ่น อันโดะออกแบบให้บันไดแนบไปกับผนังโค้ง ทำให้เกิดเส้นโค้งของบันไดที่ให้ความรู้สึกต่อเนื่อง ไม่สิ้นสุด และนำผู้ใช้งานเดินทางจากพื้นที่ปิดล้อมแบบสมบูรณ์ไปสู่พื้นที่เปิดโล่งอย่างฉับพลัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่างได้ในชั่วขณะ

ภาพที่ 49 บันไดใน Hyogo Prefectural Museum of Art
 ที่มา : fallowstore, [hyogo prefectural museum](https://www.tumblr.com/search/hyogo%20prefectural%20museum), 2561 กุมภาพันธ์ 12,
<https://www.tumblr.com/search/hyogo%20prefectural%20museum>

ตารางที่ 1 แสดงปัจจัยที่ทำให้เกิดความว่าง

แนวคิด ความว่าง	ชิ้นงาน	รูปทรง	แสง	วัสดุ	การจัดวาง องค์ประกอบ คู่ตรงข้าม

ความว่าง ตามแนวคิด พุทธปรัชญา		•				•	•
		•	•	•			
		•				•	•
		•		•		•	•

แนวคิด ความว่าง	ชิ้นงาน	รูปทรง	สี	วัสดุ	การจัดวาง องค์ประกอบ	คู่ตรงข้าม

ความว่าง ตามแนวคิด พุทธปรัชญา		●	●			
		●	●	●	●	
		●		●	●	

3.5.3 สรุปเรื่องความว่าง

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความว่างผ่านงานศิลปะและงานสถาปัตยกรรมทำให้ทราบว่า ความว่างที่เกิดขึ้นในงานศิลปะ และงานสถาปัตยกรรม สามารถแยกพื้นฐานของแนวความคิดออกเป็น แบบคือ ความว่างที่เกิดจากแนวคิดที่ต้องการสื่อสารถึงความรู้สึกว่างเมื่อประสาทสัมผัส 2 พื้นฐานของมนุษย์มากระทบกับวัตถุใดๆ เกิดความรู้สึกถึงความไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนอีกแบบคือ ความว่างที่มีแนวคิดพื้นฐานมาจากพุทธปรัชญา ซึ่งงานในแนวนี้นี้จะเน้นไปที่ตัวบุคคลผู้รับรู้เป็นส่วนใหญ่ หลักการสำคัญก็คือ เมื่อประสาทสัมผัสพื้นฐานของเราไปกระทบกับวัตถุใดๆ แล้วทำให้ต้องหยุดการรับรู้อื่นๆ แล้วครุ่นคิดอยู่กับสิ่งที่พบ ทำให้เกิดสมาธิและตั้งใจให้อยู่กับตนเองมากขึ้น เมื่อนำเรื่องของการเข้าสู่สุญญตาตามหลักพุทธปรัชญามาเชื่อมโยงกับการรับรู้เรื่องความว่าง จะได้ว่า ในการเข้าสู่สุญญตา ขั้นแรกควรจะต้องมีจิตเป็นสมาธิเสียก่อน ซึ่งต้องเริ่มจากพื้นที่ที่สงบ จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนการละและกำหนดจิตสู่ความว่าง หรือจากมี ไปสู่ความไม่มี ซึ่งสามารถสร้างการรับรู้โดยการสร้างจุดโฟกัส และการใช้พื้นที่ปิดล้อมเพื่อปิดกั้นการรับรู้อื่นๆ ที่อยู่ภายนอกที่จะเป็นอุปสรรคต่อการเกิดสมาธิ เห็นได้จากการรับรู้ความว่างผ่านงานศิลปะหรืองานสถาปัตยกรรมที่ทำให้คนต้องหยุดดูเพื่อครุ่นคิด อย่างเช่นงาน Gathering Clouds I, II, III, IV (2014) โดย Anish Kapoor และงาน Nothing (2014) โดย Wang Lei เมื่อผู้ชมเริ่มมีสมาธิแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการเข้าสู่สุญญตาคือต้องเข้าใจโลกเสียก่อน กล่าวคือ เข้าใจความเป็นธรรมดาในสังขธรรมของธาตุต่างๆ ทางธรรมชาติ

การไม่ไปปรุงแต่งเป็นอารมณ์ การรับรู้ที่สอดคล้องกันคือ การเข้าสู่ธรรมชาติ ตัวอย่างเช่นงานของทาตาโอะ อันโตะ และงานของ James Turrell มีการใช้ธรรมชาติมาเป็นส่วนหนึ่งของงาน โดยเฉพาะเรื่องของการเปิดมุมมอง ซึ่งเป็นการสร้างการรับรู้ทางสายตาได้ดีที่สุด ขั้นตอนต่อไปก็คือ ความไม่มีซึ่งความไม่มีตามลำดับคือเหลืออย่างน้อยที่สุด หรืออาจไม่มีอะไรอยู่เลยแต่ก็ยังมีความตัวตนของเราอยู่ ซึ่งจะเป็นการรับรู้ถึงตัวตนของเราเพียงผู้เดียวในพื้นที่ว่างเปล่า และการจะเข้าถึงความว่างเปล่าอย่างที่ไม่เหลืออะไรเลยคือ การละทิ้งตัวตน ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติกัมมัฏฐานเท่านั้น และความว่างที่พบจากตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

1. ความว่างที่เกิดจากคู่ตรงข้ามกันระหว่างความมี กับความไม่มี
2. ความว่างที่เกิดจากการเข้าถึงธรรมชาติ (สัจธรรม)
3. ความว่างที่เกิดจากการรับรู้ถึงความไม่มีในแง่ของ รูปร่าง รูปทรง ขอบเขต และความรู้สึก
4. ความว่างที่เกิดจากการปิดกั้นประสาทสัมผัสของการรับรู้จากภายนอก

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความว่างได้แก่

1. ลำดับการเข้าถึง (Sequence)
2. สี (Colour)
3. วัสดุ (Materials)
4. ความต่อเนื่อง (Continuity)
5. คู่ตรงข้าม (Contrast)

บทที่ 4

แนวความคิดในการออกแบบ

ในบทนี้จะเป็นการประมวลผลที่ได้จากการศึกษาหลักธรรมว่าด้วยเรื่องสุญญตา และการรับรู้ถึงความว่างในงานสถาปัตยกรรม นำมาใช้ในการสรุปเนื้อหาสำคัญของโครงการ วิธีการที่จะนำมาใช้ในการออกแบบภายใต้รูปลักษณ์แบบสถาปัตยกรรมไทยที่สร้างการรับรู้ถึงพุทธธรรม รวมถึงสร้างพื้นที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม จากนั้นจึงจะเข้าสู่กระบวนการเลือกที่ตั้งโครงการอันเหมาะสม

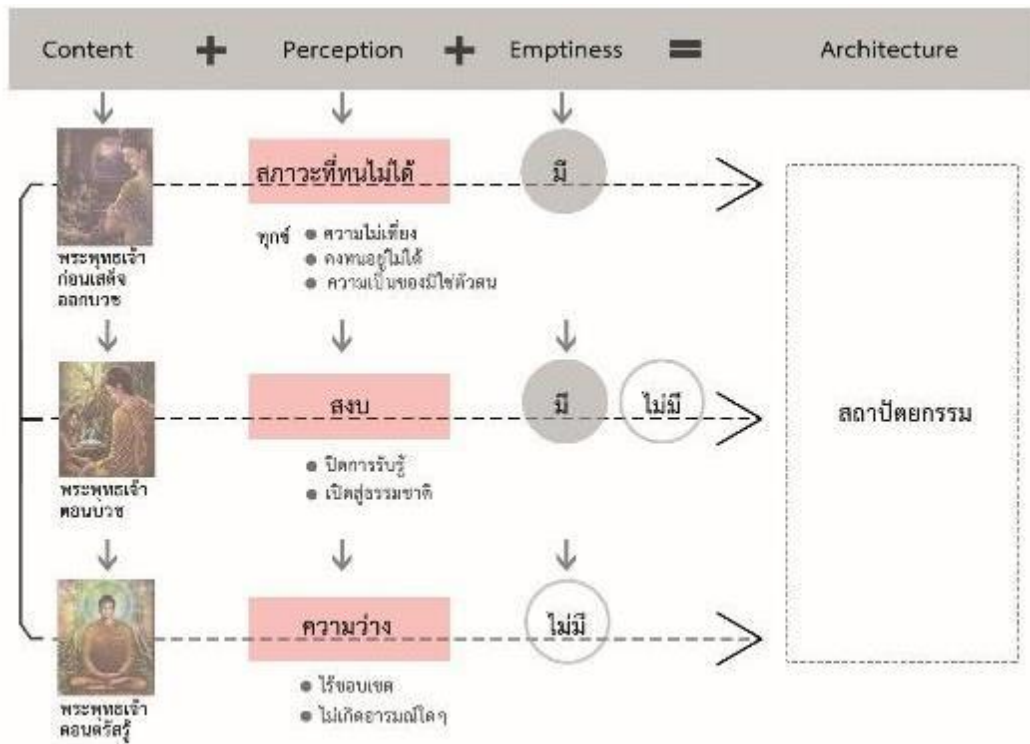
4.1 เนื้อหาสำคัญของโครงการ

จากการศึกษาทำให้พบว่า หัวใจสำคัญของการรับรู้สัญญาตาที่เข้าใจง่ายที่สุดคือ จากการมีไปสู่การไม่มี การมีในที่นี้ หากอ้างอิงจากพุทธประวัติจะเห็นว่า พระพุทธองค์ในขณะที่ทรงมีความสุขอยู่กับทางโลก แต่กลับรับไม่ได้กับการที่ต้องพบสังขารของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทำให้ต้องถอยหลังกลับสู่ธรรมชาติเพื่อหาคำตอบของการพันทุกขนี้ จากนั้นจึงเกิดการเรียนรู้ ฝึกฝน และค้นพบสิ่งที่ทำให้หลุดพ้น เพราะฉะนั้น ก่อนที่ใครคนหนึ่งจะเข้าใจว่าคนเรามีทุกขที่ควรดับ ก็จะต้องรู้จักตัวทุกขเสียก่อน ซึ่งตัวทุกขจะแทนค่าด้วยสภาวะที่ทนไม่ได้คือ ความไม่เที่ยง ความคงทนอยู่ไม่ได้ และความเป็นของมิใช่ตัวตน จากนั้นจึงค่อยตั้งตนเองเข้าสู่สภาวะที่จิตสงบให้ได้ จึงจะพบกับความว่าง

และจากการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องความว่างทำให้ทราบว่า การออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่จะสร้างการรับรู้ถึงความมี ไปสู่ความไม่มีได้ สามารถทำได้โดยมีเป้าหมายขั้นเริ่มต้นคือการออกแบบเพื่อให้เกิดความสงบในแต่ละชั้น ซึ่งทำได้ด้วยวิธีการดังนี้

1. สร้างพื้นที่ที่ทำให้รู้จักถึงความมี (ตัวทุกข)
2. สร้างพื้นที่ทำให้เกิดสมาธิ โดยค่อยๆ ปิดประสาทการรับรู้จากสิ่งวุ่นวายภายนอกได้ด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการออกแบบ ได้แก่ พื้นที่ปิดล้อม (Enclosure) ลำดับการเข้าถึง (Sequence) สี (Colour) วัสดุ (Materials) ความต่อเนื่อง (Continuity) คู่ตรงข้าม (Contrast) เป็นต้น
3. จากนั้นจึงค่อยพบกับพื้นที่สร้างการรับรู้ถึงความว่างโดยการเข้าใจถึงสังขาร ความเป็นธรรมตาของธรรมชาติ โดยปิดการรับรู้ในแง่ของรูปร่าง รูปทรง ขอบเขต และความรู้สึก
4. ขั้นสุดท้ายคือ รับรู้ถึงความไม่มีอย่างน้อยที่สุด คือรับรู้ได้อย่างเดียวคือตัวตนของเราอันจะเกิดจากการผ่านการฝึกสมาธิแล้วเท่านั้น

ภาพที่ 50 แผนภาพแสดงแนวความคิดหลักของการออกแบบเพื่อเข้าสู่ความว่าง

ภาพที่ 51 แผนภาพแสดงลำดับการเข้าถึงความว่าง (Accessibility sequences)

4.2 ผู้ใช้งาน (User)

จากการศึกษาหลักธรรมทำให้ทราบว่า แต่ละกลุ่มคนก็มีจริตที่ถูกกับแนวการอธิบายธรรมะที่ต่างต่าง กัน ซึ่งเป็นเรื่องปกติทำให้ในการออกแบบโครงการนี้จำเป็นต้องแบ่งการรับรู้ของผู้ใช้งานออกเป็น 2 แบบ คือ

1. คนที่เข้ามาเพื่อศึกษาธรรมะ ในระดับที่พอเข้าใจ มีแนวโน้มที่จะปฏิบัติ
2. คนที่เข้ามาเพื่อเจริญวิปัสสนา ทั้งด้วยตนเองและเข้ามาเพื่อรับการอบรม

โครงการจึงแบ่งออกเป็น ส่วนที่สร้างการรับรู้ถึงความว่างแบบที่เข้าใจง่าย ใช้ .1 ส่วน คือ 2 Space และแสง ช่วยในการออกแบบเพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงความว่างโดยง่าย .2ส่วนที่สร้างลำดับการเข้าถึงจากพื้นที่ภายนอก สู่พื้นที่ปิดล้อม เป็นการปิดประสาทสัมผัสเพื่อเอื้อต่อการทำสมาธิ

4.3 แนวความคิดที่นำไปสู่พื้นที่ใช้สอยในโครงการ

จากการวิเคราะห์วิธีอยู่ด้วยบุญตาวินัยธรรม (ในที่นี้หมายถึงการอยู่ด้วยบุญตาสมาบัติ) จากพระสูตรต้นตปิฎก สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมที่อาจเกิดขึ้นภายในโครงการได้

- อยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในอิริยาบถต่างๆ และอยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในการตรีก เช่น การนั่งสมาธิ, การเดินจงกรม และการบริการผู้อื่น

ภาพที่ 52 แผนภาพแสดงลักษณะกิจกรรมการทำสมาธิที่จะเกิดขึ้นในโครงการ

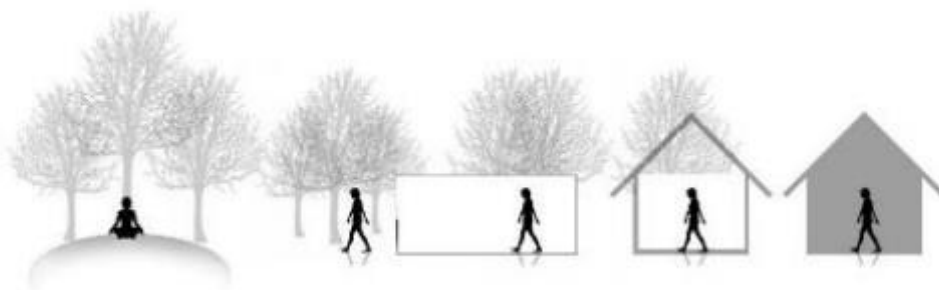
- อยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในการพูด เช่น การพูดเพื่ออบรมการทำวิปัสสนา, การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างผู้ที่มาปฏิบัติธรรม

ภาพที่ 53 แผนภาพแสดงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้สอยในโครงการ

- อยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในฉันทระคะในกามคุณ 5 และอยู่อย่างผู้มีสัมปชัญญะในอัสมิมานะในอุปาทานขันธ เช่น การมอง การสัมผัส และการได้ยินหรือการไม่มอง ไม่สัมผัส และไม่ได้ยิน เพื่อให้สอดคล้องกับข้อความในพระไตรปิฎกคือ หากรู้ว่ายังละไม่ได้ก็ให้รู้ว่ายังละไม่ได้ หากรู้ว่าละได้แล้ว ก็รู้ว่าละได้แล้ว แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะละไม่ได้หรือละได้ก็ให้พึงรู้สึกตัวมีสมาธิอยู่ตลอดเวลา ในส่วนนี้อาจนำไปสู่การออกแบบพื้นที่ที่สามารถกระตุ้นหรือ

สร้างการรับรู้ถึงความว่างได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการออกแบบทางเดินเพราะการเดินสามารถทำให้เกิดลำดับการรับรู้ (sequence) และประสบการณ์ได้ค่อนข้างดี

ภาพที่ 54 แผนภาพแสดงลำดับการรับรู้จากควมมีไปสู่ความว่างโดยใช้การลดรูปของสถาปัตยกรรมจนเข้าถึงธรรมชาติ

4.4 การเลือกที่ตั้งโครงการ

โครงการสุญญตาวิหาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ที่เข้ามาใช้งานรับรู้ได้ถึงความว่าง กล่าวคือจากหรืออีกนัยหนึ่งคือจากควม ความมีไปสู่ความไม่มีม้วนวยไปสู่ความสงบทางจิตใจ ซึ่งจะมีส่วนที่เป็นธรรมชาติเข้ามาประกอบเสริมให้โครงการมีสภาพแวดล้อมที่สงบ ร่มรื่น แต่หากจะเลือกนอกเมือง แนวความคิดที่ว่าจากความวุ่นวายไปสู่ความสงบนั้น อาจจะไม่เห็นผลชัดเจนเท่าที่ควร ผู้ศึกษาจึงคิดว่าหากเลือกที่ตั้งโครงการในเขตเมืองที่มีผู้คนมากมาย แต่โครงการนี้จะเป็นเสมือนตัวช่วยนำความสงบ และช่วยน้อมนำจิตใจ ให้ทุกคนหันมาสนใจธรรมะและการปฏิบัติกันมากขึ้น พื้นที่ที่เหมาะสมจึงควรเป็นในกรุงเทพฯ และเป็นพื้นที่ที่ร่มรื่น ต้นไม้เยอะ เข้าถึงได้ง่าย ผู้ศึกษาจึงเลือกพื้นที่ที่เป็นสวนสาธารณะในกรุงเทพฯ มา แห่งดังนี้ 3

1. สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) กรุงเทพฯ
2. สวนสันติภาพ กรุงเทพฯ
3. สวนลุมพินี กรุงเทพฯ

พื้นที่ 1 สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ¹⁵⁸

ขนาดที่ตั้งโครงการ ไร่ 375

ที่ตั้ง : อยู่ที่ถนนกำแพงเพชร 3 แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร

ประวัติ สวนวชิรเบญจทัศ เดิมเคยใช้เป็นสนามกอล์ฟรถไฟ ของการรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) สร้างขึ้นตามมติของคณะรัฐมนตรีที่มี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่มีมติให้สร้าง

¹⁵⁸ "สวนวชิรเบญจทัศ," (วิกิพีเดีย, 2562).

สวนสาธารณะขึ้นในส่วนของพื้นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทยเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพักผ่อนหย่อนใจและออกกำลังกายของประชาชนทั่วไปและประชาชนในย่านใกล้เคียง โดยได้รับพระราชทานชื่อ **สวนวชิรเบญจทัศ** จากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ขณะดำรงพระอิสริยยศในพระราชสถานะสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ในวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพ พระชนมายุครบ 50 พรรษา

ส่วนประกอบภายในสวน

เลนจักรยาน สวนวชิรเบญจทัศ เป็นเลนสำหรับจักรยานโดยเฉพาะ รอบ ๆ สวน สำหรับผู้ที่นิยมขี่จักรยาน ซึ่งทางสวนฯมีบริการให้เช่าจักรยานสำหรับขี่ มีจักรยานให้เลือกขี่หลายแบบ อัตราค่าบริการคันละ 20-60 บาท และคืนจักรยานภายในวันที่ยืม โดยไม่จำกัดเวลา

อุทยานผีเสื้อและแมลงกรุงเทพฯ เป็นอาคารที่จัดแสดงและเพาะเลี้ยงผีเสื้อและแมลงชนิดต่าง ๆ ขนาดเนื้อที่ 6 ไร่ โดยจัดภูมิทัศน์แบบธรรมชาติ ประกอบด้วยพรรณไม้ต่าง ๆ บ่อน้ำ ลำธาร น้ำตกเล็ก ๆ รวมทั้งพืชพรรณที่เป็นอาหารของผีเสื้อ ภายในตัวอาคารจัดเป็นนิทรรศการแสดงเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับผีเสื้อ และด้านข้างจัดเป็นกรงจัดแสดงผีเสื้อมีชีวิตขนาด 1,168 ตารางเมตร เปิดให้เข้าชมโดยไม่เสียค่าเข้าชม ทุกวันอังคาร-วันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 8.30-16.30 น. ปิดวันจันทร์ เริ่มเปิดทำการในปลายปี พ.ศ. 2547

สวนนันทนาการชุมชนสวนรถไฟ เป็นส่วนที่ให้บริการด้านกิจกรรมนันทนาการรูปแบบต่าง ๆ มีสระว่ายน้ำสำหรับเด็กที่ตกแต่งด้วยน้ำพุ สร้างความเพลิดเพลิน เปิดบริการ 6.00-20.00 น.

ค่ายพักแรม เป็นสถานที่ใช้จัดกิจกรรมกลางแจ้งและตั้งค่ายพักแรมของเด็กนักเรียนเยาวชน

สวนป่าใหญ่ในเมือง เป็นสวนป่าจำลองระบบนิเวศวิทยาของป่าเพื่อทำกิจกรรมการศึกษาธรรมชาติ เพื่อการเรียนรู้ สามารถเข้าถ่ายภาพได้

เมืองจรรยาจำลอง เป็นสถานที่จำลองสิ่งก่อสร้างและสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในประเทศไทยมารวมกันไว้ อาทิ สะพานพระราม 8, ภูเขาทอง, อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ เป็นต้น อีกทั้งยังใช้เป็นที่พักอบรมให้ความรู้เรื่องการขับขี่รถยนต์และการจราจรแก่เด็ก ๆ และเยาวชน

ศูนย์กีฬาวชิรเบญจทัศ เป็นอาคารในพื้นที่ 30 ไร่ ที่เป็นศูนย์รวมของการเล่นกีฬาและออกกำลังกายประเภทต่าง ๆ ครบวงจร เช่น ห้องฟิตเนส, สระว่ายน้ำ, ห้องฝึกโยคะ, สนามเทนนิส, สนามฟุตบอล รวมถึงห้องบริการต่าง ๆ เช่น ห้องอาบน้ำ, ห้องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว โดยสร้างขึ้นตามนโยบายของนายอภิรักษ์ โกษะโยธิน ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นับเป็นศูนย์กีฬาครบวงจรแห่งแรกในสังกัดของกรุงเทพมหานคร เปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 โดยการใช้บริการของส่วนนี้ เสียค่าบำรุงสถานที่ปีละ 40 บาท

สวนปิกนิก ฟาร์ม ไม้สวย ด้วยแรงใจ ปตท.สผ. เป็นสถานที่พื้นที่กว่า 4 ไร่ ด้วยการสนับสนุนของบริษัท ปตท. สำรวจและผลิตปิโตรเลียม (ปตท.สผ.) สำหรับจัดปิกนิก เป็นลานรมรื่น มีเตาปิ้ง

สำหรับปิ้งอาหารทานเองได้ และมีบึงน้ำขนาดใหญ่ให้เช่าเรือพายเล่น ราคาลำละ 50 บาท ต่อเวลาครึ่งชั่วโมง เปิดบริการ 7.00–21.00 น.

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ หรือ สวนโมกข์กรุงเทพ เป็นสาขาของสวนโมกขพลาราม สถานที่ปฏิบัติธรรมและค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับธรรมะ สร้างตามดำริของท่านพุทธทาส อินทปัญโญ ใช้งบประมาณก่อสร้างกว่า 160 ล้านบาท โดยเริ่มดำเนินการสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เปิดอย่างเป็นทางการวันแรกเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2553

ศูนย์อาหาร เป็นที่ตั้งของร้านค้าอาหาร เครื่องดื่ม ขนมต่าง ๆ อยู่บริเวณใกล้ทางเข้าด้านถนนวิภาวดีรังสิต เปิดให้บริการถึง 21.00 น.

เวลาเปิด-ปิด : 06.00 น. – 20.00 น.

การเข้าถึง : รถส่วนตัว, รถไฟฟ้า, รถเมล์

สิ่งอำนวยความสะดวก : มีระบบรักษาความปลอดภัย, ที่จอดรถ

กิจกรรม : ออกกำลังกาย, ปั่นจักรยาน, ศึกษาศาสนา, ปฏิบัติธรรม, ปิกนิก, ค่ายพักแรม

ข้อดี	ข้อเสีย
การเดินทางสะดวก พื้นที่ค่อนข้างใหญ่ อยู่ในเขตเมือง การเข้าถึงสะดวก ต้นไม้ร่มรื่น มีทัศนียภาพที่ดี ผู้ที่มาประจำค่อนข้างเยอะ มีกิจกรรมที่หลากหลาย	ภาพลักษณ์ของที่ต้งเน้นเกี่ยวกับรถไฟ และ การค้ำมากเกินไป

ภาพที่ 55 แผนภาพแสดงตำแหน่งสำคัญต่างๆ ในสวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)

ภาพที่ 56 แผนผังสวนวชิรเบญจทัศ
ที่มา : สำนักสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร, สวนวชิรเบญจทัศ ,14 เมษายน 2562,
http://minpininteraction.com/bkk_static/park08.asp

ภาพที่ 57 เลนจักรยาน สวนวชิรเบญจทัศ
ที่มา : EDTguide, 6 กิจกรรมสุขภาพดีที่สวนรถไฟ ใช้เงินไม่เกิน 100, 14 เมษายน 2562,
<https://www.edtguide.com/review/457853/suan-rot-fai-park>

ภาพที่ 58 อุทยานผีเสื้อและแมลงกรุงเทพฯ ในสวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)
ที่มา : Thailand Convention & Exhibition Bureau, อุทยานผีเสื้อและแมลง กรุงเทพฯ, 14
เมษายน 2562, <https://oldweb.businesseventsthailand.com/th>

ภาพที่ 59 เมืองจระเข้จำลอง สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)
ที่มา : สำนักสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร, สวนวชิรเบญจทัศ ,14 เมษายน 2562,
http://minpininteraction.com/bkk_static/park08.asp

ภาพที่ 60 ศูนย์กีฬาวิชรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)
 ที่มา : สนิม้นคงประกันภัย, App Review “SMK Health App” เช็คเคลอริ์ป็นัจกรยานรอบสวน
 รถไฟ (วิชรเบญจทัศ) ,14 เมษายน 2562,
<https://smkinsurance.blogspot.com/2018/07/app-review-smk-health-app.html>

ภาพที่ 61 ศูนย์อาหาร สวนวิชรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)
 ที่มา : เลขที่ 28 ห้อง 823 สวนวิชรเบญจทัศ (สวนรถไฟ), 14 เมษายน 2562,
<http://number28room823.blogspot.com/>

ภาพที่ 62 หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)
ที่มา : ภาณุ เอี่ยมต่อม, สวนโมกข์(กรุงเทพ) ภูมิทัศน์สงบ เพื่อสถานบันเทิงทางธรรม, 14 เมษายน 2562, <https://www.scgbuildingmaterials.com/th/LivingIdea/ArchitectLifestyle>

พื้นที่ 2 สวนสันติภาพ¹⁵⁹

ขนาดที่ตั้งโครงการ ไร่ 20

ที่ตั้ง : ถนนพญาไท บริเวณทิศใต้ของอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ในพื้นที่แขวงถนนพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร

ประวัติ : ชื่อ “สวนสันติภาพ” ตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงวันสิ้นสุดสงครามโลก ครั้งที่ 2 คือวันที่ 16 สิงหาคม 2488 ซึ่งถือเป็นวันสันติภาพของมนุษยชาติที่แท้จริงและเป็นชื่อสวนแห่งนี้นำมาจากลายมือของท่านพุทธทาสภิกขุ จุดเด่นของสวนแห่งนี้ก็คือประติมากรรมนกคาบช่อมะกอก ซึ่งแทนสื่อสันติภาพของโลก โดยนำมาจากผลงานของ ปิกัสโซ (Picasso) ศิลปินชาวสเปน สวนแห่งนี้ถือเป็นปอดใจกลางมหานคร ซึ่งบรรยากาศในสวนแห่งนี้เป็นลักษณะสวนป่าธรรมชาติ โดยปลูกไม้ยืนต้นเป็นส่วนใหญ่ บริเวณตรงกลางสวนมีสระน้ำ 3 สระล้อมรอบด้วยทางเท้า ถนนสำหรับใช้วิ่งออกกำลังกาย และพักผ่อน

ภายในสวนประกอบไปด้วย

- ประติมากรรมนกคาบช่อมะกอก
- สนามเด็กเล่น
- บ่อน้ำ

เวลาเปิด-ปิด : 05.00 น. – 21.00 น.

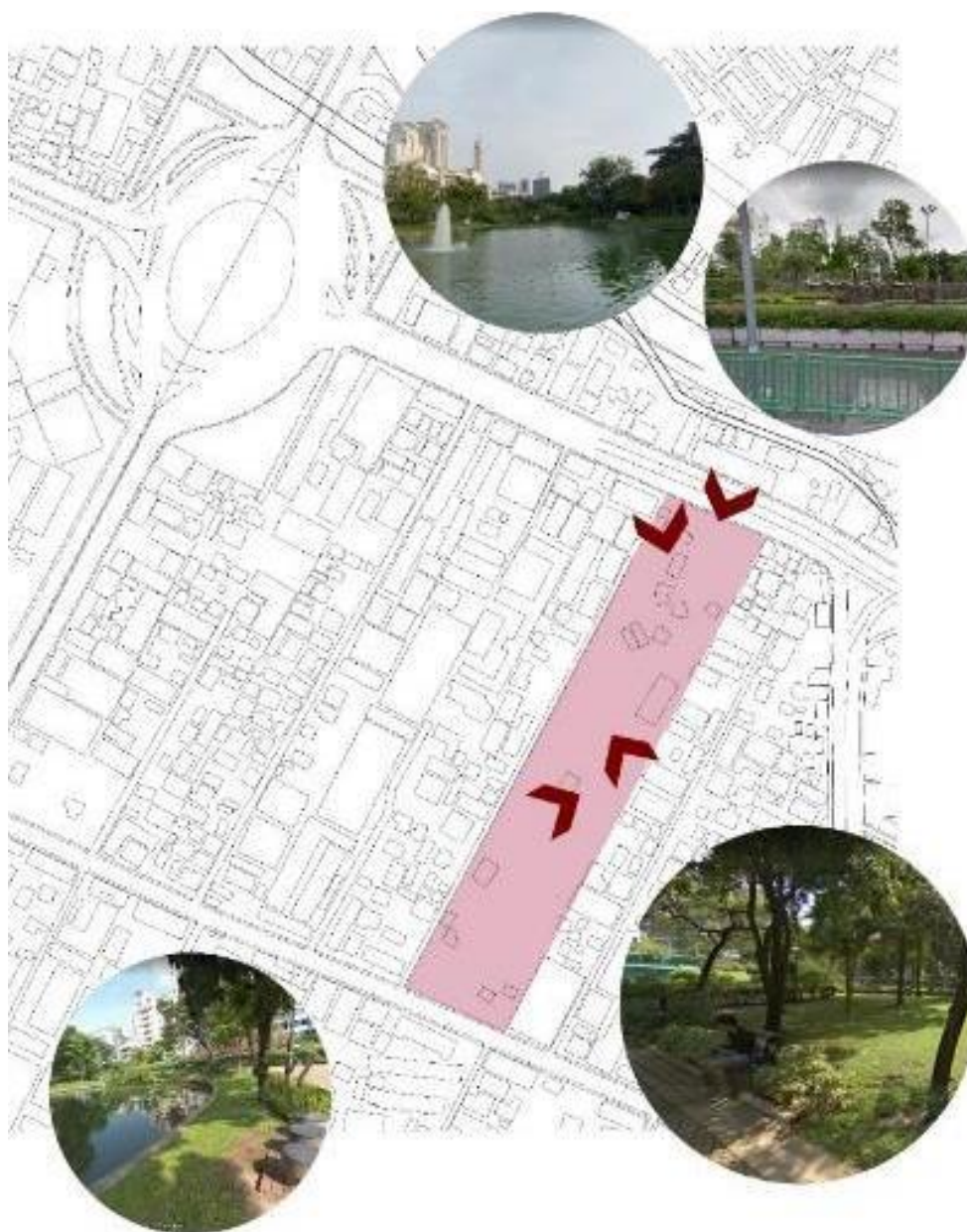
การเข้าถึง : รถส่วนตัว, รถเมล์

สิ่งอำนวยความสะดวก : มีระบบรักษาความปลอดภัย, ที่จอดรถ

¹⁵⁹ สำนักงานเขตราชเทวี, "สวนสันติภาพ" (สำนักงานเขตราชเทวี, 2562).

กิจกรรม : ออกกำลังกาย, นั่งเล่น, ปิกนิก

ข้อดี	ข้อเสีย
การเดินทางสะดวก พื้นที่ไม่ใหญ่จนเกินไป ต้นไม้ร่มรื่น มีทัศนียภาพที่ดี รองรับคนในพื้นที่ได้ดี	ที่ทรงยาว หน้าแคบยากต่อการวางผัง ขนาบด้วยตึกสูงทั้ง 2 ด้านตามยาว

ภาพที่ 63 แผนภาพแสดงตำแหน่งสำคัญต่างๆ ในสวนสันติภาพ

ภาพที่ 64 แผนผังสวนสันติภาพ
 ที่มา : สำนักสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร, สวนสันติภาพ ,14 เมษายน 2562,
http://minpininteraction.com/bkk_static/park07.asp

ภาพที่ 65 ประติมากรรมนกคาบช่อมะกอก ในสวนสันติภาพ
 ที่มา : สำนักสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร, สวนสันติภาพ ,14 เมษายน 2562,
http://minpininteraction.com/bkk_static/park07.asp

ภาพที่ 66 มุมมองด้านบน สวนสันติภาพ
ที่มา : Santi hap Park ,14 เมษายน 2562, Life-trip.ru

ภาพที่ 67 ทศนียภาพภายในสวนสันติภาพ
ที่มา : สำนักสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร, สวนสันติภาพ ,14 เมษายน 2562,
http://minpininteraction.com/bkk_static/park07.asp

ภาพที่ 68 ทศนิยมภาพภายในสวนสันติภาพ

ที่มา : สำนักสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร, สวนสันติภาพ ,14 เมษายน 2562,
http://minpininteraction.com/bkk_static/park07.asp

ภาพที่ 69 สนามเด็กเล่นภายในสวนสันติภาพ

ที่มา : สำนักสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร, สวนสันติภาพ ,14 เมษายน 2562,
http://minpininteraction.com/bkk_static/park07.asp

พื้นที่ 3 สวนลุมพินี¹⁶⁰

ขนาดที่ตั้งโครงการ ไร่ 360

ที่ตั้ง สวนลุมพินีถูกล้อมรอบด้วยถนนทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

- ด้านทิศเหนือ ติดถนนสารสิน
- ด้านทิศใต้ ติดถนนพระราม 4
- ด้านทิศตะวันออก ติดถนนวิฑู
- ด้านทิศตะวันตก ติด[ถนนราชดำริ]

ประวัติ สวนลุมพินีเป็นสวนสาธารณะแห่งแรกของประเทศไทย สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 ไร่ ณ พุ่ศาลาแดง ที่พระบาทส 360 บนที่ดินเดิมเนื้อที่มเด็จพระมงกุเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทาน สำหรับสร้าง เพื่อจัดแสดงสินค้าไทยเป็นครั้งแรก และจัดให้เป็น "สยามรัฐพิพิธภัณฑ์" ซึ่งเป็นชื่อสถานที่ "สวนลุมพินี" สำหรับประชาชน พร้อมทั้งพระราชทานนามว่า "สวนสาธารณะ" ประสูติของพระพุทธรเจ้าในประเทศเนปาล แต่พระองค์เสด็จสวรรคตก่อนจึงไม่แล้วเสร็จ โดยในปี พ.ศ. ปี กรุงเทพมหานครจึงจะมีการปรับภูมิทัศน์และปรับปรุง 100 สวนลุมพินีจะมีอายุครบ 2568 ทัศนียภาพต่างๆ ภายในสวนให้ทันวาระครบรอบ

ภายในสวนประกอบไปด้วย

- พระบรมรูปรัชกาลที่ 6 สร้างในปี 2485 เพื่อระลึกถึงมหากรุณาธิคุณขององค์ผู้ให้กำเนิดสวน ลุมพินี
- ลานตะวันยิ้ม คือลานสำหรับทำกิจกรรมนันทนาการ ที่ออกแบบเพื่อคนพิการโดยเฉพาะ เช่น มีทางลาดแทนขั้นบันได สนามเด็กเล่นชนิดพิเศษ ที่จอดรถคนพิการ และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อคนด้อยโอกาสครบครัน
- สโมสรพลเมืองอาวุโสแห่งเมืองกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ ณ อาคารลุมพินีสถาน เป็นที่พบปะสังสรรค์ พักผ่อนออกกำลังกายและฝึกอาชีพของผู้สูงอายุ เปิดบริการเวลา 08.00 – 18.00 น. ทุกวัน และในอาคารยังมีเวทีลีลาศหมุนได้ใช้เป็นที่จัดกิจกรรมลีลาศและฝึกสอนในวันเสาร์ – อาทิตย์
- ศูนย์สร้างโอกาสเด็กสวนลุมพินี ให้บริการแนะนำ ปรีक्षा ช่วยเหลือ สอนหนังสือแก่เด็กเร่ร่อน เปิดบริการ 10.00 – 19.00 น. ทุกวัน
- ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี เสนอบริการในรูปแบบแหล่งค้นคว้าความรู้จากหนังสือและวิดิทัศน์ เปิดบริการเวลา 08.00 – 20.00 น. วันอังคาร – อาทิตย์
- ศูนย์เยาวชนลุมพินี นำเสนอกิจกรรมกีฬา และฝึกสอนแก่เด็กและเยาวชน จัดสถานที่และอุปกรณ์กีฬาไว้ให้บริการสมาชิก เช่น ฟุตบอล วา่ยน้า บาสเก็ตบอล ฝึกสอนลีลาศ เปิด

¹⁶⁰ "สวนลุมพินี," (วิกิพีเดีย, 2562).

บริการ วันจันทร์ – ศุกร์ เวลา 10.00 – 20.00 น. และวันเสาร์ – อาทิตย์ เวลา 10.00 – 18.00 น.

- ศูนย์อาหารศรีไทยเดิม จำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม เปิดบริการ เวลา 04.30 – 10.00 น. ทุกวัน
- จักรยานน้ำและเรือพาย เป็นจุดบริการของเอกชน อยู่รอบเกาะลอย อัตราค่าบริการ 40 บาท/30 นาที
- ธรรมะในสวนกิจกรรมทางพุทธศาสนา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยมีการทำบุญตักบาตร และแสดงธรรมะโดยพระสงฆ์ ทุกวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือน เวลา 06.00 – 08.00 น.
- ดนตรีในสวน กิจกรรมแห่งความเพลิดเพลินที่พบได้ในสวนสาธารณะ มีการจัดแสดงดนตรีไทยและสากล เช่น การบรรเลงเพลงจากวง Bangkok Symphony Orchestra (BSO)

เวลาเปิด-ปิด : 04.30 – 21.00 น.

การเข้าถึง : รถเมล์รถส่วนตัว , รถไฟฟ้า ,

สิ่งอำนวยความสะดวก : ที่จอดรถ , ร้านค้า , ระบบรักษาความปลอดภัย

กิจกรรม : เดินเล่น ปิกนิก , ปั่นจักรยาน , นิทรรศการชั่วคราว , ออกกำลังกาย ,

ข้อดี	ข้อเสีย
การเดินทางสะดวก เป็นพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่ในกรุงเทพ ต้นไม้ร่มรื่น มีทัศนียภาพดี ผู้คนเข้ามาพักผ่อนค่อนข้างเยอะ ชื่อลูมพินีมีความสอดคล้องกับพระพุทธเจ้า	รายล้อมด้วยตึกสูงจำนวนมาก

ภาพที่ 71 แผนที่สวนลุมพินี
ที่มา : สำนักสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร, สวนลุมพินี ,14 เมษายน 2562,
http://minpininteraction.com/bkk_static/park01.asp

ภาพที่ 72 มุมมองด้านบนสวนลุมพินี
ที่มา : Bangkok travel, สวนลุมพินี ,14 เมษายน 2562,
<https://sites.google.com/a/tupr.ac.th/bangkoktravel/swn-satharna/swnlumphini>

ภาพที่ 73 ทศนียภาพในสวนลุมพินี
 ที่มา : Wanyud.com, สวนลุมพินี ปอดของคนกรุงเทพฯ, 14 เมษายน 2562,
<http://www.wanyud.com/?action=none&rg=3&start=80>

ภาพที่ 74 จักรยานน้ำและเรือพาย ในสวนลุมพินี
 ที่มา : Filmthii, 10 ที่เที่ยว กรุงเทพฯ ธรรมชาติ ป่าในกรุง ถ่ายรูปสวย พิธีธรรมชาติ วันหยุดนี้ต้อง
 ไป, 14 เมษายน 2562, <http://travel.trueid.net/detail/j2b1976JogE4>

ภาพที่ 75 กิจกรรมดนตรีในสวน ณ สวนลุมพินี
ที่มา : mtoday2016 ,เทศกาลดนตรีในสวนฯ ,14 เมษายน 2562,
<http://www.mtoday.co.th/5081>

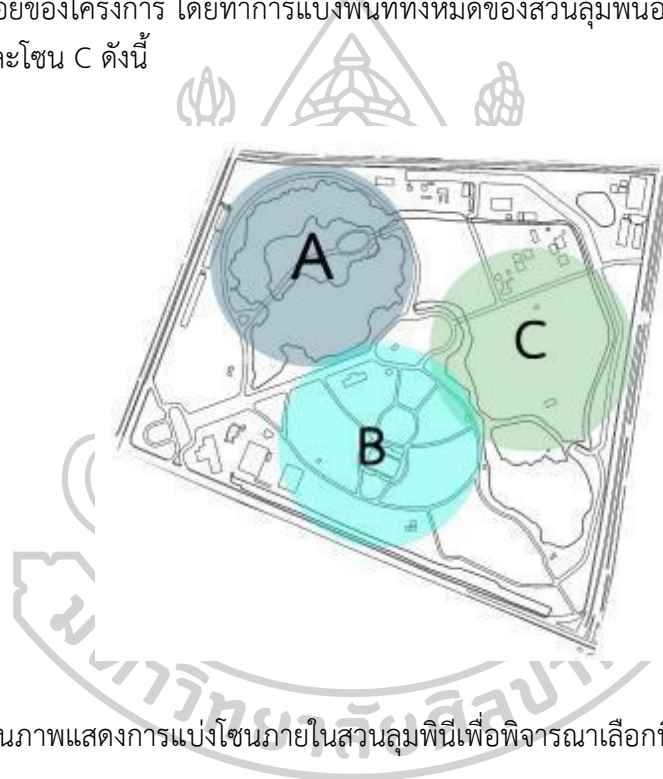

ภาพที่ 76 ศูนย์สร้างโอกาสเด็กสวนลุมพินี
ที่มา : ผู้ศึกษา

4.5 สรุปเลือกที่ตั้งโครงการ

จากการวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการที่เหมาะสมควรรองรับกิจกรรมได้หลากหลาย เป็นย่านที่เข้าถึงได้สะดวก และมีธรรมชาติค่อนข้างสมบูรณ์ จึงเลือกที่ตั้งโครงการที่สวนลุมพินีด้วยเหตุผลดังนี้

- 1) เป็นพื้นที่สีเขียวมีขนาดค่อนข้างกว้าง แม้จะอยู่ท่ามกลางความวุ่นวาย แต่เมื่อมีต้นไม้ แหล่งน้ำ ที่สามารถช่วยปิดกั้นความวุ่นวายและเสียงจากภายนอกที่จะสามารถเล็ดลอดเข้ามาในโครงการได้
- 2) กระจอบเหมาะกับแผนการพัฒนาพื้นที่สวนลุมพินี ในปี 2568
- 3) พื้นที่มีประวัติความเป็นมา ชื่อมีความหมายที่สื่อถึงสถานที่ประสูติของพระพุทธองค์ อันสามารถเชื่อมโยงกับโครงการลักษณะนี้ได้
- 4) การเดินทางสะดวก ผู้คนไม่พลุกพล่านมากนักเมื่อเทียบกับสวนรถไฟ และสวนสันติภาพ เนื่องจากพื้นที่สวนลุมพินีมีขนาดที่ค่อนข้างใหญ่มาก และพื้นที่ส่วนใหญ่ยังใช้สำหรับกิจกรรมเพื่อออกกำลังกายอยู่ จึงคิดว่าหากพิจารณาเลือกใช้พื้นที่เฉพาะบางส่วนในสวนลุมพินีก็อาจจะพอต่อพื้นที่ใช้สอยของโครงการ โดยทำการแบ่งพื้นที่ทั้งหมดของสวนลุมพินีออกเป็น คือ โซนส่วน 3A, โซน B และโซน C ดังนี้

ภาพที่ 77 แผนภาพแสดงการแบ่งโซนภายในสวนลุมพินีเพื่อพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ

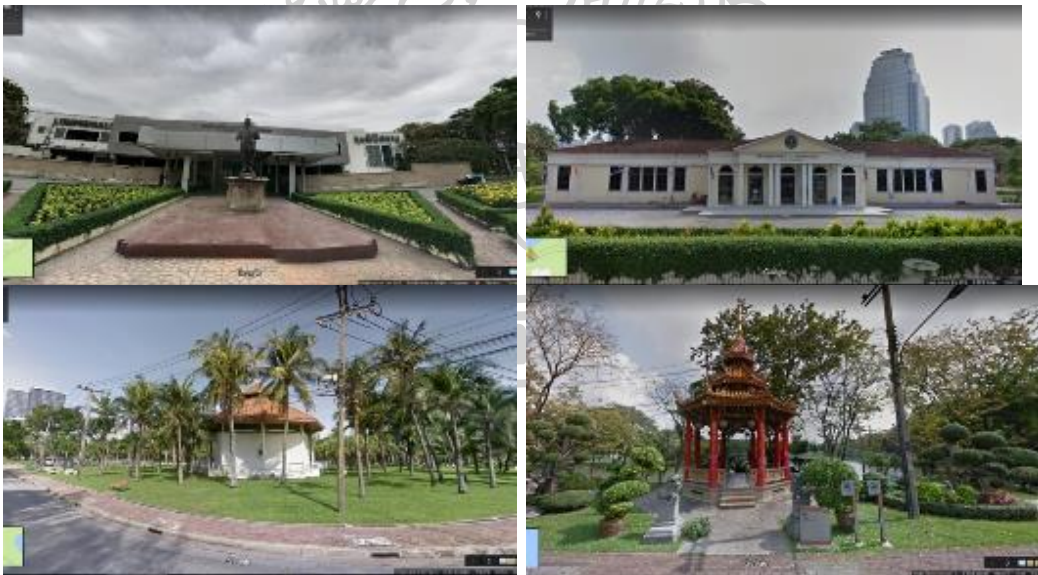
จากนั้นทำการวิเคราะห์บริเวณที่ดินไม้อุดมสมบูรณ์ ผู้คนไม่พลุกพล่าน และไม่ไปรบกวนกับพื้นที่ใช้สอยเดิมของสวนมากนัก

ลักษณะทางกายภาพโซน A

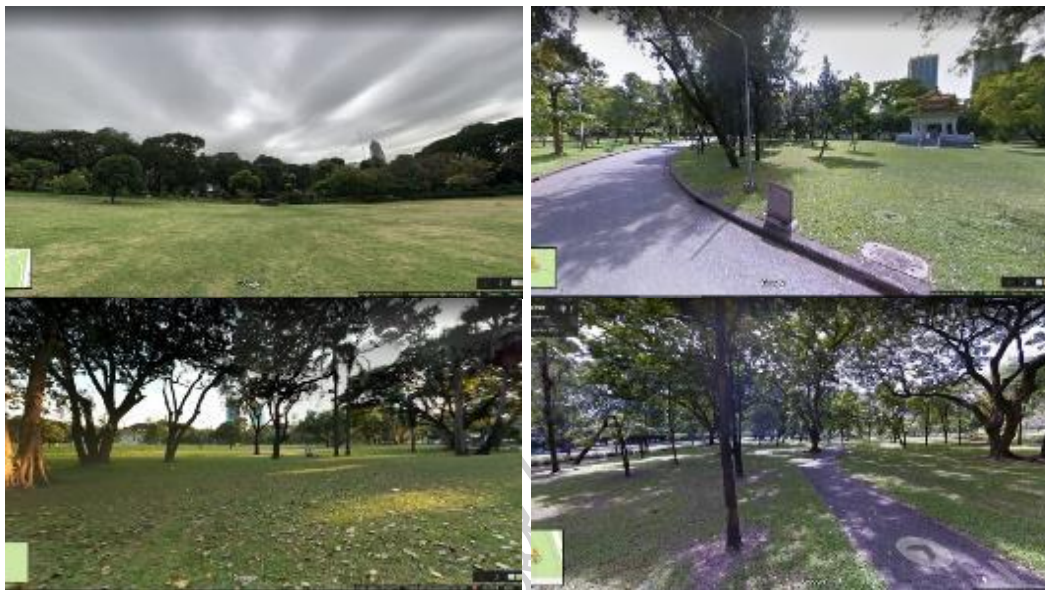
โซน A ผู้คนค่อนข้างพลุกพล่าน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสระน้ำ อยู่ใกล้ทางเข้าสวน

ลักษณะทางกายภาพโซน B

โซน B ประกอบไปด้วยอาคารสำคัญของโครงการค่อนข้างเยอะ ต้นไม้ไม่หนาแน่นเท่าที่ควร

ลักษณะทางกายภาพโซน C

โซน C มีพื้นที่โล่งเป็นส่วนที่ใช้จัดงานชั่วคราว ต้นไม้หนาแน่น มีบรรยากาศร่มรื่น ไม่ร้อนว้าวเพราะเป็นส่วนท้ายของสวน มีอาคารเดียวที่อยู่ในพื้นที่คือ เวทีการแสดง (Amphitheater)

สรุป เลือกโซน C เพราะบรรยากาศโดยรวมดูเงียบสงบ ต้นไม้ค่อนข้างมากกว่าโซน A และโซน B ผู้คนไม่พลุกพล่านเนื่องจากอยู่โซนด้านหลังของสวนลุมพินี ไม่มีถนนหลักตัดผ่านที่ตั้ง จึงทำให้สามารถใช้พื้นที่ในการออกแบบได้อย่างเต็มที่ มีแหล่งน้ำที่ให้อากาศเงียบสงบ ด้วยเหตุผลนี้จึงเหมาะสมที่จะเลือกเป็นที่ตั้งโครงการศูนย์อุทยาน

4.6 วิเคราะห์บริบทและที่ตั้งโครงการ (Site Analysis)

4.6.1 ที่ตั้งโครงการ

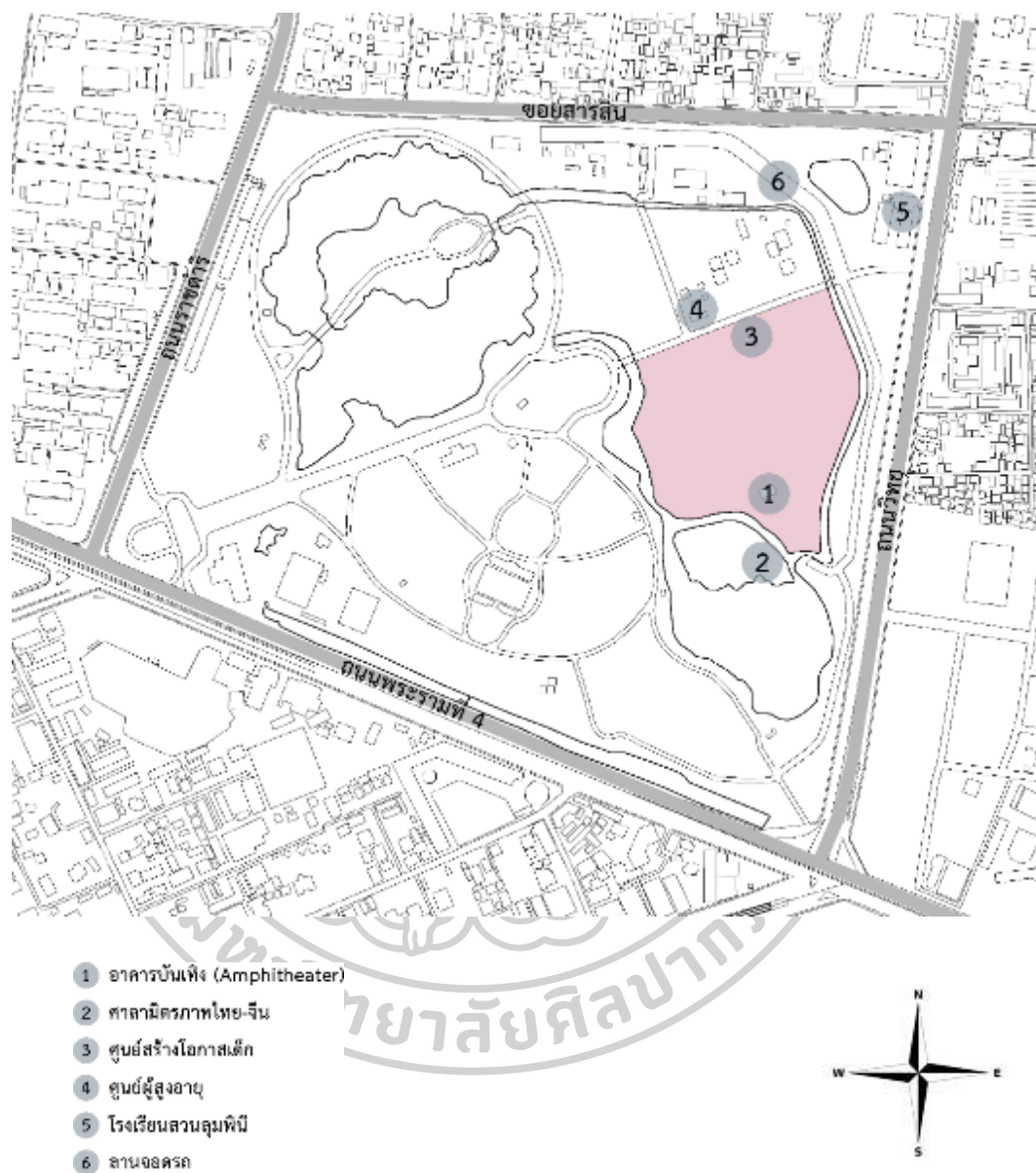
สวนลุมพินี แยกศาลาแดง ถนนพระรามที่ 4 ถนนราชดำริ แขวงลุมพินี
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

ขนาดและที่ตั้ง : 54421.45 ตร.ม. หรือ 34 ไร่

อาณาเขต : ด้านทิศตะวันออก ติดถนนวิฑูร์ฒานทิศตะวันตก และทิศเหนือ ติดกับถนน ,
ทิศใต้ติดกับแหล่งน้ำของสวน ,หลักของสวน

ตำแหน่งสำคัญในที่ตั้งโครงการ : อาณาเขตภายในที่ตั้งโครงการมีอาคารบันเทิงตั้งอยู่ เป็น Amphitheater (ภาพที่ 79) สำหรับทำการแสดง บริเวณด้านหน้าทางเข้าหลักเป็นที่ตั้งของศูนย์สร้างโอกาสเด็ก (ภาพที่ 81) รอบนอกใกล้ที่ตั้งโครงการ ด้านทิศเหนือตรงข้ามกับทางเข้าที่ตั้งโครงการ เป็นที่ตั้งของศูนย์ผู้สูงอายุ (ภาพที่ 82) ทางทิศเหนือด้านที่ติดกับซอยสารสิน เป็นลาน

จอตรกของสวนลุมพินี (ภาพที่ 84) ส่วนด้านที่ติดกับถนนวิทย์เป็นที่ตั้งของโรงเรียนสวน
 ลุมพินี ส่วนด้านทิศใต้เป็นที่ตั้งของศาลามิตรภาพไทย-จีน (ภาพที่ 80)

ภาพที่ 78 แผนภาพแสดงตำแหน่งอาคารสำคัญในสวนลุมพินี

ภาพที่ 79 อาคารบันเทิง (Amphitheater)

ภาพที่ 80 ศาลามิตรภาพไทย-จีน

ภาพที่ 81 ศูนย์สร้างโอกาสเด็ก

ภาพที่ 82 ศูนย์ผู้สูงอายุ

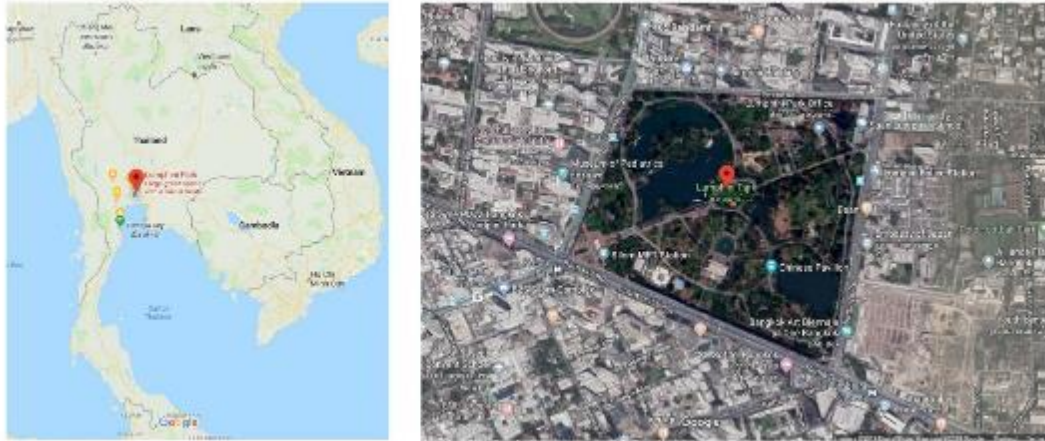
ภาพที่ 83 โรงเรียนสวนลุมพินี

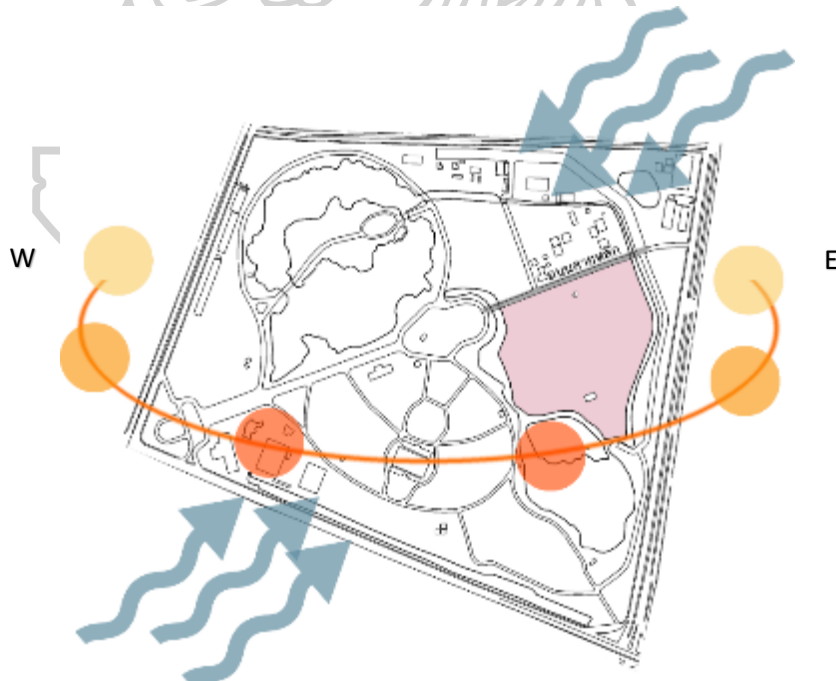
ภาพที่ 84 ลานจอดรถสวนลุมพินี

4.6.2 ทิศทางแดด ลม ในพื้นที่ตั้งโครงการ

ด้านที่ติดกับถนนหลักของสวนลุมพินีหันไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทำให้ไม่รับแดดมากนักในช่วงเช้า ส่วนในช่วงบ่ายถึงช่วงเย็นแดดจะส่องเข้าหาด้านที่ติดกับถนนหลัก ทำให้ด้านที่เป็นทางเข้าหลักของโครงการหันโดนแดดเต็มที่ ซึ่งผู้ออกแบบจะต้องคำนึงถึงทิศทางการวางอาคาร เพื่อไม่ให้หันเข้าหาแดดโดยตรง ส่วนทิศทางลมจะเป็นลมทิศตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่าน ตรงกับด้านที่เป็นบ่อน้ำ ทำให้ได้รับลมเย็น

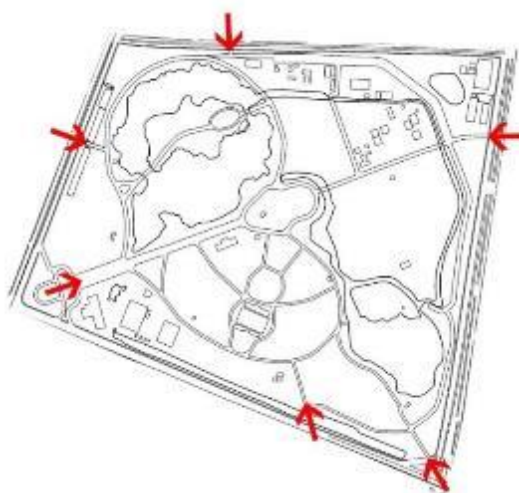
ภาพที่ 85 แสดงตำแหน่งของสวนลุมพินีในประเทศไทย

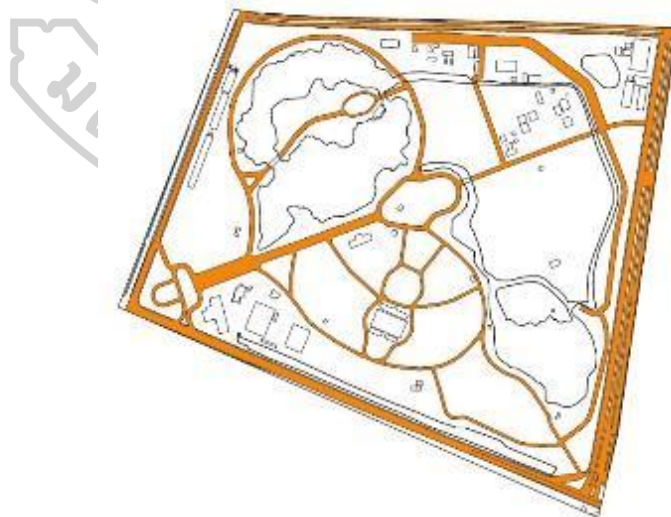
ภาพที่ 86 แผนภาพแสดงทิศทางแดด ลม ในพื้นที่ตั้งโครงการ

4.6.3 การเข้าถึง

ทางหลักในการเข้าถึงโครงการสามารถเข้าได้ทางถนนพระรามที่ 4 ถนนราชดำริ , ซอยสารสิน , สามารถเข้าได้ทางถนนวิฑูฯ หากมาทางถนนวิฑูฯหรือซอยสารสิน จะสะดวกต่อการเข้าถึงโครงการที่สุด เนื่องจากใกล้ลานจอดรถของสวนลุมพินี และใกล้กับที่ตั้งโครงการ ส่วนผู้ใช้งานที่มาออกกำลังกายที่สวนลุมพินีเป็นประจำอยู่แล้ว เส้นทางวิ่งก็จะผ่านที่ตั้งโครงการด้วย

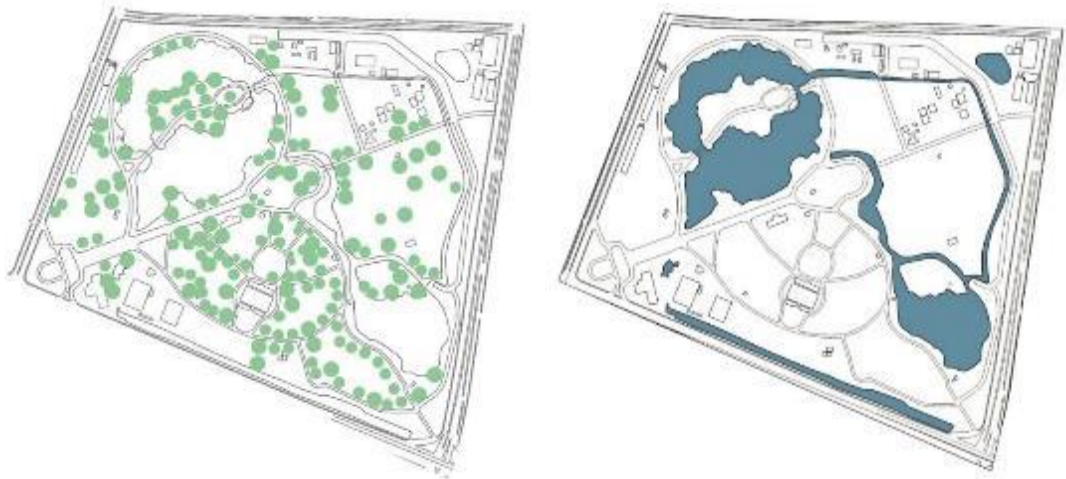
ภาพที่ 87 แผนภาพแสดงการเข้าถึงที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 88 แผนภาพแสดง เส้นทางสัญจรทั้งหมดภายในโครงการ

4.6.4 พื้นที่ทางธรรมชาติ

ประกอบไปด้วยไม้ยืนต้นโดยมากเป็นต้นจามจุรี นอกจากนั้นยังมีต้นโมก มะพร้าว ไทร ฯลฯ และมีบ่อน้ำทางด้านทิศใต้ มีคลองด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของที่ตั้งโครงการ

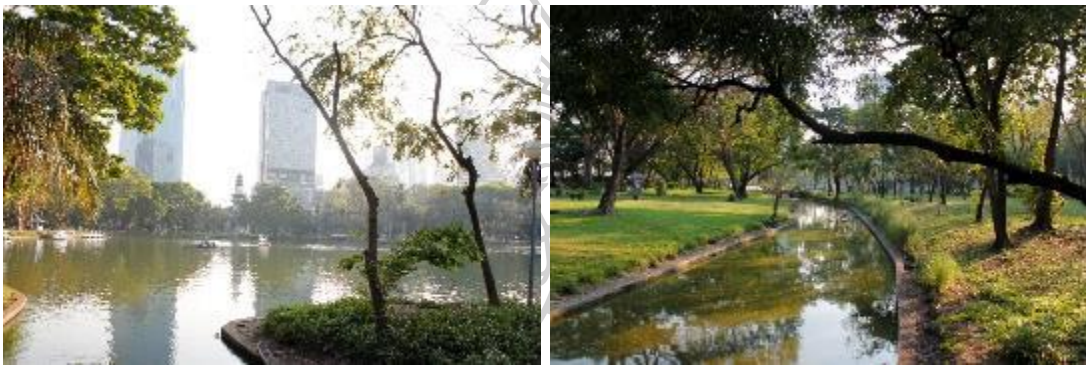

ภาพที่ 89 (ซ้าย) แผนภาพแสดงพื้นที่สีเขียวภายในที่ตั้งโครงการ
(ขวา) แผนภาพแสดงแหล่งน้ำภายในที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 90 แสดงต้นไม้ต่างๆ ในที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 91 (ซ้าย) บ่อน้ำด้านทิศใต้ (ขวา) คลองด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ 92 คลองด้านทิศตะวันออก

4.6.5 สภาพปัจจุบันของที่ตั้งโครงการ

มุมมองจากทางเข้าหลัก

มุมมองภายในที่ตั้งโครงการ

มุมมองจากทางด้านทิศตะวันออกของที่ตั้งโครงการ

บทที่ 5 กรณีศึกษา

ในบทนี้จะทำการศึกษาใน 2 หัวข้อใหญ่ คือ กรณีศึกษาสถาปัตยกรรม และกรณีศึกษาช่วงเวลาในการฝึกอบรมของสถานปฏิบัติธรรม หลักเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา (Case Study) เกิด

จากความต้องการในการออกแบบอาคารไทยที่มีพื้นที่ที่สร้างการรับรู้เป็นไปตามแนวความคิดเรื่องพุทธปรัชญา ซึ่งยังไม่มีตัวอย่างอาคารเช่นนี้ให้ทำการศึกษา จึงต้องทำการศึกษาแบบแยกส่วน มี 3 2 เรื่องลำดับการรับรู้ในงานสถาปัตยกรรม .1 ส่วนด้วยกันคือ.การแสดงออกซึ่งแนวความคิดในงานในงานสถาปัตยกรรมไทย การนำลักษณะสถาปัตยกรรมแบบประเพณีมาประยุกต์ใช้ ซึ่งอาคารที่เลือก.3 3 จะมีความเหมือนกันในเรื่องของการแสดงออกทางความคิดผ่านตัวอาคาร จึงทำการเลือกศึกษาอาคารคือ Jewish Museum Berlin, โลหะปราสาท (วัดราชนันทาราม) และวิหารแห่งแสง (Church of the Light)

5.1 กรณีศึกษาสถาปัตยกรรม

5.1.1 Jewish Museum Berlin

สถาปนิก : Daniel Libeskind

ที่ตั้ง : Jewish Museum Berlin, Lindenstraße 9-14D-10969 Berlin, Germany

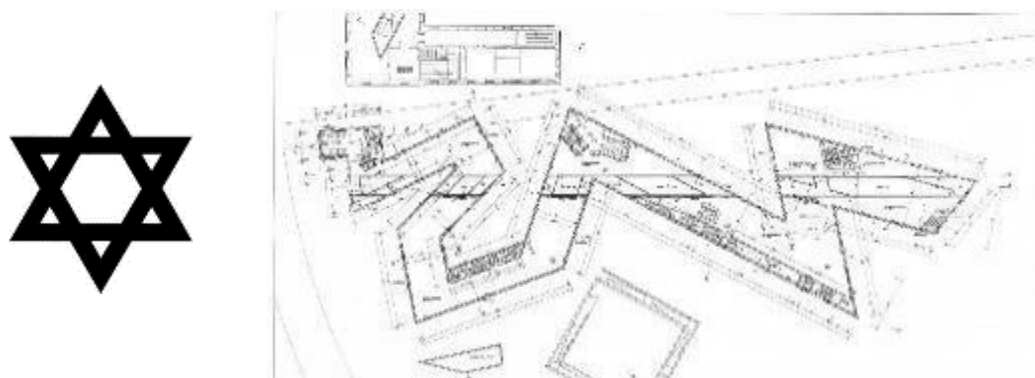

ภาพที่ 93 Jewish Museum Berlin (อาคารซิกแซก) มุมมองจากด้านบน
ที่มา: RICCARDO BIANCHINI, *The Jewish Museum Berlin by Daniel Libeskind*, 10
กุมภาพันธ์ 2561, [https://www.inexhibit.com/case-studies/daniel-libeskind-jewish-museum-berlin/\(Berlin\)](https://www.inexhibit.com/case-studies/daniel-libeskind-jewish-museum-berlin/(Berlin))

พิพิธภัณฑ์ยิวหลังเก่าในกรุงเบอร์ลินก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. เป็นอาคารเก่าสไตล์ 1933 Old Baroque แต่เปิดได้ไม่นานก็ถูกปิดลงในสมัยการปกครองของนาซีในปี ค.ศ. อย่างไรก็ตาม 1938 1975. พิพิธภัณฑ์ยังว่างอยู่จนกระทั่งเมื่อปี ค.ศ. เมื่อกลุ่มวัฒนธรรมชาวยิวสาวบาวน่าจะเปิดพิพิธภัณฑ์ใหม่ขึ้นในปี ค.ศ. สถาปนิกชาวอเมริกันชื่อ 2001 Daniel Libeskind (เสร็จสมบูรณ์ในปี (2001) พิพิธภัณฑ์นี้นำเสนอวัฒนธรรมที่ฝังรากของชาวยิวและบทบาททางสังคมของชาวยิวในเบอร์ลิน

สถาปนิกออกแบบให้ตัวอาคารมีลักษณะซิกแซก ซึ่งเป็นการถอดรูปทรง (Form) มาจาก Jewish Star of David¹⁶¹ พื้นผิวภายนอก (Facade) ห่อหุ้มด้วยไทเทเนียม-ซิงค์ (Titanium-Zinc) และมีรูปร่างเป็นเหลี่ยมเป็นมุม ใช้วัสดุหลักเป็นคอนกรีตเปลือย

¹⁶¹ ศึกษาเพิ่มใน *Jewish Star of David Meaning*, เข้าถึงเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2561, เข้าถึงได้จาก <https://www.jewishgiftplace.com/Jewish-Star-of-David.html>

ภาพที่ 94 เปรียบเทียบ Jewish Star of David กับผังพื้น Jewish Museum Berlin
 ที่มา: (ซ้าย) Israel & Judaism, **Star of David**, กุมภาพันธ์ 112561,
<https://www.britannica.com/topic/Star-of-David>
 (ขวา) Finn, **Plan of Jewish Museum Berlin**, กุมภาพันธ์ 112561,
<https://whiskyarch.com//29/06/2016where-it-all-began-jewish-museum-berlin/> (Berlin)

แนวความคิดหลักในการออกแบบมาจาก ความต้องการให้ผู้ชมเข้าถึง ความไม่มีอยู่, ความว่าง และการไม่ปรากฏให้เห็น (วัฒนธรรมชาวยิวที่ปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว) ให้ผู้เข้าชมได้รับรู้ถึงผลกระทบของการทำลายล้างทั้งวัฒนธรรมชาวยิวและสังคมชาวยิวในเบอร์ลิน Libeskind กล่าวถึงแหล่งที่มาของแรงบันดาลใจในการออกแบบของเขา ว่ามาจากทั้งชาวยิวและชาวยิวที่ไม่ใช่ชาวยิว เช่น Paul Celan, Max Liebermann, Heinrich Von Kleist, Rahel Varnhagen และ Friedrich Hegel เป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมต่อระหว่างขนบธรรมเนียมประเพณีชาวยิวกับวัฒนธรรมของชาวเยอรมันก่อน เกิดสงครามฆ่าล้างชาวยิว โดยวางผังจากแนวคิดต่างๆ เช่น การเชื่อมโยงกันของเส้นสายจากการพัฒนาโครงสร้างของอาคารและหน้าต่าง, ความคิดจากนักแต่งเพลงอย่าง Arnold Schönberg, Moses และ Aaron ,จากข้อมูลหอดจดหมายเหตุรัฐบาลเยอรมัน

The Memorial Book for the Victims of the Nazi Persecution of Jews in Germany (1933–1945) และจากเรียงความชื่อ “One-Way Street,” โดย Walter Benjamin

สาระของงานประกอบด้วย แนวแกนชั้นล่าง ที่มี 3 แกนไขว้กัน เป็นสัญลักษณ์ของ 3 ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาชีวิตชาวยิวในเยอรมัน ได้แก่ 1. แนวแกนของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ (Continuity) 2. แนวแกนของการทำลายล้าง (Holocaust) 3. แนวแกนของการขับไล่ (Exile)

ลำดับการเข้าถึง หากต้องการเข้าถึงนิทรรศการถาวร ผู้เข้าชมจะต้องเดินทางเดินใต้ดินจากบริเวณทางเข้าด้านหน้าอาคารเก่า ซึ่งผู้ชมจะต้องพบกับความรู้สึกกังวลในการหลบซ่อนและสูญเสียความรู้สึกทาง ก่อนที่จะเดินข้ามถนนทั้ง 3 เส้นทางที่อยู่ด้านบน ซึ่งถนนนี้เป็นตัวแทนที่

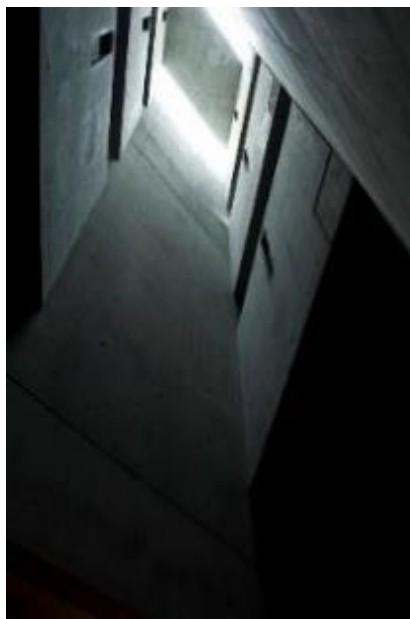
ดึงประสบการณ์ของชาวฮิวผ่านความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์เยอรมนี การอพยพและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ สถาปนิกสร้างทางเดินเล่นแบบซิกแซก เพื่อให้ผู้ใช้งานเดินผ่านและสัมผัสกับช่องว่างภายในอาคาร ที่จะนำผู้ชมผ่านแกลอรี, พื้นที่ว่าง ไปจนถึงจุดจบของชีวิต มีเพียงเศษเสี้ยวของแสงที่ลอดผ่านเข้ามา สถาปนิกต้องการสื่อว่า ในช่วงเวลาที่มืดมนที่สุด ขณะที่คุณรู้สึกว่าหนีไม่รอดแล้ว แสงเล็กๆ นี้แหละจะคืนความหวังให้คุณ

ภาพที่ 95 อาคารเก่าที่เป็นทางเข้าหลักสู่พิพิธภัณฑ์
ที่มา: Jewish Museum Berlin, กุมภาพันธ์ 112561, <https://www.jmberlin.de/en> (Berlin)

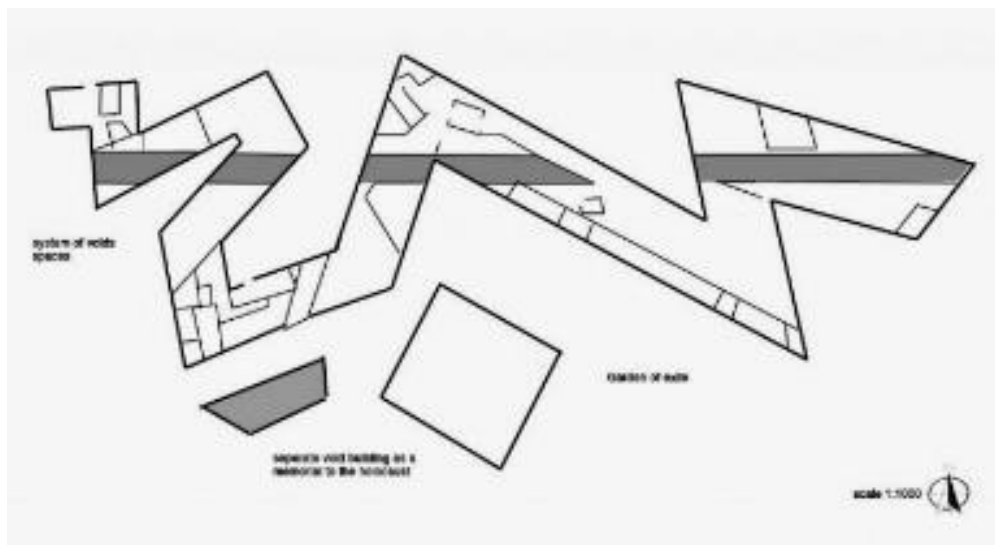

ภาพที่ 96 ทางลงสู่พิพิธภัณฑ์
ที่มา: Jewish Museum Berlin, 11 กุมภาพันธ์ 2561,
<https://www.pinterest.com/source/kberry.wordpress.ncsu.edu/>

ภาพที่ 97 ลักษณะของแสงกับการบีบผนังที่ส่งผลทำให้เกิดความรู้สึกความหวัง
 ที่มา: Cyrus Penarroyo , **Jewish Museum, Berlin / Studio Libeskind**,
 11 กุมภาพันธ์ 2561, [https://www.archdaily.com/91273/ad-classics-jewish-museum-berlin-daniel-libeskind\(Berlin\)](https://www.archdaily.com/91273/ad-classics-jewish-museum-berlin-daniel-libeskind(Berlin))

Libeskind ออกแบบผังพื้นที่ชั้น 1 โดยกำหนดแนวแกนขึ้นมา 2 แนว ได้แก่ แนวเส้นคดเคี้ยวของอาคารที่มีความเด่นชัดมากและอีกแนวคือ แนวที่มองไม่เห็น จุดที่ทั้ง 2 แกนตัดกันกลายเป็น “ช่องว่าง” ที่เจาะผ่านตลอดชั้นใต้ดินไปจนถึงหลังคา มีการเจาะช่องเปิดแบบแนวทแยงที่ดูไม่เป็นระเบียบ เพื่อให้ไม่สามารถแยกความต่างแต่ละชั้นจากมุมมองภายนอกได้

ภาพที่ 98 Jewish Museum แสดงโครงสร้างของ Void Spaces

ที่มา: James Pedersen_, **Jewish Museum Berlin by Daniel Libeskind**, 2 กุมภาพันธ์ 2561 , <http://arch2014-1101jp.blogspot.com//05/2014jewish-museum-berlin-by-daniel-libeskind.html>

และหนึ่งในช่องว่างที่มีอารมณ์และทรงพลังมากที่สุดในอาคารเป็นตึกสูง 66 ฟุตที่ไหลผ่านอาคารทั้งหลัง ผนังคอนกรีตจะเพิ่มบรรยากาศที่เย็นท้วมทันไปสู่พื้นที่ที่มีแสงเพียงอันเดียวเล็ดลอดออกมาจากช่องเล็ก ๆ ที่ด้านบนของพื้นที่ พื้นถูกปกคลุมด้วยงาน Installation ออกแบบโดยศิลปินชาวอิสราเอลชื่อ Menashe Kadishman ชื่อผลงาน “Shalekhet” (ไปไม่ร่วง) มีลักษณะเป็นแผ่นโลหะรูปใบหน้าเหล็กหยาบ 10,000 ชิ้น วางเกลื่อนกลาดเต็มโถงเปรียบเสมือนทุ่งมรณะ(Killings Field) สถาปนิกใช้ความโล่งว่างของโถงนี้อธิบายถึงความว่างเปล่าอันเป็นผลมาจากการถูกขับไล่ทำลายล้างชีวิตชาวยิว ประกอบกับงานศิลปะแนวจัดวางสร้างความรู้สึกลึ้นหวัง และไม่เหลืออะไรเลย เขาต้องการทำให้การสูญเสียในครั้งอดีตเป็นที่ประจักษ์และผู้คนสามารถเข้ามาสัมผัสได้ผ่านงานสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 99 Jewish Museum ส่วนพื้นที่โถงรอยด้วยงาน “Shalekhet”

ที่มา: James Pedersen , Jewish Museum Berlin by Daniel Libeskind,

2 กุมภาพันธ์ 2561, <http://arch1101-2014jp.blogspot.com/2014/05/jewish-museum-berlin-by-daniel-libeskind.html>

แนวแกนของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ (Continuity) นำไปสู่การออกแบบบันไดให้สูงชันถึง ชั้นสุดท้ายจะมีแสงสีขาวสาดมาที่ผนัง เป็น 8 ชั้น ให้ลงไปสู่นิทรรศการและเมื่อถึง 82 พื้นที่เข้าสู่ทางเข้าที่เป็น Two Stories Up บริเวณด้านหน้าของนิทรรศการถาวรชั้นล่าง การจัดแสดงวัตถุในชั้นนี้จะจัดไปตามแนวแกนของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ชาวยิว เป็นเรื่องราวที่ชาวยิวถูกข่มเหงและถูกฆ่าในยุคนาซี การอพยพหนี (Berlin)

แนวแกนของการทำลายล้าง (Holocaust) เป็นส่วนที่อยู่แยกออกมาซึ่งยังเชื่อมต่อกันอยู่บริเวณชั้นใต้ดิน แสงสามารถเข้าถึงหอคอยได้ผ่านทางแคบๆ ขนาบด้วยผนังคอนกรีตเปลือย ที่ให้ความรู้สึกเย็นและเงียบมาก ขวนให้รู้สึกจะรู้สึกกดดันหรือวิตกกังวลเมื่อเข้ามา

แนวแกนของการขับไล่ (Exile) ถูกออกแบบให้เป็นสวนบริเวณภายนอกอาคาร สร้างด้วยแท่งคอนกรีตจารึกจำนวน 7 แท่ง กระจายไปในพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงกันแบบ 49x7 บนพื้นดินที่ลาดเอียง บนแท่งคอนกรีตมีพุ่มมะกอกรัสเซียอยู่บนสุด เป็นสัญลักษณ์แห่งความหวัง พุ่มมะกอกจำนวน ต้นจะถูกปลูกด้วยดินจากเบอร์ลิน ส่วน 48 ต้นพุ่มที่ ที่อยู่ตรงกลางจะถูกปลูกด้วยดินจาก 49 คงและสับสน พีชชนิดเยรูซาเล็ม พื้นดินที่ลาดเอียงของสวนนี้ให้ความรู้สึกหวาดหวั่นจากความไม่มั่นคงเดียวที่อยู่บนยอดสูงเกินเอื้อมถึงได้นั้น สถาปนิกต้องการให้ผู้เข้าชมเกิดประสบการณ์เชิงพื้นที่ที่ทำให้หวนระลึกถึงการปรับตัวและความไม่แน่นอนทางความรู้สึกของการอพยพออกจากเยอรมนี

สถาปัตยกรรมและประสบการณ์เป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความสามารถของ Daniel Libeskind ในการแปลประสบการณ์มนุษย์เป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เขายังกล่าวทิ้งท้ายว่า พิพิธภัณฑ์“ชาวยิวถือเป็นสัญลักษณ์ที่มองไม่เห็นและมองเห็นได้เป็นลักษณะโครงสร้างที่รวบรวมอยู่ในพื้นที่แห่งเบอร์ลิน และปล่อยวางไว้ในฐานะสถาปัตยกรรมที่ไร้ชื่อ เหลือไว้แต่ชื่อที่ยังคงอยู่”

“The Jewish Museum is conceived as an emblem in which the Invisible and the Visible are the structural features which have been gathered in this space of Berlin and laid bare in an architecture where the unnamed remains the name which keeps still.” - Daniel Libeskind¹⁶²

ภาพที่ 100 Jewish Museum บ้านโตสูงชั้น 82 ชั้นที่เชื่อมไปยังนิทรรศการถาวร
ที่มา: Jewish Museum Berlin, **The Libeskind Building**, 10 กุมภาพันธ์ 2561,
<https://www.jmberlin.de/en/libeskind-building> (Berlin)

¹⁶² Andrew Kroll, *Ad Classics: Jewish Museum, Berlin / Studio Libeskind* (ArchDaily, 2010).

ภาพที่ 101 แนวแกนของการทำลายล้าง “The Holocaust Tower” มุมมองจากภายนอก
 ที่มา: Jewish Museum Berlin, **The Libeskind Building**, 10 กุมภาพันธ์
 2561, <https://www.jmberlin.de/en/libeskind-building> (Berlin)

ภาพที่ 102 ทศนภาพภายใน “The Holocaust Tower”
 ที่มา: Cyrus Penarroyo , **Jewish Museum, Berlin / Studio Libeskind**,
 11 กุมภาพันธ์ 2561, <https://www.archdaily.com/91273/ad-classics-jewish-museum-berlin-daniel-libeskind>(Berlin)

ภาพที่ แนวแกนของการขับไล่ “The Garden of Exile” มุมมอง Top Eyes View และ Worm Eyes View

ที่มา: Jewish Museum Berlin, The Libeskind Building, 10 กุมภาพันธ์ 2561, <https://www.jmberlin.de/en/libeskind-building> (Berlin)

ภาพที่ แนวแกนของการขับไล่ “The Garden of Exile” มุมมอง Normal Eyes View
ที่มา: Jewish Museum Berlin, The Libeskind Building, กุมภาพันธ์ 102561, <https://www.jmberlin.de/en/libeskind-building> (Berlin)

5.1.2 โลหะปราสาท

ผู้สร้าง : พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3

ที่ตั้ง : วัดราชนั้ดตารามวรวิหาร (ตั้งอยู่ใกล้กับป้อมมหากาฬ ติดกับลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์) แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 103 โลหะปราสาท

ที่มา : Ruchareka's Blog, โลหะปราสาท 37 ยอด ของวัดราชนั้ดตารามวรวิหาร หมายถึง พระโพธิ์ปักขียธรรม 37 ประการ, 3 มีนาคม 2561, <https://ruchareka.wordpress.com/page/7/>

โลหะปราสาทเป็นสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีแนวคิดในการออกแบบตามหลักธรรม มูลเหตุการสร้างเดิมที่มีการสร้างแห่งแรกทีอินเดีย แห่งที่ 2 ที่ศรีลังกา และแห่งที่ 3 ที่ไทย ปัจจุบันเหลืออยู่ที่ไทยเพียงแห่งเดียว จุดประสงค์ในการใช้งานหลักก็เพื่อเป็นที่พระนั่งกรรมฐาน เป็นที่รู้จักแพร่หลายในอาณาจักรสยามมาช้านาน ดังปรากฏในศิลาจารึกเรื่อง “มหาวงศ์” สมัยสุโขทัยและหลักฐานทางฝ่ายเหนืออย่าง “ชินกาลมาลี” ที่พระรัตนปัญญา รจนาขึ้นเมื่อ พ.ศ.2021 กล่าวถึงตำนานการสร้างโลหะปราสาท ณ ลังกาประเทศ ล่วงถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แปลวรรณกรรมเรื่อง “มหาวงศ์ พงศาวดารลังกา” ในพ.ศ.2339 ตำนานโลหะปราสาทจึงยังเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย¹⁶³

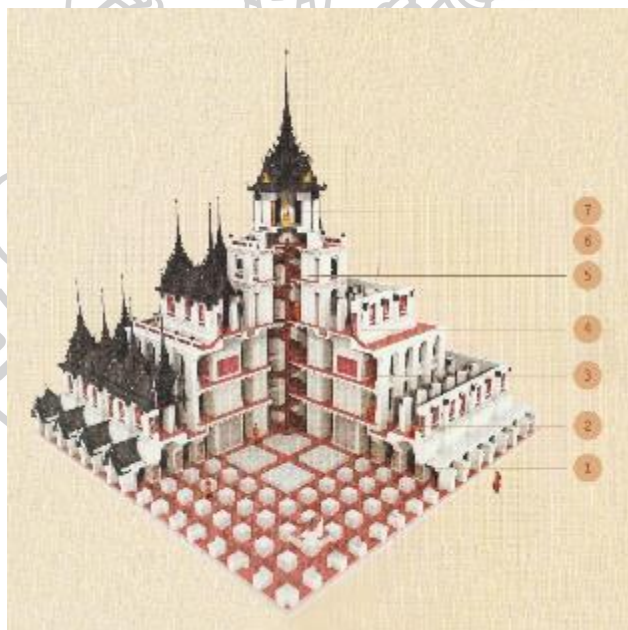
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่3) มีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาวัดราชนั้ดตารามขึ้น เมื่อพ.ศ.2389 และรับสั่งให้ช่างออกแบบก่อสร้างโลหะปราสาทตามลักษณะของโลหะปราสาทแห่งที่สอง ที่ลังกาประเทศ ซึ่งได้พรณนาไว้ใน “โลหะปราสาทมหปริจเฉทที่ 27” แห่งคัมภีร์มหาวงศ์ พงศาวดารลังกา และให้ช่างเดินทางไปดูสัณฐานของโลหะปราสาทที่หลงเหลือให้เห็นอยู่ที่กรุงอนุราชปุระ ประเทศอินเดียอีกด้วย แล้วดัดแปลงให้มีลักษณะพุทธศิลป์และสถาปัตยกรรมแบบไทย

¹⁶³ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, ราชนั้ดตารามมหาเจษฎาบดินทร์ (กรุงเทพฯ: บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด, 2555). หน้า 31

รัชกาลที่ ทรงคาดหวังจะให้โลหะปราสาทเป็นประธานของพระอารามแทนคติการสร้าง 3 พระมหาเจดีย์ ให้เป็นพุทธศิลป์ที่วิจิตร ด้วยเจตจำนงจะสะท้อนให้พสกนิกรในแผ่นดินรู้จักพุทธสถานที่เกิดขึ้นจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนว่ามีความยิ่งใหญ่เพียงใด มีความเข้าใจปรัชญา โดยการสร้างพุทธสถาปัตยกรรมไทยจะแฝงคติธรรม ให้ผู้ปฏิบัติธรรมใช้ปัญญาและมีวิริยะหมั่นเพียร ค้นหาข้อธรรมอันลึกซึ้ง ซึ่งเป็นมรรคแห่งการนำไปสู่พระนิพพาน ด้วยสัญลักษณ์ที่ผูกไว้กับสถาปัตยกรรม

รูปทรงสี่เหลี่ยมมีลักษณะเป็นอาคารผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 23 วา เป็นอาคารทรงปราสาทซ้อนกัน 7 ชั้นลดหลั่นกัน ชั้น 7 เป็นยอดปราสาท การขึ้นสู่โลหะปราสาทแต่ละชั้นจะมีบันไดวนตั้งอยู่ตรงใจกลางของอาคาร จำนวน 67 ชั้น โดยตั้งต้นสูงขนาดใหญ่ยึดเป็นแม่บันได¹⁶⁴

การขึ้นสู่โลหะปราสาทแต่ละชั้น อาคารชั้นล่าง ชั้นที่ 1 จะเป็นคูหาและระเบียง 4 และชั้นที่ 3 ยอด และชั้นที่ 12 ทำเป็นคูหาจตุรมุขมียอดเป็นบุษบกชั้นละ 6 และชั้นที่ 4 ชั้นที่ 2 ล้อมรอบ ในชั้นที่รวม เป็นยอดปราสาทจตุรมุขสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ 7 เป็นบุษบก ยอด มีความ 37 ประการ อันเป็นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่พระ 37 หมายถึงโพธิปักขิยธรรมนิพพาน

ภาพที่ 104 ภาพตัดโครงสร้างโลหะปราสาท

ที่มา : สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. **ราชบัณฑิตยสถาน**. (กรุงเทพฯ: บริษัทดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด, 2555). หน้า 33

¹⁶⁴ โกวิท ตั้งตรงจิตร, จารึกเรื่องตีมิโนสยาม (นนทบุรี: ดอกหญ้า 2000, 2556). หน้า

แนวความคิดโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ คือหลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญที่ผู้มุ่งสู่แดนหลุดพ้นพึงปฏิบัติ 7 ธรรมะ คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรค 8¹⁶⁵

1. **สติปัฏฐาน 4** หมายถึง ที่ตั้งของสติ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงประกอบด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน
2. **สัมมัปปธาน 4** หมายถึง ความเพียรโดยชอบ คือ ว่า ความเพียรที่ต่อเนื่องไม่ลดละประกอบด้วย สังวรปธาน ปหานปธาน ภavanaปธาน อนุรักษนาปธาน
3. **อิทธิบาท 4** หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา
4. **อินทรีย์ 5** หมายถึงธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน ประกอบด้วย สัทอินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์
5. **พละ 5** หมายถึงธรรมอันเป็นกำลัง ประกอบด้วย ศรัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ
6. **โพชฌงค์ 7** หมายถึงธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ประกอบด้วย สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา
7. **มรรค 8** หรือ อัฐังคิกมรรค (เรียกเต็มว่า อริยอัฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมีองค์ 8 ประการ อันประเสริฐ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

การวิเคราะห์โดยอ่านจากรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเชื่อมโยงกับหลักธรรม สามารถตีความได้ว่า ทางสายกลางที่พระพุทธเจ้าได้แนะนำให้ปฏิบัติ นั้น เป็นทางเดียวที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น เพราะฉะนั้นโลหะปราสาทจึงมีทางขึ้นเพียงทางเดียว เป็นบันไดวนอยู่ตำแหน่งกึ่งกลางอาคาร

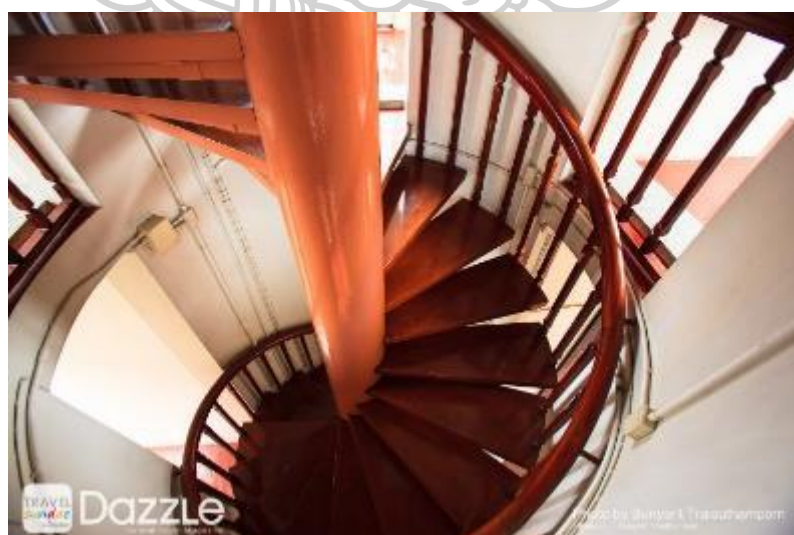
หลักโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ แบ่งเป็นธรรมย่อยๆ ได้ 7 หลักธรรม เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า โลหะปราสาทนั้นประกอบไปด้วย 7 ชั้น เป็น 7 ชั้นที่จะต้องผ่านก่อนถึงที่บรรจพระบรม

¹⁶⁵ มุลนิธิเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระอุปถัมภ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, วัดราชชนิตดารามวงวิหาร และรวมความรู้เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ: มุลนิธิ, 2546). หน้า 35

สารีริกธาตุ อันเป็นตัวแทนหมายถึงพุทธองค์ และแต่ละชั้นในทั้งหมด 7 ชั้นนี้คือสถานที่ปฏิบัติกัมมัฏฐาน นั่นหมายความว่า การจะเข้าสู่นิพพานได้นั้น จะต้องอาศัยการปฏิบัติกัมมัฏฐานโดยอาศัยหลักธรรมแห่งการหลุดพ้น คือโพธิปักขิยธรรม 37 โดยดำรงอยู่ในทางสายกลางคือไม่สุดโต่ง ทางเดียวเท่านั้นที่จะนำไปสู่นิพพานได้

ภาพที่ 105 พื้นที่ใช้สอยบริเวณระเบียงชั้นที่ 1
ที่มา : สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. **ราชันต์ตามหาเจษฎานุสรณ์**. (กรุงเทพฯ: บริษัทดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด, 2555). หน้า 114

ภาพที่ 106 ชั้นโถงวนบริเวณกลางอาคาร
ที่มา : Bunyarit Traisuthamporn, **13 การเดินทางสู่กรุงเทพฯ เมื่อวานขึ้น**, 4 มีนาคม 2561,
<https://pantip.com/topic//32528737page3>

5.1.3 วิหารแห่งแสง Church of the Light

สถาปนิก : Tadao Ando

ที่ตั้ง : Osaka Prefecture, Ibaraki, Kitakasugaoka, Japan

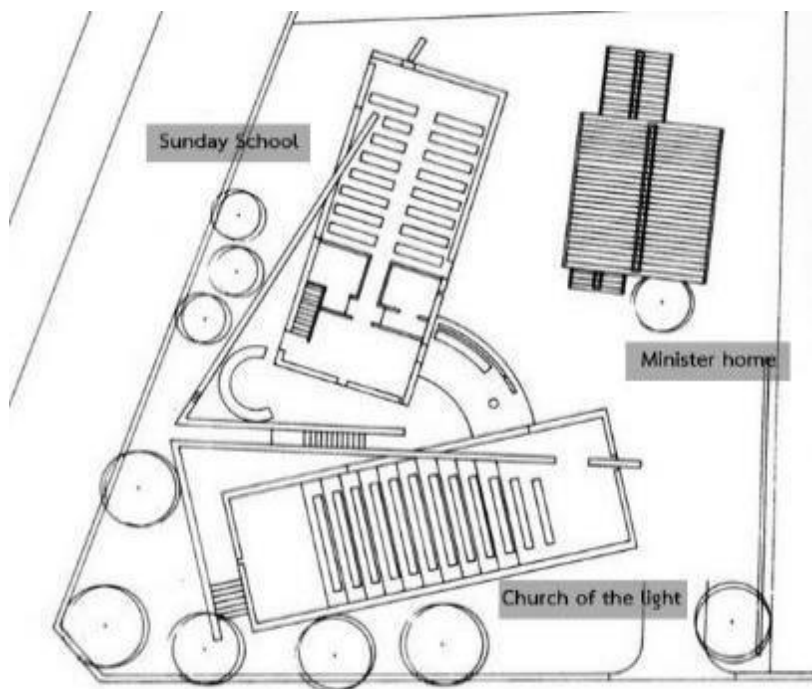

ภาพที่ 107 บรรยากาศภายในวิหารแห่งแสง Church of the Light

ที่มา : Anabel Saterfiel, Charm Tadao Ando N Tadao

Ando, 4 มีนาคม 2561, <http://www.bandbsnestinteriors.com/mg/396463/zk2z2h-charm-tadao-ando/396387>

วิหารแห่งแสง (Church of the Light) ตั้งอยู่ในเมืองเล็ก ๆ ของ Ibaraki ซึ่งอยู่ด้านนอกของเมืองโอซาก้าในประเทศญี่ปุ่น การออกแบบเริ่มขึ้นในเดือนมกราคมปี 2530 และงานออกแบบเสร็จสิ้นลงในเดือนพฤษภาคมปี 2531 แม้ว่าจะอยู่ในละแวกเล็ก ๆ นอกโอซาก้า แต่ก็เป็นตัวอย่งที่สำคัญของสถาปัตยกรรมชิ้นเยี่ยมที่โดดเด่นในย่านนี้ โครงการประกอบด้วย โบสถ์คริสต์เตียน(วิหารแห่งแสง) และ Sunday school วิหารแห่งแสง สร้างบนที่ดินขนาด ตารางเมตร แต่ขนาดอาคารใช้พื้นที่ 8.838 ตารางเมตร ซึ่งพื้นที่ใช้สอยจริงกว้าง เมตร โครงสร้าง 6 เมตร สูง 18 เมตร ยาว 6 สดหลักคือคอนกรีตเปลือยคอนกรีตเสริมเหล็ก วั

ภาพที่ 108 ผังบริเวณวิหารแห่งแสง Church of the Light

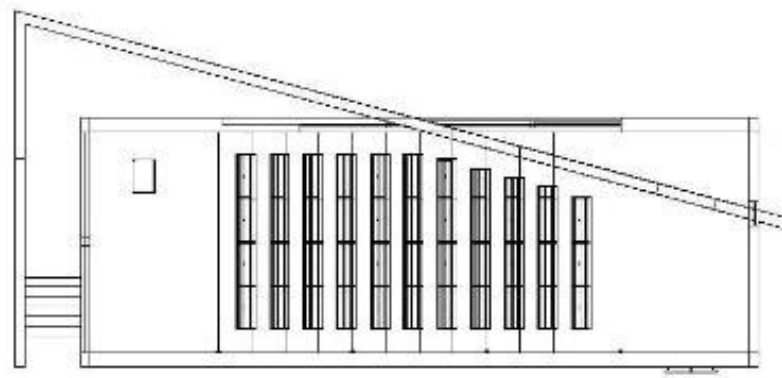
ที่มา : Church of the light

plan, 4 มีนาคม 2561, <https://www.pinterest.com/pin/811351689088124198/>

แนวคิดในการออกแบบ จากบทสัมภาษณ์ Tadao Ando อธิบายแนวคิดในการออกแบบไว้ว่า...

แนวคิดคือ การสร้าง “Space” ที่แสงสามารถรวมผู้คนได้และเชื่อเชิญพวกเขา ทำให้สะท้อนการสะท้อนของแสงทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติได้อย่างดี ทุกคนรู้สึกได้ด้วยตนเองว่า เขาไม่ได้โดดเดี่ยวในสังคม เราเข้าใจได้ว่าเราอยู่ได้ด้วยตนเอง แก่นแท้ของสถาปัตยกรรม คือ การเปิดใจของทุกคน และลากมันไปในทางที่มีความสุขที่จะเป็นบนโลก หัวใจหลักของคำถามคือ เราจะมีความสุขกับสถาปัตยกรรมได้อย่างไร ? นั่นคือ หัวใจสำคัญสำหรับผม”¹⁶⁶

¹⁶⁶ Tadao Ando, "Tadao Ando - from Emptiness to Infinity", ed. Mathias Frick (German filmmaker) (MAGNETFILM, 2013).

ภาพที่ 109 ผังพื้นวิหารแห่งแสง

ที่มา : Virtual Reality Software And Technology, **Individual Project : Church of the Light**, 4 มีนาคม 2561, http://www.arch.ttu.edu/visualization/arch_5344_virtual_reality/5344_Virtual_Reality_SP04/Wu/Project_01_Indy_Project/Project-01-Indy_Project-page01.htm

ภาพที่ 110 รูปตัดตามยาวแสดงพื้นที่ภายในวิหารแห่งแสง

ที่มา : ARCHUTE : Step into Architecture, **Church of the Light by Tadao Ando**, 4 มีนาคม 2561, <https://www.archute.com//05/11/2015church-of-the-light>

ภาพที่ 111 Isometric form วิหารแห่งแสง
ที่มา : ARCHUTE : Step into Architecture, **Church of the Light by Tadao Ando**,
4 มีนาคม 2561, <https://www.archute.com//05/11/2015church-of-the-light>

สถาปนิกเลือกใช้รูปทรงทางเรขาคณิตในการสร้าง Form แล้วทำการฉีกออกจนเหมือนขาดออกจากกันด้วยผนังที่เสียบเฉียงทำมุม 15 องศา เข้ามาที่ด้านกว้างของพื้นที่ด้านทิศตะวันออก ทำให้แสงลอดเข้ามาได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ผนังที่ยังคงความมืดสลัว แล้วเจาะผนังที่ปลายสุดด้านกว้างของผนังที่เหลือด้านทิศตะวันออกเป็นรูปไม้กางเขน สัญลักษณ์ทางคริสต์ศาสนา ช่องนี้ทำให้มีแสงที่ค่อนข้างคมชัดลอดเข้ามาในอาคารให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ถึงพระคริสต์ อีกนัยหนึ่งก็เป็นการเชื่อมต่อระหว่างผู้คนกับธรรมชาติภายใน โดยใช้สถาปัตยกรรมเป็นตัวกลาง และนอกจากนี้ยังทำให้ผู้คนที่อยู่ภายในอาคารยังสามารถรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงหรือความเป็นไปของสภาพแวดล้อมภายนอกอาคารได้ เนื่องจากแสงที่ลอดผ่านช่องไม้กางเขนนี้ในแต่ละช่วงเวลาของวันไม่เท่ากัน ในยามเช้าของวันอาทิตย์เกิดแสงเฉียงแตกออกเป็น ส่วนในพิธีกรรม ส่วนแสงทางด้านทิศใต้เป็นแสงสลัว 2 องศา คุณภาพของแสงที่ไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเพื่อขบเน้นความหมายของไม้กางเขนชาตินี้สอดคล้องกับแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา

ภาพที่ 112 มุมมองภายนอกวิหารแห่งแสง

ที่มา : BLUE LAPIS ROAD, Day 9 – CHURCH OF LIGHT, Osaka, Japan, 4 มีนาคม 2561,
<https://bluelapisroad.wordpress.com/2015/09/22/day-9-church-of-light-osaka>

ภาพที่ 113 ลักษณะความคมชัดของแสงสว่างภายในวิหารแห่งแสง

ที่มา : MY ARCHITECTURAL MOLESKINE, CHURCH OF THE LIGHT: INTENSIVE GAZES, 4 มีนาคม 2561, <http://architecturalmoleskine.blogspot.com/2012/03/church-of-light-intensive-gazes.html>

การออกแบบให้ผนังทำหน้าที่เป็นทั้ง ตัวการสร้างความสลัว, ตัวบังคับทิศทางการเดินทาง และเป็นตัวแบ่ง-เชื่อมพื้นที่ภายในกับภายนอกอาคาร การไหลเวียนใน Space จะถูกควบคุมโดยผนังทำมุม เมื่อเข้าไปในโบสถ์จะพบกำแพงทึบที่และบังคับให้เลี้ยวซ้ายเข้าไปในผนังช่วยให้เลี้ยวขวาเข้าสู่บริเวณโบสถ์หลัก แสงที่เข้ามาเพื่อให้ความสว่างเพียงเล็กน้อยไม่ให้มืดจนเกินไปเกิดจากแสงสว่างแบบ

ทางอ้อม (Indirect Lighting) ส่วนแสงที่ทำหน้าที่สื่อสารกับผู้ใช้อย่างเต็มพลังเพื่อดึงดูดสายตาจะใช้แสงสว่างแบบโดยตรง (Direct Lighting) และเผยให้เห็นการดำรงอยู่ของทุกสิ่งในพื้นที่นี้ ดังที่อันโตะเคยให้สัมภาษณ์ไว้ในชัยยศ (ตัวอย่างเช่น วิหารแห่งแสง ที่นี้ผมเตรียมกล่องผนัง...“ ว่า (2543 คอนกรีตหนาล้อมรอบก็เพื่อ ‘สร้างความมืด’ แล้วผมก็ตัดช่องลงไปบนผนัง ปล่อยให้แสงลอดเข้าไปภายในสถานการณ์ที่ควบคุมอย่างเข้มงวด ณ ช่วงเวลานั้นแสงสร้างรอยแยกในความมืดอย่างเฉียบคม กำแพง พื้น เพดาน รับเอาแสงเข้าไปปลดปล่อยการดำรงอยู่ของแต่ละองค์ประกอบออกมา...”¹⁶⁷

อันโตะถือเป็นสถาปนิกที่นิยมใช้รูปทรงเรขาคณิตอย่างเห็นได้ชัดเจน และในงานออกแบบของเขาจะแฝงกลิ่นอายของบรรยากาศในสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นโบราณอยู่เสมอ โดยคุณลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดจากสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นคือ

1. การออกแบบพื้นที่ภายในให้เรียบง่ายไม่ซับซ้อน ใช้ความสลับของบรรยากาศภายในและแสงที่เล็ดลอดเข้ามาสร้างการรับรู้ที่ดูลุ่มลึก น่าค้นหา คล้ายกับบรรยากาศภายในบ้านญี่ปุ่นโบราณ
2. การออกแบบให้สถาปัตยกรรมกับธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้ ไม่ตัดขาดจากกันเสียทีเดียวแต่ยังสามารถเชื่อมต่อกัน ไม่ว่าจะด้วยการรับรู้จากการมองเห็น หรือการสัมผัสก็ตาม คล้ายกับบ้านญี่ปุ่นโบราณที่ต้องอยู่คู่กับสวนเสมอ

5.1.4 ข้อเสนอจากการศึกษาวิธีการออกแบบ

จากกรณีศึกษาที่ได้ทำการวิเคราะห์ ทำให้ผู้ศึกษาสามารถจับแนวทางในการออกแบบได้จาก 3 ประเด็นในการศึกษาที่ตั้งไว้ตั้งแต่ข้างต้นคือ 1. เรื่องลำดับการรับรู้ในงานสถาปัตยกรรม 2. การแสดงออกซึ่งแนวความคิดในงานในงานสถาปัตยกรรมไทย 3. การนำลักษณะสถาปัตยกรรมแบบประเพณีมาประยุกต์ใช้ และได้ข้อสรุปดังนี้

1. เรื่องลำดับการรับรู้ในงานสถาปัตยกรรม

ในการออกแบบ Jewish Museum Berlin สามารถแบ่งการรับรู้ออกเป็น 2 แบบคือ การรับรู้ทางความหมาย และการรับรู้จากการเข้าไปใน Space ส่วนแรกในการรับรู้ทางความหมาย เป็นสัญลักษณ์ที่สถาปนิกต้องการสื่อสารแนวความคิดหลักในการออกแบบทั้งหมด ซึ่งก็คือ แนวแกนทั้ง 3 อันเป็นสัญลักษณ์ของประวัติศาสตร์ของการพัฒนาชีวิตชาวยิวในเยอรมัน ส่วนที่สองการรับรู้จากการเข้าไปใน Space เป็นการเล่นกับความรู้สึกของผู้ใช้งานให้ระลึกถึงเหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงที่มีการอพยพและฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว จึงออกแบบทางเดินให้มีความซิกแซก ยากที่จะคาดเดาทิศทาง บรรยากาศสลัว ผ่านแต่ละ Space ไปจนสุดทางคือเป็นพื้นที่ที่แสงลอดผ่านเพียงน้อยนิด ด้วยต้องการสื่อถึง ความหวังเพียงน้อยนิดในการรอดชีวิต จะเห็นว่าการสร้างลำดับการรับรู้ตามที่สถาปนิกต้องการนั้น มิใช่การออกแบบพื้นที่ด้วยการใช้งาน (Function) หากแต่เป็นการเดินเข้าไปในแต่ละ Space ที่บรรยากาศถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไป จนผู้ใช้งานเกิดความรู้สึก

¹⁶⁷ ชัยยศ อิชฎิวรรพันธุ์, "วิหารแห่งแสง : ปรากฏการณ์แห่งสถานที่", ธรรมชาติ ที่ว่าง และสถานที่ : รวมบทความว่าด้วยสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น 2543. 141-143

ต่างๆ ร่วม ด้วยเครื่องมือที่ใช้ออกแบบ เช่น ทางเดิน การเจาะช่องเปิด การบีบ-คลายสัດส่วนระหว่างผนัง-ฝ้า เป็นต้น

2. การแสดงออกซึ่งแนวความคิดในงานสถาปัตยกรรมไทย

แนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยที่แสดงออกถึงแนวความคิดว่าด้วยเรื่องหลักธรรม มักจะใช้จำนวนของอาคารย่อยมาเป็นสัญลักษณ์ในสื่อสาร เช่น หากมีเจดีย์จำนวน 37 ยอดก็จะหมายถึงหลักโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ถ้ามี 8 ยอดก็จะหมายถึงอริยมรรคมีองค์ 8 หลักการนี้อาจใช้ได้กับจำนวนตัวเลขที่มีความเฉพาะตัว เห็นแล้วนึกขึ้นได้ทันที แต่หากมีเจดีย์ย่อย 4 หลังก็อาจจะหมายถึงหลักอริยสัจ 4 หรือสติปัญญา 4 ก็เป็นไปได้เพราะฉะนั้นการสื่อความหมายจึงไม่ชัดเจน แต่ที่พบเห็นมากในงานสถาปัตยกรรมไทย โดยความเห็นส่วนตัวของผู้ศึกษาคิดว่าในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยนั้นค่อนข้างมีรูปด้านที่พึงระวัง หากพลิกแพลงมากไปอาจทำให้ดูไม่งามได้ การแทนค่าด้วยตัวเลขจึงง่ายต่อการสื่อสาร และยังคงไว้ซึ่งรูปด้านอันสวยงามของอาคารอีกด้วย ทางที่ดีอาจจะต้องมีลวดทอนองค์ประกอบบางประการให้ดูเรียบง่ายขึ้นเพื่อสร้างแนวทางในการออกแบบที่หลากหลาย

3. การนำลักษณะสถาปัตยกรรมแบบประเพณีมาประยุกต์ใช้

จากการวิเคราะห์งานออกแบบของทาตาโอ อันโตะ ในแง่ของการนำลักษณะบางประการของสถาปัตยกรรมแบบประเพณีญี่ปุ่นมาใช้ คือการใช้แสงสลับและธรรมชาติ มามีส่วนร่วมในการออกแบบงานสถาปัตยกรรม การดึงจุดย่อยๆ อย่างแสงที่สื่อถึงบรรยากาศบ้านญี่ปุ่นโบราณ หรือประเพณีการปลูกบ้านแบบญี่ปุ่นโบราณที่จะต้องคู่กับสวนเสมอ ทำให้สามารถออกแบบได้อิสระมากขึ้น เนื่องจากไม่มีข้อจำกัดด้านรูปลักษณะ หรือรูปแบบมาเป็นกรอบ แต่ก็ยังให้กลิ่นอายของความเป็นญี่ปุ่นได้ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ สถาปนิกเลือกที่จะควบคุมการเล็ดลอดของแสงด้วยการ สร้าง Space ส่วนตัวด้วยกล่องคอนกรีตที่บิดัน แล้วค่อยๆ เฉือนบางส่วนออกเพื่อให้แสงเข้ามาได้อย่างมีความหมาย เป็นการสร้างบรรยากาศภายในอาคารอย่างสมบูรณ์

5.2 กรณีศึกษาช่วงเวลาในการฝึกอบรมของสถานปฏิบัติธรรม

ในส่วนของกิจกรรมเพื่อการวิปัสสนา และเพื่อเกิดสมาธิในโครงการสุญตาวินัย จำเป็นจะต้องหาปริมาณการฝึกฝนที่พอเหมาะ ไม่ว่าจะเป็ปริมาณการฝึกต่อสัปดาห์ / เดือน / ปี เพื่อให้กิจกรรมในโครงการเกิดการเคลื่อนไหวตลอดเวลาและรองรับความต้องการของคนส่วนใหญ่ จึงจำเป็นจะต้องมีกรณีศึกษาจากสถานปฏิบัติธรรมที่ได้รับความนิยม ยกย่องจากพุทธศาสนิกชนหม่มาก อันได้แก่ สวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี, หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) และหมู่บ้านพลัม มาเป็นกรณีศึกษา

5.2.1 สวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี

ลักษณะกิจกรรม : เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษาธรรม มีโรงมหรสพทางวิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ คติธรรมคำสอนในพระพุทธานุภาพต่างๆ ภาพพุทธประวัติ ภาพจำลอง

จากภาพหินสลักเรื่องพุทธประวัติในอินเดีย รอบบริเวณร่มรื่น เหมาะสำหรับเป็นที่ฝึกอบรมจิตใจและ
ศึกษาพระพุทธศาสนา

กิจกรรมประจำเดือน

อบรมสมาธิ : มีการสอนฝึกสมาธิแก่ชาวต่างประเทศ ทุกวันที่ 1-10 ของทุกเดือน และ
สำหรับคนไทย ทุกวันที่ 20-27 ของทุกเดือน

อบรมอานาปานาสติภาวนา : จัดให้มีการอบรมสมาธิภาวนาแบบกำหนดลมหายใจเข้า-
ออก ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติจนตรัสรู้ และทรงแนะนำให้ศึกษาปฏิบัติให้มาก
เพราะอำนวยการผ่อนคลายทั้งด้าน ความสงบ (สมถะ) และ ความรู้รอบ (วิปัสสนา) สำหรับ
ผู้สนใจศึกษาธรรมะ และต้องการปฏิบัติจนเห็นผลด้วยตนเอง

ระยะเวลา : วันที่ 19 - 27 ของทุกเดือน

กิจกรรมประจำปี

1) **โครงการบรรพชาสามเณรยุวธรรมทูตภาคฤดูร้อนสวนโมกข์ :** การบวชเป็นสามเณร
เป็นการฝึกอบรมระเบียบวินัย สมาธิได้รู้สิ่งที่ต้องรู้ในช่วงปิดภาคเรียนของเด็กๆ เป็นการ
ซักจูงปลูกฝังให้สามเณรมีความกตัญญูรู้คุณมารดาบิดา มีศีล มีปัญญา ที่สมบูรณ์มากขึ้น
ถือเป็นการตอบแทนพระคุณท่าน โดยมีพระอาจารย์ที่เลี้ยงเป็นผู้อบรมภายใน
สภาพแวดล้อมของวัดป่าอันรื่นรมย์ ทำให้จิตใจเกิดความสงบ

ระยะเวลาช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน ของทุกปี

2) **อบรมอานาปานาสติภาวนา (สำหรับครอบครัว) :** จะจัดเฉพาะช่วงวันสงกรานต์ของ
ทุกๆ ปี เพื่อเปิดโอกาสให้ครอบครัวได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม เนื่องในวันปีใหม่ไทย (วัน
สงกรานต์) ทุกคนจะได้รับฟังธรรมะ มีการนั่งสมาธิแบบอานาปานาสติ เดินจงกรม และ
กิจกรรมกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว

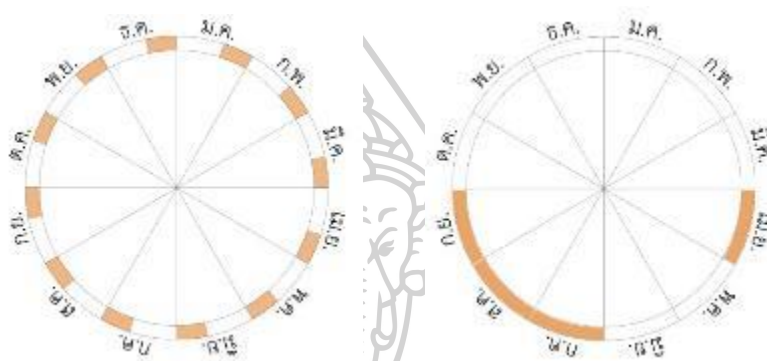
ระยะเวลาช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี 11 เมษายน – 15 เมษายน

3) **ธรรมาศรมธรรมมาตา :** เป็นการฝึกอบรมตนเพื่อการมีชีวิตพรหมจรรย์ที่หมดจดงดงาม
ภาคทฤษฎีจะมีอบรมหลักธรรมอันเป็นหนทางแห่งการหลุดพ้น เช่น อริยสัจ 4,
ปฏิจจสมุปบาท, อิทัปปัจจยตา, ไตรลักษณ์, ธาตุอายตนะ, ชันด์ เป็นต้น ส่วนภาคปฏิบัติ
กระทำด้วยวิธี อานาปานาสติ 16 ชั้น ซึ่งเป็นทั้งสมถะและวิปัสสนาอยู่ในสูตรนั้นแล้ว และ
ฝึกปฏิบัติการทำงานให้เป็นการปฏิบัติธรรมด้วยการทำงานประจำวัน ได้แก่งานในอาคาร
นอกอาคาร งานวันกรรมกรตามแบบสวนโมกข์ในทุกวันโกน มีการบันทึกผลการปฏิบัติ
กิจวัตรประจำวัน และการสังเกตอุปกิเลสในตน มีการบอกบริสุทธิในวันโกน

ระยะเวลาตามหลักสูตร 3 เดือน ช่วงเข้าพรรษา

แนวทางการปฏิบัติ

- การนั่งสมาธิ
- การเดินสมาธิ
- ออกกำลังกาย
- กิจกรรมจิตอาสา : ปลูกต้นไม้, รดน้ำ, ขนทราย
- สวดมนต์
- ฟังธรรมะบรรยาย

ภาพที่ 114 (ซ้าย) แผนภาพแสดงความถี่ของกิจกรรมประจำเดือน และ (ขวา) แผนภาพแสดงความถี่ของกิจกรรมประจำปี ของสวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล จ.สุราษฎร์ธานี

5.2.2 หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญญา (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ)

ลักษณะกิจกรรม : กิจกรรมของหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญญญา มุ่งให้เป็นศูนย์การเรียนรู้และสถานบริการด้านศาสนธรรมอันรื่นรมย์ เป็นกำลังเพื่อการบรรลุธรรมลักษณะ SPIRITUAL FITNESS & EDUTAINMENT CENTER

กิจกรรมประจำเดือน

1) งานบุญประเพณีมีธรรม :

- ธรรมะในสวน ตักบาตรเดือนเกิด
- วันสำคัญทางพุทธศาสนา (มาฆบูชา ๕๕ / วิสาขบูชา / อาสาฬหบูชา / เข้าพรรษา)
- เทศกาลเจริญสติ / ภาวนาข้ามปี สวดมนต์รับปีใหม่

2) ธรรมนันทนาการ :

- ปั่นไอดีม ชิมความสุข
- ดูหนังหาแก่นธรรม
- InstDham Trip
- ดนตรีภาวนา
- เสาร์ ๕ ตลาดนัดกัลยาณมิตร

- ปลุกกล้วยไม้ในสวนธรรม
- ละครกรรม
- ดนตรีมีธรรม (วันตักบาตรเดือนเกิด)

3) ภาวนาวิถีมือง :

- ถักรักปิ่นอุ้นแต่น้องบนดอย
- ถักรักเต็มใจผู้ป่วยมะเร็ง
- ถูธรรมะชายผ้าเหลืองเต็มใจผู้ป่วย
- บูหงาธรรม เพื่อผู้ป่วย
- ตักตาล้มแล้วลุกเพื่อผู้ป่วย
- ดอกไม้ภาวนา
- พัดธรรม คลายใจ เพื่อผู้ป่วย
- ถักไม้กวาดภาวนา
- สีน้าภาวนา
- ปลุกผักภาวนา
- เพนท์ถูผ้าหาแก่นธรรม
- กู๊ดมอร์นึ่งบางกอก
- คริสตัลซิงกิ้งโบว์
- ความตายออกแบบได้
- ฟัง (contemplative listening)
- สมาธิกับขลุ่ยเซน
- โยคะในสวนธรรม
- ปรานายามะ
- โยคะภาวนา
- ไทเก๊ก โยคะ สมาธิ
- ฉลาดทำบุญกับสวนโมกข์
- โยคะ สติ บำบัด

4) กลุ่มการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรม (ปริยัติสัทธรรม) :

- ปาฐกถาธรรมพิเศษ ในวาระ ๑๑๑ ปี พุทธทาส
- ธรรมโฆษณศึกษา ๑๐๑ ศึกษาชีวิต จากพุทธดำรัส
- ธรรมโฆษณศึกษา ๑๐๒ ชีวิตสุขเย็น มีได้ทันที เมื่อเข้าถึงใจ
- ธรรมโฆษณศึกษา ๑๐๓ อริยสัจสี่ : ความจริงของชีวิต
- ธรรมโฆษณศึกษา ๑๐๔ ปฏิจจสมุปบาท ความลึกซึ้งของจิตใจ
- ธรรมโฆษณศึกษา ๑๐๕ โยนิโสมนสิการ : รุ่งอรุณแห่งปัญญา
- อานาปานสติจากพระโอษฐ์
- เข้าถึงใจ สร้างสุข

- บรรยาย จิตว่าง จิตวุ่น
- คู่มือมนุษย์
- เพล็นธรรมนำชม
- สอนโมกข์เสวนา
- ฟังสาธิตการไหว้พระสวดมนต์
- ธรรมนิทรรศการ

5) กลุ่มปฏิบัติจิตภาวนา (ปฏิบัติศีลธรรม) :

- อานาปานสติภาวนา (วันอาทิตย์)
- อานาปานสติกับพุทธทาสภิกขุ
- อานาปานสติภาวนาอาทิตย์ที่ ๕
- อานาปานสติสำหรับเยาวชน (โกเอ็นก้า)
- อานาปานสติแบบย่อ (โกเอ็นก้า)
- เจริญสติแบบเคลื่อนไหว (หลวงปู่เทียณ)
- หมอหัวใจ ไขความสุข
- เพ็ญภาวนา ชาคริยานุโยค
- วันแห่งสติ (หมู่บ้านพลัม)
- ทำวัตร สวดมนต์ เข้า เย็น
- มาตาภาวนา
- นิพพานซิมลอง

6) อบรมบ่มเพาะ :

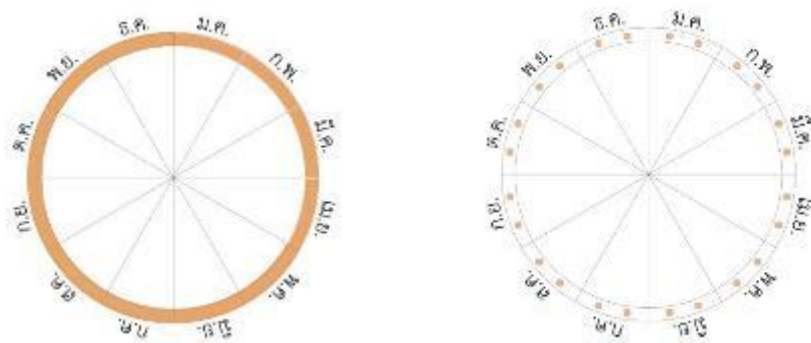
- เพล็นธรรม นำปัญญา (ธรรมะสำหรับเยาวชน)

กิจกรรมชั่วคราว

- งานบุญจาริก และกิจกรรมพิเศษอื่นๆ

แนวทางในการปฏิบัติ

- การนั่งสมาธิ
- การเดินจงกรม
- โยคะ
- บรรยายธรรม
- ภาวนา
- อานาปานสติ

ภาพที่ 115 (ซ้าย) แผนภาพแสดงความถี่ของกิจกรรมประจำเดือน และ (ขวา) ความถี่ของกิจกรรมประจำปี ในรอบ 1 ปี ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ)

5.2.3 หมู่บ้านพลัม ประเทศไทย

ลักษณะกิจกรรม : เน้นการปฏิบัติให้มีสติอยู่ในทุกอิริยาบถของการดำเนินชีวิตประจำวัน และบำบัดปัญหาด้านสุขภาพและจิตใจในปัจจุบันขณะ กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นเกิดจากการรวมกลุ่มกันของผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมจาก หลวงปู่ ดิช นัท ฮันท์ เรียกว่า “ กลุ่มสังฆะ ”

กิจกรรมประจำสัปดาห์

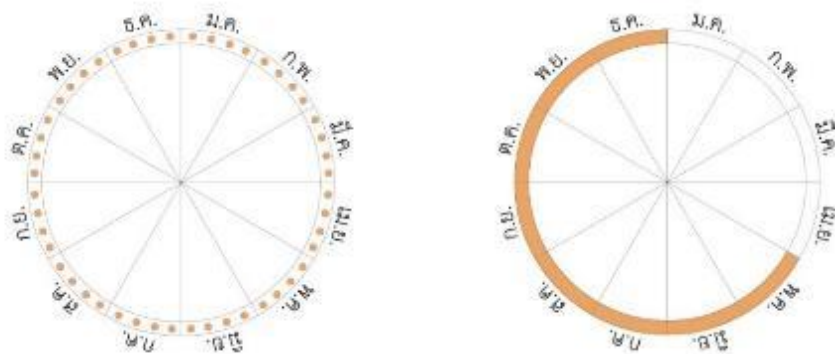
- สังฆะสวนธรรม
- สังฆะแห่งสติ
- สังฆะแปดคำ
- สังฆะพุทธสาม

กิจกรรมชั่วคราว

- ทนทางของปัญญาแห่งการเยียวยา
- งานภาวนาสวดสัปดาห์ : จะจัดขึ้นช่วงสวดสัปดาห์แรกของเดือนมิถุนายน ของทุกปีเป็นเวลา การทำสมาธิด้วยการนั่งสมาธิและเดินจงกรม มีการฟังธรรมบรรยาย วัน 3 สันทนาธรรม ออกกำลังกาย เป็นต้น
- งานภาวนาแห่งสติ (Wake up) : ฟังธรรมะบรรยาย นั่งสมาธิแบบมีบทนำ กราบสัมผัสพื้นดิน ภาวนาผ่านบทเพลง สันทนาธรรม ออกกำลังกาย

แนวทางในการปฏิบัติ

- การนั่งสมาธิ
- การเดินสมาธิ
- การฟังเสียงระฆังแห่งสติ
- สวดมนต์
- การสันทนาธรรม
- การออกกำลังกาย

ภาพที่ 116 (ซ้าย) แผนภาพแสดงความถี่ของกิจกรรมประจำเดือน และ (ขวา) ความถี่ของกิจกรรมประจำปี ในรอบ 1 ปี ของหมู่บ้านบ้านพลัม ประเทศไทย

5.2.4 ข้อสรุปจากการศึกษาช่วงเวลาในการฝึกอบรมของสถานปฏิบัติธรรม

จากการศึกษาตัวอย่างช่วงเวลาในการฝึกอบรมจากสถานปฏิบัติธรรมจำนวน 3 แห่ง จะเห็นว่าสถานปฏิบัติธรรมที่อยู่ใกล้ตัวเมืองกรุงเทพฯ จะมีตารางกิจกรรมที่ถี่ และสั้นกว่าสถานปฏิบัติธรรมที่อยู่ต่างจังหวัด เนื่องจากคนกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน อีกทั้งยังมีความเป็นเมือง หลักสูตรการฝึกจึงค่อยเป็นค่อยไป เน้นการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดสติ ประกอบไปด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ส่วนสถานปฏิบัติธรรมในต่างจังหวัดจะมีระยะเวลาของหารจัดกิจกรรมหนึ่งๆ ที่นานกว่า ต้องมีการค้างคืน ทว่าทั้ง แนวทางนี้ก็ต่างกันที่กลุ่มเป้าหมายนั่นเอง เพราะฉะนั้น 2 นโครงการสุญญตาวิหารจึงเหมาะกับการจัดตารางกิจกรรมแบบสั้นๆ จัดให้มีกิจกรรมทุกสัปดาห์ เน้นกลุ่มเป้าหมายเป็นคนในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ที่ต้องการแสวงหาความสงบเพื่อหลีกเลี่ยงจากความวุ่นวายและเรือกสตีกลับมา จัดให้มีกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนที่หลากหลายด้วยกัน

บทที่ 6

การออกแบบสถาปัตยกรรม

เนื้อหาในบทนี้ ในส่วนแรกจะเป็นการสรุปรายละเอียดต่างๆ ของโครงการ กลุ่มผู้ใช้งาน กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในโครงการ และพื้นที่ใช้สอยทั้งหมดในโครงการ ในส่วนที่สองจะเป็นการเข้าสู่กระบวนการออกแบบสถาปัตยกรรม การออกแบบภูมิทัศน์ และตกแต่งภายใน

6.1 รายละเอียดของโครงการ

6.1.1 ลักษณะกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในโครงการ

ลักษณะของกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในโครงการเน้นผู้ใช้งานเป็นตัวตั้ง ซึ่งจะแบ่งผู้ใช้งาน ออกเป็น 2 ประเภท คือผู้ใช้งาน (User) ที่เน้นมาเพื่อศึกษา และผู้ใช้งาน (User) ที่เน้นมาเพื่อเข้าถึง สุธงญาตา

สำหรับผู้ใช้งาน (User) ที่เน้นมาเพื่อศึกษา

- กิจกรรมสำหรับการเรียนรู้ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนว่าด้วย เรื่องสุทธงญาตา จากทั้งในพระสุตตันตปิฎก และจากครูบาอาจารย์ผู้นำ หลักสุทธงญาตามาเผยแพร่ เช่น พุทธทาส, สมเด็จพระญาณสังวรฯ, หลวงปู่ ดุลย์ เป็นต้น
- กิจกรรมเพื่อสร้างการรับรู้ถึงความว่าง ด้วยการเข้าไปใน Space การเดิน การมอง เป็นต้น
- พื้นที่สร้างการระลึกถึงหลักธรรมของพระพุทธรองค์

สำหรับผู้ใช้งาน (User) ที่เน้นมาเพื่อเข้าถึงสุทธงญาตา

- กิจกรรมการเจริญวิปัสสนา (ค้างคืนและไป-กลับ)
 - เดินจงกรม
 - นั่งสมาธิ
- การศึกษาพระธรรมด้วยตนเอง
- การอบรมวิปัสสนา (ตามโอกาส)
- การรับรู้ถึงความว่าง
- การตั้งจิตกลับสู่สภาวะธรรมชาติ

6.1.2 กลุ่มผู้ใช้งาน (User)

เนื่องจากโครงการสุทธงญาตาวิหารนี้ เป็นโครงการที่เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเผยแพร่พระพุทธรธรรม อันเป็นสิ่งประเสริฐที่พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า สามารถรับรู้และทำความเข้าใจได้ และไม่มีพิธีอัน นอกเหนือจากคำสอนของพระพุทธรองค์ เพราะฉะนั้นผู้ใดที่มีความใคร่รู้ หรือสนใจในพระธรรม ก็ สามารถเข้ามาใช้พื้นที่เพื่อศึกษาได้ และจะต้องมีครูบาอาจารย์เข้ามาให้ความรู้ได้อีกด้วย เพราะฉะนั้น ผู้ใช้งานจึงประกอบไปด้วย

1. ทุกเพศทุกวัยที่สนใจในพระธรรม
2. สมณเพศ

จากการวางกรอบแนวความคิดให้พื้นที่ในโครงการแบ่งออกเป็นสองช่วงคือช่วงก่อนเข้าสู่ สุธงญาตาและช่วงหลังเข้าสู่สุทธงญาตา โดยที่ช่วงก่อนเข้าสู่สุทธงญาตาจะเป็นการก้าวอย่างช้าๆ เพื่อ กระตุ้นให้เกิดการรับรู้ เพื่อรู้สึกถึงความว่างได้มากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เป็นการรับรู้ทางโลกียะ ส่วนหลังจาก

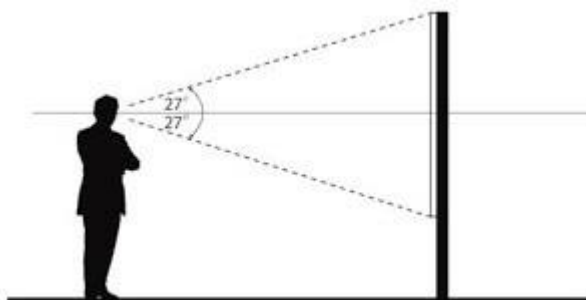
เข้าสู่สุญญตาก็จะเป็นการหยุดนิ่งให้ผู้ใช้งานได้หยุดอยู่กับตนเองเพื่อให้เกิดสมาธิ พื้นที่ส่วนนี้จะสื่อสารถึงจิตวิญญาณของความว่างอย่างที่สุด กระตุ้นให้เกิดการรับรู้ทางโลกุตระ

1. ก่อนเข้าสู่สุญญตา (โลกียะ)
 - นิทรรศการทุกซ์
 - นิทรรศการสุญญตา
 - ห้องแห่งความว่าง
 - พื้นที่นั่งสมาธิและเดินจงกรม
2. หลังเข้าสู่สุญญตา (โลกุตระ)
 - สุญญตาวិหาร
 - พื้นที่แห่งความว่าง
3. พื้นที่บริการอื่นๆ
 - ห้องอบรมวิปัสสนา
 - ห้องสมุด
 - ห้องน้ำชาย-หญิง

6.1.3 รายละเอียดการใช้สอยพื้นที่ในโครงการ

1. อาคารจัดนิทรรศการทุกซ์

เป็นนิทรรศการแรกๆที่ผู้ใช้งานจะเข้าถึง แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับการเกิดทุกซ์ สาเหตุของความทุกข์ โดยอ้างอิงข้อมูลที่จะนำมาจัดแสดงพระสูตรต้นตูปีกกว่าด้วยเรื่องความทุกข์ จากการวิเคราะห์มุมมองผู้เข้าชมจาก Architect Data จะกำหนดมุมมองทางด้านแนวตั้งของมนุษย์ไว้เท่ากับ องศา เหนือและใต้ระดับสายตา เป็นระยะในการมองที่สบายที่สุด โดยไม่ 27 ต้องก้มและเงยศีรษะ¹⁶⁸

¹⁶⁸ ARNON ARAYAVISERDVONG, " การคำนวณพื้นที่ Exhibition,"

[https://sites.google.com/site/technologyofphotographycenter/concept/o/exhibition.](https://sites.google.com/site/technologyofphotographycenter/concept/o/exhibition)

ปริมาณผู้เข้าชม	100	คน / วัน
เวลาเปิดทำการ 07.00 - 18.00 น.	11	ชั่วโมง
ใน 1 ชั่วโมงมีผู้เข้าชม	$100 / 11 = 9$	คน
คิดอัตราในช่วงเวลาเร่งด่วนเป็น 2 เท่า	18	คน/ชั่วโมง
เวลาที่ใช้ในการชมนิทรรศการ	15	นาที / คน
ดังนั้นปริมาณผู้เข้าชมในโซนนี้ $(18 / 60) \times 15 =$	คน 5 / รอบ	
1 คนใช้พื้นที่ยืนดูเนื้อหาของนิทรรศการ 1.50 ตารางเมตร		
5 คนใช้พื้นที่นิทรรศการ $5 \times 1.50 = 5.7$	ตารางเมตร	
Circulation 200% ของพื้นที่รวม เท่ากับ .ตร.ม 15		
ดังนั้น พื้นที่นิทรรศการทุกซ์ คือ $15 + 5.7 =$	.ตร.ม 5.22	

2. อาคารจัดนิทรรศการสุญญาตา

เป็นนิทรรศการที่แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนเรื่องสุญญาตาในพระสูตรต้นตปิฎกแก่พระอานนท์ พระอาจารย์ทุกท่านที่พูดถึงหลักสุญญาตา เช่น พุทธทาสภิกขุ, หลวงปู่ดูลย์ อตุโล, สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช เป็นต้น และนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความทุกข์พร้อมทั้งสร้างการรับรู้ถึงความทุกข์

ปริมาณผู้เข้าชม คิดอัตราในช่วงเวลาเร่งด่วนเป็น 2 เท่า เท่ากับ 18 คน/ชั่วโมง
 เวลาที่ใช้ในการชมนิทรรศการ 15 นาที / คน
 ดังนั้นปริมาณผู้เข้าชมในโซนนี้ $(18 / 60) \times 15 =$ คน 5 / รอบ
 ผู้ใช้งาน 1 คนใช้พื้นที่ยืนดูเนื้อหาของนิทรรศการ 1.50 ตารางเมตร
 ดังนั้น พื้นที่นิทรรศการสุทธิ $5 \times 1.50 = 5.7$ ตารางเมตร
 Circulation 200% ของพื้นที่รวม เท่ากับ 15 ตร.ม.
 ดังนั้น พื้นที่นิทรรศการสุญญาตา คือ $7.5 + 15 = 22.5$ ตร.ม.

3. ห้องแห่งความว่าง

เป็นนิทรรศการที่แสดงความรู้สึกเกี่ยวกับความว่างอย่างที่สุดโดยการรับรู้ โดยเน้นให้เข้าไปรับรู้ทีละคนในพื้นที่ที่ปิดล้อมอย่างสมบูรณ์ และไร้ขอบเขต

ปริมาณผู้เข้าชม คิดอัตราในช่วงเวลาเร่งด่วนเป็น 2 เท่า 18 คน/ชั่วโมง
 เวลาที่ใช้ในการชมนิทรรศการ 5 นาที / คน
 ดังนั้นปริมาณผู้เข้าชมในโซนนี้ $(18 / 60) \times 5 =$ คน 2 / รอบ
 ผู้ใช้งาน 1 คนใช้พื้นที่ยืนดูเนื้อหาของนิทรรศการ 1.50 ตารางเมตร
 ดังนั้น พื้นที่สุทธิ $2 \times 1.50 = 3$ ตารางเมตร
 Circulation 600% ของพื้นที่รวม เท่ากับ 18 ตร.ม.
 ดังนั้น พื้นที่นิทรรศการสุญญาตา คือ $18 + 3 = 21$ ตร.ม.

4. พื้นที่นั่งสมาธิและเดินจงกรม

- พื้นที่นั่งสมาธิรายบุคคล

คิดจากการจำลองพื้นที่เพื่อการปลีกวิเวกเว้นจากการคลุกคลี

พื้นที่สำหรับนั่งสมาธิ 1 คนใช้พื้นที่ $1.2 \times 1.5 = 1.8$ ตร.ม.

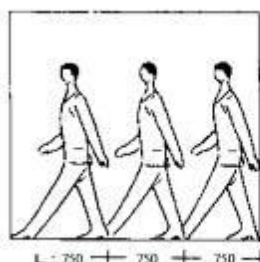
หากผู้ใช้งาน 50 คน (50%ของผู้ใช้งานทั้งหมด) จะใช้พื้นที่ $1.8 \times 50 = 90$ ตร.ม.

Circulation 200% ของพื้นที่รวม เท่ากับ 180 ตร.ม.

พื้นที่นั่งสมาธิรายบุคคลคือ $90 + 180 = 270$ ตร.ม.

- พื้นที่เดินจงกรม

ทางเดินจงกรมจะกำหนดระยะทางเดินอยู่ที่ ขั้นต่ำ ก้าว 20 ส่วนทางเดินจงกรมที่ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ยึดถือคือประมาณ จะเดินโดยใส่รองเท้าหรือมิใส่ ก้าว 32 รองเท้าก็ได้ แต่ส่วนใหญ่พระอาจารย์จะแนะนำให้ถอดรองเท้า เพื่อให้ร่างกายได้สัมผัส กับธาตุตามธรรมชาติโดยตรง

Walking in Step

ระยะ เมตร 75.0 ก้าว เท่ากับ 1

ระยะคนก้าว 32 ก้าว เท่ากับ $32 \times 0.9) 75.0 \times 0.9) = 19.44$ เมตร

หากผู้ใช้งาน 30 คนจะใช้พื้นที่ $30 \times 19.44 = 583.2$ ตร.ม.

Circulation 30 % ของพื้นที่รวม เท่ากับ 179.6 ตร.ม.

พื้นที่เดินจงกรมคือ $583.2 + 179.6 = 762.8$ ตร.ม.

ดังนั้น พื้นที่ทำสมาธิรายบุคคล คือ $8.762 + 270 = 1032.8$ ตร.ม.

5. วิหาร

เป็นพื้นที่ทางโลกุตรระ ใช้สำหรับสวดมนต์ ทำสมาธิ โดยกำหนดให้รองรับคนได้สูงสุด

30 คน

ผู้ใช้งาน 1 คนนั่งใช้พื้นที่ $1.2 \times 0.9 = 1.08$ ตร.ม.

หากผู้ใช้งาน 30 คนจะใช้พื้นที่ $30 \times 1.08 = 32.4$ ตร.ม.

พื้นที่ตั้งพระประธาน 25 ตร.ม.

พื้นที่รวม $1.08 + 32.4 + 25 = 58.48$ ตร.ม.

Circulation 30 % ของพื้นที่รวม เท่ากับ 17.54 ตร.ม.

ดังนั้น พื้นที่วิหารคือ $58.48 + 17.54 = 76.02$ ตร.ม.

6. พื้นที่แห่งความว่าง

พื้นที่แห่งความว่างในที่นี้หมายถึงพื้นที่อันเป็นปลายทางสุดท้ายของการเข้าสู่ความไม่มี ซึ่งเป็นส่วนเดียวกันกับพื้นที่ทำสมาธิด้วยตนเองและเดินจงกรม อาศัยพื้นที่เปิดโล่งสร้างการรับรู้ถึงความว่างของบรรยากาศภายนอกและธรรมชาติเป็นหลัก จึงจะขอคิดพื้นที่จากจำนวนคนทั้งหมด คนในโครงการ 100 และพื้นที่เปิดโล่ง 200%

ดังนั้น พื้นที่แห่งความว่างคือ $100 (0.9 \times 0.9) + 200\% = 200.81$ ตร.ม.

7. ห้องอบรมวิปัสสนา

เป็นพื้นที่สำหรับผู้ที่ต้องการมาฝึกทำวิปัสสนา เพื่อให้จิตสงบ เป็นสมาธิ โดยกำหนดให้สามารถรองรับคนได้มากที่สุด 100 คน

ผู้ใช้งาน 1 คน นั่งสมาธิใช้พื้นที่ $0.9 \times 0.9 = 0.81$ ตร.ม.

หากผู้ใช้งาน 100 คนจะใช้พื้นที่ $0.81 \times 100 = 81$ ตร.ม.

พื้นที่ตั้งพระประธาน ใช้พื้นที่ 2 ตร.ม.

พื้นที่นมัสการ ใช้พื้นที่ 2 ตร.ม.

พื้นที่สำหรับวิทยากรมากที่สุด 4 คน ใช้พื้นที่ 4 ตร.ม.

พื้นที่ห้องพักเตรียมของว่าง ใช้พื้นที่ 15 ตร.ม.

ห้องควบคุม ใช้พื้นที่ 6 ตร.ม.

พื้นที่รวม $0.81 + 81 + 2 + 2 + 4 + 15 + 6 = 110.81$ ตร.ม.

Circulation 30 % ของพื้นที่รวม เท่ากับ 33.243 ตร.ม.

ดังนั้น พื้นที่ห้องอบรมวิปัสสนาคือ $89.81 + 33.243 = 123$ ตร.ม.

8. ห้องสมุด

เป็นพื้นที่เก็บรวบรวมหนังสือธรรมะ และพื้นที่นั่งอ่านหนังสือ โดยจำนวนที่นั่งคิดเป็นร้อยละ 25 ของจำนวนผู้ใช้งานโดยเฉลี่ยต่อวัน เท่ากับ $100 \times 25/100 = 25$ ตร.ม.

ผู้ใช้งาน 1 คนใช้พื้นที่ $0.9 \times 0.9 = 0.81$ ตร.ม.

จำนวนที่นั่ง 25 ที่ จะใช้พื้นที่ $25 \times 0.81 = 20.25$ ตร.ม.

พื้นที่จัดวางหนังสือ 1 เล่มใช้พื้นที่ 0.009 ตร.ม.

หนังสือ 75,000 เล่ม จะใช้พื้นที่ $75,000 \times 0.009 = 675$ ตร.ม.

รวมพื้นที่ $675 + 20.25 = 695.25$ ตร.ม.

พื้นที่สำหรับบุคลาการและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คิดเป็น 1 ใน 8 ส่วนของพื้นที่รวม

จะได้ $695.25 \times 1/8 = 86.9 \approx 87$ ตร.ม.

รวมพื้นที่ $695.25 + 87 = 782.25$ ตร.ม.

Circulation 40 % ของพื้นที่รวม เท่ากับ 312.9 ตร.ม.

ดังนั้น พื้นที่ห้องสมุดคือ $782.25 + 312.9 = 1,095.15$ ตร.ม.

9. ห้องน้ำรวม

คิดพื้นที่โดยใช้อาคารที่มีความหนาแน่นของคนมากที่สุดเป็นเกณฑ์ ซึ่งก็คืออาคารปฏิบัติกัมมัฏฐาน จำนวนผู้ใช้งานสูงสุด 100 คน ทั้งนี้จะใช้เกณฑ์ในการคิดจำนวนห้องน้ำ โดยยึดตามอาคารประเภทหอประชุมหรือโรงมหรสพแทน โดยข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2544 มีเกณฑ์ดังนี้

ตารางที่ 2 พบ.ห้องน้ำในอาคารสาธารณะ

ชนิดหรือประเภทของอาคาร	ห้องส้วม		ห้องอาบน้ำ	อ่างล้างมือ
	ส้วม	ที่ปัสสาวะ		
หอประชุม โรงมหรสพ ห้องโถงต่อพื้นที่อาคาร 200 ตารางเมตร หรือต่อ 100 คน ที่กำหนดให้ใช้สอยอาคารนั้น ทั้งนี้ให้ถือจำนวนมากกว่าเป็นเกณฑ์				
ก. สำหรับผู้ชาย และ	1	2	-	-
ข. สำหรับผู้หญิง	2	-	-	-

พื้นที่ใช้สอยในโครงการ 2,500 ตร.ม.

เพราะฉะนั้น อัตราส่วนที่เพิ่มขึ้นคือ $2,500 \div 200 = 12$ เท่า

จะได้ว่า ห้องส้วมสำหรับผู้ชายคือ 12 ห้อง พื้นที่เท่ากับ $1.5 \times 12 = 18$ ตร.ม.

โถปัสสาวะสำหรับผู้ชายคือ 24 ห้อง พื้นที่เท่ากับ $1.2 \times 24 = 28.8$ ตร.ม.

อ่างล้างหน้าสำหรับผู้ชายคือ 12 ห้อง พื้นที่เท่ากับ $0.6 \times 12 = 7.2$ ตร.ม.

ห้องส้วมสำหรับผู้หญิงคือ 24 ห้อง พื้นที่เท่ากับ $1.5 \times 24 = 36$ ตร.ม.

อ่างล้างมือสำหรับผู้หญิงคือ 12 ห้อง พื้นที่เท่ากับ $0.6 \times 12 = 7.2$ ตร.ม.

รวมพื้นที่ $18 + 28.8 + 7.2 + 36 + 7.2 = 97.2$ ตร.ม.

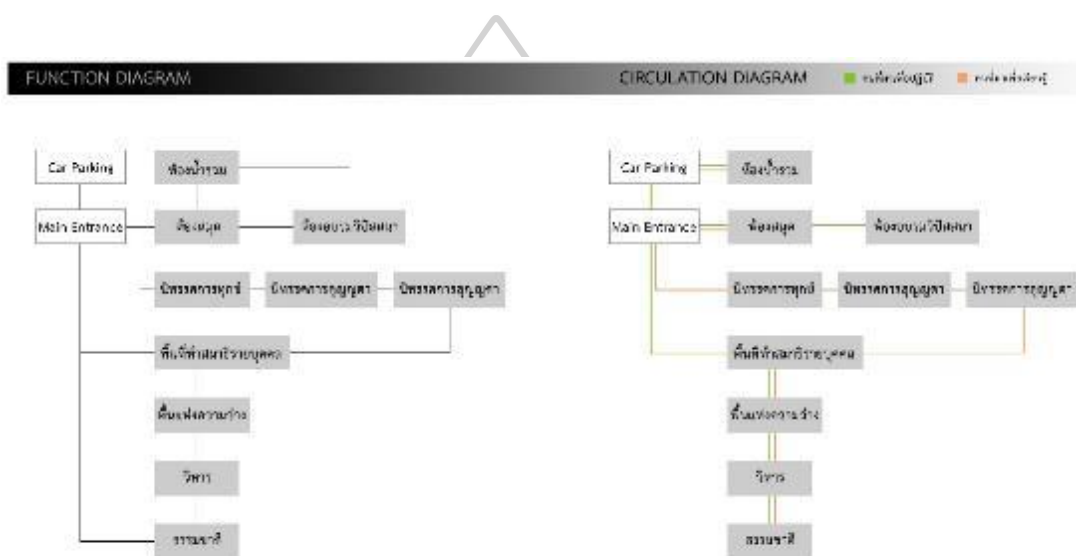
Circulation 30% ของพื้นที่รวม เท่ากับ 29.16 ตร.ม.

ดังนั้น พื้นที่ห้องน้ำรวมคือ $97.2 + 29.16 = 126.36$ ตร.ม.

.61.3.2 สรุปพื้นที่ใช้สอยทั้งหมดในโครงการ

นิทรรศการทุกซ์	22.5	ตร.ม.
นิทรรศการสุญญตา	22.5	ตร.ม.
ห้องแห่งความว่าง	21	ตร.ม.

พื้นที่นั่งสมาธิและเดินจงกรม	1032.8	ตร.ม.
วิหาร	76.02	ตร.ม.
พื้นที่แห่งความว่าง	200.81	ตร.ม.
ห้องอบรมวิปัสสนา	123	ตร.ม.
ห้องสมุด	1,095.15	ตร.ม.
ห้องน้ำรวม	126.36	ตร.ม.
รวมพื้นที่ทั้งหมดในโครงการ	2,690	ตร.ม.

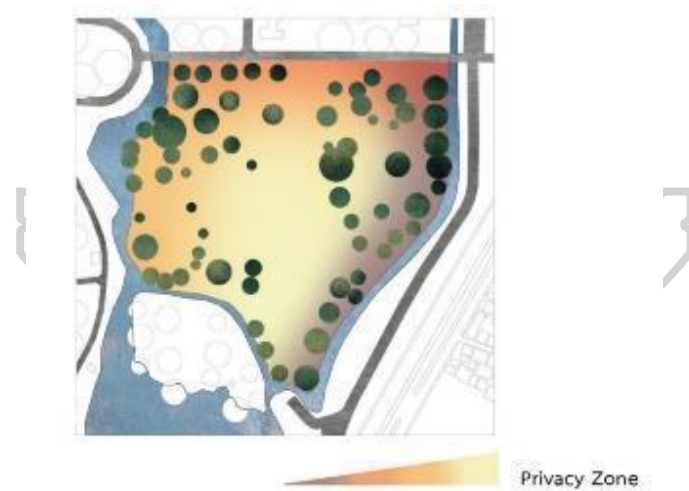
ภาพที่ 117 Area Requirement, Function Diagram และ Circulation Diagram

6.2 การวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ (Zoning)

ทางเข้าหลักอยู่ทางทิศเหนือของที่ตั้งโครงการ ติดกับถนนหลักของสวนลุมพินี ไม่สามารถนำรถส่วนตัวเข้ามาได้ แต่สามารถจอดที่ลานจอดรถสาธารณะของสวนลุมพินีซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก ติดถนนราชดำริ

ภาพที่ 118 แผนภาพแสดงทางเข้าหลักของโครงการ

ภาพที่ 119 แผนภาพแสดงระดับความเป็นส่วนตัวมาก-น้อย ในที่ตั้งโครงการ

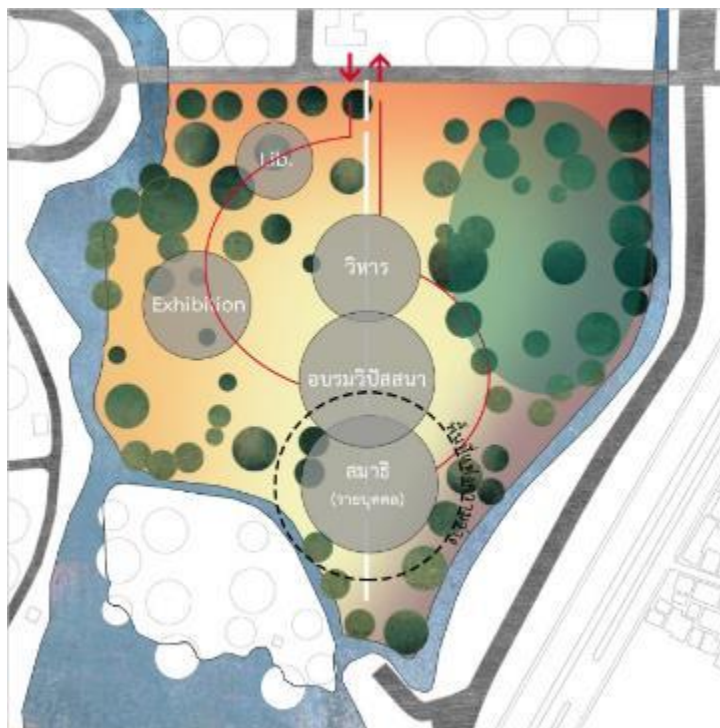
แบบที่ 1 วางอาคารหลักของโครงการไว้ตรงกลาง ตามแนวแกนกลางที่ตั้งเพื่อเน้นความสำคัญของอาคารหลักที่จะมีการใช้สอยบ่อยที่สุด หากแต่ยังต้องการความเป็นส่วนตัวอย่างที่สุดด้วยเช่นกัน ที่ตรงกลางจึงเหมาะสมที่สุด ส่วนอาคารประกอบจะถูกจัดวางออกเป็นสองฝั่งสำหรับกลุ่มผู้ใช้ 2 กลุ่ม ฝั่งแรกคือส่วนนิทรรศการและห้องสมุด อีกส่วนคืออาคารอบรมวิปัสสนา ซึ่งทั้งสองฝั่งจะถูกเชื่อมโยง

ไปยังอาคารหลักของโครงการทั้งคู่ และส่วนสุดท้ายที่จะเข้าถึงได้คือพื้นที่ทางธรรม ไม่เน้นการใช้สอย แต่เป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ให้ระลึกถึงพระพุทธธรรม

ภาพที่ 120 แผนภาพแสดงการวางตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ (Zoning) แบบที่ 1

แบบที่ 2 ทดลองวางโดยให้เกิดการรับรู้แบบถอยหลังกลับ คือให้เดินเข้าแล้วเจอวิหารก่อนแต่ยังไม่สามารถเข้าถึงได้ โดยที่อาคารหลักทั้งหมดก็ยังคงอยู่ในโซนที่มีความเป็นส่วนตัวมากที่สุดเพื่อให้ปลอดภัยจากสิ่งรบกวน โดยรวมพื้นที่สำหรับการวิปัสสนาไว้ด้วยกันคือ อาคารอบรมวิปัสสนาและพื้นที่แห่งความว่าง ส่วนอาคารประกอบให้อยู่บริเวณด้านหน้าทางเข้าโครงการเพื่อให้เข้าถึงได้ง่ายและไม่ไปรบกวนพื้นที่ทำสมาธิ และเพิ่มพื้นที่ป่าขึ้นมาเชื่อมต่อกับวิหารเพื่อสร้างบรรยากาศของความสงบ

ภาพที่ 121 แผนภาพแสดงการวางตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ (Zoning) แบบที่ 2

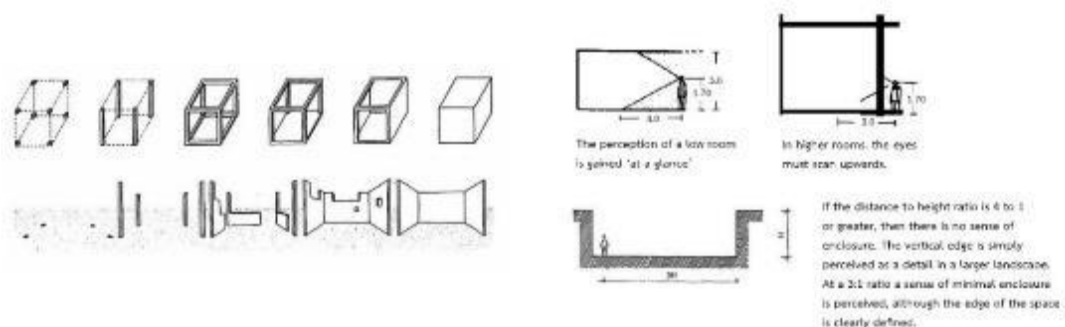
สรุปเลือกวาง Zoning

แบบที่ 1 จะใช้พื้นที่ได้ค่อนข้างคุ้มค่าและมีการจัดวางอาคารที่สร้างทางเลือกให้กับผู้ใช้งาน ตามจุดประสงค์การใช้งานได้ดีกว่าแบบที่ 2 ส่วนตำแหน่งของอาคารหลักแบบที่ 1 ก็ดูลงตัวกว่า เนื่องจากที่ตั้งโครงการเป็นที่ดินผืนกว้าง การวางอาคารหลักไว้ตรงกลางน่าจะเหมาะสมที่สุดอีกทั้งยังสามารถใช้พื้นที่รอบๆ อาคารเป็นตัวกันสิ่งรบกวนจากภายนอก ส่วนข้อดีของแบบที่ 2 ที่สามารถนำมาใช้ประกอบกันได้คือการมีพื้นที่ป่าติดกับวิหาร ซึ่งตรงกับแนวความคิดของโครงการที่ต้องการสร้างให้รับรู้ถึงความว่าง ต้นไม้เป็นตัวแทนของการเห็นสัจธรรม และยังสร้างบรรยากาศที่ร่มรื่น สงบ อีกด้วย

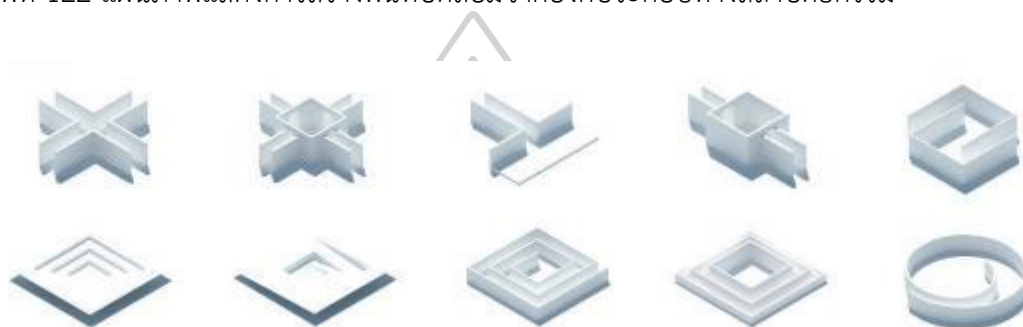
6.3 เครื่องมือที่ใช้ในการออกแบบ

1. การทดลองเพื่อสร้างพื้นที่ปิดล้อมจากการก่อตัวของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม

เป็นการนำองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมมาลองจัดวางเพื่อสร้างพื้นที่ปิดล้อมในรูปแบบต่างๆ โดยพื้นที่ปิดล้อมจะมีแบ่งระดับของการปิดล้อมออกไปตามสัดส่วนของพื้นที่ ผืน และฝ้านอกจากนั้นการสร้างพื้นที่ปิดล้อมแบบที่รับรู้ได้ด้วยสายตาหรือความรู้สึกก็สามารถทำได้โดยการสร้างเส้นขอบที่ส่องไม่เห็น อย่างเช่นการล้อมเสา การกำหนดขอบเขตของพื้นที่ เป็นต้น

ภาพที่ 122 แผนภาพแสดงการสร้างพื้นที่ปิดล้อมจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

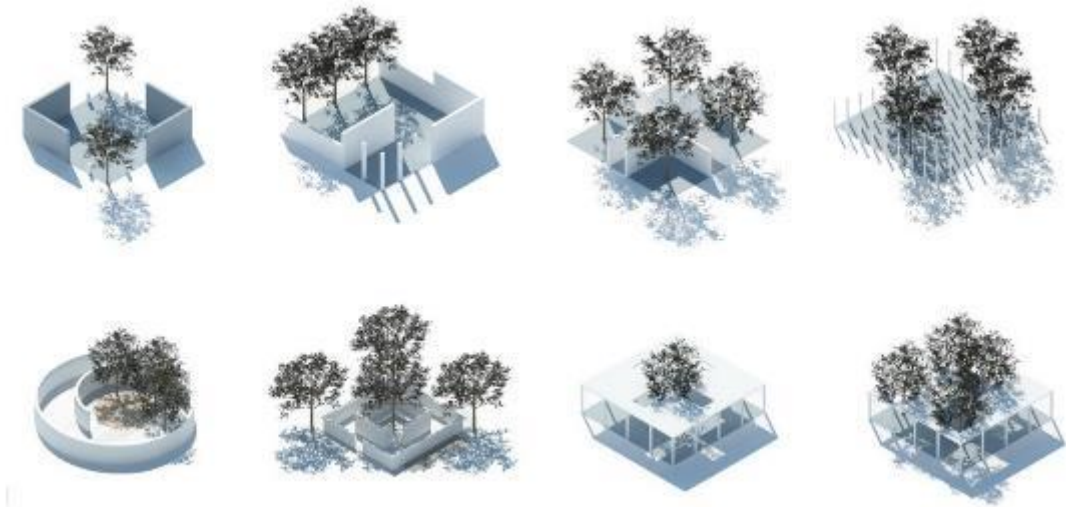
ภาพที่ 123 แผนภาพแสดงทิศทางของการปิดล้อมที่สามารถเป็นไปได้

ภาพที่ 124 แผนภาพแสดงการปิดล้อมในระดับต่างๆ

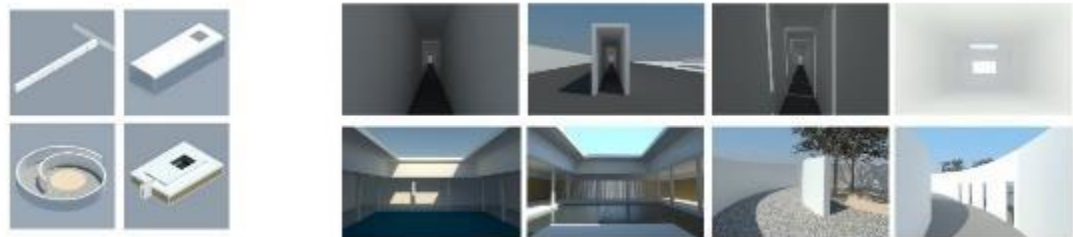
.2การทดลองเพื่อนำธรรมชาติเข้ามามีส่วนร่วมใน Space

จากการศึกษาหลักกรรมมุ่งเน้นให้ผู้ใช้งานเห็นสัจธรรมของชีวิต และดึงจิตกลับสู่สภาวะจิตเต็มแท้หรือจิตว่าง เสมือนตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนการเข้าสู่สุญญตาแก่พระอานนทก็มีการโน้มจิตไปว่าเป็นป่า ผู้ออกแบบจึงทดลองนำต้นไม้แทนค่าถึงสัจธรรมที่กล่าวมานี้ และนำมาใช้ร่วมกับสถาปัตยกรรม เพื่อดูความเป็นไปได้ของรูปแบบการมาประกอบกันเพื่อสร้างการรับรู้แก่ผู้ใช้งาน

ภาพที่ 125 แผนภาพแสดงการนำต้นไม้เข้ามามีส่วนร่วมใน Space

และทำการทดลองการใช้แสง และท้องฟ้ามาเป็นส่วนร่วมในสถาปัตยกรรม ประกอบกับจังหวะการซ้ำขององค์ประกอบ และการใช้ผนังโค้งเพื่อทำให้ไม่รู้จุดหมายที่อยู่ในภายในหน้าว่าคืออะไร มาสร้าง Space ที่อาจจะเกิดขึ้นในโครงการเพื่อให้เกิดสมาธิ

ภาพที่ 126 แผนภาพแสดงการทดลองสร้าง Space เพื่อเกิดสมาธิ

สรุปผลการทดลอง

จากการทดลองเรื่องการนำต้นไม้มาใช้ในโครงการสามารถรับรู้ถึงต้นไม้ได้ 2 ระดับคือจากการมองแล้วเกิดความรู้สึกร่มรื่น การได้เห็นเพียงลำต้นแต่รับรู้ได้ว่าเป็นต้นไม้แผ่กิ่งก้านอยู่เหนือศีรษะ และการใช้ต้นไม้มาจัดไว้ในองค์ประกอบเดียวกันกับเสา ทำให้เกิดเส้นตั้งที่พุ่งขึ้นสู่ด้านบน เกิดจังหวะการซ้ำ และความกลมกลืน ถึงจะดูไม่ชัดกับตัวสถาปัตยกรรม ส่วนการนำแสงและมุมมองท้องฟ้าเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรม ทำให้พบว่าการยอมให้แสงลอดเข้ามาได้บางส่วนอย่างเป็นจังหวะสามารถทำให้เกิดสมาธิได้ นำไปใช้ได้กับทางเดิน นอกจากนี้ หากยอมให้แสงผ่านเข้ามาใน Space ที่ไม่มีอะไรเลยปล่อยให้แสงที่ลอดผ่านเป็นจุดโฟกัสเดียว สร้างการรับรู้ถึงธรรมชาติของแสงได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากแสงจะมีการเปลี่ยนแปลงทิศทางตลอดทั้งวัน แม้เราอยู่ภายในอาคารแต่เราจะรับรู้ถึงภายนอกได้ตลอดเวลา ข้อนี้สามารถนำไปใช้ได้ในการออกแบบ และการทดลองส่วนสุดท้ายคือ

การเปิดมุมมองท้องฟ้า สร้างประสบการณ์การรับรู้ถึงความเว้งว่าง ความว่างเปล่า ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสามารถนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมไทยมาปรับใช้ได้อย่างเช่น พะไล หัวเสา ทรงหลังคา ฯลฯ ได้อีกด้วย

6.4 การสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์

ในงานสถาปัตยกรรมไทยที่ต้องการสื่อถึงหลักธรรมอย่างตรงไปตรงมาโดยที่ผู้พบเห็นสามารถเข้าใจได้ง่ายที่สุด คือการออกแบบตามจำนวนหลักธรรม ในที่นี้ การจะเข้าสู่สุญญตาได้จะต้องละจากกิเลสตัณหา และทำจิตให้ว่าง ซึ่งดวงจิตนั้นมีการเกิด-ดับ อยู่ตลอดเวลา และการจะหลุดพ้นจากวัฏสงสารของวิจิตรได้ก็ต้องเข้าใจปัจจุสมุปบาท¹⁶⁹ (วงล้อแห่งการเกิด-ดับ 12 ประการ)

ปัจจุสมุปบาทเป็นการแสดงความเกิด-ดับ แห่งทุกข์ ตามธรรมดาของเหตุปัจจัย การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกัน, ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม, การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดมีขึ้นองค์หรือหัวข้อ 12¹⁷⁰

1. อวิชชา: ความไม่รู้ คือไม่รู้ในอริยสัจ 4
2. สังขาร: สภาพที่ปรุงแต่ง
3. วิญญาณ: ความรู้แจ้งอารมณ์
4. นามรูป: นามและรูป
5. สฬายตนะ: ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้
6. ผัสสะ: ความกระทบ, ความประจวบ ได้แก่ สัมผัส 6
7. เวทนา: ความเสวยอารมณ์
8. ตัณหา: ความทะยานอยาก ได้แก่ ตัณหา 6
9. อุปาทาน: ความยึดมั่น
10. ภพ: ภาวะชีวิต
- 11.ชาติ: ความเกิด ได้แก่ ความปรากฏแห่งชั้นทั้งหลาย การได้อายตนะ
12. ชรามรณะ: ความแก่และความตาย

ดังนั้นการที่เราจะตัดวงจรปัจจุสมุปบาทได้รวดเร็วที่สุดคือการกำจัดอวิชชา ถ้าเข้าใจหลักปัจจุสมุปบาทแล้ว ก็แสดงว่าเข้าใจชีวิต หรือเข้าใจพระพุทธศาสนาทั้งหมด ดังพุทธพจน์ ความว่า...

“... ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นปัจจุสมุปบาท ...” (มหาหัตถิปโทปมสูตร, 12/346)¹⁷¹

¹⁶⁹ ศึกษาเพิ่มเติมใน พระอภิธรรมปิฎก หัวข้อ ปัจจุสมุปบาท

¹⁷⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), "พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์."

¹⁷¹ บันทึกจากการศึกษาพุทธธรรม, "ปัจจุสมุปบาท (อิทัปปัจจยตา, ปัจจยการ),"

บันทึกจากการศึกษาพุทธธรรม, <https://buddhadhamma-memo.blog/ปัจจุสมุปบาท-อิทัปปัจจย/>.

ภาพที่ 127 แผนภาพแสดงวงล้อแห่งปฏิจจสมุปบาท

นำมาออกแบบเป็นส่วนของซุ้มจรรนำรอบอาคารหลัก ที่สามารถเห็นได้จากภายนอก และสร้างการรับรู้ถึงจำนวน 12 ร้อยเรียงกันเป็นวัฏจักร สร้างการรับรู้ถึงการเน้นความสำคัญ และการหมุนในลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย เป็นพื้นที่ส่วนที่มีการใช้งานเกี่ยวกับการฝึกสมาธิ เมื่อพ้นจากพื้นที่นี้จึงจะพบกับพระพุทธเจ้า ในตำแหน่งองค์ประธานที่พ้นจากวงปฏิจจสมุปบาทแล้ว อันหมายถึงการตรัสรู้ ตัดแล้วซึ่งการเกิดดับของกิเลสต่างๆ

6.5 แนวความคิดในการออกแบบ

แนวคิดหลักในการออกแบบคือ ความว่าง ซึ่งเกิดจากการรับรู้จากความมี ไปสู่ความไม่มี แบ่งการออกแบบเป็น 2 ส่วน คือส่วนอาคารหลักและอาคารประกอบ

1. การออกแบบอาคารหลัก ได้แก่ พื้นที่แห่งความว่าง พื้นที่ทำสมาธิ และวิหาร เป็นการออกแบบเพื่อให้ผู้ใช้งานกลุ่มที่มาเพื่อเข้าถึงสุญญตาได้เกิดการรับรู้จากความมี ไปสู่ความไม่มี และเชื่อเชิญให้เกิดความรู้สึกอยากลองปฏิบัติ โดยจากการศึกษาแนวความคิดสุญญตา (Emptiness) เครื่องมือในการออกแบบ (Tools) การสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic) และกิจกรรม (Activities) นำมาสังเคราะห์เป็นแบบร่าง (Schematic design)

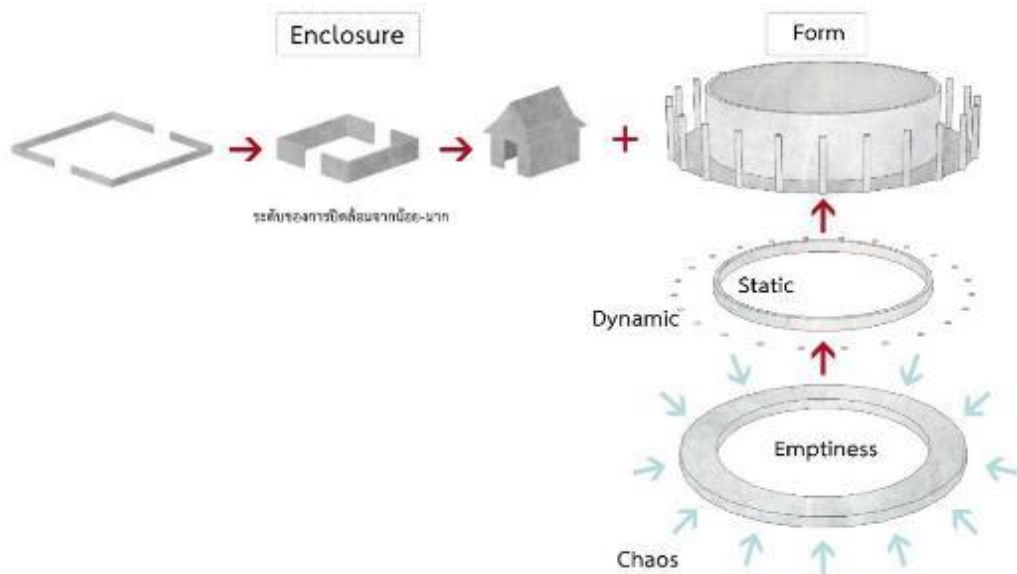
แนวทางในการสร้างรูปทางสถาปัตยกรรม (Form)

เครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการสร้าง Form คือการสร้างพื้นที่ปิดล้อมอย่างเป็นลำดับจากน้อยไปหามาก ผลที่คาดว่าจะได้รับคือการค่อยๆ ปิดประสาทการรับรู้สิ่งต่างๆ จากภายนอกทำให้จิตอยู่กับตัวเองมากขึ้น และไม่คิดอย่างอื่น นอกจากสิ่งที่อยู่ด้านหน้า การเดินเป็นอีกตัวช่วยหนึ่งที่จะทำให้ผู้ใช้งานได้ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนการรับรู้ ผู้ศึกษาจึงเลือกที่จะใช้การเดินจากพื้นที่ปิดล้อมที่หนึ่ง ไปยังพื้นที่ปิดล้อมที่ 2 เพื่อให้เดินแล้วหยุดพิงพิเคราะห์ก่อนที่จะเดินต่อไป จากนั้นจึงค่อยก้าวเข้าสู่พื้นที่ที่เป็นภายในอาคาร ถือว่าการสร้างพื้นที่ปิดล้อมเสร็จสมบูรณ์ จากนั้นเปลี่ยนถ่ายการรับรู้จากการที่รับรู้การก่อตัวของสถาปัตยกรรมที่ค่อยๆ ปิดล้อม ไปสู่พื้นที่ใจกลางคือความว่างเปล่า เป็นพื้นที่แห่งความว่างที่จะ

เชื่อเชิญให้ผู้ใช้งานหยุดอยู่กับตนเองให้นานที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็สามารถใช้พื้นที่นั้นนั่งสมาธิได้ด้วยการสร้าง Form ของพื้นที่แห่งความว่างนี้จึงมาจากการเข้าสู่ศูนย์กลางจากความเคลื่อนไหวสู่ความหยุดนิ่ง ผู้ศึกษาจึงเลือกใช้พื้นที่กึ่งเปิดโล่งที่มีลักษณะเป็นพะไล สามารถเดินวนรอบอาคารและเดินจงกรมได้ แทนค่าเป็นพื้นที่เคลื่อนไหว ส่วนพื้นที่ด้านในผู้ศึกษาเลือกใช้ผนังสูง ดูหนักแน่น เรียบ ไร้ขอบ เป็นพื้นที่สำหรับนั่งสมาธิ มีการปิดการรับรู้จากภายนอก แทนค่าเป็นพื้นที่หยุดนิ่ง

(

ภาพที่ 128)

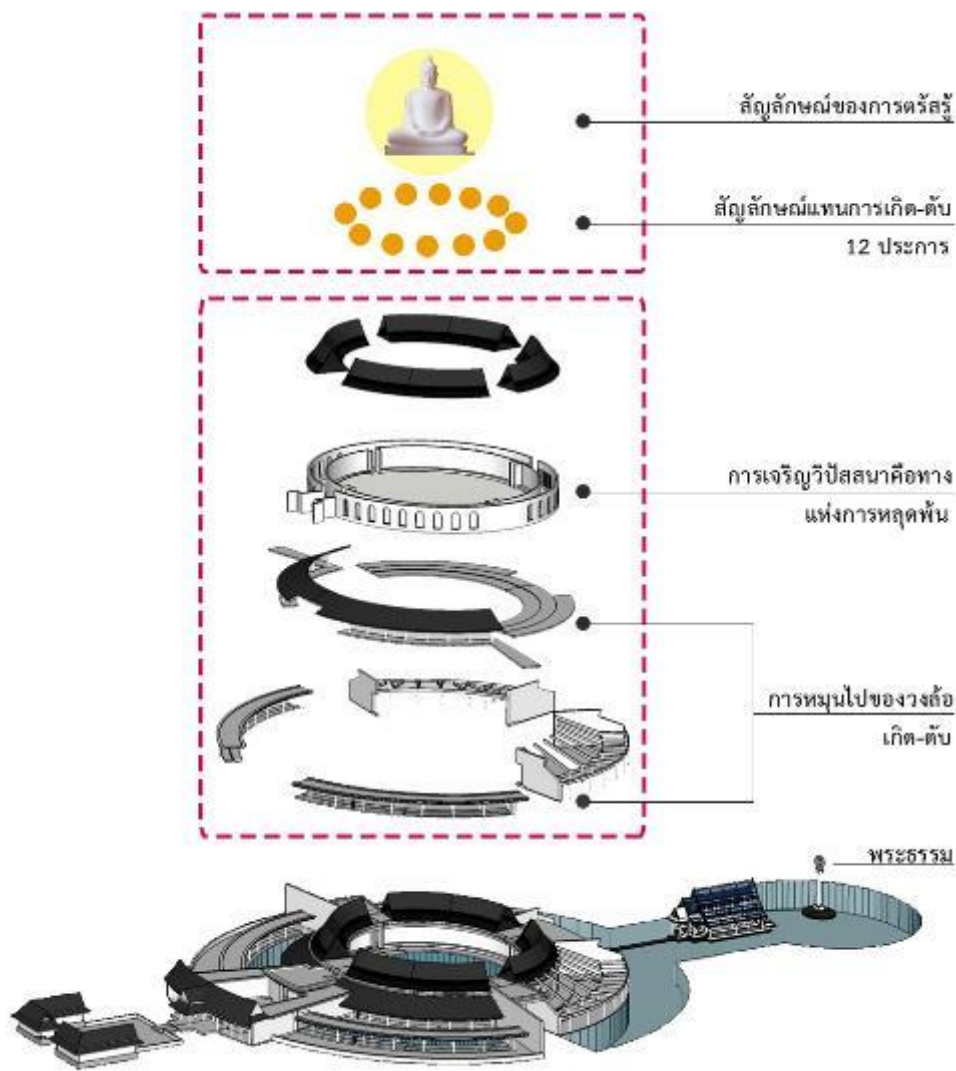

ภาพที่ 128 แผนภาพแสดงที่มาของการสร้าง Form พื้นที่แห่งความว่าง

เมื่อได้ Form คร่าวๆ แล้ว รูปลักษณะภายนอกของอาคาร ผู้ศึกษามีแนวความคิดที่จะสื่อถึงคู่ตรงข้ามของ 2 สิ่ง อันได้แก่ความมีและความไม่มี จึงออกแบบให้อาคารครึ่งหนึ่งมีรูปทรงที่สมบูรณ์ ส่วนอีกครึ่งหนึ่งไม่มีสิ่งปกคลุม เห็นเป็นโครงสร้างของอาคารแทน สิ่งสำคัญคือจะต้องมองให้เป็นสถาปัตยกรรมไทยอยู่เสมอ หากหลังคาที่เหมาะสมที่จะไม่ไปกระทบต่อแนวความคิดหลัก (ภาพที่ 129)

ภาพที่ 129 แผนภาพแสดงขั้นตอนการปรับเปลี่ยนหลังคาของพื้นที่แห่งความว่าง

ภาพที่ 130 แผนภาพแสดงการสื่อความหมายในส่วนของอาคารหลัก

2. การออกแบบอาคารประกอบ

ได้แก่อาคารนิทรรศการ และอาคารอบรมวิปัสสนา เน้นการรับรู้ภายในอาคาร เพราะเป็นอาคารที่ต้องแสดงเนื้อหา จากสื่อหรือข้อความเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้ใช้งาน การรับรู้เรื่องความว่างจะเน้นไปที่การรับรู้จากประสาทสัมผัส ให้เกิดความเข้าใจก่อนที่จะเข้าสู่อาคารหลัก

นิทรรศการทุกข์

ทุกข์ ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความหมายไว้ว่า

1. สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก, สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง (ข้อ 2 ในไตรลักษณ์)

2. อาการแห่งทุกข์ที่ปรากฏขึ้นหรืออาจปรากฏขึ้นได้แก่คน (ได้ในคำว่า ทุกขสังขจะ หรือ ทุกขอริยสังข ซึ่ง เป็นข้อที่ 1 ในอริยสังข 4)

3. สภาพที่ทนได้ยาก, ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ ทุกขเวทนา,

ถ้ามาคู่กับโทมนัส (ในเวทนา 5) ทุกข์ หมายถึงความไม่สบายกาย คือทุกข์กาย (โทมนัสคือไม่สบายใจ) แต่ถ้ามาลำพัง (ในเวทนา 3) ทุกข์ หมายถึงความไม่สบายกายไม่สบายใจ คือทั้งทุกข์กาย และทุกข์ใจ

ในการแสดงออกซึ่งแนวความคิดเรื่องทุกข์ ผู้ศึกษาเน้นสร้างการรับรู้เชิงพื้นที่ (Space) ที่ ประกอบกับการใช้สัญลักษณ์ แทนความทุกข์คือ พระพุทธรูปเจ้าขณะบำเพ็ญทุกรกิริยา เพื่อแสดงความไม่เที่ยงของสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เหนือการควบคุม และความสุดโต่งอันเป็น ความไม่รู้ก่อนการตรัสรู้ ส่วนการรับรู้เชิงพื้นที่ได้ทำการออกแบบให้รู้สึกถึงบรรยากาศมืด สลัว คลุมเครือ และสะท้อนให้ผู้ใช้งานหันกลับมามองที่ตนเอง ก่อนที่จะเดินออกไปสู่อีก Space หนึ่งที่เปิด ออกสู่ธรรมชาติ เป็นพื้นที่เปลี่ยนถ่ายการรับรู้ถึงความสงบ ก่อนจะเข้าสู่พื้นที่นิทรรศการที่แสดง เนื้อหาของการหลุดพ้น

ภาพที่ 131 แผนภาพแสดงลำดับการรับรู้ภายในนิทรรศการทุกข์

นิทรรศการสุญญตา

แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับหลักคำสอนว่าด้วยเรื่องสุญญตา ทั้งจากพระสูตรต้นตปิฎก พุทธทาส สมเด็จพระญาณสังวรฯ และหลวงปู่ดูลย์ ออกแบบพื้นที่ให้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่แสดงเนื้อหา กำหนดให้เป็นห้องมืด ส่วนห้องถัดไปเป็นห้องสว่างไร้ขอบเขต แสดงความขัดแย้งกันเพื่อกระตุ้นการรับรู้ถึงความว่างอย่างที่สุด ก่อนจะเดินออกสู่นอกอาคาร เพื่อเข้าสู่อาคารหลักของโครงการ

เข้าใจหลักสุญญตา

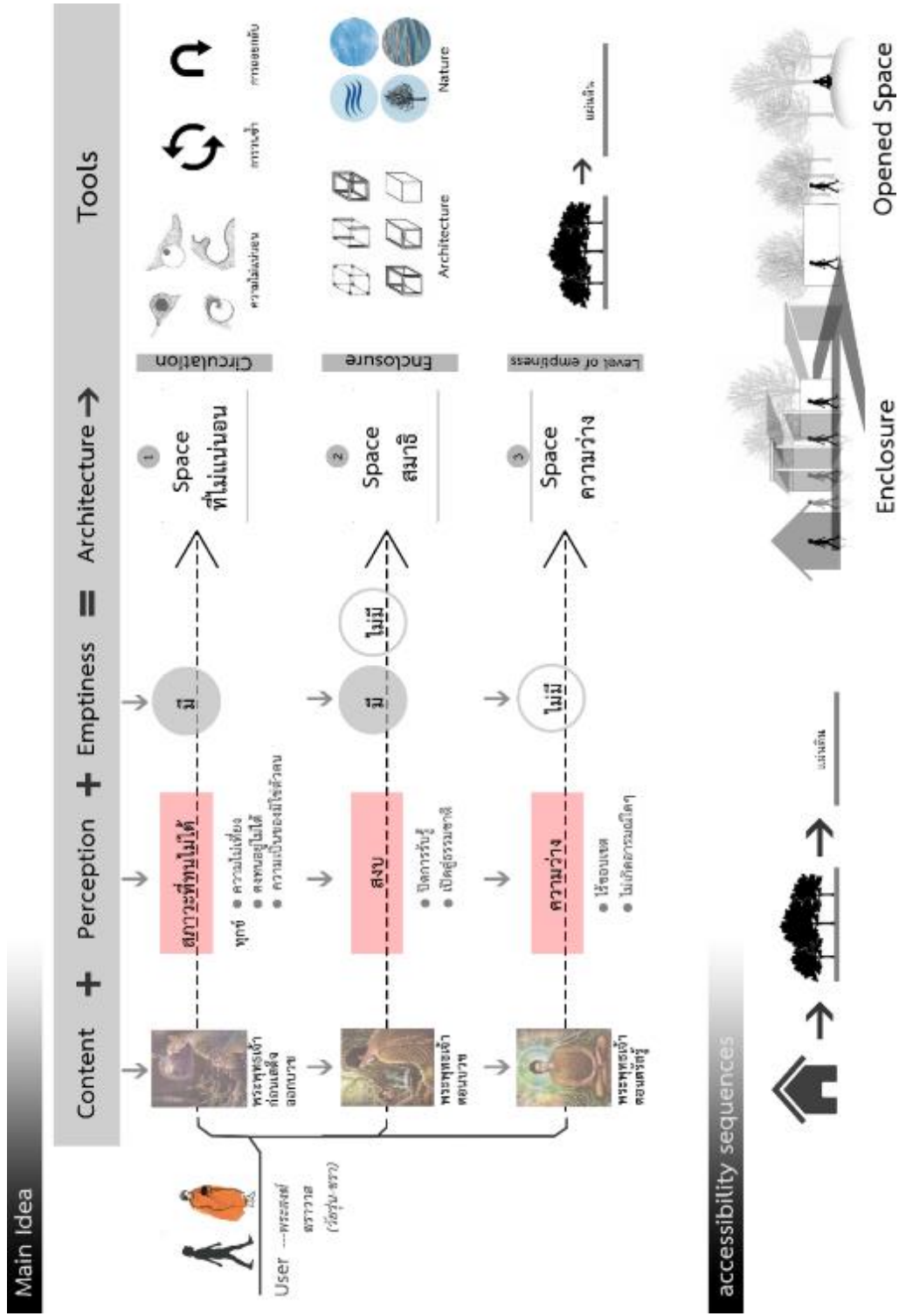

พื้นที่แห่งความว่าง

การปฏิบัติ

การทำแบบร่าง

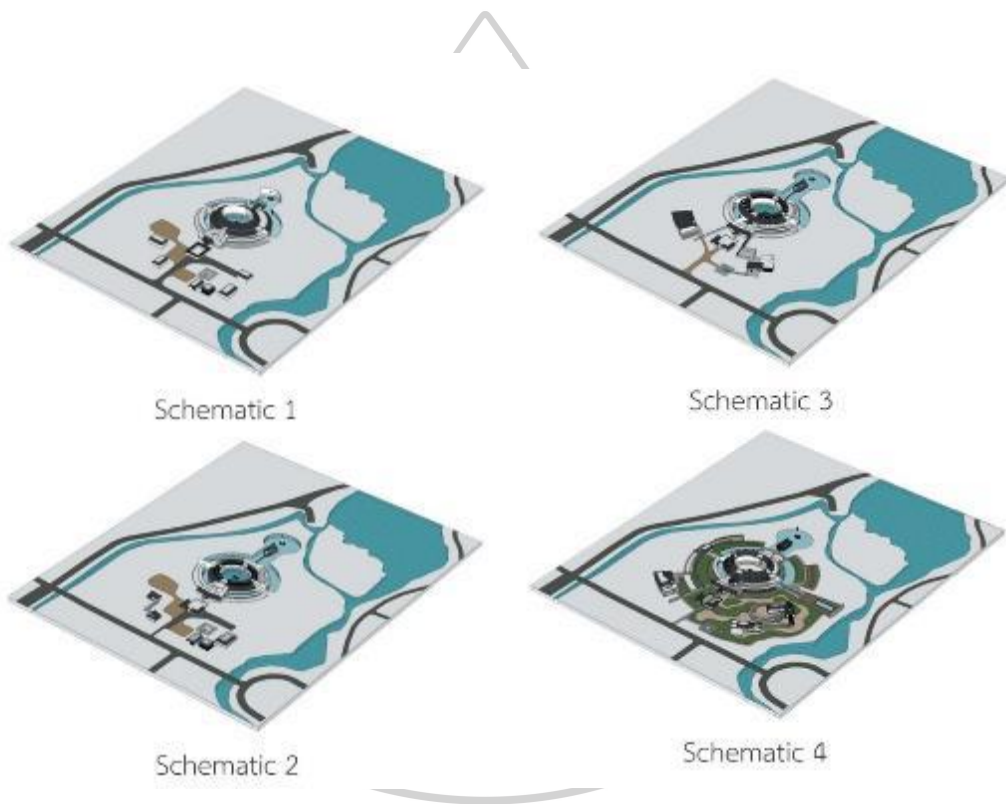

ภาพที่ 132 แผนภาพแสดงแนวความคิดหลักในการออกแบบ

จากการทำแบบร่างครั้งที่ 1 เพื่อวางตำแหน่งต่างๆ ของอาคารลงบนที่ตั้งโครงการโดยยังไม่ได้กำหนดรูปลักษณะของอาคารมากนักแต่เน้นให้เกิดการรับรู้ตามลำดับ พัฒนาสู่แบบร่างครั้งที่ 2 เป็นการปรับแก้ให้ส่วนของพื้นที่โล่งถูกระบุเน้นความสำคัญมากขึ้น และปรับให้รูปลักษณะของอาคารให้ไทยมากขึ้น พัฒนาสู่แบบร่างที่ 3 ปรับหน้าตาของวิหารให้แสดงถึงความว่าง ปรับ Form ของอาคารประกอบให้กลมกลืนกับอาคารหลัก และจัด Landscape รอบๆ โครงการให้เกิดการใช้งาน พัฒนาสู่แบบร่างครั้งที่ 4 ปรับ Landscape ให้มีความสัมพันธ์กับภาพรวมอาคาร จึงได้แบบขั้นสุดท้าย

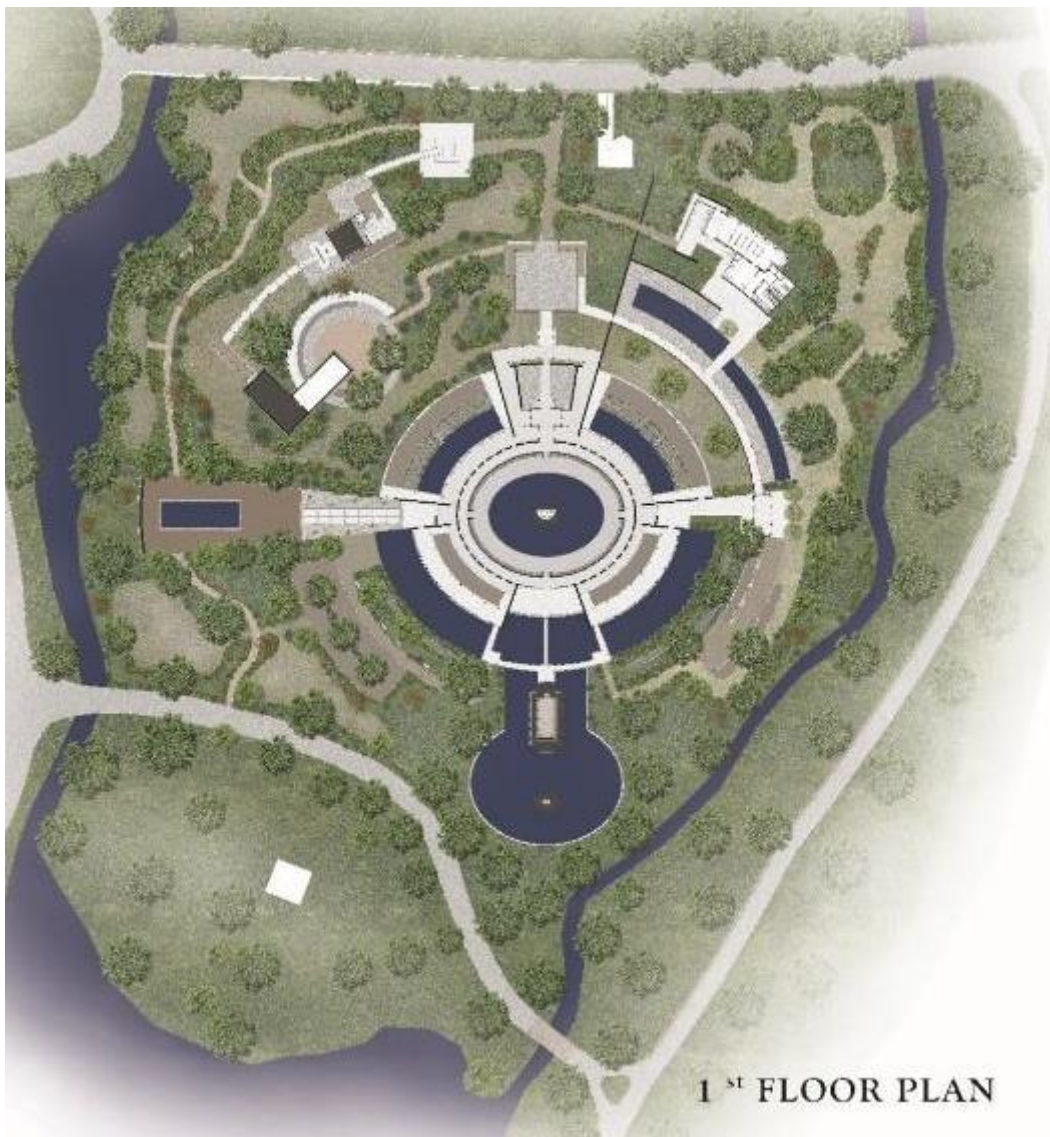
(ดู

ภาพที่ 133)

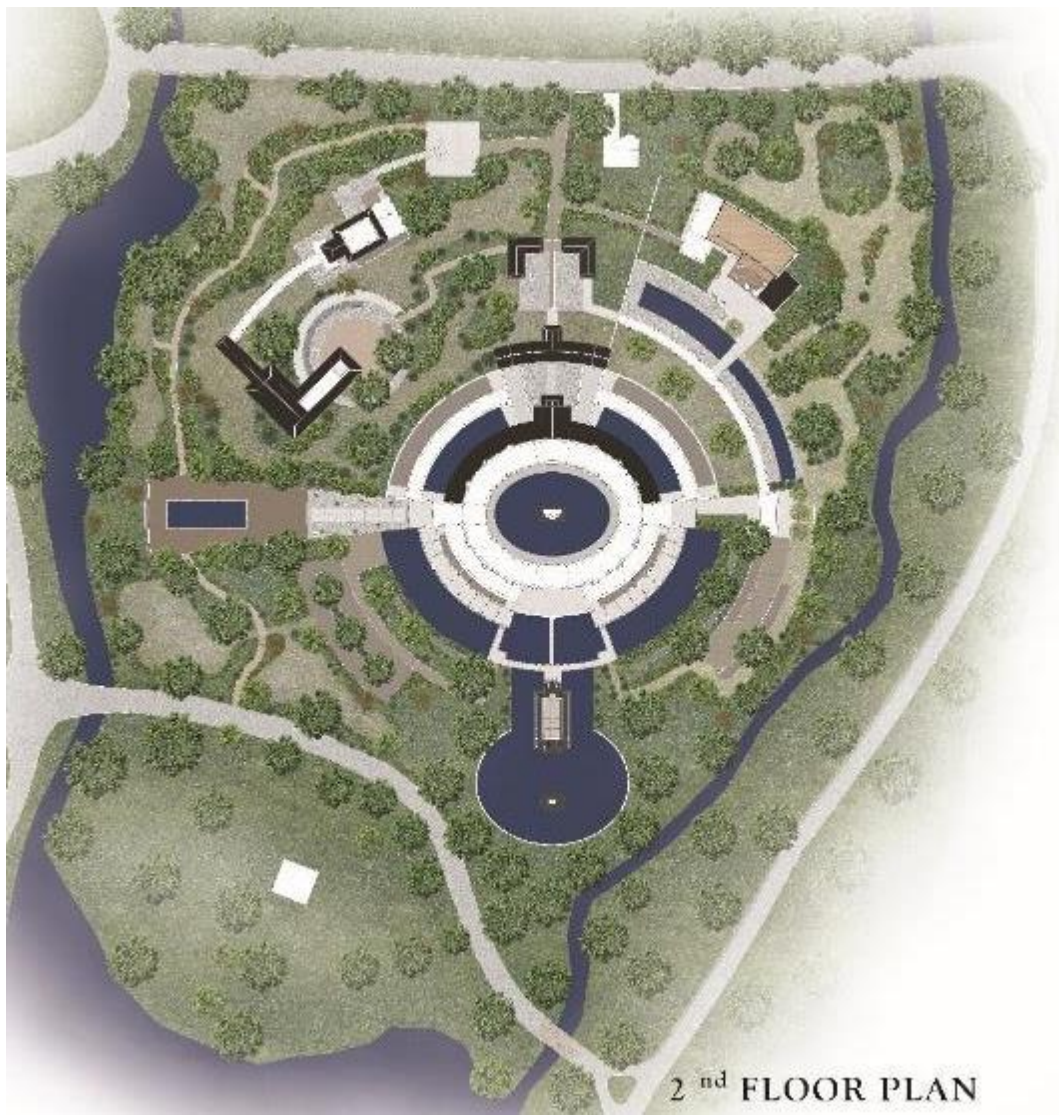

ภาพที่ 133 แบบร่าง (Schematic Design) ที่ผ่านการพัฒนาทั้ง 4 แบบ

แบบขั้นสุดท้าย

ภาพที่ 134 ผังพื้นชั้น 1

ภาพที่ 135 ผังพื้นชั้น 2

ภาพที่ 136 ตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ

ภาพที่ 137 รูปด้านรวม

ส่วนประกอบต่างๆ ของโครงการ

ภาพที่ 138 รูปตัดรวม

อาคารนิทรรศการ 2 หลัง หลังแรกจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับความทุกข์รับรู้ถึงความทุกข์ ด้วยสีและบรรยากาศภายในห้อง หลังที่ 2 จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับสัญญาตา ในทรรศนะต่างๆ ทั้งจากพระสูตรตันตปิฎกและพระอาจารย์แต่ละท่าน ทั้ง 2 หลังเชื่อมกันด้วยพื้นที่กึ่งเปิด เพื่อให้สัมผัสความเป็นธรรมชาติของธรรมชาติ และห้องสุดท้ายจะเป็นห้องแห่งความว่าง ที่ไร้ขอบเขต ไร้ความรู้สึก เพื่อสร้างประสบการณ์รับรู้ความว่างแก่ผู้ใช้งาน

อาคารอบรมวิปัสสนาและห้องสมุด รวมเป็นอาคารเดียวกันเป็นส่วนเสริมของโครงการที่ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าทางเข้า ใช้สำหรับผู้สนใจศึกษาธรรมะด้วยตนเองผ่านหนังสือธรรมะ และผู้ที่เข้ามารับการอบรมตามวาระโอกาสที่ทางโครงการจะจัด

พื้นที่แห่งความว่าง เป็นอาคารหลักของโครงการ สร้างการรับรู้ถึงการค่อยๆ ปิดล้อมของ Space ก่อให้เกิดสมาธิแก่ผู้ใช้งาน เมื่อเข้าถึงอาคารจะพบกับพื้นที่ว่าง ผนังโค้ง เปิดมุมมองท้องฟ้า สร้างประสบการณ์การรับรู้ถึงความไร้ขอบเขต ว่างๆ ทำให้สัมผัสความเป็นตัวตนได้ชัดเจน และมีพระพุทธรูปเจ้าอันเป็นสัญลักษณ์ของการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น จึงมีพื้นที่สำหรับนั่งสมาธิอยู่ด้วย ส่วนรอบๆ อาคารเน้นสำหรับการเดินจงกรมทั้งแบบภายในและภายนอกเชื่อมต่อไปยังวิหาร

วิหาร ส่วนสุดท้ายของโครงการ เป็นพื้นที่เชิงโลกุตระ แสดงถึงสิ่งสุดท้ายที่เราควรระลึกถึงคือพระธรรม ตัวอาคารจึงไม่เน้นการใช้งาน แต่เน้นเข้าไปรับรู้ความว่างจากตัววิหารที่มีก็เหมือนไม่มี เพราะสามารถรับรู้ถึงภายนอกได้เกือบทั้งหมด เปิดมุมมองหลักให้เห็นพระธรรมจักรที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ

และเมื่อเข้าถึงส่วนสุดท้ายของโครงการแล้ว สามารถเดินย้อนกลับไปทางเดิมเพื่อทบทวนตนเอง หรือเดินไปยังอาคารอบรมวิปัสสนาและห้องสมุดเพื่อศึกษาธรรมะก็ได้ (ดูภาพที่ 26)

สิ่งที่โครงการนี้ให้ความสำคัญมากตั้งแต่เริ่ม คือการรับรู้สัญญาตา (ความว่าง) และได้ทำการทดลองออกแบบพร้อมคำนึงถึงรูปด้านของอาคารไปด้วย จนท้ายที่สุดได้การรับรู้ที่เป็นลำดับจากการเดินเข้าโครงการที่ต้องเปลี่ยนถ่าย จาก Space - Space สร้างการรับรู้ถึงพื้นที่ปิดล้อมที่ค่อยๆ มากขึ้นตามลำดับ เพื่อให้ผู้ใช้งานรับรู้ได้ถึงความว่าง และความสงบอย่างที่สุด (ดูภาพที่ 141-ภาพที่ 144) จากนั้นจึงออกสู่พื้นที่เชิงโลกุตระ พบวิหารที่มีก็เหมือนไม่มี เป็นสัญลักษณ์เพื่อระลึกถึงหลักธรรม (ดูภาพที่ 151) ส่วนทางเดินจงกรมก็เน้นการรับรู้ถึงความไม่มีที่สิ้นสุด ธรรมชาติ และจังหวะการซ้ำของช่องเปิดเพื่อให้เกิดสมาธิ (ดู ภาพที่ 145)

ทัศนียภาพภายในโครงการ

ภาพที่ 140 มุมมองบริเวณทางเข้าด้านหน้าโครงการ

ภาพที่ 141 พื้นที่ปิดล้อมที่ 1 (Enclosure 1)

ภาพที่ 142 พื้นที่ปิดล้อมที่ 2 (Enclosure 2)

ภาพที่ 143 โถงทางเข้าสู่พื้นที่แห่งความว่าง

ภาพที่ 144 พื้นที่แห่งความว่าง

ภาพที่ 145 ทางเดินที่ใช้จังหวะของแสง เพื่อให้เกิดสมาธิ

ภาพที่ 146 พื้นที่สำหรับเดินจงกรม และทางเชื่อมสามารถเดินวนรอบอาคารได้

ภาพที่ 147 ทางเดินกิจกรรมแบบสัมผัสกับธรรมชาติ ฝั่งด้านหน้า

ภาพที่ 148 ทางเดินกิจกรรมแบบสัมผัสกับธรรมชาติ ฝั่งด้านหลัง

ภาพที่ 149 ทางเดินที่สามารถเชื่อมต่อไปยังวิหารด้านหลัง

ภาพที่ 150 วิหาร

ภาพที่ 151 บรรยากาศภายในวิหาร เป็นอาคารโถง หลังคากระจก แสดงถึงความมีก็เหมือนไม่มี
เปิดมุมมองแต่พระธรรมจักร อันเป็นสัญลักษณ์ของพระธรรม

ภาพที่ 152 มุมมองจากทางวิหารคด บริเวณพื้นที่ปิดล้อมที่ 1

ภาพที่ 153 มุมมองด้านหน้าอาคารนิทรรศการทุกซ์

ภาพที่ 154 บรรยากาศภายในนิทรรศการทุกซ์

ภาพที่ 155 พื้นที่เชื่อมต่อกับนิทรรศการทุกซ์ ก่อนออกสู่ธรรมชาติ

ภาพที่ 156 บรรยากาศภายในนิทรรศการสุญญตา

ภาพที่ 157 Space ภายในห้องแห่งความว่าง แสดงความไร้ขอบเขต ความไม่มีที่สิ้นสุด

ภาพที่ 158 มุมมองด้านหน้าอาคารอบรมวิปัสสนาและห้องสมุด

ภาพที่ 159 Court ภายในอาคารอบรมวิปัสสนาส่วนห้องสมุด ชั้น 1

หุ่นจำลอง มาตรฐาน 1: 250

ภาพที่ 160 หุ่นจำลอง มุมมองด้านบน แสดงภาพรวมของโครงการ

ภาพที่ 161 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองด้านหน้าอาคารนิทรรศการทุกซ์

ภาพที่ 162 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณทางเชื่อมระหว่างนิทรรศการทุกซ์และนิทรรศการสุญญตา

ภาพที่ 163 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณลานโค้งนิทรรศการสุญญตา

ภาพที่ 164 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณด้านหน้าอาคารอบรมวิปัสสนา และห้องสมุด

ภาพที่ 165 หุ่นจำลองแสดงมุมมองบริเวณทางออกเชื่อมระหว่างอาคารหลัก ไปยังอาคารอบรมวิปัสสนา และห้องสมุด

ภาพที่ 166 หุ่นจำลองแสดงมุมมองบริเวณทางเชื่อมระหว่างอาคารหลัก ไปยังอาคารอบรม
วิปัสสนา และห้องสมุด

ภาพที่ 167 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณทางเดินเชื่อมระหว่างอาคารหลักและอาคาร
อบรมวิปัสสนา

ภาพที่ 168 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองด้านหน้าวิหาร

ภาพที่ 169 หุ่นจำลอง แสดงมุมมองบริเวณทางเดินจกกรมรอบอาคารหลัก

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลที่ได้จากการศึกษา

การทบทวนเอกสารที่จำเป็นต่อการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สร้างเสริมความรู้ให้แก่ผู้ศึกษาอย่างมากได้แก่

1. ในการศึกษาหลักธรรมว่าด้วยเรื่องสุญญตา ทำให้เกิดความเข้าใจแนวความคิดเกี่ยวกับความว่างมากขึ้น ว่าแทบจะเป็นทุกอย่างในศาสนาพุทธ ในการละซึ่งกิเลส ความฟุ้งของจิต ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติในสังคมไทยนั้นไม่ค่อยได้หยิบยกขึ้นมาพูดถึงกันมากนัก และหากตีความให้สามารถถ่ายทอดออกมาในเชิงสถาปัตยกรรมไทยได้จะสร้างการรับรู้แบบใหม่ที่แตกต่างจากรูปแบบเดิม หากแต่ต้องออกจากกรอบของสถาปัตยกรรมไทยประเพณี
2. การรับรู้เกี่ยวกับความว่าง ทั้งในงานศิลปะ และงานสถาปัตยกรรม ทำให้ทราบว่า ในวงการศิลปะได้มีการพูดถึงเรื่องความว่างกันอย่างแพร่หลายมานานมากแล้ว และมีหลากหลายแง่มุมที่น่าสนใจตามแต่การตีความของศิลปินท่านนั้นๆ ซึ่งเรื่องความว่างนี้ยังถูกพูดถึงในงานสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น และมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของญี่ปุ่นอีกด้วย ทำให้เห็นว่าไม่ว่าจะปรัชญาในเชิงศาสนา หรือปรัชญาการดำรงชีวิตต่างก็รวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้ จึงทำให้เห็นความเป็นไปได้ว่างานสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้แนวความคิดเรื่องความว่างก็สามารถนำไปศึกษาต่อและสร้างสรรค์ให้เกิดงานสถาปัตยกรรมไทยในรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับปรัชญาการใช้ชีวิตของคนไทยได้

ในด้านการออกแบบ ทำให้ค้นพบว่า วิธีการที่จะออกแบบสถาปัตยกรรมไทยภายใต้แนวความคิดทางพุทธปรัชญา หากตีความถึงความไม่มี ว่างไม่มีอะไรเลย ก็จะไม่สามารถแสดงออกด้านการออกแบบให้ผู้ใดเข้าใจได้ ในทรรศนะของผู้ศึกษา ก่อนจะพบความไม่มี จะต้องสร้างให้เกิดมีสิ่งนั้นขึ้นมาก่อน แล้วจึงค่อยสร้างลำดับการรับรู้เพื่อให้ผู้ใช้งานได้สัมผัสกับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละพื้นที่ (Space) จนเกิดความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ทั้งนี้ต้องเกิดจากการค้นคว้า วิเคราะห์ ข้อมูล และทำการทดลองเพื่อให้ได้เครื่องมือในการออกแบบ (Tools) ที่สอดคล้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา ซึ่งสิ่งที่ควรคำนึงถึงอยู่ตลอดคือรูปด้าน จะต้องทำการประยุกต์ใช้องค์ประกอบและลักษณะบางประการของสถาปัตยกรรมไทยมาออกแบบให้สอดคล้องกับการสร้าง Space เช่น อาคารควรมีหลังคา เส้นสายของหลังคาแบบไทย มีชายคา เสาสอบ มีหัวเสา เป็นต้น

และท้ายสุดแล้วการจะเข้าใจและเข้าถึงสุญญตา (ความว่าง) ได้ดีที่ที่สุดคือการเจริญวิปัสสนา โศภณธรรมนี่จึงเป็นเสมือนพื้นที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและเอื้อต่อการปฏิบัติให้ถึงความหลุดพ้น

ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา

จากที่ได้ทำการศึกษาระบบการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมไทยภายใต้แนวความคิดเรื่องสุญญตา จึงมีข้อเสนอแนะแก่ผู้ที่สนใจนำไปขยายผลศึกษาต่อ เกี่ยวกับขั้นตอนในการออกแบบหาก

เน้นแต่แนวความคิดเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมได้ ในทุกขั้นตอนการออกแบบจึงต้องคำนึงถึงรูปแบบของอาคารควบคู่ไปด้วยเสมอ และต้องไม่ลืมว่าจะต้องลักษณะไทย ซึ่งหากมีพื้นฐานด้านสถาปัตยกรรมไทยเป็นทุนเดิมอยู่แล้วก็จะคล่อง แต่หากยังไม่เข้าใจลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย ก็อาจจะต้องใช้เวลาในการฝึกฝนมากขึ้น สิ่งที่สำคัญของสถาปัตยกรรมไทย คำนึงอยู่เสมอ ผู้ศึกษาคิดว่า คือความงามของรูปด้าน และทรวดทรง จึงยังไม่กล้าที่จะทำการออกแบบให้ผิดแผกไปจากเดิมมากนัก เช่นยังต้องคงไว้ซึ่ง หลังคาจั่ว, หั้วเส้า, ฐานอาคาร, เส้นสายของจั่ว ฯลฯ ทำให้การรับรู้ว่าง ค่อนข้างยาก เนื่องจากยังต้องใส่องค์ประกอบเหล่านี้ แต่หากผู้ที่สนใจนำไปศึกษาต่ออาจทดลองหาวิธีในการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ที่เน้นให้การรับรู้ถึงความว่างที่ชัดเจน และการรับรู้ถึงลักษณะไทยควบคู่กัน

ข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการ (วันที่ 29 เมษายน 2562)

ศาสตราจารย์เกียรติคุณอรศิริ ปาณินท์ ให้ความเห็นว่า...

- ระบบการทบทวนเอกสารดีมาก
- ควรเสนอในบทต้นๆ ว่า ในวิจัยฉบับนี้ต้องอาศัยการทบทวนเอกสารในเนื้อหาสำคัญอะไรบ้าง เพราะจำเป็นต้องมีหลายเนื้อหา โดยแยกเป็นกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย เช่น
 - 1) หลักธรรม
 - พุทธและอื่นๆ
 - ฯลฯ
 - 2) เนื้อหาเกี่ยวกับ Space และ Place
 - แสดงเนื้อหาองว่ามีอะไรบ้าง
- ควรสรุปให้ทราบว่าตกลงเลือกทางไหนในการทำการออกแบบ

การรับรู้ความว่างที่เสนอมา เป็นตัวอย่างงานได้ ควรคิดถึงลักษณะ 3 มิติให้มาก เช่นสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนเข้ามาใน Object เป็นต้น เช่นงานของ Anish Kapoor

- การตีความ “ความว่าง” ไม่ควรตีความในปัจจุบันที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น ลักษณะทางนามธรรมที่รวมอยู่ในพื้นที่ เป็นปัจจัยร่วมที่สำคัญในการออกแบบ
- ควรสรุปท้ายบทสรุปว่า ผลสุดท้ายแล้ว งานสถาปัตยกรรมนี้ออกมาได้รับผลตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เพราะอะไร
- สรุปเมื่อผู้ใช้งานเข้าไปใช้พื้นที่ส่วน “พื้นที่แห่งความว่าง” เขาจะได้อะไร ควรเขียนลงไปให้ชัดเจน
- สรุป เป็นวิทยานิพนธ์ที่มีคุณภาพดีมาก

รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก ให้ความเห็นว่า...

จากการศึกษาสรุปแล้ว วิธีที่จะทำให้อาคารเข้าสู่สัจจะได้ดี และรวดเร็วที่สุด คืออะไร ต้องบอกให้ได้ด้วย

อาจารย์ ดร. ประติมา นิ่มเสมอ ให้ความเห็นว่า...

- เอกสารอ้างอิงในเนื้อหา
- บทสรุป บทที่ 7 สิ่งที่ได้จากภาคข้อมูล วิธีเข้าถึงสุญญตา กระบวนการออกแบบ การใช้เครื่องมือในการออกแบบ และสรุปผลว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
- ส่วนนิทรรศการ ทูทซ์ และ สุญญตา ควรมีภาพให้เห็นนิทรรศการภายใน การจัดแสดงบรรยากาศ และการจัด Space
- ทำแบบทางสถาปัตยกรรมให้สมบูรณ์ แพลน รูปด้าน รูปตัด แบบขยายในส่วนที่สำคัญ perspective มุมต่างๆ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไรพัฒน์ ภูวชิสวกรณ์ ให้ความเห็นว่า...

- ด้านรูปแบบของหลังคาที่เป็นหลังคา Slab ดูขัดตา ไม่ Smooth
- เมื่อพูดถึงความว่างในเชิงรูปธรรม ควรแสดงเนื้อหาของความว่างในเชิงสัญลักษณ์ด้วย เช่น ลวดลายหน้าบัน เป็นต้น
- ในส่วนของวิหาร ยังไม่ให้ความรู้สึกถึงความว่าง
- แก่เนื้อหาในเล่ม แสดงเนื้อหาให้ครบถ้วน

รายการอ้างอิง

- (ต้นขุนทด), พ. ป. (2554). การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา
A WORLD VIEW BASED ON BUDDHIST PHILOSOPHY. (ปริญญาโท), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย.
- (เส้นทอง), พ. ช. (2545). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุนทรียตาในคัมภีร์มหายาน: ศึกษาเฉพาะที่ปรากฏ
ในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูต. (ปริญญามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
, บัณฑิตวิทยาลัย
- Ando, T. (2013). TADAO ANDO - FROM EMPTINESS TO INFINITY In M. F. G. filmmaker)
(Ed.): MAGNETFILM.
- ARAYAVISERDVONG, A. การคำนวณพื้นที่ Exhibition. Retrieved from
<https://sites.google.com/site/technologyofphotographycenter/concept/o/exhibition>
on
- Berlin, J. M. The Libeskind Building. Retrieved from
<https://www.jmberlin.de/en/architecture-buildings>
- Blog, R. s. (2014). โลหะปราสาท 37 ยอด ของวัดราชนันทดารามวรวิหาร หมายถึง พระโพธิปักขิยธรรม
37 ประการ. Retrieved from <https://ruchareka.wordpress.com/page/7/>
- Freeman, M. (2005). *Meditative Space*. United States of America: UNIVERSE PUBLISHING.
Japanese Tea Ceremony. Retrieved from
<http://www.bookmice.net/darkchilde/japan/jtea.html>
- Japanese tea ceremony Rooms and Tearooms. Retrieved from <http://japanese-tea-ceremony.net/tearooms.html>
- KONGKA, W. (2558). surasi kusolwong. Retrieved from <http://www.exhibiart.com/blog/7>
- Kroll, A. (2010). *AD Classics: Jewish Museum, Berlin / Studio Libeskind* ArchDaily.
- Shisendo Temple, Kyoto. (2544-2550). Retrieved from
<http://www.taleofgenji.org/shisendo.html>
- Tadao Ando, Chapel of the Wind, Mount Rokko, Kobe, Japan. (2554). Retrieved from
<http://www.flickrriver.com/photos/27966213@N08/6662743063/>
- Turrel, J. (2018). Ganzfelds. from James Turrell
<http://jamesturrell.com/work/type/ganzfeld/>

Turrell, J. (2009). *Geometrie des Lichts*. Germany: Hatje Cantz.

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ส. (2444). ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ทิพากร.

กรมศิลปากร. โลหะปราสาท วัดราชนันทดารามวรวิหาร.

กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, ม. ไ. ส. เ. (2546). วัดราชนันทดารามวรวิหาร และรวมความรู้เกี่ยวกับ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า รัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ.

กิตติคุณาภรณ์, ช. (2559, วันที่ 8 ธ.ค.2559). สุธัญญาตาวีหาร1. Retrieved from

www.fpmconsultant.com/manager/dharma/4.doc

ดวงรัตน์, ว. (2558). คติไตรภูมิในจิตรกรรมไทยร่วมสมัย. Retrieved from กรุงเทพฯ:

ศัพท์, น. พุทธศาสนานามหายาน (พ. วันจันทร์, Trans.). กรุงเทพฯ: เอกสารสำเนา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ดาเนียง, ม. (2552). มินิมอลอาร์ต (เ. แสงจันทร์ Ed.). กรุงเทพฯ: บริษัท เดอะเกรทโฟนอาร์ต จำกัด.

ตั้งตรงจิตร, โ. (2556). จารึกเรื่องตีมิโนสยาม. นนทบุรี: ดอกหญ้า 2000.

ต้นชุกุล, ช. (2546). เอกสารคำสอน การรับรู้ทางสถาปัตยกรรม. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์.

ทวีปรังสีพร, ป. เ. (2554). คำ ความคิด สถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: ลายเส้น.

ทานิซากิ, จ. (2558). เอิร์เนสส์ (ส. วงศ์ไวยวรรณ, Trans. 4 ed.). กรุงเทพฯ: โอเพน โซไซตี้.

ธรรมทานมูลนิธิ. (2013). การจัดอบรม. Retrieved from <http://www.dhammadana.or.th/>

ธรรมะไทย. สวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี. Retrieved from

<http://www.dhammathai.org/watthai/south/suanmokkh.php>

ธัมมโชติ. (2559, 6 สิงหาคม 2559). วิปัสสนา-หลักการพื้นฐาน

นันทพานิช, จ. (2556). มนุษย์ไม่ได้ถูกออกแบบให้อยู่ในห้องแอร์.

นาคารชุน. (2551). โสลกมูลฐานว่าด้วยทางสายกลาง (โ. หงส์ลดาธรมภ์, Trans. โ. หงส์ลดาธรมภ์ Ed. 1

ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บ้านจอมยุทธ. (2560). พุทธปรัชญา. Retrieved from

https://www.baanjomjut.com/library_2/educational_philosoph/06.html

บุญโญรส, ร. (2517). พระไตรปิฎก ฉบับสารระสำคัญ เล่ม 2. เชียงใหม่: ชุมชนมุขปรัชญาและศาสนา

เชียงใหม่.

บุราราศ, ส. (2542). พุทธปรัชญา มองพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์

สยาม.

ปยุตโต, พ. ป. (2533). เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิวัฑฒ์ กรุงเทพฯ มูลนิธิพุทธธรรม.

ปยุตโต, พ. ป. อ. (2546). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. Retrieved 9 เมษายน 2562

http://www.84000.org/tipitaka/dic/v_seek.php?text=%CD%C3%D9%BB_%F4

- ประเสริฐสุข, ส. (2005). การสื่อและการสร้างความหมายในสถาปัตยกรรม: จากโครงสร้างนิยมถึงหลังโครงสร้างนิยม3, 22. Retrieved from http://www.tds.tu.ac.th/jars/download/jars/v3/08_Assistant%20Professor%20San%20tirak%20%20Prasertsuk.pdf.
- ปราโมช, ค. (2554). นิกายเซน (3 ed.). นนทบุรี: ดอกหญ้า 2000.
- ปาโมชโซ, ท. (2554). “ทุกข์” ในศาสนาพุทธ. Retrieved from <https://www.dhamma.com/thdukkainbuddhism/>
- พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล). (2531). พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูลย์อตุโล) (พระครูนนทปัญญาภรณ์ Ed.). กรุงเทพฯ ชมรมพุทธศาสตร์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- พันธรั้งซี, เ. (2534). พุทธศาสนายาน (3 ed.). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2507). ศาสนาสำหรับปัญญาชน พระนคร: อาศรมอักษร.
- พุทธทาสภิกขุ. (2514). สุนทรียาปริทรรศน์และสุนทรียาธรรม. กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). จิตว่าง กรุงเทพฯ: หจก.เพชรประกาย.
- พุทธทองดีวัฒนา, โ. (2556). จิตรกรรมฝาผนังของอาจารย์ชูลูด และผลงานย้อนหลัง กรุงเทพฯ แปลนพ rint์ดิง จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสุตตันตปิฎก เล่ม 1. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิวิกิมีเดีย. (2561). สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). Retrieved from [https://th.wikipedia.org/wiki/สมเด็จพระญาณสังวร_สมเด็จพระสังฆราช_\(เจริญ_สุวฑฺฒโน\)](https://th.wikipedia.org/wiki/สมเด็จพระญาณสังวร_สมเด็จพระสังฆราช_(เจริญ_สุวฑฺฒโน))
- รัตนปณฺโญ, พ. การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท. ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา. (17)
- เลน, จ. (2556). พลังความเจียบ: เปิดพื้นที่เพื่อสร้างสรรค์ (ส. ชันติวรพงศ์, Trans. ว. แ. วิลเลียมส์ วาร์ด Ed. 2 ed.). กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษิต บริษัทเคล็ดไทย จำกัด.
- ว.วชิรเมธี. (2555). กิเลส MANAGEMENT. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ปรมาณ.
- วัชรสินธุ์, ว. (2548). วัดพระเชตุพน: มัชฌิมประเทศอันวิเศษในชมพูทวีป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร. (2560). Retrieved from https://www.bangkoktourist.com/index.php/top-attractions/index?top_id=204
- วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร. (2561). Retrieved from <http://www.mahajak-pro.com/project/วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร/>
- วัดสวนโมกขพลาราม (2559). Retrieved from <http://www.runwaythailand.com/16403874/>

วัดสวนโมกขพลาราม

- สกลมหาสังฆปริณายก, ส. ส. ความว่าง คัดจากเทพธรรมอบรมจิต. Retrieved from <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-051.htm>
- สกลมหาสังฆปริณายก, ส. ส. พระสูตรที่ว่าด้วยสุญญตา ๑. Retrieved from <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-001.htm>
- สกลมหาสังฆปริณายก, ส. ส. พระสูตรที่ว่าด้วยสุญญตา ๒. Retrieved from <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-002.htm>
- สกลมหาสังฆปริณายก, ส. ส. พระสูตรที่ว่าด้วยสุญญตา ๓. Retrieved from www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-003.htm
- สกลมหาสังฆปริณายก, ส. ส. พระสูตรที่ว่าด้วยสุญญตา ๔. Retrieved from <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-004.htm>
- สกลมหาสังฆปริณายก, ส. ส. พระสูตรที่ว่าด้วยสุญญตา ๕. Retrieved from <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-005.htm>
- สถาอานันท์, ส. (2536). ปรัชญาพุทธศาสนิกกับมหายานธรรม (31). Retrieved from กรุงเทพฯ: สอนลุ่มพินี. (2562). Retrieved 15 พฤษภาคม 2562, from วิกิพีเดีย <https://th.wikipedia.org/wiki/สวนลุ่มพินี>
- สวนวชิรเบญจทัศ. (2562). from วิกิพีเดีย <https://th.wikipedia.org/wiki/สวนวชิรเบญจทัศ>
- สันตินา, ป. ๒. (2549). ต้นไม้แห่งโพธิ์ (ส. แก้วสุฟอง, Trans.). เชียงใหม่: บี เอส ดี การพิมพ์.
- สาตราวุธ, ร. (2554). ปรัชญาการณวิทยา Phenomenology. Retrieved 28 เมษายน 2561, from สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) <http://www.parst.or.th/philospedia/phenomenology.html>
- สำนักงานเขตราชเทวี. (2562). สวนสันติภาพ Retrieved 15 พฤษภาคม 2562, from สำนักงานเขตราชเทวี <http://www.bangkok.go.th/ratchathewi/page/sub/3287/สวนสันติภาพ>
- สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (2555). ราชันต์ตามหาเจษฎานุสรณ์. กรุงเทพฯ: บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด.
- สิริกาญจน, ภ. (2553). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : เอกภาพในความหลากหลาย กรุงเทพฯ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โสถธิโล, พ. (2558). เข้ามาน ๑-๔ ด้วยอานาปานสติ. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=fFKxV3qXk1g>
- อตุโล, พ. ห. จิตคือพุทธะ. Retrieved from <http://www.dharma-gateway.com/dhamma/dhamma-main-page.htm>

- อตุโล), พ. ท. (2531). พระราชวุฒาจารย์(หลวงปู่ดูล อตุโล) (พระครูนันทปัญญาภรณ์ Ed.). กรุงเทพฯ: ชมรมพุทธศาสตร์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- อินทปัญญา, พ. ท. (2014). กิจกรรมประจำของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา. Retrieved from http://www.bia.or.th/html_th/
- อินทปัญญา, พ. ท. (2549). คู่มือมนุษย์ (2 ed.). กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- อินพันทั้ง, อ. ศ. น. (2559). แนวความคิดเรื่องสถานที่ และปรากฏการณ์วิทยา กับการศึกษางานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 15, 20.
- อิษฏ์วรพันธุ์, ช. (2543). วิหารแห่งแสง : ปรากฏการณ์แห่งสถานที่. ธรรมชาติ ที่ว่างและสถานที่ : รวมบทความว่าด้วยสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น, 141-143.
- อิษฏ์วรพันธุ์, ช. (2551). รู้ลึกและนึกคิด เรขาคณิตของ ทาดาโอะ อันโด (2 ed.). กรุงเทพฯ: คอร์ปอเรชั่นโฟร์ดี.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	อนงค์ลักษณ์ ไก่แก้ว
วัน เดือน ปี เกิด	10 มิถุนายน 2533
สถานที่เกิด	ราชบุรี
วุฒิการศึกษา	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาสถาปัตยกรรมไทยประเพณี
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 6 หมู่ 4 ต.พงสวาย อ.เมือง จ.ราชบุรี 70000

